

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 03819

ALE VERK

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

עלפטר באנד

אידישע ראמאנען

ווילנע-ווארשע 1925
ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פארבאטן צו קויפן און פאר
קויפן דאס דזויקע בוך אין צפון און דרום
אמעריקע, אין דרוםאפריקע און אין ענגלאנד

Copyright 1917, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

צוליב דעם פארלאנג פון שלוםעליכמט יורשים, איז די
אויסגאבע געדרוקט לויט דער אמעריקאנער אויסגאבע.

Szolem-Alejchem. T. XI. „Idische Romanen“.
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie“ B. KLECKINA.

אִי־יִשׁעֵי רֵאָמֶאֱנֶען

א י נ ה א ל ט

7 סענדער בלאג און זיין געזינדעל

121 סמעמפעניו

סענדער בלאַט
און זיין געזינדעל

א ריזשאן און א „ריזשאן“

געשריבען אין יאָהר 1887.

דאָס ערשטע קאפיטעל.

דער פארהאנג הויבט זיך אויף — און די קאמעדיע הויבט זיך און.

צו א גרויסען צווייגאָרענדיגען מויער אויף דער שענסטער גאָס פון דער שטאָדט N. (אזוי הויבען-אָן אַלע ראָמאַניסטען, אזוי הויב אויך אויך אָן) פאָהרען-צו און פאָהרען-אַפּ אַ גאַנץ פריהמאָרגען פאַיעטאַנען מיט דראָזשקעס מיט פערשיעדענע פאַרשוינען; די פאַרשוינען שפּרינגען-אַראָפּ און בעצאָהלען דעם קוטשער מיט דער ברייטער האַנד, נישט געדונגען זיך.

חויז וואָס עס פאָהרען אַהער אַ גאַנצען טאָג מענשען, איז שוין דאָ געווען צוויי כאָל דער דאָקטאָר קלוגער, און נאָך יעדען מאָל, וואָס ער איז אַרויסגעגאַנגען פון דאַנען, האָבען איהם בעגלייט יונגע לייט מיט ווייבער און האָבען מיט איהם אַ היבשע ווילע פערבראַכט אויף דעם טראָטואַר, און איינע פון די ווייבער, די יונגערע, האָט אַלע רגע צוגעטראָגען אַ קלאָר ווייס טיכעלע צו די אויגען און האָט חויז דעם געשנייצט די נאָז מיט אַזאַ כּח, גלייך ווי זי האָט געוואָלט אויסשנייצען אינגאַנצען איהרע צרות דורך דער נאָז. דער דאָקטאָר קלוגער האָט זי בערוהיגט מיט אַלע מעג-ליכקייט; ער האָט אויסגעשאַטען פאַר דער אומגליקליכער פרוי אַ סך מיט שענע ווערטער, וואָס איך מיין, אַז קיינער האָט פון זיי ווינציגוואָס פערשטאַנען, מחמת דער דאָקטאָר קלוגער האָט ליעב איבערצושיטען זיין שפּראַך מיט זעהר פיעל הויכע ווערטער, אָדער גאָר ווערטער פון דער מעדיצין.

— באַרוהיגט זיך, מאַדאַם זעמעל, קומט צו זיך! באַטראַכט זיך, אַז איהר זענט אַ מוטער פון קינדער, אַ יונגע מוטער, — וואָס טהוט איהר דאָס? זייט רוהיג: אייער פאַטער וועט, אַם ירצה השם, זיין געזונט. אמת, ער דאַרף איבערטראָגען זעהר אַ שווערען

קריזים, נאָר די נאַטור פונ'ם מענטשען איז שטאַרקער פון אייזען. איהר האָט געווים געהערט דאָס וואָרט: „אַ מענטש איז שוואַכער פון אַ שטרוי און שטאַרקער פון אַ שטיין“. אַ וואָהל וואָרט, בלעך בען, אַ קלוג וואָרט! מיר דאַרפען זיין צוגעגרייט צו אַלעם, ווי אַ גרויסער חכם האָט געזאָגט: „סי וויזע פאַצום פאַרראַבעלאַם“. אויף אונזער לשון הייסט דאָס: ווילסט דו שלום, טאָ גרייט זיך צו אַ מלחמה... פאַרשטעהט איהר, מיינע ליבע דאַמען? אַריען! אין צוויי שעה אַרום בין איך וויעדער דאָ...

— אוי, שוויגענער! איהר פאַרשטעהט וואָס דער דאָקטאָר זאָגט? ער זאָגט, מע דאַרף זיין גרייט, מע דאַרף זיך ריכטען, איהר פאַרשטעהט, שוויגענער?

— אוי, איך ווייס ניט! איך ווייס נאָר, אַז איך בין אומגליקליך, עלענד און אומגליקליך! וועה איז צו מיר און צו מיינע יונגע יאָהר!...

פון דעם טיעפען האַרצען איז דער מתבר זיך מודה ומתודה, אַז דער טוידט פונ'ם נגיד מאַכט אויף איהם אַ סך אַ גרעסערען אַינדרוק ווי, למשל, פון דעם קבצן; ער האָט זיך נאָך ביז אַהער ניט אָפגעגעבען קיין דין והשבון, פאַר וואָס דאָס איז אזוי; דער קבצן איז דען ניט אַזאַ מענש, ווי דער נגיד? פאַר וואָס זשע הערען מיר אויס גאַנץ קאַלט, ווען דער שמש קלאַפט מיט דער פּושקע: „צדקה תציל ממות!“, אַז יוסעל דער שניידער, אָדער הערשעל דער שוסטער איז געשטאַרבען? און אַז מע זאָגט אונז: „איהר ווייסט? רב יוסעלע איז דאָך געשטאַרבען!“ אָדער „רב הערשעלע איז געשטאַרבען!“ — טהוט עס אונז אַ האַפּ און אַ טראַג אין דער לופטען, און מיר ווערען פּערצאָפּעלט: „האַ? וואָס? רב יוסעלע? וויפּיעל איז געבליבען געלד? וויפּיעל קינדער? ער האָט מסתמא געלאָזט אַ צואה? אַזאַ גוטס! אַזאַ גוטס! אַ רחמנות, כלעבען, אויפ'ן ווייבעל!“ וועט אונז דען קומען אויפ'ן זינען אַפילו צו בעדויערען די לאַגע פון יוסעל דעם

שניידער'ס, אָדער הערשעל דעם שוסטער'ס אַלמנה? ווער וועט ויך דאָס פּלוצים אַנידערזעצן מאַכען אַ רעכענונג, וויפּיעל קינדער ווי האָבען געלאָזט? וואו וועלען זיי זיך פּריטולען מיט די וויסטע אַלמנות, זייערע מוטערס, און וואָס וועט זיין פון זיי דער תּבּלית? מען קאָן אָבער פון דעם אמת ניט אַוועקגעהן אפילו אויף קיין טריט, און מיט'ן גאַנצען ווילען בענעהרען מיר צו וויסען, וואָס טהוט זיך דאָ אין דעם דאָזיגען הויז? ווער איז דאָ אַזוי מסוכּן קראַנק? מיר ווייסען, אז דאָ וואָהנט סענדרער בלאַנק, כּמעט דער גרעסטער נביר פון דער דאָזיגער שטאָדט! קאָן עס דען געמאָהלט זיין, אז סענדרער אַליין זאָל זיין שלאָף און אַזוי מסוכּן שלאָף? מיר קאָנען דאָס שוין מעהר אויף זיך ניט טראַגען און בעטען אונזערע נייגיריגע לעזער ממדיה זיין זיך מיט אונז צוזאַמען צו סענדרער בלאַנק אין שטוב אַריין איהם מבקר חולה צו זיין. נאָר לעת־עתה וועלען מיר אויף אַ ווילע אַפּשטעלען זיך דאָ פון הינטען און צו־הערען די שענע רעד, וואָס פּרויקע דער משרת האַלט פאַר דעם גאַנצען קאָמיטעט דיענסטען, משרתים און פּריקאָזטישקעס; און הגם עס איז זעהר ניט שען איבערהויפט אונטערהערען זיך, ובפרט נאָך אין קיך, וואָס דיענסטען רעדען צווישען זיך, נאָר וואָס זאָל נעבאָך טהון, זאָגט אַליין, איין אַרעמער פּאַנאַראַמשיטיש, וואָס וויל צופּריעדען שטעלען אַלע זיינע לייעבע געסט? וואָס זאָל נעבאָך טהון אַ מהבר אַ ראַמאַניסט, וואָס וויל, אז אַלע קלאַסען לעזער זאָלען זיין צופּריעדען? קאָן אויך צו קיין חרפה ניט זיין, ערעל־סטע דאַמען! צווישען אויך געפינען זיך אַ סך בעל־בית'טעם אַזעלכע, וואָס שטעהען ניט איין מאָל מיט'ן אויהער הינטער דער מיר צו האַפען עפּים אַ וואָרט פון די דיענסטען אין קיך; פון דעם רעדט מען שוין ניט, אז אַ שוויגענער איז מחויב זיך אונטערהערען, וואָס רעדט עפּים דאָס איידעמעל מיט דער טאָכטער אויף איהר, אויף דער שוויגענער? און די שנור פון איהר זייט מוז דאָך אַווראי וויסען, וואָס שושקעט זיך עפּים דער שוועהר מיט דער שוויגענער דאָרט, און וואָס ווינקט עפּים דער שוואַגער מיט דער שוועגערין?

אויהערען, מיינע ליעבע פריינד, אויהערען האָט אונז נאָט געשענקט
 במתנה, אז מיר זאָלען דורך זיי הערען, וואָס מע רעדט! ...
 — איך ווייס ניט, — זאָגט פרויקאָ ווישענדיג די גלעזער און
 קייענדיג קאָרענעם לעקאָך — איך ווייס ניט, וואָס פאַר אַ רוח
 האָט זיך אַריינגעשאַפט צו אונזער „אַלטען“ אין בויך אַרײַן! אַלײַן
 לײַגט ער, ווי אַ קלאָץ, אויסגעצויגען, מיט אָנגעבלאָזענע באַקען, מיט
 אַ רויטען פּײַסק, מיט אַ קאַרק, אויף מיר געזאָגט געוואָרען, און
 שרייט, ווי אַ משוגע'ן קעלבעל: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק!“
 ניט מיט אַזאַ פּנים לעגט מען אין דער ערד אַרײַן, נײַן! און דער
 דאָקטאָר גײַסט אין איהם רעצעפטען, מיט פּלעשלעך, מיט דער רוח
 ווייסט וואָס! מע זאָל בײַ מיר פרעגען, וואָלט איך איהם געהייסען
 אויסטרינקען אַ גלאָז ריצענאויל, אַ טאַפּ סאַראָוועץ מיט אַ דריי
 קריגעך זויערמילך, וואָלט עס איהם באַלד געעפענט די אויגען!
 ניט אַזאַ בויך נעמט מען מיט פּלעשלעך!
 — די בעל־הבית'טע וויינט דאָך און זאָגט, אז ער שטאַרבט
 שוין אַוועק? — האָט זיך אָנגערופען זעלדע די קעכין און האָט
 אַריינגעקוקט אין אויווען אַרײַן.
 — זי זאָגט? שפּײַט איהר אָן אַ פּולען פּנים! — האָט פרויקע
 מיט היץ געענטפּערט און אַרויסגעשלעפט פון קעשעני נאָך אַ שטיק
 לעקאָך. — זי ווייסט דאָך יאָ מעהר פון אַ טוידטען! דאָס האָבען
 איהר די קינדער אַיינגערעדט; דאָס וואַכסט פון רעוועקע'ן!
 — וואָס האָסט דו צו מיין מאַדאַם, פרויקע? — האָט זיך אַײַנ
 געשטעלט פאַר איהר בעל־הבית'טע אַ יונג מיידעל פון אַ יאָהר
 צוואַנציג מיט דעם נאָמען מלכה־סאַסעל.
 — דיין מאַדאַם? — איז אויף איהר פרויקע אָנגעפאַלען. —
 דיין מאַדאַם וואָלט שוין לאַנג געהרען, אז דער „אַלטער“ זאָל אויס־
 ציהען די פּײַסלעך; פאַר וואָס — דאָס איז שוין „אונזער“ עסק און
 ניט פאַר דיין קאַפּ. צו פאַרשטעהן אַזעלכע זאַכען! דיין רעוועקע
 קאָן נאָר שפּײַעלען אין קאָרטען מיט פרעמדע יונגע לײַט און אַסיפּ'ען
 אַרויסשטעלען דריי פּײַגען, און אַמאָל שטילערהײַד, אז קײנער זעהט

ניט, אָפּשטעקען איהם טאַקי אַ פינסטערען פאַטש אויך. פון וואָס
 איך ווייס — דאָס איז שוין „אונזער“ עסק! זי האָט אזוי לעב
 דעם טאַטען, ווי אויגען-וועהטיג; זי קאָן נאָר אָפּפאַרען איהם גוט!
 און איצט, אז ער איז עפּים ניט געזונט, האָט זי זיך עס אַביסעל
 צעפּעסעט — ננו! גראָד איז זי איצטער געוואָרען אַ גוטע שוועסט-
 טער מיט דער שוועגערין; זי שושקעט זיך מיט איהר און סוד'עט
 זיך אַ גאַנצען טאָג, און נאָכדעם שיקט זי מיך, איך זאָל שטעהן
 אונטערהערען זיך, וואָס רעדט דאָרטען סאָני מיט דער שוועגער.
 אַ גוטע סחורה דיין רעוועקע, קיין מעשה ניט! „מיר“ קענען זיי;
 „מיר“ זענען דאָ אויך ניט קיין נעכטיגע, פאַרשטעהסט דו מיך...
 — מיין מאַדאַם סאָני הערט זי, ווי דעם פאַראַיאַהריגען
 שניי! — האָט זיך אָנגערופען זלאַטקע די שוואַרצע, סאָני'ס
 דיענסטמיידעל. — ביי אונז אין דער היים...

— דיין מאַדאַם — האָט איהר פרויקע איבערגעשלאָגען — איז
 אויך געקומען אהער טאַנצען אויף דער חתונה און אָפּלעקען אַ
 ביינדעל; נאָר האָט ציײט אַביסעלע — פפיו! | | | (דאָ האָט פרוי-
 קע אויסגעצויגען אַ לאַנגען סווישטש). דיין מאַדאַם האָט אויך
 נישט פיינד קיין פליאַטקעס פיהרען און אָנרעדען אויף איהר איי-
 גענער שוועסטער כל הצרות אויף איהר קאָפּ! אומזיסט האָט זי
 מיך געמוטשעט דריי טעג מיט דריי נעכט כסדר, איך זאָל איהר
 דערצעהלען וואָס טהוט מאַרקוס? וואוהין געהט ער דאָס אַלע
 טאָג? צו וועמען שרייבט ער דאָס קוויטעלעך, און וואָס לויף איך
 אַלע טאָג אויף דער פּאַסט נאָך בריוולעך? אַ! דיין סאָני איז דאָך
 גאָר איין אַנטיק! דערפאַר אָבער האַלט זי דער מאַן שטאַרק אין
 די הענט! נאָר איין אָסיפּ איז אַ בראַווער מאַן. ער וואַלט יאָ
 געווען אַפּשר אַ שטיקעל לייט, ווען ער זאָל ניט זיין אזא שערן, אזא
 לאַך, אז ער זאָל ניט האָבען אין זיך קיין וואָהר וואָרט און זאָל...
 פרויקע האָט געהאַלטען אָפּען דאָס מויל און וואַלט נאָך אַפּשר
 נאָנץ לאַנג גערעקאַמענדירט פאַר אונז זיינע פרינציפּאַלען; נאָר
 אַ שטאַרקער קלונג פּונ'ם גלעקעל האָט איהם איבערגעשלאָגען אין

מיטען די רעד. ער האָט אַ וואָרף געטהאָן דאָס האַנטוך מלכה'ן
 אין פנים אַרײַן און האָט זיך געשווינד געלאָזט לויפֿען צו די טרעפֿ
 אַרויף, אויף דעם אויבערשטען עטאַזש; אָבער ווי פֿערוואַנדערט
 און דערשטוינט איז ער געוואָרען, אַז ער האָט אַלײַן מיט זײַנע
 אויגען דערזעהען, ווי צוויי הויכגעשעצטע און געהערטע דאַמען
 שטעהען הינטער דער קיך-טיר! און אַז די דאַמען האָבען איהם
 דערזעהען, האָבען זיי זיך גלייך מיט איהם געלאָזט לויפֿען אויף
 די טרעפֿ! אונזער אַרעמע פֿעדער איז ניט אימשטאַנד אַרויסצו-
 לאָזען די דאָזיגע ווערטער, נאָר דער אמת פֿאַדערט פֿון אונז אויפֿ-
 דעקען פֿאַר אונזערע ליעבע פֿרײַנד, אַז... גוואַלד! די דאָזיגע
 צוויי דאַמען זענען געווען נישט קײַנער, נאָר די הויכגעשעצטע
 מאַדאַם רעוועקאַ זעמעל און די געהערטעסטע מאַדאַם סאָני בלאַנק,
 וועלכע האָבען מיט אונז קײַן וואָרט ניט דורכגעלאָזט פֿון דעם, וואָס
 פֿרויקע דער משרת האָט גערעדט.

אונזערע פֿיעלגעשעצטע דאַמען, רעוועקאַ און סאָני, לויפֿענדיג
 אַרויף אויף די טרעפֿ, האָבען זיך פֿלוצים בידע אין אײַן אויגענ-
 בליק אַ האַפֿ געטהאָן צוריק אַראָפֿ, און מיט דעם דאָזיגען מאַנעווער
 האָבען זיי געוואָלט אָפֿנאַרען פֿרויקע'ן, בכדי ער זאָל מײַנען, אַז
 זיי קומען ערשט אָן און לויפֿען נאָר אַראָפֿ, ניט אַרויף. צי דער
 מאַנעווער איז זיי געראָטען, צי נײַן, — דאָס קאָנען מיר בשום
 אופן נישט וויסען, וואָרום פֿרויקע האָט נאָר אַ קוק געטהאָן אויף
 זיי מיט אויסגעגלאַצטע אויגען, האָט געטהאָן אַ שמײַכעלע, אַ וואָרף
 מיט דער גרײַווע (נויטיג צו בעמערקען), אַז ביי סענדער בלאַנק זענען
 אַלע געגאַנגען אָהן היטלען, הויז סענדער'ען אַלײַן, וואָס האָט גע-
 טראָגען אַ יאַרמעלקע) און געשווינד אַרויפֿגעלאָפֿען אויף די אוי-
 בערשטע טרעפֿ.

אונזערע געהערטע דאַמען זענען תחילת געבליבען שטעהן און
 געקוקט אײַנע אויף דער אַנדערער מיט גרויס חרפה ובזיון, און
 גאָט ווייסט, מיט וואָס דאָס אַלץ וואָלט זיך געקאָנט ענדיגען, מיט
 וואָס וואָלט פֿרויקע אָפֿגעשפּיעלט פֿאַר זײַן שאַרפע צונג, און ווי

אזוי וואָלטען די דאָזיגע צוויי דאָמען געקאָנט זיך קוקען גלייך אין פנים אַרײַן, ווען צווישען זיי וואָלט זיך ניט פּערבונדען, טאָסי דאָ אויף די טרעפּ, אזאָ מײַן שמועס:

— נו, וואָס זאָנט איהר עפּײַט, רעוועקאָ, אויף אייער טאַטענ'ס משרתים? דעם גרעסטען כּוּיִן קאָן מען דורך זיי האָבען! אַ מערכה באַלעדיגט צו ווערען דורך אַזעלכע הינט? עס איז מיר אַ חידוש, כלעבען, אַז איהר, רעוועקאָ, זאָלט דערלאָזען האַלטען אזאָ הונט אין שטוב? מיר דאַכט זיך, אַז אייערס איין וואָרט וואָלט בײַם שוועהר...

— זאָנט דאָס ניט, סאָני! דער פּאַפּאַשאַ איז ניט שולדיג; דאָס איז „איהר“ פּליגעל-אַרײַטאַנט, און דאָס בן-יהוד'על „איהרס“ הענגט זיך פּשוט אויף זיין האַלד. דער פּאַפּאַשאַ זאָל וויסען אַ צעהנטיגקײַט, אַ הונדערטיגקײַט פּון אַז די אַלע זאָכען... אַ, סאָני! ניט אומזיסט קרענקט ער פּון „איהר“! „זי“ איז זיין מלאַך-המות! „זי“ דערנעהט איהם דעם עק!...

— און פּון דעסטוועגען באַריהמט „זי“ זיך, אַז „איהר“ מאַר-קוסעל וועט זיין אַ האַלבער יורש... אייער טאַטענ'ס גוטס וועט אַרײַנפּאַלען אין אַ מקום קדוש...

— וואָס מיינט איהר דאָמיט? איהר האָט תּמיד ליעב, סאָני, יענעם באַלעדיגען אומזיסט און אומנישט מיט שטעכווערטלעך און אויפ'ן וואונק...

— שטעכווערטלעך, רעוועקאָ? איך ווייס ניט, ווער האָט ליעב יענעם צו שטעבען, אזוי ווי איהר, רעוועקאָ?

— סאָני! איהר זענט ערשט נעכטען געקומען אַהער, הויבט איהר זיך שוין אָן צו קרעגען! איהר מיינט, עס איז אַמאָליגע יאָהרען, ווען איהר זענט געזעסען בײַ אונז אויף קעסט?

— בײַ אײַך אויף קעסט, רעוועקאָ?... ווער ווייסט, מיט וואָס דאָס וואָלט זיך געענדיגט, ווען אין דער מינוט זאָל נישט געווען דורכלויפּען דער יונגער הערר בלאַנק, מאַרקוס בלאַנק, מיט וועלכען מיר וועלען זיך אין גיכען בעקענען.

און ווען מאַרקוס זאָל ניט געווען מיט אַ שמייכלע אַ קוק טהון
 אויף די דאָזיגע צוויי דאַמען, וואָס האָבען געפונען, אַז דאָס דאָס-
 זיגע שמייכלע איז פאַר זיי די גרעסטע בעלעדיגונג.

— וואָס זאָגט איהר עפּים, סאָני, אויף „איהם“?

— אויף אייער ברודער, רעוועקאַ? וואָס זאָל איך זאָגען?
 אַ וואוילער יונגערמאַן, אַ גאַנץ פיינער יונגערמאַן; איין עבירה
 וואָס ער איז ביו אַהער נישט אַנטלאָפּען, נישט באַנומען דעם
 שוועהר און נישט אַנטלאָפּען שאַרלאַטאַנעווען...
 — אַנטלאָפּען?

— ווייסט איהר וואָס? נאָט איך אָט דאָס ברוועל, לייענט-
 וועט איהר אויך וויסען.

און איינע האָט איבערגעגעבען דער אַנדערער אַ בריעה, וואָס
 מיר ערלויבען זיך איבערגעבען אונזערע לעזער וואָרט אין וואָרט, ווי
 אַ דאָקומענט, וואָס איז נויטיג צו דעם דאָזיגען דאָמאַן.

„מיין טייערער אַריה-לייב! מיין עהרליכער לעהרער! מיין
 גוטער חבר! מיין ליעבסטער פריינד! וואָס וועט זיין פון דעם
 דער תכלית? איך קאָן דאָס שוין מעהר נישט איבערטראָגען! וואָס
 ווייטער ווערד אַלץ ערגער און ערגער. וואָס טהוט מען? וואָס
 טהוט מען? מע מוטשעט מיך, מע האַלט מיך אויף איין אייזער-
 נער קייט, מע בעלעדיגט מיך אויף יעדען טריט! מע רעדט מיר
 שידוכים, מע וויל מיך חתונה מאַכען. איהר פערשטעהט, אַריה-
 לייב? חתונה מאַכען מיט גוואַלד! מע וויל מיר אָנהענגען אַ
 ווייב, אַ ווייב צו נייענצעהן יאָהר! איהר פערשטעהט? מע וויל
 מיך פערקויפּען, ווי מע פערקויפּט אַ זאָך, אַ חפץ, פונקט אזוי
 ווי עס ווערד בעשריבען אין אַ ראָמאַן! און ווען? דעמאָלט, ווען
 איך בין דערפון אזוי ווייט, נאָך ווייטער ווי איהר, אַריה-לייב, זענט
 פון מיר! אַ, גוטער, ליעבער, טייערער אַריה-לייב! ניט מיר איין
 עצה: איך בין גרייט אויף אַלעס! איך פיהל, אַז אין דער דאָזיגער
 מינוט איז ביי מיר אויסגעוואַכסען פליגעל — און איך וואָלט זיך

געלאָזט פליהען, לויפען אין דער וועלט אַרײַן, וואוהין די אויגען
וועלען מיך טראַגען! אַבי אַנטלויפען, אַנטלויפען ווייט פון דאַגען,
ווייט פון די דאָזיגע ווילדע חיות, מערדער, דעספּאָמען, טיראַנען,
וואָס האָבען קיין שום געפיהל פון קיין מענשען, וואָס האָבען קיין
שום בעגריף פון דער השכלה, וואָס האָבען נישט געהערט פון קיין
ציוויליזאַציע, וואָס זענען איבערגעגעבען מיט זייער גאַנץ חיות צו
דעם געלד און צו די אַלע נאַרישע, בלינדע, אונגענשליכע גע-
פיהלען. אָ! קיינער, קיינער פערשטעהט מיך נישט, נאָר איהר,
אַריה־לייב! נאָר איין מענש אויף דער וועלט!... ווי אזוי רייסט
מען זיך אַרויס פון דאַגען? קיין לעהרער ווילען זיי מיר נישט
האַלטען; קיין ביכער ווילען זיי מיר נישט קויפען — און איך בין
עלענדר, עלענדר, ווי אַ שטיין, ווי אַ פערבלאָנזעמער אין דער וויסטע-
ניש, ווי אין געפּענגעניש. איך האָב אַפילו נישט פאַר וועמען אויס-
גיסען מיין ביטער האַרץ, אַ חוץ אַיך, מיין עהרליכער אַריה־לייב,
איז דאָס — מיט גרויס מיה, ווייל איך האָב מורא פיעל צו שריי-
בען, זיי זאָלען מיך נישט בעמערקען, — און איהר ווייסט דאָך,
ווי עס איז שווער אויסצוהאַלטען מיין פאַטער'ס אָפּקע. דערום
קאָן איך אַיך אָפט ניט שרייבען, און די בריעף אָפּטראַגען אויף
דער פאַסט אַליין קאָן איך ניט, מע זאָל מיך נישט בעמערקען. איהר
ווייסט דאָך, ווי אזוי דאָ האָט מען ליעב צו קוקען מיט זיעבען
אויגען, דערום מוז איך שיקען דעם בריעף דורך אונזער פרויקעל,
פון וועלכען איך האָב גענוג צרות מיט יסורים ביז איך רעד איהם
צו און ביז איך בעצאָהל איהם גוט — איהר געדענקט דאָך וואָס
פאַר אַ פאַרד און אַ נגב ער איז... ווי גאָט איז אַיך ליעב, אַריה־
לייב, ענטפערט מיר וואָס גיכער אויף דעם דאָזיגען בריעף מיט אַיין
עצה פון אַיין אמת'ען גוטען ברודער: וואָס זאָל איך טהון? אַצינד
וועל איך אַיך פאַלגען אַלעס, וואָס איהר וועט מיר שאַפען — אַפילו
אין פייער אַרײַן! אַייערע בריעף שיקט וויעדער אויף דעם זעלבען
אַדרעס, וואָס פריהער, און פּערגעסט ניט צו שרייבען „Для пере-
дача Фройль Крокману“ — ווען ניט בין איך אַ פּערפאַלענער!

„אייער איבערנעגעבענער תלמיד, געטרייער חבר און בעסטער.

בעסטער פריינד

מ א ר ק ו ס ב ל א נ ק .

P. S. אריה-לייב! איהר געדענקט דאך מיין שוואַגער אָסיפּ זעמעל? האָט דער דאָזיגער פּראָלער נישט לאַנג אַריינגעשריבען אַ בריעף, אז ער עפענט אַ ניי געשעפט, איין אַמעריקאַנישע וואַש-פּאַבריק, און האָפט צו געווינען אַ גרויסען פּראָצעס פּון אָנדער-האַלבען מיליאָן! עס פּערשטעהט זיך, אז מע האָט איהם דערויף אַפילו נישט געענטפּערט...

אייער מ א ר ק ו ס .”

— וואו האָט איהר געקריגען אזא בריעף, סאָני?

— וואו? אייער אָסיפּ האָט דאָס מיר געגעבען, טאָקי אָסיפּ

אַליין!

— מיין אָסיפּ? ווי אַרום? וואָס הייסט דאָס?

דאָס דאָזיגע שענע בריוועל האָט אין איין אויגענבליק אויפֿ-געמונטערט די פּערוואַרגטע, פּערקלאַגטע רעוועקאַ. שען, הויך, גע-זונד און פּריש איז רעוועקאַ געוועזען, האָטש זי האָט געהאַט געלע האָר מיט גרויע אויגען. אַ קלייניקע, אַ שוואַרצינקע, אַ לעבעדיגע, מיט גאַנץ שוואַרצע האָר, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט אַ קליין נעזעל, אַ צענויפּגעציפּעט מיילכעל, ווי אויף שנורלעך, מיט גריבעלעך אין די בעקלעך, אַפילו ווען זי האָט ניט געלאַכט — אָט האָט איהר סאָני'ן אינגאַנצען.

— סאָניטשקע! ליובעניו, האַרצעניו, נשמה'ניו! — אזוי האָט

זיך רעוועקאַ גאַנץ פּריינדליך געווענדט צו איהר שוועגערין. — איך בעט אייך, געהט, נעמט, רעדט מיט אָסיפּ'ען! לאָז ער אייך אַסור-ראַט דערצעהלען, וואו האָט ער דערטאַפט דאָס דאָזיגע בריוועלע? אַלץ, אַלץ, אַלץ ווערד געוואָהר, איך בעט אייך, סאָניטשקע, האַר-צעניו! טאָקי באלד לויפט אַרויף! איך וועל אַריינגעהן צום פּאָ-פּאַשאַ און וועל אייך אַרויסשיקען אָסיפּ'ען. גיכער!

— די רגע! — האָט סאָני געענטפערט. און ווי די פויגעלעך, זענען אונזערע געשעצטע דאָמען אַרויפגעפלויען אויף דעם אויב-בערשטען עטאָזש, וואוהין מיר בעטען אויך אונזערע לעזער, זיי זאָלען זיך מיט אונז מטרירן זיין.

דאָס צווייטע קאָפיטעל.

די אַקטואַרען שפּיעלען געצייכענט נוט.

ווי איין אָרענטליכער ראָמאַניסט, זענען מיר מחויב פאַרצו-שטעלען אַ בילד פון סענדער בלאַט'ס הויז און ניט דורכלאָזען קיין קלייניגקייט; נאָר מחמת מיר זענען זעהר נייגיגריג שוין אָנצו-קוקען דעם הערר בלאַטק עטליכע שעה פאַר זיין טוידט, מוזען מיר די בעשרייבונג פונ'ם שענעם הויז אָפּלעגען אויף איין אַנדער צייט, און איצט נאָכגעהן טריט ביי טריט אונזער געשעצטע העלדין, רעוועקאָ זעמעל, גלייך צו סענדער'ען אין צימער אַרײַן.

דער שאַרפער ריח פון די אַפטיק-פּלעשלעך שטעלט אונז פאַר אין דער פּאַנטאָזיע איין אויסגעצויגענעם חולה מיט אַ בלאַס גע-זיכט, מיט אַ פאַר גלעזערנע אויגען און מיט פּערשמאַכטע ליפּען, און מיר פּיהלען, אַז דאָ האָט זיך דער טוידט געמאַכט אַ נעסט, און דער מלאַך-המות ליגט ערגיץ אין אַ ווינקעלע און מיט אַ לאַנג גען שעכט-מעסער אין דער האַנד היט ער איהם די נשמה, אַזוי אַז אַ פּראָסט לויפט דורך איבער'ן לייב; און יעדער פון אונז, אַפילו דער גרעסטער אַפיקורס, דערמאַנט זיך אויך אין דעם לעצ-טען טאָג פונ'ם קורצען לעבען, און יעדער, נאָך זיין פּערשטאַנד, הויבט אָן צו פּילאָזאָפּירען אויף זיין שטייגער: דער מאַטעמאַטיקער זאָגט, אַז די גאַנצע וועלט איז געגליכען צו אַ דאָך, און דער טוידט איז דער צענטער, און מיר, מענשען, זענען נישט מעהר ווי אומ-גלייכע ראַדיוסען, וואָס שפּאַרען זיך אָן אַלע אויף איין פּונקטום... דער זייגערמאַכער זאָגט, אַז די גאַנצע וועלט איז געגליכען צו אַ

ציפערבלאט, די ווייזערס — דאָס איז אונזער לעבען, דער אומד
 רוה — דאָס זענען מיר, און אז די וואָג פאלט אראָפּ — איז אונד
 זער לעצטע היסטאָריע... דער שוסטער זאָגט, אז די וועלט איז געד
 גליכען, להבדיל, צו א האָליווע, און דער מענש — דאָס איז דער
 האַמער... דער בעל-ענגלח זאָגט, אז די גאַנצע וועלט איז בעשאַפּען
 געוואָרען נאָר צוליב דעם בעל-ענגלח; אי וואָס דרעהען זיך דאָ
 אַרום אזוי פיעל מענשען? — דאָס, זאָגט ער, זענען אונזערע
 פאַרשוינען, פון וועלכע מיר האָבען פּרנסה... פון א באַנדער האָב
 איך אַליין געהערט, ווי ער האָט געזאָגט, אז די גאַנצע וועלט איז
 געגליכען, להבדיל, צו א פעסעל, וואָס אז סע ווערד נאָר צעלעכצט.
 מוז דאָס דער באַנדער אָנשלאָגען...

אַריינגעקומען צו סענדער בלאַנק אין חדר אַרײַן, צום חולת.
 האָט זיך פאַר אונזערע אויגען פאַרגעשטעלט אזא מיין בילד: אויף
 א גרויסען אייזערנעם בעט ליגט מיט'ן בויך אַרויף א איד פון א
 יאָהר פּופציג, מיט געלע האָר, מיט א גרויסער געלער באַרה, דאָס
 גאַנצע פנים כמעט מיט די הענד בעוואַכסען מיט גילדענע האָר,
 מיט לאַנגע געלע ברעמען אויף די אויגען (א סך עהנליכקייט מיט
 זיין טאַכטער רעוועקא). סענדער איז געשלאָפּען, ווי עס האָט
 אויסגעוויזען, מיט א זיסען געזונדען שלאָף, און אויף זיינע באַקען
 האָט געפלאַמט א פייערעל.

רעוועקא איז שטיל צוגעגאַנגען צו זיין בעט, האָט צוגעלעגט
 א פינגער צום מויל: „ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש-ש“ — און דער
 אומגליקליכער חולה האָט זיך נעכטאָך אויפגעחאַפּט, האָט אויפגע-
 עפענט זיינע גרויסע גרויע אויגען און האָט אַרויסגעלאָזט עפּים ווי
 פון א לעדיגען פּאַס: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק!“ — אז די
 פענסטער האָבען געציטערט. אין איין אויגענבליק האָט זיך רעד
 וועקא'ס פּרייליך שטען געזיכט וויעדער פּערענדערט, און אויף איהר
 שענעם ווייסען שטערן האָבען זיך פּלוצים אויסגעלעגט מיט א מאָל
 עמליכע טיפּע, טיפּע קנייטשען, און איהרע אויגען האָבען זיך
 בענעצט מיט אמת'ע, ביטערע טרערען.

— פאפאשא! — האָט איהם אונזער העלדין געזאָגט, אַרויס-
שיקענדיג אַסיפֿען מיט אַ וואונק, און האָט זיך געזעצט ביי'ם פּאָל-
טער צוקאָפּענס און האָט אַנידערגעלעגט איהר ווייכע, ווייסע האַנד
אויף זיין שטערן. — פאפאשא! ווער שוין געזונט. סע איז שוין
צייט. זעה, וואָסער אַ פנים דו האָסט באַקומען, פאפאשא! שטאַרק
זיך! פאַל ניט אַראָפּ ביי זיך! לאָז זיך ניט אָפּ אינגאַנצען!

— אוי, שלעכט, שלעכט, טאָכטער! — האָט איהר דער פּאָטער
געענטפּערט. — איין עק! איין עק! גאָט ווייסט, צי איך וועל
דערלעבען מאָרגען, גאָט ווייסט! רבקה! קינדער! חיים! מאַר-
קוס! וואו זענט איהר? וואו זענען מענטשען? רופט מיר מענ-
טשען! איך וויל שרייבען א... א... א... צוּאַה!

— אַ צוּאַה? ווייס איך, וואָס דו רעדסט, פאפאשא! נאָ דיר
נאָר אַ צוּאַה! מילא, אַז מע איז ניט געזונט, איז וואָס? סע מאַכט
זיך! אַ מענטש איז ניט קיין אייזען...

— אַ... אוי, טאָכטער, איך וויל שרייבען אַ צוּאַה. איך האָב
עטליכע געצעהלמע שעה צו לעבען, צו מוטשען זיך. גוואַלד!
גוואַלד!

דער דאָזיגער „גוואַלד“ האָט אויפגעהויבען דאָס גאַנצע הויז
אויף די פיס. צום אַלעם ערשטען האָט מרים-חיה, סענדער'ס ווייב,
גע'חלש'ט, און דאָס ווייסען מיר דאָך אַלע, ווי גרינג דער שוואַכער
פרוי איז צו חלש'ען; צו איהר איז צוגעלאָפּען די מאַדאָם סאַני
מיט אַזאַ שרעקליך געשריי „שוויעגער!“ — אַז ווען מרים-חיה
זאָל טאַקי אויף איין אמת געווען חלש'ען, וואָלט זי זיך אויך בע-
דאַרפט אויפחאַפּען — און זי האָט זיך טאַקי אויפגעהאַפּט, אויפ-
געפּענט די אויגען, אַנידערגעלעגט דעם קאָפּ ביי דער שנור אויפ'ן
האַרצען און גענומען צו לייענען אַ צעטעל, ווי אַזוי אומגליקליך און
עלענד זי איז, ווי אַזוי זי בלייבט ווי אויפ'ן וואַסער, ווי אַ פּער-
וויסטע אַלמנה — אַ יונגע נאָר אַ מערוויסטע אַלמנה! ווער וועט
זיך אויף איהר אַרומקוקען?

אויף איהר קוקענדיג, איז סאָני צעגאַנגען געוואָרען פאַר געוויין, און פאַר גרויס רחמנות האָט זי כמעט פּערגעסען אין איהרע אייגענע צרות און האָט גענומען טרייסטען די „וויסטע אלמנה“ מיט די דאָזיגע ריהרענדיגע און האַרצרייסענדיגע ווערטער:

— גענוג אייך צו טרויערען, שוויגענער, כלעבען, גענוג פאַר געסט ניט אָן גאָט און זינדיגט נישט מיט אייערע רעד, שוויגענער! גאָט וועט אייך ניט פאַרלאָזען. איהר זענט נאָך אַ יוגענד, און אייער מזל קאָן קיינער נישט וויסען. איהר זענט ניט די ערשטע, און ניט די לעצטע. גאָט קאָן אייך נאָך באַשערען, און איהר קאָנט נאָך וויסען פון אַ וועלט, און מסתמא וועט אייך דער שוועהר ניט פאַרגעסען אין דער לעצטער מינוט און וועט אייך באַוואָהרענען. אָבער איך, שוויגענער, איך קאָן זיך צו אייך נישט גלייכען, איך בין באַפאַלען מיט קינדער, און דאַרף האָבען פיעל זכות-אָבות, ביז איך זאָל פּוּעל'ען ביי גאָט, אַז דער שוועהר זאָל מיך אויך נישט פאַרגעסען מיט מוין מאַן. איהר ווייסט, איך האָב נאָך כמעט קיין חיי-שעה נישט געהאַט, חוץ דחקות, יסורים און האַרצוועהטיג, האַטש מוין חיים איז איין עהרליכער, אַ שטילער, אַ לייטישער יונגעראַן, ניט אזוי ווי אונזער אָסיפּ, דער שאַרלאַטאַן, וואָס פאַרשפּיעלט, זאָנט מען, אין קאָרטען אַ יאָהר וויפיעל איך מיט מוין מאַן און מיט מיינע קינדער דאַרפען פאַרלעבען, און פון דעסטוועגען ווייסט איהר, ווי פיעל מתנות רעוועקט האָט תמיד פונ'ם שוועהר, און איך, אַ חוץ דעם נדן, נישטאָ וואָס צו רעדען!...

און מיט די דאָזיגע ווערטער האָט נעבאָך סאָני בעהאַלטען איהר וויינענדיג פנים ביי מרים-חיה'ן אויפ'ן האַרצען, און אזוי האָבען נעבאָך די דאָזיגע צוויי אומגליקליכע ווייבער אויסגעגאַסען איינס פאַר אַנדערען זייערע הערצער, זייערע ביטערע הערצער, וואָס זענען אָנגעזאָדען פון אַ צייט מיט יאָהרען מיט קנאה, שנאה, פער-דראָס, האַרצוועהטיג מיט נאָך אַנדערע געפיהלען... מיר זענען אַלע אזוי, לעזער, ווער ווינציגער, ווער מעהר, ווער קלינגער, ווער נאַרישער, ווער אָפען, ווער פערבאַרגען — אָבער ענאָיאַסטען זענען מיר אַלע.

האָט אויף מיר קיין פאַראיבעל ניט! אמת, מיר האָבען אַ בער קאַנטען איינעם, רב הערץ אָדער רב זרח — דאָס איז אַלץ איינס — גערענק איך גאַנץ גוט, ווי אזוי צוריק מיט אַ יאָהר צוויי, אָדער דריי, אַז דער דאָזיגער רב הערץ אָדער רב זרח האָט בעדאַרפט שטאַרבען און זיינע קינדער מיט זיינע פריינד זענען זיך צענויפֿ-געפּאָהרען צו איהם — איז כדאי געווען צו זעהען, מיט וואָס פאַר אַ ריהערענדיגער פריינדליכקייט, מיט וואָס פאַר אַ ווירקליכער איבער-געבענהייט און ליעבשאַפט דאָס דאָזיגע געזינדעל איז גענאַנגען און געהאַנגען אַרום דעם חוּלָה; עס איז כדאי געווען צו זעהען, ווי אזוי דער גאַנצער עולם האָט אַרומגערינגעלט דעם דאָקטאָר, און ווי אזוי איינער איבער'ן אַנדערען זענען געלאָפּען צו בעדיענען דעם חוּלָה; און שטעלט אייך פאַר, אַז אַלע האָבען פּערגעסען אָן זיך און מע האָט נאָר געהאַט צו טהון מיט'ן חוּלָה, און ביז דער לעצטער מינוט האָבען זיינע קינדער און זיין ווייב זיך נישט געזעצט צו בער-דויערען זייער אייגענע לאַגע, ווי אונזערע געשעצטע פרויען מריס-חיה בלאַנק מיט איהר ליעבסטער שנור סאַני בלאַנק, וואָס האָבען, ווי עס ווייזט אויס, בעצייטענס בעוויינט ניט דעם הערר בלאַנק, וואָס האָט זיך געקלויבען שטאַרבען, — זיי האָבען בעקלאָנגט זיך אַליין. שטעלט אייך פאַר, אַז בשעת רב הערץ אָדער רב זרח האָט זיך געראַנגעלט מיט'ן מלאַך-חמות, האָט קיינער נישט אין זינען געהאַט קיין צוואַה מיט קיין בעוואָהרענישען, און ווען עמיצער זאָל זיך געווען דערפון אויסרעדען, וואָלט דאָס געווען די גרעסטע בער-לעדריגונג פאַר דעם גאַנצען הויזגעזינד. ניט אזוי ווי דאָ, ביי אונזער בעריהמטען הערר בלאַנק, וואו די מאַדאַם רעוועקאַ זעמעל האָט אַ וואונק געטהאָן צו איהר פיעלגעליעבטען מאַן אָסיפּ זעמעל, ער זאָל לויפּען און ברענגען וואָס גיכער מענשען, דעם רב, דעם נאָר-טאַריוס, און אַז דער דאָזיגער וועלטיכער דיפּלאָמאַט, מיט וועלכען מיינע לעזער וועלען זיך באַלד בעקענען גאַנץ נאָהענט, אַז דער דאָזיגער הערר זעמעל, זאָג איך, איז געקומען צום נאָטאַריוס, האָט ער מיט איהם געמאַכט אַ גאַנץ לאַנגען שמועס וועגען זאַקאָנעס

בכלל און וועגען ירושה בעזונדער. ער האָט בעוויוזען, ווי ווייט
 ער איז קלאָר אין זאָקאָנעס, און האָטש ער איז, דאַנקען נאָט, ניט
 אזוי נויטבערערפטיג, דאָך פּערהאַפּט ער, אַז זיין געליעבטער שוועהר,
 דער הערר בלאַנק, וועט איהר אָפּשרייבען דעם גרעסטען חלק ירושה,
 מחמת איהם, אָסיפ'ען, האָט ער ליעב, ווי איין אייגענעם זוהן.
 און שפעטער, אַז דער נאָטאַריום מיט די איבעריגע זענען געקומען
 צום חולה, האָט אָסיפ אַרום זיי שטאַרק אַרומגעטאַנצט, און אזוי
 איינגענומען און אויפגעלעגט, אַז אַ מענש פון דער זייט האָט גע-
 קאָנט מיינען, אַז דאָ וועט מען שרייבען תנאים, ניט קיין צוואָה,
 אַז דאָ איז אַ חתונה, ניט קיין געפעהרליכער קראַנקער, וואָס גע-
 זעגענט זיך מיט'ן לעבען... נאָר איין רעוועקאַ האָט זיך ניט פּער-
 לאָרען: די דאָזיגע געטרייע טאָכטער איז ניט אָפּגעטראָטען אויף
 קיין מינוט, אויף קיין רגע, פּונ'ם קראַנקען פּאָטער; אויף איהר
 פנים זענען געווען אָנגעצייכענט אַזעלכע יסורים, אַזעלכע טיעפע
 שמערצען, אַז דער געפעהרליכער סענדער האָט זי געטרייסט:

— וואָס וויינסט דו, נאַרלע?

די דאָזיגע עטליכע ווערטער האָבען געעפענט ביי דער זעל-
 טענער טאָכטער אַ נייעם קוואַל פון טרערען, און קוים מיט צרות
 האָט זי געקאָנט אויסרעדען אָדער אויסקוויטשען:

— טאַטע! מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!

— וואָס, נאַרעלע? וואָס דאַרף מען ניט, נאַרעלע?

— קיין צוואָה דאַרף מען ניט! מע דאַרף ניט! איך וויל ניט!

איך קאָן דאָס ניט איבערטראָגען! דו וועסט נאָך לאַנג, לאַנג לעבען!

— געה שוין, געה, נאַרעלע! זעהסט דאָך, אַז איך עק זיך!

— מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!

וואָס האָט געקלערט אונזער שענע רעוועקאַ, שרייענדיג: „מע
 דאַרף ניט“, ביי זיך אין האַרצען? עס איז נישט גרינג צו וויסען,
 ליעבער פריינד, וואָס איהר אָדער איך קלערען אין האַרצען; דאָס
 איז בכלל זעהר אַ שווערע זאָך צו טרעפען, און היינטיגע יאָהרען
 איז נאָר ניטאָ דער נאַר, וואָס זאָל אַרויסגעהן און דערקלערען, וואָס

דער אָדער יענער טראַכט ביי זיך אין האַרצען; יעדער אויף זיינע געדאַנקען איז בעל־הבית און קאָן זיך מיט זיי בענוצען, ווי ער פער־שטעהט... על כל פנים, דאָס קאָן איך אַיך זאָגען, אז נאָך דעם געוויין מיט'ן געשריי פון אונזער פיינער העלדין רעוועקא "מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!" האָב איך אַליין מיט מיינע אויגען געזעהן, ווי זי, רעוועקא, האָט אַוועקגערופען איהר געשעצטען מאַן, אָסיף זעמעל, און האָט זיך מיט איהם עפּים גע'סוד'עט און גע־שושקעט עטליכע מינוט, און איהרע אויגען זענען געווען טרוקען, ווי פּעפּער. וואָס האָבען זיי גערערט — קאָן איך עד היום נישט וויסען; איך האָב נאָר געהאַפט עטליכע ווערטער: "ירושה"... "צוואָה"... "חלק"... "זאַקאָן"... "אַיין אַכטעל"... "אַ זוהן"... "אַ סאַכטער"... און דאָס איז שוין גענוג פאַר אונז, און מיר שטויסען זיך שוין אָן, פון וואָס דאָס דאָזיגע פאַרפאַלק האָט דאָ געשמועסט. די מאַדאָס רעוועקא איז געווען עפּים זעהר צעטראַגען, ווי אַ סוחר בשעת ער שמועסט פון אַ גרויס געשעפט, און דער הערר אָסיף זעמעל האָט אַריינגעשטעקט ביידע הענד אין די הויזענקעשעניס, פּערריסען די נאָז מיט די אַשקאַלירענע ברילען און האָט אַביסעל ווי אונטערגעשפרונגען, ווי אונטערגעטאַנצט, סקריפענדיג שטאַרק מיט די שטיוועל, און אויף זיין פּרייליך פנים איז געווען קלאָר, אז עס איז איהם היינטיגען טאַג בכלל זעהר אויפגעלענט אויפ'ן האַרצען...

דאָס אייזערנע בעטעל, וואָס דער אומגליקליכער קראַנקער ליגט אויף דעם אַצינד און אַמפּערט זיך מיט'ן מלאַך־המות, איז, איי־גענטליך, ניט קיין שלאַף־בעטעל, נאָר אַזאָ אַזאָ מין קושעטקע, אַ גאַנץ גרויסע, וואו סענדער האָט ליעב געהאַט צו לעגען זיך אַפרוהען נאָך יערען מאַהלצייט מיט אַ גאַנץ גרויסער גראַבער ציגאַר אין די צייהן. ווי עס ווייזט אויס, האָט סענדער ליעב פון תמיד אָן שטאַרק און מאַסיוו מעבעל; דאָס קאָן מען בעמערקען נאָך דעם גאַנץ גרויסען דעמבענעם שרייבטיש, און נאָך דער הויכער דעמ־בענער קרעסלע (פּאַטעל), וואָס האָט גיכער אַ פנים פון אַ נאַר־

דערקאנע שאפע, איידער פון א קרעסלע, האָטש אין מיטען איז
 אויסגעהאקט איין אָרט אויף סענדער'ס געזיס, בעצויגען מיט אַ
 גאנצער יוכטענער פעל. מערקווירדיגער, שטאַרקער און מאַסיווער
 פון אַלץ איז דאָס שרייביגעצייג מיט די אַלע שמאַכטעליאַקעס,
 וואָס געפינען זיך ביי יעדען לייטישען מענשען פון היינטיגער
 וועלט אויפ'ן שרייבטיש. אַלץ איז אָפגעאַרבייט און אָפגעטעמט
 אזוי ערנסט, אזוי אָרענטליך, אזוי געטרוי, — ניט אַנדערש, ווי
 „פּאָזאַקאָז“ געמאַכט געוואָרען, וואָרום אז מע קויפט ביי די היינ-
 טיגע טאַנדעטניקעס, איז דאָס נאָר קיי און שפיי, מיט'ן ווינד און
 מיט'ן רויך, אַבי נאָר געלד אויסצונאַרען און גענוג! ניין, סענדער
 איז ניט פון די דאָזיגע שפּרינגערס, וואָס היינט לעבען זיי און
 מאַרגען פּרפּאַ! סענדער האָט ליעב שטאַרקס, פעסטסיגס, מאַסי-
 וועס — און איז אַליין אויך שטאַרק, פעסטיג און מאַסיוו, פּער-
 פּראַוועט פון געזונדע מאַכלים מיט די בעסטע וויינען און פּער-
 זאָרגט אויף היבשע, היבשע עטליכע יאָהר. נאָר — אַך! ניטאָ
 קיין אייביגע זאָך אויף דער וועלט! איין איבעריגער טראַפּען וואָ-
 סער אין טייך מאַכט אַ גרויסע בעוועגונג אין די הוואַלעס; איין
 איבעריג שטיקעל געפילטע פיש פון אַ דרויפיער פונט מאַכטאָן
 אַ גאַנצע סוכאַטאַכע, אַ רעוואָלוציע אין בויך — און מיר זענען
 אַלע ביי גאָט אין די הענד! ... ווער וואָלט זיך דאָס געקאָנט ריכטען,
 אז איבער אַ האָהן מיט אַ הוהן זאָל תּרוב וועדען אזא גרויסע
 שטאָדט, ווי ביתר? ווער וואָלט זיך דאָס געקאָנט ריכטען, אז
 איבער אזא גאָרנישט מיט אַ נישט, ווי אַ שטיקעל העכט, זאָל עס
 נעמען אומוואַלגערען אזא מויער, ווי סענדער בלאַנק, וואָס האָט
 זיך נאָך אויף זיין לעבענס לעבען קיינמאָל נישט געקלאָנט, אז
 עס זאָל איהם עפּים וועה טהון? און פון דעסמוועגען זעהט איהר
 דאָך, אז אויף דער וועלט קאָן זיך אַלץ מאַכען.

דאָס דריטע קאָפיטעל

איז אביסל צו גרויס, דען עס ווערד דאָ בעשריבען אַ סך פאַרשויענע און געשמועסט פון פערשיעדענע זאַכען.

אַלסדינג קאָן זיך מאַכען אויף דער גרויסער וועלט, און יעדער צופאַל קומט-דאָן אזוי אומגעריכט, פּלוצים, אַז אונזער מענשליכער פערשטאַנד שטעלט זיך אַנידער און ווערד פּערגליווערט, אַז ער בעגענעט אַזעלכע וואונדערליכע זאַכען אין דער נאַטור.

דער פּערפאַסער פּונ'ם דאָזיגען בוך איז אַליין געווען אין ערות ביי אַ סך אַזעלכע אומגעריכטע צופאַלען. ווי היינט שטעהט אונז פאַר די אויגען אונזער „רב יוסעל-דוד פּאָני“ מיט דער גרוי-סער באָרד, מיט דער צעפּלעצטער נאָז, מיט'ן גראַבען בויך, מיט דער ברייטער ליסענע אויפ'ן קאָפּ; אָט איז ער געקומען פּונ'ם דאווענען, אָט האָט ער געמאַכט „שהכל“ אויף אַ גלעזעל ספּירט און האָט פּערביסען מיט עטליכע הייסע קאַרטאָפּליס, אָט האָט ער זיך צוגעלעגט אַ מינוטקעלע אויפ'ן טאַפּטשאַן — און אָט האָט ער ניט געסמייעט!... און אַלי? אַלי דער טלית'ניק ווי אזוי איז געשטאַרבען? אין באָד פּרייטאַג, אויף דער אויבערשטער באַנק! נאָר ווען מיר זאָלען נאָר וועלען זיך אַריינלאָזען אין לאַנגע שמוע-סען, וואָלטען מיר געקאָנט אַפּצעהלען נאָך צוואַנציג אַזעלכע צו-פאַלען, וואו דער טוידט קומט פּלוצים, נישט געריכט. נאָר ניט דאָ איז דער אָרט צו פּערנעמען זיך מיט אַזעלכע „ספורי-מעשיות“, און אַז אַ ראַמאַניסט זאָל וועלען אין איין בוך אַרויסשרייבען אַלץ, וואָס ער ווייסט, וואָלט זיין ראַמאַן קיינמאָל קיין עס ניט געהאַט. ביז'ן טוידט אַריין...

מיט אונזער געהערטעסטען סענדער בלאַנק איז אויך געווען אַיין אומגעריכטע זאַך. דאָס איז געווען אין אַ שענעם פּריהמאָר-גען, נישט אין קיין חמאַרנעם טאָג, איז זיך סענדער אויפּגעשטאַנען, ווי אַ מענש דאַרף אויפשטעהן, און טרינקענדיג טיי האָט ער, פּונקט ווי אַלע טאָג, אַ ציח געטהאָן ביי'ם גלעקעל, און עס איז אַריינגע-

- קומען אונזער בעקאנטער פרויקע, אויסגעצויגען זיך פאר דעם בעל-
 הבית, ווי א סטרונקע.
 — מע האָט שוין געבראַט די פּיש? — האָט סענדער אַ פרעג
 געגעבען און האָט אָפּגעזופּט אַ האַלבע גלאָז טיי.
 — געבראַכט! — האָט פּרויקע געענטפּערט, ווי אַ חוואַט.
 — העכט?
 — העכט.
 — גרויסע העכט?
 — גרויסע העכט.
 — פּרישע?
 — פּרישע.
 — זאָג זעלדען, די פּיש זאָלען זיין מיט מעהרען געקאָכט, —
 האָט סענדער אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל און האָט אַ זופּ געטהאָן
 די אַנדערע האַלבע גלאָז טיי.
 — מיט מעהרען געקאָכט, — זאָגט איהם פּרויקע נאָך, ווי נאָך
 אַ סידור.
 — עטליכע קאַרטאָפּלים אין די פּיש איז אויך נישקשה; —
 האָט סענדער געפּעהלען ווייטער.
 — אויך נישקשה, — זאָגט פּרויקע.
 — און בע'טעם'ט, מאַסטקע, ווי מיט קליי, רויטליך, געדעכט,
 מיט פּעפּער, הייס, אויסגעזאָרען. דו הערסט, צי ניין?
 — איך הער, איך הער.
 — קיין זראַזע דאַרף מען היינט ניט, — האָט סענדער ווייטער
 אַרויסגעגעבען אַ אינסטרוקציע.
 — דאַרף מען היינט ניט, — זאָגט פּרויקע.
 — אויפ'ן אָרט פּונ'ם זראַז — איין עסיג-פּלייש.
 — עסיג פּלייש, — זאָגט פּרויקע.
 — גענוען-פּלייש אין סופּ.
 — גענוען-פּלייש אין סופּ, — זאָגט פּרויקע.
 — די דרויבעלעך פּון די גענוז אויך אין סופּ אַריין.

- אויך אין סוף אַרײַן.
- באַשימען מיט גרײפלעך.
- מיט גרײפלעך.
- אַ צימעס פון פּאַסטערנאַק.
- פון פּאַסטערנאַק.
- סע איז נאָך דאָ בײַ אונז פּונ'ם ווײסען ווײן? — האָט פּלוצים סענדער אַ פּרעג געמאָן און אַנידערגעשטעלט אויף פּרוי-קע'ן אַזעלכע אויגען, גלייך ווי אײנער רעדט: „זאָג שוין, זאָג, ממזר, נאָ, שטעך מיך, קוילע מיך!“ ... פּרויקע איז גאָר צעמישט געוואָרען; ער האָט זיך אַ האַפּ געטהאָן מיט בײדע הענד בײ'ם שטערן, בײ די קנעפלעך פּונ'ם פּידזשאַק, בײ די עלענבויגענס, בײ די קעשעניס, און האָט אַ וואָרף געטהאָן מיט די אויגען אויף דער סטעלי, גלייך ווי דאָרט איז געווען אָנגעצײכענט, וויפּיעל בומעל-קעס ווײן עס געפּינט זיך נאָך בײ סענדער'ען אין קעלער, און קוים מיט צרות געענטפּערט:
- האָ? וואָס? ווײסער ווײן? נײן! יאָ! סע איז נאָך דאָ.
- פּאַרגעס נײט שיקען נאָך ביער.
- נאָך ביער, — זאָגט פּרויקע.
- מע מעג שוין עפּענען אַ נײע פּאַס אונגערקעס.
- אונגערקעס.
- געדענק זשע, וואָס איך האָב דיר אָנגעזאָגט מכח די פּיש.
- מכח די פּיש, — זאָגט פּרויקע.
- אײצט געה!
- פּרויקע איז אַרויסגעגאַנגען, און סענדער האָט גיך-גיך געענ-דיגט מיט'ן אָנבײסען, האָט זיך אַרומגעטרייסעלט, אָפּגעווישט מיט דעם טישטיכעל די ליפּען, די הענד, אויפגעשטאַנען, אויסגעלעט דעם בויך, פּעדריכערט אַ גראַבע ציגאַר און האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין דער בעקאַנטער קרעסלע אַרײַן. די ציגאַר האָט אַרויסגעלאָזט און צעטראַגען אײבער'ן גאַנצען קאַבינעט זעהר אַ שענעם אַראַמאַט, און סענדער'ס געדאַנקען זענען אַוועק ווײט-ווײט אין קיך אַרײַן.

און עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז ער הערט אַ ריח פון גער קאָכטע פיש; סענדער האָט צעשפרייט די נעולעכער און האָט מיט'ן גאַנצען כּח גענומען אַריינשלעפען צו זיך אין נאָז אַריין דעם שענעם, געשמאַקען אַראַמאַט פון די אויסגעצייכענטע געפיל-טע פיש, און אזוי האָט ער געהאַפּט אַ דרימעל, זיצענדיג אין קרעס-לע, אויף אַ האַלבע שעה. אויפגעשטאַנען, האָט ער זיך גענומען אַביסעל צו די געשעפטען, אָפּגעערט מיט אַ צוויי־דריי מעקלערס, איבערגעזעהן די בריעף פון דער פּאָסט, אָפּגעענטפערט וועמען מע דאַרף און האָט אַ קלונג געטהאָן צו פרויקע'ן און האָט געהייסען גרייטען צום טיש.

אז אונזער סענדער האָט אַריינגעראַטען מיט אַ פּער'הלש'ט האַרץ אין עס-צימער אַריין, איז שוין דער לאַנגער דעמבענער טיש געווען אינגאַנצען גרייט מיט די טעלער, מעסערס, לעפעל, פּלעשער און קליינע פּלעשעלעך, גלעזער און קליינע גלעזעלעך, מיט אַלערליי געזאַלצענס, הערינג געשניטענער, הערינג געהאַקטער, שמאַלץ-הערינג, גערויכערטער הערינג, געמאַראַנירטער הערינג, קליינע הער-רינגלעך, סערדעלען, איקרע און וואַרשעווער קאַלכאַסען. דאָס עס-צימער אַליין האָט מיט דער שטאַרקייט פּונ'ם מאַסיווען מעבעל געהאַפּט דעם אָפּבליק פון סענדער'ס קאַבינעט; די דאָזיגע צוויי חדרים האָט סענדער ליעב געהאַט מעהר פון זיין גאַנצען גרויסען הויז, מחמת די איבעריגע חדרים זענען געווען אויפגעפּוצט אויף היינטיגען מאַניער, און זייער גרינג, רויכיג מעבעל האָט נישט געקאָנט אויסהאַלטען אויף זיך דעם שווערען קערפּער פּונ'ם גער-שעצטען הערר בלאַנק. דריי פּריבאָרען זענען אויפ'ן טיש געשטאַ-נען: פּאַר סענדער'ען, פּאַר זיין ווייב און פּאַר מאַרקוס'ען.

אונזערע לעזער זענען נאָך ניט בעקענט מיט די איבעריגע צוויי פּאַרשוינען. ביז וואַנען סענדער וועט זיך אָפּפּאַרטיגען מיט די גער זאַלצענע זאַכען, וואָס שטעהען דאָ אויפ'ן טיש, וועלען מיר מיט איין קוק בעטראַכטען סענדער'ס ווייב מיט איהר זוהן מאַרקוס'ען.

מריס'חיה, די מאַראַם בלאַנק, איז נאָך נאָך אַ יונגע פרוי, פון אַ יאָהר זעכס און דרייסיג, נישט מעהר; זעהר אַ שענע, אַ קלאָר-ווייסע, ווי געפאלענער שניי, מיט זעהר שענע בלויע אויגען און שוואַרצע ברעמען, מיט זעהר איין איינגענומען סימפאטיש גע-זיכט; די גוטסקייט איהרע ליבט איהר, ווי מע זאָגט, אויפ'ן פנים. מריס'חיה איז אַ פשוט'ע, עהרליכע און אַ פרומע אידישע פרוי. זי טראָגט נישט קיין אייגענע האָר. פרעמדע טונקעל-רוסאָווע צעפּ בעשענען איהר קאָפּ. און געקליידט איז זי ניט נאָך דעם לעצטען זשורנאַל, נאָך ריין, ציכטיג, טשעפּקע, איינגענומען. איהר וואַכס איז ניט זעהר קליין, דאָך ווייזט זי אויס ווי אַ קינד, ווי אַ ליאַלקע, אַקעגען איהר מאַן, וואָס זי שעצט איהם העכער און גרעסער פון אַלעמען אויף דער וועלט, און סענדער'ס וואָרט איז ביי איהר, להבדיל, אַ דין. זי איז ביי איהם די צווייטע פרוי און האָט מיט איהם איין-און-איינציגען זון מאַרקוס, וואָס די נאַטור האָט איהם געשענקט מריס'חיה'ס שענקייט מיט סענדער'ס גבורה, און אינ-איינעם איז פון איהם אַרויס אַקוראַט אַזאָ זעלטענער העלד, ווי מיר דאַרפען אין אונזער ראָמאַן. אַרויסלאָזען איהם אויף דער גאַס, ווען עס שפאַציערען אונזערע מאַמעלען מיט די דאַמען, איז געווען, מיין איד, אַ געפעהרליכע זאַך, וואָרום אין דער שטאָדט, וואו עס קומט'פאָר אונזע אמת'ע געשיכטע, איז דער צווייטער מאַרקוס ניט געווען. אמת, סע זענען געווען נאָך צוויי, דריי מאַרקוסען, נאָך ניט אַזעלכע מאַרקוסען, ווי אונזער מאַרקוס, מיט אַזעלכע גרויסע בלויע אויגען, מיט אַזאָ ברייטען ווייסען שטערן, מיט אַזעלכע שענע בלאַנדע געקרייזעלטע האָר, מיט אַזעלכע שענע ווייסע הענד, מיט אַזאָ הויכען גרויסאַרטיגען שטאַלט, מיט אַזאָ שען ליכטיג ריין פנים, מיט אַזעלכע איידעלע מאַניערען, מיט אַזאָ איינגענומענעם רעדען... לאַכט, לאַכט, איהר געבילדעטע מאַמעלען, קורסיסטקעס! אויב אייערע איידעלע הערצער זענען נאָך ניט פערדאַרבען געוואָרן רען פון פערשיעדענע פרייע, מאַרנע געדאַנקען, וועלען זיי זיך נאָך קאַנען קלאַפּען, בעגעגענענדיג אַזאָ מאַנספאַרשוין, אַזאָ שענעם סאַ-

וואַלעיר, ווי אונזער יונגער העלד מאַרקוס בלאַנק, מיט וועלכען מיר טרעטען-אַרויס מיט גרויס גדלות אויף די בלעטלעך פון אונזער אמת'ער ערצהלונג. איך ווייס, איהר וועט מיר ענטפערען: וואָס קומט אונז אַרויס פון אַ שען פנים מיט אַ גרויסען שטאַלט? דער עיקר איז — צי האָט ער עפּים אין קאַפּ, אין האַרצען? וואָס אמת איז אמת: מיין העלד האָט די נאַטור ניט געשענקט קיין בעזונד-דערע פּעהיגקייטען, אָדער טאַלאַנטען; ווער פּערמאַנט אָבער אזא גוט, ווייך, וואַרעם האַרץ, ווי מאַרקוס האָט? ווער פּערמאַנט אזא גליקליכע לאַגע צו זיין אַ זעהן, אַ בן-זקונים ביי סענדער בלאַנק, וואָס קאָן איהם געבען נדן, וויפּיעל מיינט איהר? צוואַנציג טוי-זענד, דרייסיג טויזענד, און פאַר וואָס ניט קיין פּופּציג טויזענד רובעל? סענדער וועט איהם גענוים געבען פּופּציג טויזענד רובעל, אויב ער וועט גרויכען דעם שידוך, וואָס ער וויל. און דעם שידוך, וואָס ער וויל, פאַר וואָס זאָל ער איהם ניט גרויכען? מיט וואָס איז סענדער בלאַנק ערגער פון גרשון מירמעלשטיין?

- וואָס זאָגסט דו, מרים-חיה, אויף דעם דאָזיגען פאַרך? —
- זאָגט סענדער צום ווייב און קוקט אַרײַן אין די פּיש אַרײַן.
- אויף וואָסער פאַרך, סענדער? וואָס פאַר אַ מיש ווילסט דו? אַ מיטעלשטיק? אײַן עקשטיק? צי אַ קאַפּ?
- לאַז זיין אַ מיטעלשטיק מיט אײַן עקשטיק מיט אַ קאַפּ, —
- זאָגט סענדער. — איך רעד פון דעם שייגעץ, רעד איך.
- וואָסער שייגעץ, סענדער? נעם — אָט דאָס איז אַ גוט שטיקעל, סענדער.
- טויזענד מאָל דאַרף מען דיר זאָגען, צי וואָס? איך רעד טון גדליה דעם שרכן, רעד איך. ער שרייבט שוין וויעדער אַ מאָל וועגען דעם דאָזיגען גראַביאן!
- וועגען וואָסער גראַביאן?
- איך האָב דיר שוין, דאָכט מיר, צעהן מאָל געזאָגט, אז גדליה דער שרכן דולט מיר אַ ספּאַדעק, איך זאָל אַ שידוך טהון

מיט מאיר קוואַשע, אָט דעם בעל־ענלה־יונג, וואָס פאַרמאָגט ניט
 מיין מיסט. דו פאַרשטעהסט? אַ העזה פון אַ שייגען!

— וואָס הייסט, סענדער? מע זאָגט דאָך אָבער, אז ער איז
 איין עושר, אַ גביר! נעם, סענדער, דו האָסט דאָך ליעב אַ גע-
 פילטען קאַפּ?

— איין עושר? אַ גביר, זאָגסט דו? אַ קבצן, איין עני
 ואכיון! זעהסט דו, דער שותף זיינער, מאַטעל פריערמאן, האָט
 אַביסעל געלט, נאָר וואָסער אַ געלט? געראַבעוועט, גע'גול'ט, אויס-
 געריסען מיט גוואַלד. אזוי ווי ראובן בייטשעלע, אָדער שמחה פייג
 איז אויך אַ גלייכער שידוך? האַ? ווי מיינסט דו, אַשטייגער?
 אַיאָ, אַ פיינע זאָך? סענדער בלאַנק מיט שמחה פייג — צוויי
 גלייכע מהותנים, אַיאָ?

— איך ווייס? מיר דאַכט, אז רב שמחה איז אַ... פיינער
 מענטש...

— אַ פיינער מענטש, זאָגסט דו? נו, און רב יואליק שלע-
 פער? און רב אייזיק פאַטשיילע? און זלמן קרום־פנים? אויך
 פיינע מענטשען? האַ? זאָל איך זיך מיט זיי אויך משדך זיין?
 ווי מיינסט דו?

— איך זאָג דען, סענדער, אז...

— אז וואָס? חס ושלום! דו ווילסט נאָר, איך זאָל נעמען
 אויף מיינע עלטערע יאָהרען און אוועקגעבען אזאַ קאַפיטאַל מיט
 געלט דער רוח ווייסט וועמען — עפּיס פייפערס, גנבים, שלעפּערס!
 — שלעפּערס?

— פאַרשטעהט זיך, שלעפּערס! זאָלסט דו טאַקי וויסען, אז
 סע איז שלעפּערס, קבצנים, כלבים, שאַרלאַטאַנעס, פליהערס, אַנ-
 זעצערס, ניטאָ איינער אַ רעכפער, אַלע אויף פרעמד געלט, אַבי
 קארעטעס, פערדלעך! סע איז גאַלע חולטאיעס, בלוטזויגערס, קו-
 לעספאַט... קולעספאַטאַרניסעס... ווי אזוי הייסט דאָס דאָרטען
 ביי דיר, מאַרקוס, אין די מיינטיגע ביכלעך?
 — עקספּלאַטאַטערעס. — פעררעכט איהם מאַרקוס.

— עקסלאַפאטאַטשניקעס, מערזאווצעס, סוואַלאַטשעס, און גע-
נוג! און מע וויל, איך זאָל מיך מיט זיי משרד זיין! אָ, ווי לאַנג
קרענקען זיי, ניט דערלעבען זאָלען זיי דאָס!

— עס, סענדער, דערווייל עסט דו ניט.

— איך עס, איך עס, וואָס דען טהו איך? זעהסט דו, אָט דער
דאָזיגער גרשון, גרשון מירמעלשטיין — אָט דאָס הייסט אַ לייטי-
שער מענטש, אַ מענטש, אַ פיינער מענטש, אַ געשמעלטער מענטש,
אַ באַרוהטער מענטש, אַ מענטש, וואָס סע הייסט מענטש, וואָס
מע קאָן אויף איהם זאָגען מענטש, מיט איינעם וואָרט — אַ
מענטש!... ווי מיינסט דו, מריס-חיה, אַשטייגער, אַז איך זאָל
וועלען מיט איהם אַ שידוך טהון, וואָס וואָלט ער געזאָגט, האָ?
— איך ווייס? וואָס קאָן ער זאָגען, סענדער? איך ווייס
וואָס?

— אַדרבה, ווי מיינסט דו, מריס-חיה? איך וויל הערען דיין
מיינונג.

— מיין מיינונג? איך מיין, אַז... איך מיין נאָרניט.

פאַרהאַן ביי אונז אַ סך אַזעלכע ווייבער, וואָס מיינען נאָר-
ניט, וואָס מיינען נאָר דאָס, וואָס דער מאַן וויל און וואָס דער
מאַן הייסט. מריס-חיה איז געווען איינע פון די ווייבער, וואָס
האַבען דרד-ארץ פאַר'ן מאַן, נישט מחמת „אהבה“, נאָר מחמת
„יראה“, דאָס הייסט, נישט אַזוי פאַר ליעבשאַפט, ווי פאַר אַפּשיי.
סענדער איז געווען אַ איד, וואָס ביי זיך אין שטוב האָבען אַלע
פאַר איהם געהאַט דרד-ארץ, פונ'ם ווייב ביז'ן געבאַלעוועטען מי-
זניק מאַרקוס. אויפ'ן לשון פון די „העכסט-אינטערעסאַנטע ראַ-
מאַניסטען“ קאָן מען זאָגען, אַז סענדער איז געווען אַ דעספּאָט,
אַ טיראַן... איך וואָלט נאָך צוגעזעצט דאָס וואָרט „מערדער“,
איז ער אָבער געווען ווייט פון אַ מערדער. ער איז געווען אַ איד
גלייך מיט אַלע אידען, וואָס ביי זיך אין שטוב האָט ער געהאַט
די דעה, און ווייטער קיינער ניט. און אַז מיר האַלטען שוין דער-
ביי, געבען מיר דאָ איבער אַכיסעל זיין ביאַגראַפיע אין קורצע:

סענדער איז געווען אַמאָל אַ קליין מענשעלע, גאָר אַ קליין מענ-
שעלע. דאָס איז געווען שוין לאַנג, אָבער גאַנץ לאַנג, נאָך איידער
ער האָט געהאַט די קלינגערס, אַז ער האָט נאָך געהייסען סענדער
חלפֿן (למאי זאָלען מיר לייקענען? ער איז געווען אַ חלפֿן), האָט
ער זיך דעמאָלט אָנגעלימען פֿון די שענע אידען, זיידענע יונגע-
לייט, נגיד'ישע קינדער. אוי, האָט ער זיך פֿון זיי אָנגעלימען!
אוי, פֿלעגט ער שטעהן פֿאַר זיי כעברא קמיה מאריה, האָבען דאָס
נייעניעהריגע קדחת! אוי, פֿלעגט ער זיי מקנא זיין, און אוי,
פֿלעגט איהם אויף זיי ברענען!... און נאָכדעם, אַז ער איז פֿון
אַ חלפֿן אַרויף אויף דער מדרגה פֿון אַ בעל־הלואה, און פֿון אַ בעל־
הלואה — אויף אַ פֿעלֿהענדלעך, פֿון אַ פֿעלֿהענדלעך — אַ גראַבאַר-
שטיק, פֿון אַ גראַבאַרשטיק — אַ צעלניקער, פֿון אַ צעלניקער —
אַ קאָמיסיאָנער, פֿון אַ קאָמיסיאָנער — אַליין אַ סוחר, אַ צוקער-
הענדלעך, אַ גרויסער סוחר, אַ רייכער סוחר, ביז אַ באַנקיר, — איז
ער אַלץ געוואַכסען העכער און העכער אין די אויגען פֿון זיינע בע-
קאַנטע, און ער האָט אָנגעהויבען אַראָפּוואַרפען איינציגווייז די פֿרי-
העריגע נעמען, ווי אַ פּויגעל, וואָס וואַרפט פֿון זיך איינציגווייז
די אַלטע פֿעדערען, און האָט אָנגעהויבען צו בעקומען נייע נעמען:
סענדער גראַבאַרניק, סענדער צעלניקער, סענדער האָרטאָוויניק.
איינער פֿון זיינע אַרעמע קרובים האָט איהם געשענקט פֿון זיך
אַ „על“ — איז געוואָרען „סענדערעל“. און צום סוף (אַ צייט
מיט יאָהרען האָט מען נישט געוואוסט זיין פּאַמיליע) — סענדער
בלאַנק!... רב היימ'קע, רב זיאַמקע, רב מאיר'על האָבען ביסלעכ-
ווייז אויפֿגעהערט צו פֿעררייסען פֿאַר סענדער'ען די נאָז און האָבען
אָנגעהויבען אַרומדריעהען זיך אַרום דעם אויפֿגעקומענעם נגיד, פֿרי-
הער געבענדיג איהם צו וויסען, אַז ער איז פֿון די „אויפֿגעקומענע“,
מיט אַזעלכע אויסרעדלעך, למשל: „אַ! שלום עליכם, אַ באַקאַנט
טער איד! דאַכט זיך, סענדער? וואָס זשע מאַכט איהר עפּים
גוטס? עפּים זאָגט מען אויף אייך, אַז סע געהט אייך, אָהן עין-
הרע, זעהר גוט?“... און נאָכדעם שוין: „רב סענדער סערצעל!

מיר שטעהען, דאכט זיך, אויף איין סטאנציע? קומט אריין אויף דער נאכט צו אונז אביסעל! ... „א, רב סענדער! איהר דער ווייטערט זיך שוין פון אונז?“ ... „איך האָב צו אייך אַ קליינע בקשה, רב סענדער: עטליכע טויזענד קערבלעך אויף צוויי חדשים“ ... „אך! וועמען זעה איך? ווען איך ווייס, אז איהר זענט היע!“ ... און נאָכדעם: „מיר ווילען, די נאַנצע שטאָרט וויל, זי הלש'ט, אויסקלויבען אייך פאַר אַ גבאי, פאַר גלאַסנע, דעפוטאַט, פאַר דירעקטאָר אין באַנק“ ... „הערר בלאַנק! מיר האָבען די עהרע, מיר בעטען, איהר זאָלט אונז ניט אַפּוּאַגען, זייט אזוי גוט און געהט אַריין אין אונזער לאַגע, איהר זענט דאָך ביי אונז, ווי זאָגט מען עפּים, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?“ ...

אונזער סענדער איז ניט געווען פון די דאָזיגע, וואָס פּער-חלינען זיך מיט זייער מול אין בלאָזען, ווי מע זאָגט, פון זיך; ניין! ער קאָן אויסהערען די דאָזיגע אַלע קאָמפּלימענטען נאַנץ גלייכניגלייג, מיט עניוּות, גלייך ווי ער וואָלט נאָר אזאַ כבוד ניט פּערדיענט, און ענטפּערען, אז ער איז נישט מסוגל, נישט מיט אַלעמען, נישט אויפגעלעגט, סע איז דאָ גרעסערע פון איהם, אָבער דאָרט, טיערטיעף אין האַרצען, האָט ער געמעגט שטאַרק אָנקוועלען פון ביידע זיימען: אי וואָס ער האָט דערלעבט אזאַ כבוד, אי וואָס אָט די אַלע כּלבים האָבען אַראָפּגעלאָזט די וויירלען און פּערשטעהען דרך-אריין, און נישט פאַר קיינעם, נאָר פאַר'ן ווייב האָט ער ליעב זיך פּערגיטען אַמאָל מיט אַ געלעכטער.

— וואָס זאָגסט דו עפּים, מרויס-חיה, אויף רב זיאַמקע דעם מיוחס, האַהאַדאָ? געדענקסט איהם האָטש, אַ רוח אין זיין טאַטען? ...

קיין פּעטער אָנבייסען, קיין גוט גלאַז וויין האָט ניט געקאָנט איהם צושטעלען אזאַ פּערגעניגען, ווי רב זיאַמקע וכדומה אַזעלכע לייט, ווען זיי האָבען בעדאַרפט אָנקומען צו איהם. אויפ'ן שענ-סטען אופן און מיט'ן גרעסטען כבוד האָט אונזער סענדער צוגע-נומען דעם געהערטעסטען נאַסט ביי זיך אין קאַבינעט, געבעטעט

זיצען, געגעבען א פאפיראָס, אָנגעצונדען און אונטערגעמראָגען דעם גאָסט אַ שוועבעלע, געפרעגט: "וואָס האָט איהר עפּים אזאָ שלעכט פּנים?" און געגעבען אַיין אויסרעד: "פאַר וואָס זעהט מען אַיך עפּים ניט?" ווי אויף נאָרלען איז דער גאָסט געזעסען; ער האָט שוין לאַנג אויסגערויכערט דעם געשענקמען פּאפּיראָס; ער האָט שוין לאַנג זיך אויסגעהוסט דריי מאָל און אַכצעהן מאָל זיך אונטער-געהויבען אויפ'ן בענקעל, אָפּגעווישט דעם שווייס, גוט אויסגעשנייצט די נאָז, אַרויסגענומען און געמאַכט זיך אַיין אייגענעם פּאפּיראָס, אַיינעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען, עטליכע מאָל געפרובט אָנהוי-בען צו רעדען, וואָס ער בעדאַרף, און איבערגעהאַקט געוואָרען אויפ'ן ערשטען וואָרט, — און סענדער האָט אַלץ דערצעהלט פון זיינע גע-שעפטען, פון זיינע פּערפּאַלענע חובות, פון זיינע משפּטים, וכדומה, מיט גרויס התלהבות, גלייך ווי דער גאָסט בעט איהם, וויינט און חלש'ט פאַר איהם, ער זאָל איהם "אינגאַנצען" דערצעהלען און חס-ושלום ניט דורכלאָזען קיין ברעקעלע... נאָר יעדע זאַך דאַרף זיך אָבער האָבען אַיין עס, און אַ מענש האָט אין זיך אַ גאַל | דער גאָסט, רב זיאַמקע, אָדער רב חיימ'קע, האַפט די מינוט און הויכט-אָן גלייך-גיך, אין אַיין אַטהעם:

— איך האָב אַיך געוואָלט בעמען, רב סענדער, איהר האָט דאָך געהערט מסתמא, אז איך האָב אוועקגעקויפט ביי דעם פּריץ שוישנסקי'ן אינגאַנצען די ווייץ, און מחמת...

— איך ווייס, איך האָב געהערט | — שלאָגט איהם סענדער איבער אינמיטען. — איך האָב געהערט פון אַייער גילדענעם גע-שעפט. איך בין אַיך וועניג-וואָס מקנא, רב זיאַמקע, אָבער נאָר וועניג! ווייסט איהר זשע, פאַר וואָס? איך וועל אַיך דערצעה-לען אַט דער שוישנסקי האָט ביי מיר פאַר פיער יאָהרען גע-וואָלט לייזען פּופּציג טויזענד קערבלעך, און דוקא אויף גוטע קאַנ-דיציעס. איך האָב אָבער דעמאָלט געהאַט אַיין עסק מיט'ן קאַש קיווקער פּריץ. די מעשה איז אזוי געווען...

און סענדער האָט אַוועקגעצויגען אַ שפּאַגעל-נייע מעשה אויף
 נייע זעכס שעה. רב זיאַמקע איז שוין פיטש-נאַס: עס דינען פֿון
 איהם ריקעס שווייס; ער ווישט זיך נעכאָך מיט דער פּאַלע און
 זיפצט, ווי אַיין אומגליקליכער פּלענער אין געפּענגעניש; רב זיאַמ-
 קע שלאַגט איהם איבער די רעד:
 — האָט מיר קיין פּאַראַיבעל ניט, רב סענדער, וואָס איך שלאַג
 אַיך איבער די רעד... איהר ווייסט, וואָס איך בין געקומען צו
 אַיך?

— ניין; פֿון וואַנען זאָל איך וויסען?
 סענדער בלאַנק האָט גאַנץ גוט געוואוסט, וואָס רב זיאַמקע'ס
 וויזיט בעדייט, נאָר ער מאַכט אַ נאַאיוו פנים און קוקט איהם און
 די אויגען אַרײַן.
 רב זיאַמקע איז אויפגערעכט געוואָרען און זאָגט זיך גאַנץ
 פּרייליך:

— פאַרשטעהט איהר מיך, רב סענדער, די מעשה דערפֿון איז
 אַזוי: איך האָב די ווייץ אַוועקגעקויפט מיט אַ שותף, מיט אברהם
 זאַלצוואַסער...

— מיט אברהם זאַלצוואַסער? גאָט זאָל אַיך אָפהיטען, רב
 זיאַמקע! דאָס איז דאָך אַ שווינדלער, אַ דרעהער, אַ רוצח, אַ
 קוילער! שטעלט אַיך פאַר, אַז פאַר צוויי יאָהרען ווינטער, אַרום
 חנוכה, צי אַרום פורים, — איך געדענק ניט אַקוראַט — קומט צו
 מיר אַרײַן אַ איר. גוט מאָרגען! — גוט יאָהר! זעהר פיין! און
 מישט מיר אויף אַ מעשה...

רב זיאַמקע בייסט זיך די נעגעל, קראַצט זיך אונטער דער
 יאַרמעלעקע. ער הוסט, ער קלאַפט מיט די פיס, עס פּערשפּיליעט
 זיך די קאַפּאַטע, ער רוקט-אָן דאָס היטעל שטאַרק, שטאַרק. און
 סענדער דערצעהלט גאָר אַ נייע מעשה גאַנץ אַנגענעהם, בהדרגה,
 מיט זעהר שענע וויצען פּערפּראַוועט, אָהן אַיין אויסלאָז, אָהן אַיין
 עק! רב זיאַמקע שפּרינגט שוין אונטער און פּאַלט אַרײַן אין די
 רעד, שוין גאָר אָהן דרך-אַרץ:

— פאַרשטעהט איהר, רב סענדער? האָב איך ביי אײך געד-
וואָלט בעטען אַ גמילות-חסד אויף אַ קליינער צייט.
— אַ גמילות-חסד? ! — פרעגט סענדער שטאַרק-שטאַרק פער-
וואונדערט, גלייך ווי מע האָט איהם דערצעהלט, אַז דער און דער
האָט גענומען דאָס גרויסע געווינס, אָדער ס'איז געווען נאָר-וואָס
אין דרויסען אַ הריגה, אַ שרפה, אַ מגפה...
— יאָ, אַ גמילות-חסד, — ענטפערט זיך רב זיאַמקע נישט
הויך, נישט שטיל, נאָר אַזוי, מיטעלמעסיג, ניט צו פערשטעהן,
וואָס וואונדערט זיך דאָס עפּים אַזוי רב סענדער? — יאָ, אַ גמילות-
חסד, ביי וועסנע; נישט קיין סך: אַ רובעל צעהנטויווענד.
— איצט האָב איך נישט, בנאמנות, איך האָב ניט איצט ביי
זיך, איך זאָל אַזוי ניט האָבען קיין שלעכטס, איך זאָל אַזוי ריין
זיין פון שלעק מיט אײך אינאיינעם. פאַר וואָס האָט איהר מיר
נעכטען ניט געזאָגט? נעכטען האָב איך גראָד יאָ געהאַט, איז
געקומען צו מיר אַ מענטש פון גבריאַל פעלקענשטיין און לעגט מיר
פאַר אײן עסק, אַזוי ווי אין טיטיקיווקע סטראַיעט זיך היינט אַ
נייע פאַבריק, און גבריאַל פעלקענשטיין האָט געמאַכט אַ קאָנטראַקט
מיט די שותפים נאָך פאַראַיאָהרען, אַז דער וואַלד דער טיטיקיווק-
קער... און אַזוי ווייטער — אָהן אײן אויסלאָז, מיט מעשיות און
מיט קליינע מעשה'לעך געבונדען און געפלאַכטען, אַזוי אַז סע
ברעכט דעם מוח!...

און אַזוי געהט זיך רב זיאַמקע אַוועק נעבאָך אָהן געלר, אָהן
כה, אײן אויסגעמוטשעטער, אַ נאַסער פון שווייס, און פאַר זיין
אַוועקגעהן מוז ער נאָך אויסהערען אַ לאַנגע נאָטאַציע פון רב
סענדער'ען, אַז ניט אַזוי האַנדעלט מען, אַז מע זאָל דאַרפֿען אָנ-
קומען צו יענעם, און מע טאָר זיך ניט פיהרען אַזוי גרויס, און מע
דאַרף זיך היטען פון שלעכטע שותפים, און מע דאַרף וויסען, ווי
אַזוי צו האַנדלען און מיט וועמען צו האַנדלען, און מע זאָל פּרעגען
ביי איהם, ביי סענדער'ען, וואָלט ער קלאָר געמאַכט און געוויזען
אַ דרך אין אַלע געשעפטען. און ביי'ס געזעגענען זיך בעט איהם

סענדער אמאָל אַרײַנקומען, מהיכא תיתי, אביסעל שמועסען... רב זיאַמקע לויפט אָהן אײן אָטהעם און האָט מורא זיך אַרומקוקען! עס געהט איבער אַ קלײנע צײַט. מע דאַרף אָבער פּאַרט די קלײַנ גערס, — וואָס טהוט מען? ער געהט נאָך אַ מאָל צו רב סענר דער'ען, טאָמער, אַ קשיא אויף אַ מעשה?... און ווייטער די זעלבע געשיכטע; ווייטער אַ מאָל דאָס אײגענע! און אזוי איז מיט רב זיאַמקע'ן, מיט רב היימ'ען, מיט רב איציקל'ען, און אזוי איז מיט אַלע זײַנע אַלטע בעקאַנטע. אָט אזאַ מין נפש איז ער.

אונזער סענדער איז ניט בעסער און ניט ערגער פון אַלע אַנדערע אויפגעקומענע גבירים, פשוט'ע מענשלעך, וואָס קאָנען קיין אַנדערע פּערגעניגענס נישט האָבען פון קיין זאך, אַ חוץ געלד און כבוד.

אײגענטליך, וואָלט איך דאָ בעדאַרפט אביסעל בעשרײבען די בײַגראַפיע זײַנע: ווער איז ער? פון וואַנען שטאַמט ער אַרויס? ווער זענען זײַנע עלטערען? מיט'ן גרעסטען און מיט'ן שענסטען כבוד וואָלט איך דאָס געטהאָן, ווען איך זאָל דאָס וויסען. אײַן דען מעגליך, אַז ראַמאַניסטען זאָלען קענען אַ גאַנצע וועלט? און וואָס איז אונז דער אונטערשיעד — לאַמיר שמועסען עפענטליך: — וואָס געהט אונז אָן, ווער איז געווען סענדער'ס זיידע, צי סענדער'ס באַבע? צי איז זײן פאָטער געווען אַ מלמד, אַ שוסטער, אַ באַנדער, צי אַ מעקלער? מיר ווייסען נאָר סענדער'ען; מיר געדענקען איהם, אַז ער איז אמאָל, ניט היינט געדאַכט, געווען אַ געמײנער איד, אַ חלפּן, אַ פעלעהנדלער, אַ מוכרתבואה'ניק, און היינט... היינט איז ער סענדער בלאַנק! קוקט אײך גוט צו צו איהם: אפּשר איז ער אײך אויך קענטליך, אזוי ווי מיר?

דאָס פיערטע קאַפיטעל

טראַנסירט פון טאַרקוט'ען אַלײן.

שוין צײַט, שוין צײַט צו פּערנעמען זיך אביסעל מיט דעם יונגסטען פון דער פאַמיליע בלאַנק; שוין צײַט, אַז אונזערע לעזער

זאלען אביסעל געהענמער זיך בעקענען מיט אונזער יונגען העלד, מיט אונזער שענעם מארקוס בלאג, — דאָס קלענסטע און דאָס בעסטע קינד פון סענדער'ען.

„דאָס קלענסטע און דאָס בעסטע“ — אזא מיינונג איז געווען וועגען מארקוס'ען דער פאָטער אליין איבער צוויי זאכען. ער שטענעט, האָט סענדער ליעב געהאט זיינע קינדער, ווען זיי זענען נאָך געווען קליינע, ברעקעלעך, קאראפוזיקעס; און ווי באלד די דאָזיגע קאראפוזיקעס האָבען אָנגעהויבען אונטערצוואַכסען, אזוי האָט אונזער פיינער סענדער אָנגעהויבען בעקומען צו זיי אַ שנאה, וועלכע איז געוואַכסען אַלע מאָל שטאַרקער און גרעסער. ער האָט געקוקט אויף זיי, ווי אויף שותפים, ווי אויף פרעטענדענטען אויף זיין גוטס, און אָהן קריעה, אָהן סצענעס, אָהן פעטש האָט זיך נישט געמאַכט קיין שמחה, קיין חתונה; דער פאָטער האָט געאַרבייט מעשים, געמופעט מיט די פיס, די מוטער האָט געוויינט, די קינדער האָבען געאַסען מיט טרערען, — און דער סוף האָט זיך אויסגע-לאָזט, אז סענדער האָט געמוזט עפענען די האַנד און מיט טוירמע קללות אָפּצעהלען געלד, וויפיעל מע האָט בעדאַרפט.

ביי אַ סך גאַנץ לייטישע מענשען פיהרט זיך אזוי. דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע איז ניט איין מאָל געווען איין עדות ביי אַזעלכע פיינע סצענעס, ניט איין מאָל געווען אַ פערמיטלער צווישען פאָטער מיט זיינע אייגענע קינדער, וואו דער גאַנצער סכסוך איז געגאַנגען וועגען איבעריגע עטליכע הונדערטערס, וואָס מיט דעם האָט מען געקאָנט פשוט מציל זיין פון הונגער און פון דחקות. אַ גאַנצעס הויזגעזינד; געלד האָט טאַקי דער פאָטער גע-געבען, נאָר בלוט האָט ער אָפּגעצאַפט ביי די אומגליקליכע קינדער אַ סך מעהר, ווי אויף עטליכע הונדערטערס... אז איך האָב אויף אַ ציקאוועסט אַ פרעג געמאָהן דעם איינגעשפאַרטען פאָטער, צו וואָס האָט איהם געטויגט דער גאַנצער טאַרעראַם מיט די כוונות, מיט די טרערען אומזיסט און אומנישט? — האָט ער מיר גאַנץ ערנסט געענטפערט:

— א קינד טאָר מען ניט ווייזען קיין וועג, א קינד איז א חויר, א קינד דארף מען לערנען, סע זאָל וויסען, אז א קערבעל איז ניט קיין הונט, וועט ער אויך וויסען אויף דער עלטער, ווי אזוי זיך צו באַנעהן מיט א קינד און ווי אזוי מע דארף היטען א קערבעל היינט טיגע יאָהרען...

סע פערשטעהט זיך, אויף אזא לאַגיקע האָב איך ניט געהאט וואָס צו ענטפערען...

די צווייטע סיבה, וואָס מאַרקוס איז געווען טייערער ביי סענר דער'ען כמעט פון אלע קינדער, איז ווייל מריס'חיה איז ביי איהם געווען דאָס צווייטע ווייב, און אינגאנצען איהר לעבען איז געווען אַפגעהאַנגען פון איהר טייערען בן-יחיד.

„נו, מילא? — פרעגט מיך דער לעזער. — וואו שטעהט דאָס, אז די קינדער פונ'ם צווייטען ווייב דארף מען בעסער לייעב האָבען?“

נו, מילא! — ענטפער איך אויך דאָס אייגענע. מילא אהין, מילא אהער — סע איז פאָרט אזוי איינגעפיהרט ביי א געוויסער קלאַס אידען. נאָר למאזי זאָלען מיר אוועקגעהן פונ'ם אמת? מאַר קום איז טאַקע געווען איין אַנטיקעל, וואָס מע קריגט עס נאָר ניט. די גאַנצע שטאַדט האָט מיט איהם געהאַט צו טהון; אז סענר דער האָט געבראַכט דעם ערשטען שבת דעם פינפיעהריגען מאַרקעל אין בית-המדרש מיט א זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך און מיט א גילדען היטעלע, האָבען איהם אַרומגערינגעלט א מאַסע יונג'לעך, ווייסע-חבר'ה'ניקעס, און יעדער האָט איהם א טאַפ געטהאָן. פון יענעם שבת אָן איז אוועקגעגאַנגען א שם אויף דער גאַנצער שטאַדט, אז ביי סענדער בלאַנק איז דאָ א מיזיניקעל, א מאַרקעל, עקט זיך מיט איהם די וועלט! עס איז איהם ניט אין פנים אריינג'צוקוקען, און קלוג איז ער, אז עס זאָל איהם נאָר קיין גוט אויב ניט שאַרטען... איך וואָלט א בעלן געווען אַנטהון לייזער דעם בעל-געל'ה'ס יונגעלע אין א זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך מיט א גילדען יאַרמעלעקע, און הערען, וואָס וועלען זאָגען אָט די אלע צובע'קעס, וואָס דאַרפען אַנקומען צו סענדער'ס קעשעני, אויף

לייזער'ס אַנטיקעל, וואָס איז שׂען און קלוג, אַז „עס עקט זיך מיט איהם די וועלט“? אָבער דערווייל זעהן מיר פאַר אונזערע אויגען סענדער'ס מיזיניקעל און מיר לייגען גרויסע גילדענע אותיות. אָנגעצייכענט אויף זיין ווייסען שטערן:

„געלד וועסט דו האָבען.

אַ פערד וועסט דו זיין“...

און דאָרט, ביי דער זייט, שטעהט לייזער דעם בעל־ענגלה'ס אַ זוהנרעל, אַ שוואַרץ „אינגבערעל“ מיט אַ שטיק בולקע אין דער האַנד (קוים דערלעבט דעם גליקליכען שבת 1), אָפגעריסען און באַרפּיס, מיט אַ פּאָר גלעזערנע אויגען, און אויף זיין בעוואַכסענעם שוואַרצען שטערן איז אָנגעצייכענט פערקעהרט:

„אַ פערד וועסט דו האָבען.

אַ קבצן וועסט דו זיין“...

אַ | פאַר וואָס בין איך ניט קיין פּאָעט? איך זיין אַצינד בעל־גייסטערט, פול מיט מחשבות; איך וואָלט אָנגעשריבען דערויף אַ גאַנצען שיר אין שענע קלינגענדיגע פערזען, מיט מעלאַנכאָלישע, פילאָזאָפּישע, הויכע געדאַנקען, מיט טענות צום בורא־שמים, פאַר וואָס קומט דאָס, אַז סענדער'ס קינד, וואָס איז פונקט אזוי קלוג און מיט די זעלבע טאַלענטען, ווי לייזער'ס אירידיאַט, און פון דעסט־וועגען געהט יעדער צו צו מאַרקלען מיט אַ פאַרטיג שמייכלעלע, מיט אַ חנופה'לע, מיט אַ קניפּ אין בעקעל, און צו לייזער'ס פעמל־פּעק וויל קיינער אַפילו קיין קוק ניט טהון, און אַז ער קומט זיך יאָ עמיצען אונטער די הענד, טהוט מען איהם אַ שטורף, אַ שנעל אין נעזעל, אַ ציפּ ביי'ם אויהער, אַדער מע רוקט איהם אָן דאָס היטעלע איבער די אויגען און מע מאַכט פון איהם חוזק...

און שפעטער, אַז מיר האָבען דערלעבט צו זעהן אונזער קליינעם העלד צו דער בר־מצוה, האָבען מיר זיך זאַט ניט געקאָנט אָנקוקען זיין שענע צורה, און הגם מיר האָבען פון איהם אַליין קיין בעל־זונדערע שאַרפע חכמות ניט געהערט, דאָך האָט מען אונז דער־זעהלט פון דעם דאָזיגען פּיער, פונ'ם דאָזיגען מאַרקעל, אַזעלכע

אנטיקלעך, אז מיר זענען באמת געווען אנטציקט פון דעם דאָזיגען יונגאַטש. „שטעלט אייך פאַר, — אזוי האָט דערזעהלט חיים-חנא דער מלמד — אז מיט זיינע פליצליכע קשיות, וואָס ער פרעגט ביי איהם, ביי זיין רבי'ן, שטעלט ער איהם אזוי אַנידער, אז ער, רב חיים-חנא, מאַהלט אייך, וואָס איז באמת אַ חרifa, בלייבט אָפּהענדיג און קאָן קיין מויל ניט עפענען אַקעגען דעם דאָזיגען תלמיד, וואָס דאַרף אויסוואַכסען עפּים אַ מין גאון, אָדער איך ווייס אַליין ניט וואָס!“ ... איז נאָך דאָ וואָס צו רעדען פון סענדרער'ס פּערנעדיגניגען און פון מריס-חיה'ס גליק, וואָס האָט זיך אויטגעגאַסען אין מורענען? מיט וואָס האָט זי פּערדיענט ביי גאָט אזא ברכה? מיט וואָס האָט זי זוכה געווען צו האָבען אזא תכשיט, וואָס גאָט און גלייט טהוען זיך פרייהען מיט איהם? ניט אַנדערש, אז דער-וואָס לעבט-אייביג האָט זיך ארומגעקוקט אויף איהר, ווי זי קומט נעבאָך אָפּ ביי סענדרער'ען, כמעט ווי אַ דיענסט — גאָט זאָל ניט שטראַפּען פאַר די רעד! ניט אַנדערש, אז דאָס איז איהר אַ רפואה צו דער מכה...

נאָר מריס-חיה האָט, אַפּנים, ניט פּערדיענט ביי גאָט, אז איהר זוהן זאָל באמת זיין אַ גאון-עולם; כל זמן רב חיים-חנא דער מלמד זאָט געלעבט, איז מאַרקעל געווען אזא תכשיט, אזא גילדען קעפעל, אַז קיינער האָט איהם ניט געקאָנט נעמען פּערהערען, מחמת חיים-חנא איז דערצו געווען אַ מויק; ער האָט קיינעם ניט געלָאָזט אויס-דערען אַ וואָרט: ניט דעם פּערהערער, ניט דעם תלמיד. ער האָט גערעדט פאַר אַלעמען; ער האָט אַליין געפּרעגט און אַליין גע-ענטפּערט. און אז יענער האָט געפּרעגט דעם תלמיד, למשל: „וואָס לָאָזט מיר דאָ, מאַרקעל, דער הנא הערען?“ — האָט חיים-חנא פּערקאַטשעט די אַרבעל, געמאַכט מיט די הענד און אין דער גיך געענטפּערט: „נו, זאָגט ער דאָך אייך, אז עבודה זרה איז ניט גלייך, זאָגט ער, צו דער פּרה ארומה; פאַר וואָס? זאָגט ער, מחמת עבודה זרה, זאָגט ער, איז איין אַנדער זאָך, און די פּרה ארומה, זאָגט ער, איז וויעדער איין אַנדער זאָך; איז געדרונגען, זאָגט ער,

צו דער תנא האָט זיך געשטעלט, זאָגט ער, אויף דעם פסוק, צו פרע-
גען, זאָגט ער, אַ וויעדערשאַנד: מה דאָך, זאָגט ער, עבודה זרה
איז אזוי, איז דאָך פרה אדומה, זאָגט ער, על אחת כמה וכמה ו'...
און מיט דעם דאָזיגען "זאָגט ער" האָט היים-חנא אזוי פעררערט
און פערקלאַפּט די צייהן, אַז דער פעהרערער איז געבליבען זיצען,
ווי אַ מענטש, וואָס מע האַפט איהם אויף פונ'ם שלאָף און מע זאָגט
איהם: "קוק!" — ער קוקט און קוקט און ווייסט ניט, וואו ער
איז אין דער וועלט...

אַז היים-חנא איז געשטאַרבען, און מאַרקעל איז אַריינגעפאַלען
צו אַנדערע מלמדים אין די הענד אַרײַן, האָבען די דאָזיגע אָנגער-
הויבען בעמערקען, אַז רב סענדער'ס זוהן האָט אַביסעל, אַ האַרט
קעפעל, אַ "שווערע תפיסה" מיט אַ "קורצען זכרון"; דערצו האָט
סענדער אָנגעהויבען ווערען רייכער און-רייכער, און ביי לייטען האָט
ער געזעהען, ווי אזוי מע לערענט קינדער אויף דעם נייעם שניט,
האָט ער געקריגען מאַרקוס'ען אַ צוויי-דריי לעהרערס פון "היינטי-
גער וועלט", וואָס אונזער יונגער העלד האָט ביי זיי גענאַשט פון
יעדער זאָך צו ביסלעך, עטוואָס פון אויבען, אזוי, אַז צו זעבעצעהן-
אַכצעהן יאָהר האָט ער געהייסען זעהר אַ פּיין בחור'על, ניט ער-
גער פון אַ סך אַזעלכע בחורים'לעך, וואָס איך מיט אַיך קענען
זיי זעהר גוט: זיי געהען זעהר שען אויסגעפּוצט, זיי האָבען ביי
זיך אַ סך ביכלעך; צווישען זיך שמועסען זיי אויף דער גאַס ווער-
גען טורגעניעווען, און שרייען אזוי שטאַרק, אַז איהר מוזט זיי
בעמערקען; צייטונגען לייענען זיי אַלערליי, און מיט פרעמדע
הענד שרייבען זיי אַליין אויך אַ מאָל אַרײַן אַ קאַרעספּאַנדענציע
אין אַ אידיש בלאַט, און שפעטער, אַז ער ווערד עלטער, דערמאָנט
ער אַיך, אַז ער האָט אַמאָל, אין די יונגע יאָהרען, "געשריבען אין די
צייטונגען". מיט איינעם וואָרט, אונזער אויסגעצייכענטער מאַר-
קוס וואָלט געווען אַ יונגעל אַ משכיל, ווי אַלע משכילים אין דער
פּראָווינץ, אַ "אינטעליגענט", אַ געוועהנליכער טיפּ פון אַ אידיש
בחור'על אַ נאַהאַל, וואָס נעמט אַ שענע כּלה מיט רויטע בעקלעך.

און מיט א סך נדן, — און האָט חתונה, און ווערד אַ פּיין איידע-
 מעל, אַ בעל-הלוואה, אַ שטיקעל סוחר, אַ גרויסער סוחר, אַ יונגער-
 מאַן אַ גביר מיט עטליכע קינדער, וואָס בעקומען ביי איהם פונקט
 אַזאָ ערציהונג, ווי זיינע עלטערען האָבען איהם געגעבען, און אזוי
 איז „דור הולך ודור באַ והארץ לעולם עומדת“ — איין דור געהט
 נאָך דעם אנדערען, ווי אַ זייגער... נאָר ניין! אונזער שענער העלד
 האָט געהאַט איין אנדער השגה אין דער וועלט, און זיין צוועק איז
 געווען ניט אזוי, ווי מיר האָבען פון זיינעטוועגען אויסגעבעט. יע-
 דער מענטש האָט זיך זיין קאַפּריו, זיינע השגות; פאַר וואָס זאָל
 מאַרקוס בלאַנק זיין ערגער פון אַלע אנדערע מענטשען? איך זעה,
 אַז מיינע לעזער ווילען טרעפען, אַז מסתמא מוז דאָ זיין אַ שען מיי-
 דעל אינמיטען, און מאַרקוס איז שטאַרק פערליעבט... ניין! איהר
 דאַרפט געדענקען, אַז מײן ראָמאַן איז „אַ ראָמאַן אָהן אַ ראָמאַן!“
 איך וועל אייך ניט געהן שולדערען, אַז ווען מײן שענער העלד זאָל
 געווען בעגעגענען ערגײז אַ מײן ראָזאַ, אָדער אַ יעליזאַבעטאַ, וואָלט
 ער פון איהר אַנטלאָפּען וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט. איך
 ווייס נישט, די עפאַכע צווישען אַכצעהן און צווישען צוואַנציג
 יאָהר איז די געפּעהרליכסטע צײַט פאַר די יונגע קינדער, און אזוי
 זײ דאָס ברעקעלע קינד מוז נעכטאָך איבערקומען פאַקען, מאָזלען
 און צײהנדלעך, אַזו מוז דאָס גרעסערע קינד איבערקומען די צײַט
 פון לײבע, — און למאַי זאָלען מיר זיך נארען? מיר האָבען דאָך
 אַלע געפאַקט, געמאַזעלט, לײעב געהאַט און, דאַנקען גאָט, איבער-
 געקומען אָט די אַלע וועהטיגען געזונדערהײד... וואָס קאָן איך אָבער
 טהון מיט מײן יונגען העלד, אַז עס האָט זיך איהם פאַרט ניט גע-
 טראָפּען דער צופאַל? קאָן איך איהם דען מיט גוואַלד זאָגען: „געה,
 מאַרקוס, לײעב זיך אײך, שרײב פלאַמפּיעריגע בריוולעך, ווער צע-
 גאַנגען ווי אַ וואַכס, הענג זיך, טרינק זיך, אַבי איך זאָל האָבען
 שטאַף אויף אַ „העכסט-אינטערעסאַנטען ראָמאַן“? זכּרתי, אַז מײן
 יונגער העלד האָט געהאַט נאָר אײן אנדער אידעע, אײן אנדער ציעל,
 וואָס ער האָט זיך צו דעם געשלאָגען דורך מיר און דורך טויער מיט

אלע כחות פון זיין געזונדען יונגען קערפער, — מיט איינעם וואָרט, מיין מאַרקוס האָט געוואָלט שטודיערען. איין מאָל פאַר אלע מאָל שטודיערען: אויף דאָקטאָר, אויף אַרוואַקאַט, אויף אינזשיניער — שטודיערען און גענוג!

ווען און ווי אזוי איז דער דאָזיגער געראַנק איינגעפאַלען מאַר-קוס'ען אין קאַפּ אַריין — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען; נאָר די בריוולעך, וואָס ער האָט געשריבען צו איינעם פון מיינע חברים, צו אריה-לייב'ען, זענען געווען מיט אזא פּייער געשריבען, אזוי הייס, אזוי ענערגיש, אזוי אמת, אז איך האָב זיך אויף קיין מינוט ניט פערטראַכט, אז דער דאָזיגער יונגער מענש וועט זיין צוועק דערגרויכען. (איינע פון די דאָזיגע שענע בריעה האָט דער לעזער בעגעגענט אין דעם ערשטען קאַפיטעל פון אונזער אמת'ער מעשה).

נאַטירליך, האָט דער פּאָטער ניט געטאַרט וויסען פון דער דאָ-זיגער פּייער אידעע, און איך רעכען, אז עס איז גלייכער, וואָס סענדער האָט ניט געוואוסט, וואָס מאַרקוס טראַגט ביי זיך אין קאַפּ און אין האַרצען: גאָט ווייסט, וואָס עס וואָלט געקאָנט דער-פון אַרויס! סענדער האָט געהאַט צו טהון מיט די שידוכים, און מאַרקוס האָט געשריבען הייסע בריוולעך צו אריה-לייב'ען, אזוי ווי אויבען איז געשטאַנען.

מעהר ווי אלע מאָל האָט זיך אויפגעהויבען דאָס פּייער ביי אונ-זער יונגען העלד זומערצייט, פונקט אין דער עפּאָכע, ווען עס קומט פאַר אונזער נאַטירליכע געשיכטע; אין דער דאָזיגער צייט זענען זיך צענויפגעפּאָהרען אלע תלמידים פון די גימנאַזיעס מיט אלע סטודענטען פונ'ם אוניווערסיטעט. אַך! ווי שטאַרק אונזער מאַר-קוס האָט זיי נעבאָד מקנא געווען אויף זייערע גילרענע קנעפּלעך, די אַפיצערסקע היטעלעך, די העמדלעך פון די סטודענטען; ווי פּרייליך, ווי פּריי, ווי גליקליך זענען די דאָזיגע מענשען, און ווי טרויעריג, געבונדען און אומגליקליך איז ער נעבאָד! דעמאָלט, ווען זיי שיפען זיך אויף דער לאַדקע אין דער אויסגעצייכענטער זומער-

נאכט און זינגען ליעדלעך אָקעגען דער זילכערנער לבנה. מוז ער
 נעבאך זיצען אין דער היים און אויסהערען אָט די אַלע מעשיות
 מיט די רעד פונ'ם פאָטער, וואָס האָבען זיך איהם שוין אזוי צו-
 געגעסען! ער איז פשוט געפענמעט אין קיימען; ער איז אין גע-
 פענגעניש; מע האָט איהם פערשפארט, מע האַלט איהם אין אָס-
 טראָג; מע לאָזט איהם ניט אַרויס אויף דער ליכטיגער שוין. וואָס
 האָט מען נעבאך צו איהם און צו זיינע יונגע יאָהר און מעג? פאַר
 וואָס קאָן ער ניט געניסען פון דער זיסער יונגע, גלייך מיט אָט
 די אַלע יונגע מענשען? פאַר וואָס איז פאַר איהם אַלץ פערשלאָג-
 סען, אַלץ בעהאַלטען, אַלץ פערבאָמען? אַלע מעגען, נאָר ער, מאַר-
 קום, טאָר ניט; ער דאַרף דאָ זיצען און פערשוואַרצט ווערען —
 ביז וואָסען? ביז ווי לאַנג נאָך?

מיט אַזעלכע שוואַרצע געדאַנקען זיצט נעבאך אונזער יונגער
 העלד, אָנגעשפאַרט דעם שענעם קאָפּ אויף די ווייסע הענד, און
 סענדער דערצעהלט זעהר אַ שענע געשיכטע, ווי אזוי אַ שותף האָט
 איהם אַריינגעפיהרט אין אַ געשעפט אַרײַן, ווי אזוי ער האָט
 איהם געוואָלט „אָפּקאָכען“, ווי אזוי זיי זענען ביידע געקומען צום
 פרייז, ווי אזוי דער פרייז האָט איהם געבעטען זיצען, ווי אזוי דער
 שותף האָט זיך אַריינגעהאַפט צו איהם אין די הענד אַרײַן, ווי אזוי
 דער פרייז האָט זיך מיט איהם אָפּגערעכענט און האָט איהם געזאָגט:
 „עײ, מאַשאַ! יאָ סיעמאַש, פאַן מאַשאַ?״ האַ-האַ-האַ! —
 סענדער לאַכט, און זיין פעט לייב טרייסעלט זיך פאַר געלעכטער.
 מריס-דיהי לאָזט ניט אַראָפּ קיין אויג פון איהר טייערען זוהן, וואָס
 איז נעבאך שוין פון אַ צייט אזוי בלאַס, אזוי אומעטיג; ער עסט
 ניט, ער טרינקט ניט — וואָס איז „דעם קינד“?

— וואָס איז דיר, מאַרקעל? וואָס טהאַט דיר וועה, מײן
 קינד? — אזוי זאָגט איהם די געטרייע מוטער פאַר'ן שלאָף, קוקט
 איהם אין די אויגען אַרײַן און נעמט איהם אָן ביי דער האַנד, און
 טרערען קלויבען זיך איהר אויף די אויגען.

— אױ, טשעפע זיך אָפּ פון מיר! גאַרניט! גאַרניט! — מאַר
 קום שלעפט אַרויס זיין האַנד פון איהרע הענד, און מריס־חיה
 געהט־אָוועק מיט אַ טיעמען זיפּץ פונ'ם האַרצען.
 איך פרעג אױך: בײַ אַט אַזעלכע פּערשיעדענע אומשטענדען,
 וואָס איז דער הרוש, אַז יעדען צופאַל, וועלכער זאָל קאָנען אונזער
 פיינעם העלד אויסלייזען פון זיין טרויעריגער לאַגע, וואָלט ער בער
 געגענט מיט פרייד? וואָס איז דאָ צו וואונדערען זיך, וואָס מאַר
 קום האָט גלייך מיט אַלע אונזערע בעקאַנטע בײַ סענדער'ען אין
 הויז אַרויסגעקומט אויף דעם דאָזיגען צופאַל, וואָס קיינער פון זיי
 האָט אויך ניט אַרויסגערעדט און וואָס יעדער בעזונדער האָט גע-
 טראַכט בײַ זיך טיעפ־טיעפ־ אין האַרצען? ...
 ליעבער לעזער, טייערער פריינד! ווער דו ביזט דאָרטען און
 וואָס דו ביזט דאָרטען — געב מיר אַהער דיין האַנד און לאָמיר זיך
 ביידע ווינשען, אַז עס וועט קומען אַמאָל די צייט, ווען מיר וועלען
 זיך דארפֿען אָפּגעזעגענען מיט'ן דאָזיגען גאַרישען וועלמעל, זאָל
 אונז גאָט שומר ומציל זיין פון אַזאַ טרויעריגער לאַגע, וואו אונזער
 געהרטער סענדער בלאַנק האָט זיך געפונען אין דער צייט, ווען
 זיין פיינע משפּחה האָט זיך צענויפגעפּאַהרען צו איהם „מבקר חולה
 זיין“ ...

ד א ס פ י נ פ ט ע ק א פ י ט ע ל

סענדער'ס משפּחה פּאַהרט זיך צענויף ביסלעכווייז.

מיר האָבען איבערגעלאָזט סענדער בלאַנק אין קאַבינעט נאָך
 דעם גרויסאַרטיגען אָנבײסען. סענדער האָט זיך געפּיהלט עפּיס ניט
 אין בעסטען; אַ שרעקליך שניידעניש איז אויף איהם אָנגעפאַלען.
 און אַ גאַנצע מלחמה האָט זיך אויפגעהויבען אין זיין בויך.
 — שלעכט! שלעכט! — האָט ער געזאָגט צו מריס־חיה'ן.
 — אױ מיר שלעכט, זעהר שלעכט!

— וואָס זשע איז דיר אַזעלכעס? נאָט איז מיט דיר, סענדער! — איך ווייס ניט. אָט דאָ איז ביי מיר איין אומגליק! — און סענדער האָט אָנגעוויזען מיט ביידע הענר אויפ'ן בויך. ראשית חכמה, האָט מריס-חיה געשיקט רופען דעם דאָקטאָר. הגם סענר דער גלויבט ניט אין קיין דאָקטאָר און זאָגט, אז די גאַנצע „שפיעל“ (די מעדיצין) איז נאָר אַ שאַנטאָזש, אַ „פאָקוס“ אויף צו נארען געלד, פון דעסטוועגען לאָז איהם וועה טהון אַ פינגער — שיקט ער באַלד צום דאָקטאָר. פארהאן אַ סך אַזעלכע צווישען אונזערע איר דען, וואָס האָבען עפּים קיין „אמונה“ ניט אין דער מעדיצין, האָטש (די מעדיצין) איז נאָר אַ שאַנטאָזש, אַ „פאָקוס“ אויף צו נארען אויף דער וועלט, און ער מעג יאָ גלויבען און ניט גלויבען — אַלץ איינס!

אונזער געהערטער סענדער האָט זיך געהאַט זיין דאָקטאָר, דעם דאָקטאָר קלוגער, און מיט איהם האָט ער ליעב געהאַט אין אַ פרייער צייט אַריינצושמועסען מכה „דאָקטאָריע“. דער דאָקטאָר האָט לאַנג געקנעלט, ביז ער האָט איהם אַיינגעבילדעט, אז פונקט אזוי ווי ער קאָן שטאַרבען פון אַ שלאַפקייט, אזוי קאָן מען זיך געזעגענען מיט'ן לעבען געזונדערהייד. דער דאָזיגער כלל איז סוף-כלל-סוף איהם אַרין אין קאָפּ, און פון יענער צייט אָן האָט ער געפיהלט, אז זיין לעבען הענגט אויף אַ האָר, האָטש אפילו ער איז געזונד און שטאַרק אויף אַלע אברים. דעריבער האָט ער זיך געריכט טאָג אויף טאָג און האָט זיך שוין לאַנג צוגעגרייט אַ צואה, אויסגערעדט בענט ביז דער לעצטער פרומה (דאָס איז ביי איהם געווען בסוד), און יעדער טאָג איז ביי איהם געווען אַ געשענקטער, און דעריבער טאָקי פלעגט ער זיך אָנטהון כל התענוגים אויף דער וועלט: גוט עסען, רעכט טרינקען, אויסרוהען די ביינער, גענוג אויסלאַכען זיך אויף „די היינטיגע“, „די קבצנים“, אָפגעבען נאָט זיינס, דאָס הייסט, דאווענען אַלע טאָג, אַמאָל, אז עס איז געווען צייט, אָפ-זאָגען אַ צוויידריי קאָפיטלעך תהלים, און אַמאָל שענקען אַ נרבה (זעלטען, זעהר זעלטען). אַך! ווען יעדער פון אונז זאָל האָבען

בכת, אזוי ווי מיין העלד, מקיים זיין אלע חובות, וואָס ליגען אויף אונז, און דערצו נאָך אזוי בערוהט אָפּלעבען זיך דאָס וועלטעל — אַך, ווי גרינג וואָלט אונז געווען צו געהן פון דער וועלט! ווי אַנגער-בעהם וואָלט ביי אונז געווען דער טוידט! בערעכענט זיך אליין: איך עם מיר אָפּ אַנבייטען, פּעררויכער מיר אַ געשמאַקע ציגאַר, טרינק מיר אויס אַ גוט גלאָז ביער, זאָג מיר אָפּ אַ פּאָר קאַפּיטלעך תּהילים, שענק מיר איין אַרעמאַן אַ צוויי גראַשען, איך נעם מיר דעם טינט-און-פען און מאַך מיר אַ השּׁבון: דעם זעהן אזוי פּיעל, דער טאַכטער אזוי פּיעל, עטליכע קערבלעך אויף דער שוהל, אַ פּאָר רובּעל אויפ'ן מרחץ, להבדיל, עטליכע גריוונעס אויף צעטיילען די תּלמוד-תּורה-יונגלעך פּאַר דער מטה, אז זיי זאָלען פון מיין כבוד זענען שרייען: „צדק לפניך יהלך!“ נאָכדעם זאָג איך מיר אָפּ גאַנץ בערוהיגט ווידוי מיט אַ גלאַטען לונג-און-לעבער און מיט אַ דיינעם סאָוועסט, איך לעג מיך צו, פּערמאַך מיר איין אויג, דאָס אַנדערע אויג — און ווער אַנשלאַפּען... און אויף מאָרגען וויעדער אַ מאָל דאָס אייגענע... אז דער דאָקטאָר איז געקומען צו סענדער'ען, האָט ער איהם געפונען זעהר אין אַ טרויעריגער לאַגע.

די ערשטע פּראַגע, וואָס סענדער האָט פּאַרגעלעגט דעם דאָקטאָר, איז געווען:

— איז מיין שלאַפּקייט ניט געפּעהרליך, און צי וועל איך נאָך קאָנען געזעיינען זיך מיט מיינע קינדער?
 — ווען איהר זאָלט זיין אזוי געפּעהרליך, — האָט איהם דער דאָקטאָר קלוגער גאַנץ ערנסט געענטפּערט — וואָלט איך איצט ניט געהאַט דאָס גליק מיט אייך צו רעדען; נאָר נאָך די קינדער שיקט וואָס צום גיכסטען, טהוט-אַפּ אייערס, וועט איהר זיין רוהיג, אַראָפּ אַ משא!

טוידט ווי די וואַנד איז סענדער געוואָרען, אז ער האָט דער-הערט דעם דאָקטאָר'ס רעוואָלוציע, און ער האָט אַנגעהויבען צו ציטערען, צאָפּלען מיט אלע אברים: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק! אָט דאָס איז שוין מיין עק! אָט דאָס איז מיין עק!“

— זאָגט מיר, דאָקטאָר, דעם אמת, דעם ריינעם, לויטערען אמת: צי קאָן איך האָבען אַ שטיקעל האָפענונג? איך בין ערשט אַלט דריי און פופציג יאָהר! מײן פאָטער האָט געלעבט פיער און אַכציג יאָהר, מײן מוטער — זעכס און נײענציג יאָהר, און מײן זיידע, זאָגט מען, האָט אָפגעלעבט מעהר אַלס הונדערט יאָהר; פאַר וואָס זשע קומט עס מיר, איך זאָל אזוי גיך? ...

ביי די דאָזיגע ווערטער האָט זיך סענדער צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, מריס-חיה האָט גע'חלש'ט, און מאַרקוס, און וואָס האָט געהאַט זעהר אַ גוט ווייך האַרץ, האָט זיך געווישט די נאַסע אויגען.

און דער דאָקטאָר קלוגער האָט צענומען די הענד, אויסגעצויי גען דעם קאָפּ און געמאַכט אַזאַ מינע, פונקט ווי דער רייזענדער מאַכט, בשעת עס ברעכט זיך איבער אײן אַקס און דער וואָגען טהוט אַ טראַסק אין דער ערד אַרײן.

די דאָזיגע מימיקע האָט אויף אונזער סענדער'ען געוויקט שרעקליך: עס האָט זיך איהם דייטליך פאַרגעשטעלט, ווי זיין איינ-וועניגסטע „מאַשינעריע“, די „געדערם“, האָבען פלוצים געלאָפּ-נעט, און צוהערענדיג זיך צום בויד, האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז דער מאָגען האָט זיך איהם ווירקליך אַנידערגעשטעלט אויף איי-ביג. דאָך האָט ער זיך געשעמט אַ פרעג טהון דעם דאָקטאָר און האָט איהם נאָר געבעטען, ער זאָל איהם נאָך אַ מאָל גוט בעטראַכט-טען. דער דאָקטאָר קלוגער איז מרוצה געוואָרען צו בעטראַכטען דעם חולה נאָך אַ מאָל און האָט זיך צוגעלעגט מיט'ן אויהער צום קראַנקענ'ס בויד. בעטראַכטענדיג איהם, האָט דער דאָקטאָר ניט אַרויסגעלאָזט קיין פּיפּס פונ'ם מויל, נאָר גלאַט אזוי געקנייטשט מיט די פלייצעס, געדרעהט מיט'ן קאָפּ, געסמאַרעט מיט דער נאָז, לאַנג-לאַנג געטראַכט, געקוקט דעם חולה אין די אויגען אַרײן, גע-ויפצט, ווייטער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, געקנייטשט מיט די פלייז-צעס און אזוי ווייטער. סענדער בלאַנק האָט דאָס אַלץ גוט בע-מערקט, און טראַפּענס שווייס, קאַלטער שווייס, האָבען אַרויסגע-טראַכטען אויף זיין פנים. נאָכדעם האָט זיך דער דאָקטאָר אויפ-

געזאָפּט, אויסגעשנייצט די נאָז שטאַרק־שטאַרק און האָט אַזוי געזאָגט:

— מיין ליעבער הערר בלאַנק! איהר ווייסט, אז איך בין אייך אַ גוטער פריינד. איך וועל טהון אלע מיטלען. נאָר איהר וועט מיך פאַלגען, צי ניין? רופט נאָך אַ דאָקטאָר, וועלען מיר מאַכען אַ קאַנסיליום. ביי אונז אין דער מעדיצין איז דאָ אַ גלייך וואָרט: איין קאָפּ איז גוט, צוויי איז נאָך בעסער... — מיט די דאָזיגע ווער־טער האָט ער זיך אָפּגעזעגענט מיט'ן חוּלָה און מיט אלע אנדערע און איז געשווינד אַרויסגעגאַנגען פון קאַבינעט. אַראָפּגעלאָפּען פון די טרעפּ און געקומען אַראָפּ, האָט ער געטראָפּען פרויקע'ן מיט זיין פאַלמאָ אין די הענד. אַרויפגעוואָרפּען אויפ'ן דאָקטאָר דעם דאָס, האָט זיך פרויקע ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט אַ פרעג געטהאָן דעם דאָקטאָר: „וואָס הערט זיך מיט'ן בעל־הבית?“ האָט איהם דער דאָקטאָר קלוגער געענטפערט מיט אַ זיס שמייכלע אויף פאַטיין (דער דאָקטאָר קלוגער איז זעהר אַ פשוט'ער ביי זיך, זעהר אַ ליעבענסווירדיגער מענש און איז מיט יעדען אַ גוטער ברודער):

— נישקשה, אַביסעלע גאַרגולעס, אַביסעלע פלעריו קסוחאַטי־וואַ, נאָר סע וועט זיין רעכט: דער דאָקטאָר קלוגער שלאָפּט ניט!...

— דער רוח ווייסט איהם, וואו ער נעמט אַזעלכע טערקישע זעערטער! — האָט פרויקע געזאָגט צו זיך אַליין און פערשלאָסען די טיר.

מיר ווייסען וואָהל פאַר קלאָר, אז פרויקע האָט זיך גאַרניט אָנגעקעהרט מיט די בלאַנקס; נאָר מחמת ער דיענט שוין דאָ אַ יאָהר זיעבען־אַכט, דערפאַר האַלט ער זיך מיט זיי שטאַרק היימיש, גאָהענט, כמעט ווי אַ ווייטער קרוב, און דעריבער האָט זיך פרויקע גערעכענט ביי זיך, אז על־פי יושר קומט איהם אויך אַ שטיקעל חלק פון סענדער בלאַנק'ס ירושה. ער איז געווען, נאָך זיין השגה נאָך, זעהר גערעכט: האָרעווען האָט ער געהאָרעוועט, ווי איין אַייזעל, און אין דער גאַנצער צייט פון זיין געטרייער דיענסט האָט

ער נאך ניט געזעהען פון זיין בעל-הבית קיין מתנה אפילו פאר א צווייער, און חוץ לזה האָט נאָך סענדער געהאַט אַ טבע אָפּגעמען חשבון ביי פרויקע'ן פּונ'ם מאַרק ביז דער לעצטער קאַפּיקע! מיט זיין גאַנצען לעבען איז פרויקע געווען איבערגעגעבען דעם בעל-הבית, און פון זיינעטוועגען וואָלט ער געגאַנגען אין פייער און אין וואַסער, און דעריבער האָט פרויקע געשאַרפט די צייהן אויף דריי טויז זילבערנע לעפעל, אַ גרויסען זילבערנעם הדס, אַ נומען בור-שטינענעם, אין גאַלד געפאַסט, ציגאַרען-שפיץ, וואָס נאָך זיין רעכע-נונג נאָך האָט ער בעראַרפט ווערטה זיין, צום וועניגסטען, פינף און דרייסיג רובעל, אַ טויז געפרעסטע העמדער, מיט נאָך אַזעלכע קלייניגקייטען, וואָס די יורשים וואָלטען זיך ביי'ם טראַסק ניט אַרומגעקומט, און איבערהויפט איז פרויקע געווען אַנטציקט פון סענדער'ס גילדענעם זייגער מיט דער מאַסיווער גילדענער קייט; דאָס דאָזיגע קייטעל האָט סענדער בלאַנק אַליין געלאָזט מאַכען אין דער פאַבריק, און דעריבער איז דאָס געווען אַזוי מאַסיוו. פרויקע פלעגט ניט איין מאָל האַלטען דאָס קייטעל מיט'ן זייגער, אָנמעס-טען זיי אויף זיך, קוקען אין שפּיעגעל אַריין און אָנקוועלען פון זיך. נאָר פרויקע איז ניט געווען קיין גנב; חלילה! גאָלד האָט געמענט ליגען פאַר זיינע אויגען, וואָלט ער ניט געטשעפעט. „נאָר נאָך דעם בעל-הבית'ס טוירט, — האָט ביי זיך פרויקע גע'פּועל'ט — ווען אַלע וועלען נעמען, וועל איך אויך נעמען: ווער וועט זיך אַרומ-קוקען אויף דעם עלענדען פרויקע'ן?“ און איצט, אַז פרויקע האָט דערזעהען, ווי זיין בעל-הבית פאַכט מיט דער נשמה, האָט אין איהם אָנגעהויבען קלאַפען דאָס האַרץ פאַר שרעק, און זיצענדיג אונטען אויפ'ן בענקעל און וואַרטענדיג, אַז אַט-אַט וועט מען איהם שיקען נאָך דער „חברה-קדישא“, האָט זיך פרויקע דערווייל גע-מאַכט אַ צעטעל, וואָס ער דאַרף, און אַז עס איז געקומען צום זייגער מיט דער קייט, האָט ער זיך געטראַכט, וואָס זאָל ער טהוון מיט זיי: צי זאָל ער זיי פּערקויפּען, צי זאָל ער נעמען זיך דעם זייגער און דאָס קייטעל אַוועקשענקען בליומקע'ן (זיין כלה). צי

אפשר זאָל ער נאָר איבערמאַכען דאָס קייטעל אויף אויפהרינגלעך מיט אַ בראַש פון בלוימקע'ס וועגען? ...

— דוין! דוין! דוין! — האָט דאָס גלעקעל זיך געלאָזט הער רען פון אויבען. פּייל אויס דעם בויגען האָט זיך פרויקע געלאָזט לויפען ארויף און אין עטליכע מינוט אַרום איז ער אַראָפּגעלאָפּען מיט צוויי דעפעשען, וואָס מע האָט איהם געגעבען אוועקצושיקען עקסטרע צו די קינדער און מע האָט איהם צעהן מאָל אָנגעזאָגט: „ער זאָל לויפען ניד, אויף איין פּוס!“ פון דעסטוועגען האָט זיך פרויקע ערלויבט צו צוועצען זיך אויף אַ רגע'לע, זעהען, וואָס שטעהט דאָ אין די דעפעשען.

צום כבוד פונ'ם דאָזיגען געטרייען דיענער מוזען מיר בע- מערקען, אַז אין די פינף יאָהר, וואָס פּערשיעדענע לעהרערס האָבען פּערבראַכט ביי די בלאַנס אין הויז, האָט זיך פרויקע צוגעלערענט אַביסעל רוסיש לייענען און שרייבען. מע קאָן ניט זאָגען, אַז פרוי- קע האָט זעהר טייערע פּעהיגקייטען צום לערנען; דערפאַר האָט אָבער מאַרקוס אַליין גענוג געקנעלט מיט איהם, ביז ער האָט דער- לעבט, אַז פרויקע קען שוין האַלב טראַף (סקלאַדעס) און חתמ'ענען זיך אויף רוסיש: „פרויקע קראַקמאַן“, אַזוי אַז עס איז אויסגעקור- מען נאָר: „מאַנפּרויקערקאַקער“. נאָר צום רעכענען האָט פרויקע געהאַט אַ זעלטענעם קאַפּ, און ווער ווייסט, וואָס פאַר אַ מאַטהע- מאַטיקער פון איהם וואָלט אַרויס, ווען זיין פאַטער, קאַפּעל קראַקמאַן, זאָל ניט געווען זיין קיין קווימענקעהרער און זאָל ניט געווען פון בראַנפען שטאַרבען און פאַר דעם טוידט אָפּגעבען פרויקע'ן צו אַ קאָוואַל, און דער קאָוואַל זאָל איהם ניט געווען שלאָגען אַלע טאַג ווי אַ הונד, און פרויקע זאָל ניט געווען אָנקומען פריהער צו זיין אַ הויז-משרת און נאָכדעם אַ לאַקיי ביי סענדער בלאַג. די גרעס- טע „זאַראַטשע“ האָט פרויקע געקאַנט אויסרעכענען אויפ'ן קאַפּ, אַזוי אַז דער בעל הבית פלעגט ניט איין מאָל נכהל ונשתומם ווע- רען.

בכח, האָט אונזער געבולדערטער משרת צוגעטראָגען די דעפער
שען צום פענסטער און איז אָפגעשטאנען איבער זיי קרוב צו אַ
האלבער שעה, ביז ער האָט יאָקאָש צענויפגעלעגט.

— בוקי... אָן... על... יע... נאָש — באַליען... שלאָף! אָן...
פאָקאי... אז... סלאָוואָ... נאָש... אָן — אָפאָסנאָ... זעהר געפעהר
ליך! אָפאָסנע! דאָס הייסט, אָט שטארבט ער. אַהאָ? ...

און פרויקע'ס געדאנקען האָבען זיך ווייטער אַיינגעפלאַנגעט
אין דעם גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט... אויף דעם טע-
לעגראַף האָט פרויקע פרויהער געוווּען די דעפעשען עפּים אַ רויטען
אידען, ער זאָל זיך מטריח זיין איבערלייענען און געבען איהם צו
פערשטעהן, וואָס שמעהט דאָרטען.

„אָך, ווען מע זאָל מיך געווען לערנען אין די יונגע יאָהרען!“ —
האָט זיך פרויקע געטראַכט, אַראָפגעלאָזט טיעף אין דער אונטער-
שמער קעשעני די צוויי רובעל מיט די פערציג קאָפּיקעס אויס-
גאָב, אזוי, אז זיי זאָלען טאַקי ביי איהם בלייבען, מחמת ווער וועט
זיך היינט אַרומקוקען, צי עס איז דאָ אויסגאָב, צי ניין? נאָר ווי
איבעראַשט איז ער געווען, אַז אַריינגעקומען צו רב סענדער'ען
אין קאַבינעט, האָט איהם זיין געפעהרליכער פּרינציפּאַל באַלד אַ
חאַפּ געטהאָן:

— אויסגאָב, פרויקע! צוויי מיט פערציג! ...

„ער האָט שוין אַפילו אויסגערעכענט, דער אלטער גאַנצער
ניק!“ — האָט פרויקע געטראַכט און האָט במחילת כבודו אויסגע-
לעגט אויפ'ן טיש די צוויי רובעל מיט די פערציג קאָפּיקעס און איז
מיט אַ ביטער האַרץ אַוועק אין זיין רוה אַריין.

באַלד אויפ'ן אַנדערען טאַג איז געקומען סענדער'ס עלטערער
זוהן, חיים בלאַנק, מיט זיין ווייב סאַני און מיט צוויי קליינע קינד-
דער: פאַני — אַ מיידעל פון אַ יאָהר אַכט, און מאַני — אַ קליי-
ניטשקע פון זעכס יאָהר.

ווי צוויי סענדער'ען איז געגאנגען אין זיינע געשעפטען גוט, צוויי איז זיינע קינדער געגאנגען שלעכט. אז חיים איז אראפ פון קעסט, האט ער געהאט זיינע עטליכע טויזענד רובל.

— געדענק, חיים, — האט איהם דער פאטער געזאגט — אז איך האב פון מיין צד גענוג יוצא געווען: דיך אויסגעהאדעוועט, התונה געמאכט, געגעבען נדן, געהאלטען פינג יאהר אויף קעסט אויך — און וואס נאך? האסט צו מיר כלל וכלל ניט! מיט מיר קעהרטט דו זיך שוין היינט ווינציג-וואס אן: איך האב נאך קינדער; איך האלט א טאכטער אויף קעסט און דארף התונה מאכען א זון. פאךר דיר געזונטערהייד און זיי מצליח! אז דו וועסט זיך שאנעווען, וועסט דו האבען געלט און סע וועט דיר זיין גוט, אם ירצה שם. זעה, היט-אפ א קערבעל, וועסט דו זיין א מענטש!... אז חיים איז געבליבען אהן געלר, האט ער צום פאטער ניט געוואלט שרייבען: ער האט גאנץ גוט געוואוסט, אז עס וועט זיין אומזיסט. נאך אז מע האט שוין אלסדינג אויסגעפערקויפט פון שטוב, און די קינדער האבען געבעטען ברויט און עס איז ניט געווען, האט זיך חיים געזעצט און האט אנגעשריבען אזא מין בריעה: "לכבוד אחובי אבי היקר הגביר המפורסם החכם ומפלג כש"ת מוהר"ר סענדער נ"י."

"שוין מעהר אז צוויי יאהר, זינט איך בין געבליבען אהן א קאפיסע, האב איך דיר דען אפילו מזכיר געווען, זעהסט דו דאך אליין, אז מסתמא האב איך שוין קיין געלד ניט... וואס רעד איך? די קינדער און מיין ווייב און איך שטארבען פאר הונגער... איך בין דא א פרעמדער... על כן, אחובי אבי! פערשטעהסט דו שוין... ניטא וואס צו רעדען... אזעלכע צוויי קינדער, ווי איך האב, דאכט מיר... און מיין ווייב איז דוקא ניט קיין אויסברענגערין, ווי אב-דערע... און איך ווייס? פערקעהרט, מיט אלע מעגליכקייטען... ווען ניט אט דער פייערמאן, אט דער גולן... ער האט ביי מיר אויסגע-נארט דריי טויזענד רובעל... מזומענ'ע דריי טויזענד קארבען!... קיין אנדערע געשעפטען איז דא ניטא... אפשר דארט, אין דיין

שטאָרט, וואו מע קען מיך, מע ווייסט ווער איך בין... מע זאָגט, אז יעקב־משה צוקערשטיין האָט געוואונען צעהן טויזענד רובל... גרים לאמי ח' היקרה מרת מרים־חיה, לאחותי היקרה מרת רבקה עם בעלה היקר מו"ה יוסף זעמעל מיט זייערע קינדער... ווי געהט עם זיי היינט? גרים לאָחי המשכיל החכם מוהר"ר מאַרקוס שיחיה, זייט געזונד און פיל גליקליך, ווי עם ווינשט איך

דיין זוהן חיים בלאַנק.

„גם איך האָב דיר פּערגעסען מודיע זיין, אז זוגתי מרת סאַני שתחיה איז איצטער ניט בקו הבריאה, און מיין קלענערע טאָכטער מאַניטשקע פּאַקט.“

חיים הנ"ל.

פון טאָג אויף טאָג איז חיים געגאנגען אויף דער פּאַסט, און ערשט אין צוויי וואָכען אַרום איז אָנגעקומען אַ בריעה.

— אַ בריעה, סאַני, אַ בריעה פון דער היים!

סאַני איז שוין געזונד געוואָרען און האָט זיך קוים אַרומגע־שלעפט איבער דער שטוב, נאָר דאָס קינד איז נאָך אַלץ געווען שלאָף. מיט גרויס ציטערניש האָבען זיי זיך געזעצט לייענען דעם לאַנגער־וואַרטעטען בריעה:

„לכני היקר הרבני מוהר"ר חיים נ"י ע"ש זוגתו היקרה מרת סאַנע תחי' עכב"ב.“

„ראשית מודיעכם, אז מיר זענען אַלע ברוך השם אין בעסטען געזונד, געב נאָט דאָס נעמליכע פון איך צו הערען ניט ערגער, אָמן! והשנית, פּערשטעה איך ניט, וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר, בני היקר, וואָס וואָלסט מיר אָנטהון אַזעלכע יסורים, און מיר אַלע זאָלען האָבען איבער איך אַ פּערשטעהרטען יום־טוב? לאָז מען פּרעגען ביי דער וועלט, צי האָב איך ניט יוצא געווען אַקעגען דיר, ווי דער בעסטער פּאַטער? על כן, בני היקר, בעט איך דיר, זאָלסט מיר ניט מקצר ימים זיין און ניט שרייבען מיר אַזעלכע בריעה, וואָס זיי זענען מיר ניט אַרצון. און אַהער האָסט דו ניט וואָס צו פּאַה־דען, מחמת אָהן נעלד קריגט מען אין ערגיץ קיין געשעפטען ניט

היינטיגע יאָהרען, און אזעלכע פייפערמאַנס, וואָס נאַרען־אויס געלד, זענען דאָ אומערום אויף דער גאַנצער וועלט. וואָס זאָל מען טהון? שווערע יאָהרען היינט! פון דעסטוועגען, אז מע איז אַ מענש, קומט מען ניט דערצו, אז מע זאָל בלייבען ווי אויפ'ן וואַס־סער. דיין שוואַגער מוהר"ר יוסף זעמעל האָט היינט דאָס גרעסטע געשעפט, און מע זאָגט, אז ער פערדיענט גרודעס מיט גאָלד. איך זיך שוין היער מעהר פון דרייסיג יאָהר, האָט זיך מיר נאָך איין מאָל ניט געמאַכט אזאָ גליקליך געשעפט, ווי חתני מוהר"ר יוסף נ"י האָט בעקומען דאָרט אין זיין שטאָרט; עס איז אַ סברה, אז ער קויפט זיך אַ דירה פאַר צוואַנציג טויזענד רובל, — לאָז איהם גאָט העלפען; איך פּערגין איהם מיט'ן גאַנצען האַרצען. היינט געהט מיר אַ נייע סדרה: מע דאַרף אַ שירוף טהון מיט מאַרקוס'ען און געבען איהם אַ דרייסיג טויזענד רובעל נרן און אַ קוויטאַנציע פאַר אַ זעכס טויזענד רובל. היינט הלכשה און חתונה־הוצאות! איך האָב צורעכט געמאַכט מיין הויז, קאָסט מיך בלאַ גוזמא צעהן טויזענד רובעל! היינט איז ביי מיר געווען בתי מרת רבקה תחיה צו גאָסט מיט'ן קינד (אַ זעלטען קינד!), האָט מען איהר געמוזט שענקען ת"ק קערבלעך אַ מתנה! פון וואַנען זאָל זיך דאָס נעמען אַלעס? גרים לזוגתך מיט די קינדעלעך.

פון מיר אָביך ס ע נ ד ע ר ב ל א א נ ק.

נאָך אַ יאָהר — אַ שווער יאָהר! — האָט זיך חיים אָפגע־מוטשעט, ביז ער האָט זיך געקריגען ענדליך אַ שטעלע מיט פּופציג רובעל אַ חודש געהאַלט, און אין אַ יאָהר אַרום האָט מען זיך אַרומ־געקוקט, אז חיים איז איין אַרענטליכער מאַן און איז אַ געטרייער מענש, האָט מען איהם מוסיף געווען נאָך פּופציג רובעל. דערפאַר האָט ער אָבער געהאַרעוועט און איז געווען אינגאַנצען פּערקויפט דעם פּרינציפאַל און האָט פּערבראַכט גאַנצע טעג מיט נעכט אין וואַלד (דאָס איז געווען זיין שטעלע).

אין דער דאָזיגער לאַגע איז ער געווען, ווען ער האָט פּלוצים דערהאַלטען די עקסטרע־טעלעגראַמע פּונ'ם פּאָטער, וואָס רופט איהם

ארויס, ער זאל טיכה ומיד קומען מיט די קינדער. חיים האָט ניט גע-
 קאָנט וואַרפען דעם וואַלד אַפֿילו אויף צוויי טאָג; נאָר עס איז אַ תירוץ,
 אז דער פּאָטער איז געפּעהרליך שלאָף און רופּט, מע זאל קומען?
 אז חיים איז אַריינגעקומען צום פּאָטער אין קאַבינעט אַרײַן,
 איז ער איהם געפּאלען אויפֿן האַלז, און אויף סענדער'ס אויגען
 האָבען זיך בעוווּזען טרערען. ער האָט צוגערופּען צו זיך די שנור,
 געפּרעגט „וואָס מאַכסט דו?“ און האָט אויסגעצויגען די לינקע
 האַנד די צוויי אייניקלעך, אז זיי זאָלען אַ קוש געבען דעם קראַנקען
 זיידען; דערפּאַר האָט ער זיי אַ קניפּ געטהאָן אין בעקעל און גע-
 הייסען זיי געהן זיך שפּיעלען. די קינדער זענען מיט גרויס פּער-
 געניגען אַרויסגעלאָפען זיך שפּיעלען און דערווייל בעמראַכטען דעם
 זיידענ'ס גרויסען הויף מיט'ן שענעם גאַרטען. אונטען האָט זיי
 פּרויקע איבערגענומען, געשענקט צו מאַרמעלאַדען און האָט זיך גע-
 נומען אויסברענגען ביי זיי: ווי רופּט מען זיי? וויפּיעל זענען זיי
 אַלט? וואָס טהוט זייער פּאָטער אין דער היים? וואָס טהוט די
 מוטער? צי האָבען זיי אויך אזאַ גרויסע שטוב, ווי דער זיידע?
 צי קאָנען זיי שוין לייענען, שרייבען? די עלטערע, פּאָני, האָט
 איהם געזאָגט, אז זי קאָן שוין ניד לייענען ניט נאָר געדרוקטע,
 אַפֿילו געשריבענע אויך. פּרויקע האָט זיך ניט געפּוילט זי באַלד
 אויפֿן אָרט אָפּעקואַמענירען. ער האָט אַרויסגעחאַפט אַ שטי-
 קעל פּאַפּיער פּון דער קעשעני און האָט מיט אַ שטיפּטעל אָנ-
 געצאַראַפּעט: „מאַנפּרויקערקאַקער“. די קינדער האָבען אויסגע-
 שאַסען אַ געלעכטער און זענען מיט אַ קוויטש אַוועק אין גאַרטען
 אַרײַן, שרייענדיג: „מאַנפּרויקערקאַקער!!“ אונזער געריהמטער
 פּרויקע האָט דאָס געהערט, און פּון יענער מינוט אָן האָט ער גע-
 טראָגען אַ שנאה אין האַרצען אויף די דאָזיגע צוויי קינדער מיט
 זייערע עלטערען צוזאַמען.

חיים איז שפּעטער מיט צוויי שעה אַריינגעגאַנגען צו מאַר-
 פּוס'ען אין קאַבינעט, וואו יענער האָט איהם בעוווּזען אַלע זיינע
 אַנטיקלעך פּון דער ביבליאָטעקע ביי די מינדסטע קלייניגקייטען.

אונזער יונגער העלד איז געווען אזוי צופריעדען, אזוי גליקליך מיט'ן גאסט, וואָס ער האָט זיך שוין אזוי לאַנג מיט איהם נישט געזעהן, אז ער האָט גאָר פּערגעסען צו פּרעגען היימ'ען, ווי געהט עס איהם. און היים האָט פון זיין זייט אויך ניט געמאכט פון זיך קיין רעדע און האָט די גאַנצע צייט, וואָס זיין יונגערער ברודער האָט גע-פלאַפעלט, קיין איינציג וואָרט ניט געזאָגט. און סאָני? סאָני איז געזעסען מיט מריס-חיה'ן אין אַ ווינקעלע און האָבען זיך שטילער-הייד געשמעקט פון היימישע זאַכען: פון די דיענסטען די הולטיי-קעס, פון די קינדערשע מלבושימ'לעך, ווי עס קאָסט יעדע זאַך גאָלד, פון דעם יקרות בכלל און פון היינער, גענו, קאמטשקעס, אז צו וואָס מע ריהרט זיך צו, הייסט מען זיך אָפּגילטען!

— אַנומעלט האָב איך מיר געהייסען ברענגען אייער — האָט מריס-חיה דערזעהלט דער שנור און זיי האָבען ביידע געפלאַמט — ביי מיר איז שוין אַ מקח זיעבעציג קאָפּיקעס; סידען ערב פּסח צאָהל איך אַ קערבעל, אַ קערבעל מיט פינף — אָבער נישט מעהר, איך צעהל'אָפּ די אייער... פינף שאַק האָב איך זיך געהייסען ברענג-גען, מחמת איך האָב געוואָלט אָפּבאַקען אַ טאָרט פון צעהן פּונט, האָטש אפילו יענע וואָך איך אָנגעבאַקען אַ פּולע שאַפע מיט צוקערלעקאך, און עס איז אין דריי טעג פאַרשוואַנדען געוואָרען; איך זאָל זאָגען אויף דער אירינע — קאָן איך ניט: ביי מיר איז היינט זיין עהרליכע אירינע, איך זאָל האָבען אזא יאָהר... שאַ! דו דאַרפסט זי קענען, זי איז ביי מיר געווען פאַר זעכס יאָהרען, זי הייסט זלאַמע...

— אוי! זלאַמע? שוויגענער, זלאַמע איז ביי מיך?

— יאָ, זלאַמע! זי האָט זיך שוין גע'נט מיט'ן מאַן און וויע-דער אַ מאָל חתונה געהאַט.

— וועמען האָט זי גענומען, שוויגענער?

— ווייס איך וועמען זלאַמע האָט גענומען! אזא יאָהר זאָל ער האָבען! עפּיס אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסוואורף, ער איז כלומרשט אַ שניידער, אַ קורנאָטער שלייס-כול!...

- אפשר מרדכי צפורה'ס? איך טרעה, שווינער?
 — יא, פון וואנען ווייסט דו, סאָני?
 — און וואו איז היינט צפורה? זי דיענט נעבאך?
 — יא? אַוודאי! שוין לאנג געשטאַרבען!
 — אוי! צפורה איז געשטאַרבען? ! וואָס רעדט איהר, שווינער-
 גער? ! אַר-אַי! ! ! ! ...

און גאָט ווייסט, וואוהין די געעהרטע דאָמען וואָלטען פער-
 קראַכען אין זייער לאַנגען שמועס, און צי זיי וואָלטען זיך אַמאָל
 אומגעקעהרט צו די פינף שאַק אייער, צי זיי וואָלטען אַזוי, שפּרינג-
 צענדיג, ניט פּערפֿאַהרען העט-העט, אין די ווייטע לענדער אַרײַן, —
 ווען פּרויקע זאָל ניט געווען פּלוצים אַרײַנגעהן און אַנזאָגען אַ נייע
 בשורה, אַז דער הערר אָסיפּ זעמעל מיט דער מאַדאָם און מיט'ן
 קינד, מיט נאָך עפּים אַײַן אַלטער אידיגע, זענען געקומען צו פּאַהרען.
 מײנע לעזער וואונדערען זיך, וואָס אונזערע האַכגעשעצטע
 דאָמען האָבען אין אַזאַ צײַט, ווען דער אַלטער ליגט כמעט אויפ'ן
 טוידטען-בעט, נישט געפונען קײן אַנדער זאך אויף צו שמועסען.
 נאָר אייער מיט היהנער וכדומה? ... שאַט! איהר האָט ניט וואָס
 צו וואונדערען זיך: זיי זענען אומגעהרען אַרײַנגעפּאַלען אין אַזאַ
 אינטערעסאַנטען שמועס מכה בעל-הבית/ישקײט, וואָס עס קומען
 אַרײַן אין דעם אי היהנער, אי אייער, אי פּערטערשקע, אי קובעבע
 מיט לאַקריץ. דער מחבר פּונ'ם דאָזיגען בוך האָט אַלײַן געזעהען
 מיט זײַנע אויגען, ווי אַ פּראָווינציאַלע דאָמע האָט זיך צוגעגרייט
 אין טהעאַטער, שען, פּײַן, ווי עס קעהר צו זײַן; אַפּילו אַ בילעט
 גענומען אין דער ערשטער רײַה קרעסלעס פאַר דרײַ רובעל מיט
 פּופּציג קאָפּיקעס. פּלוצים, אין מיטען וועג, געהענדיג, דערזעהט
 זי, ווי אַ סאָלדאַט טראָגט אַ ווייסען האָהן אונטער'ן שיניעל און
 קוקט זיך עפּים אַלע מינוט אַרום אויף אַלע זײַטען. דער מאַדאָם
 איז אַײַנגעפּאַלען אין קאָפּ אַרײַן אַ פּרעג טהון דעם סאָלדאַט, עס
 קאָן זײַן אויף קאַטאַוועס:
 — טשטאָ טעביע זאַ פּיעטוואָ?

— דוואַרצאָט פּיאַט קאָפּעיעק סערעבראָמ'ס |
 — וואָזמי דוואַרצאָט | — האָט איהם די דאַמע אויף געלעב-
 טער געענטפערט און האָט זיך אָפּגעשמעלט אויף אַ רנע'לע און
 האָט דערווייל געהאַפּט אַ קוק אויפ'ן האָהן.
 — פּאַזשאַליטע דיענעך'ס | — האָט איהר דער יון געענטפערט
 אויף איין אמת. די דאַמע האָט לאַנג ניט געטראַכט און האָט זיך
 פּערקערעוועט צוריק אַהיים מיט'ן סאָלדאַט און מיט'ן האָהן.
 ערשט צום דריטען אַקט, אז איך האָב אַ קוק געמאַהן דורך מיין
 בינאָקל אַרויף, האָב איך דערזעהען, ווי מיין דאַמע פּונ'ם האָהן איז
 אַריינגעקומען אין טהעאַטער אַרײַן און דאָס פּנים האָט איהר צוויי
 מאָל אַזוי פּיעל געשיינט, ווי פּריהער.
 געקומען אַהיים פּון טהעאַטער, האָב איך זיך דערמאַנט, אז
 מאָרגען איז ערב יום-כּפּור און מע דאַרף אַ ווייסען האָהן אויף
 כּפּרות...
 „גליקליכער מאַן! — האָב איך זיך געטראַכט. — דו האָסט
 דאָס געטרייעסטע ווייב אויף דער וועלט!“ ...

ד א ס ז ע כ ס ט ע ק א פ י ט ע ל

דעוועקא, איהר געשיכטע איז קורצע, און אַסיפּ זעמעל מיט זיינע ירושות.
 אז די פּאַמיליע זעמעל איז אַריינגעקומען אין שטוב אַרײַן, איז
 די מאַדאַם רעוועקא זעמעל אַרויפגעפּאַלען דער שטיפּמאַמע און דער
 שוועגערין אויפ'ן האַלז אָהן ווערטער, און פּון זיי איז זי מיט דעם
 אָנסהן מיט אַלעמען אַוועקגעפּלויגען צום קראַנקען פּאַטער אין
 קאַבינעט אַרײַן, און דער מאַן איהרער מיט די קינדער, מיט דער
 שוועגער און מיט דער שוועגערין זענען געבליבען דאָ. פּאַר וואָס
 דער הערר אַסיפּ זעמעל איז אויך ניט אַריינגעגאַנגען באַלד מבקּר-
 חוּלָה זיין דעם שוועהר — וועלען מיר גיך געוואָהר ווערען; און
 דערווייל וועלען מיר זיך בענוצען מיט דער דאָזיגער געלעגענהייט
 צו בעקענען זיך מיט דעם הערר זעמעל.

ער איז אלט אכט און צוואנציג יאָהר, און מע קאָן בשום אופן
 ניט וויסען, צי איז ער אַ שענער, צי אַ מיאוסער יונגערמאַן, ווייל
 די אויגען זענען פערשמעלט מיט אַשקאָלירענע ברילען, די האָר
 מיט דער געראַזירטער באָרד זענען אָפּגעפאַרבט, אָנגעפאַמאָדעט
 און לאָזען פון זיך אַ שרעקליכען אַראַמאַט. דער קאָלנער פון העמד
 דעל איז אַזוי אָנגעקראַכמאַלעט, אַז דער הערר זעמעל קאָן זיך קיין
 ריהר ניט טהון מיט'ן קאַפּ און מוז זיך דרעהען מיט'ן גאַנצען
 קאָרפּוס פון זיין דינעם, לאַנגען שטאַלט. אויף זיין קלאָרווייסען
 קאַמוזיל הענגען עטליכע קייטעלעך מיט מעדאַליאָנען, און אויף
 דריי פינגער — פיער פערשיעדענע פינגערלעך מיט אַ גרויסען
 סיגנעט, און די שטיוועל סקריפען ביי איהם אויף אַזאַ קול, אַז
 מע דאַרף אָפּטרעטען די שטוב. אונזער זעלטענער פאַרשוין אָסיפּ
 זיצט ניט אַיין אויף אַיין אָרט, און אַפילו ווען ער רעדט מיט
 עמיצען, האָט ער אויך ליעב אַרומשפּאַנען אַהין און צוריק און
 קוועטשען די סקריפקעס פון די שרייענדיגע שטיוועל, האַלטענדיג
 די הענד אין די קעשעניס. מיר האָבען שיער ניט פּערגעסען בע-
 מערקען, אַז אין דעם טייערען האַלזטוך ביי איהם שטעקט אַ גיל-
 דענע שפּילקע מיט אַ קעפעל פון אַ חויר, מיט זעהר שענע אָפּנע-
 אַרבייטע חויר'שע אויהערלעך, און אויפ'ן קליינעם פינגער פון
 דער לינקער האַנד איז ביי איהם אַ לאַנגער, גאַנץ לאַנגער נאַגעל.
 — וואָס זשע מאַכט איהר עפּיס, סאָפיאַ אַבראַמאָוונאַ? —
 האָט זיך אָסיפּ געווענדט צו זיין געהרטער שוועגערין און האָט
 זיך צוגעזעצט צו איהר; מריס'היה איז אַוועקגעגאַנגען מיט די
 קינדער אין זאַל אַרײַן. — שוין אַ לאַנגע צייט האָבען מיר זיך
 ניט געזעהען!

— יאָ, אָסיפּ מאַיסעיעוויטש, — האָט סאָני געענטפּערט, בע-
 טראַכטענדיג דעם געשעצטען שוואַגער, — שוין גאַנץ לאַנג! אַ סך
 וואַסערען זענען אָפּגעלאָפּען פון יענער צייט. גענוג צרות האָבען
 מיר איבערגעטראָגען! ווי געהט דאָס עפּיס אַיך אין אַייערע גע-
 שעפטען? דער שוועהר האָט אונז אַמאָל געשריבען, אַז דאָס גליק

אָגט אייך פשוט נאָך. איך ווייס ניט, ווי אזוי היינט? מע זאָגט עפּים, אז אייערע שותפים האָבען אייך ניט שען באַהאַנדעלט, אזוי ווי אונז... דער געוויסער מערדער פייפערמאַן...

— אָ, סאָפּיאַ אַבראַמאָוונאַ! — האָט איהר אָסיפּ געענטפערט און האָט זיך אויפגעחאפט פונ'ם בענקעל, ווי איין אָפּגעבריהמער, און האָט אָנגעהויבען אַרומשפּאַנען איבער דער שטוב, סקריפענדיג מיט די טייערע שטיוועל. — אָ, איהר ווייסט גאָר ניט, וואָס פאַר אַ שווינדלער עס איז דאָ אויף דער וועלט! זיי האָבען מיך גע-וואַלט אומגליקליך מאַכען אויף טויזענדער, אויף הונדערט טוי-זענדער, אויף מיליאָנען! טשעסטנאָיע סלאָוואָ! נאָר איך האָב זיך יאַקאַש אויסגערדעהט פון זייערע הענט און האָב מציל געווען אַ גרויסען קאַפיטאַל. און הגם דאָס געשעפט האָט זיך צוגעשטעלט אויף אַ קליינער צייט, פון דעסטוועגען שלאָף איך ניט און וועל מיט גאָט'ס הילף אויספיהרען מיינס. איך רעכען, אז היינטיגס יאָהר זאָל מיר אומקעהרען דאָס, וואָס מיינע שותפים האָבען ביי מיר צוגענומען... אַ חוץ האָט ביי מיר דאָס הוי, וואָס איך האָב געקויפט, צוגענומען גוטע פופציג טויזענד רובעל... דער גאַרטען אַליין קאָסט מיך אַ קאָסע געלט... דער גערטנער נעמט ביי מיר ת"ק קערבלעך אַ יאָהר. היינט וואו איז דער עקיפּאָזש מיט די פּערד? וואו איז זייטיגע הוצאות? וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ יאָהר אונטערהאַלטען קרובים און פרעמדע, וואָלט מען זיך, איך ווייס?... טשעסטנאָיע סלאָוואָ!

— נו, אין קאָרטען שפּיעלט איהר היינט אויך? — האָט איהם סאָני געפרעגט מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די ליפּען.

— חס ושלום! — האָט איהר אָסיפּ געענטפערט מיט אַ גע-פיהל פון אַ מענשען, וועלכען מע בעלעדיגט אומזיסט. — לאָז מיך גאָט היטען! סיידען אַמאָל אין אַ פרייהער צייט, אין אַ לאַנגער ווינטער-נאַכט, אז סע איז ניטאָ וואָס צו טהון, זעצט מען זיך אַמאָל צום „גרינעם טישעל". אי דאָס, דאַרפט איהר געדענקען, אז איך פאַרשפּיעל קיין מאָל ניט; פאַרקעהרט, איך געווין שטענדיג.

משעמטנאָיע סלאָוואָ! (דאָ האָט זיך אָסיפּ צוגעשטעלט און האָט זיך צעלאַכט, בעווייזען זיינע שוואַרצע צייהן). אָט דאָ ניט לאַנג געפאָהרען פון אַדעס, האָב איך זיך בעקענט מיט אַ יונגענמאן אין וואַגאָן ערשטער קלאַס. ער פרעגט מיך, ווער איך בין? זאָג איך איהם: דער און דער. זאָגט ער מיר: אזוי? קען איך דאָך אייך! פרעג ביי אייך פאַראַיאהרען געהאַנדעלט ווייץ אויף הונדערט טוי- האָט ביי אייך פאַראַיאהרען געהאַנדעלט ווייץ אויף הונדערט טוי- זענר רובעל. ווער זשע איז אייער פאָטער? — פרעג איך איהם. האָט ער אָנגערופען זיין נאָמען. בקיצור, אַהין — אַהער, מיר האָבען זיך געזעצט שפּיעלען, און ביז קיעוו האָט ער מיר אַנידער- געלעגט פּופּצען טויזענד רובעל און איז געווען טיידט ווי די וואַנט, און איך האָב איהם נאָך געמוזט לייהען אויף הוצאות אַ פּופּציגער, האַר-אַהאַ! משעמטנאָיע סלאָוואָ!...

ביי די לעצטע ווערטער איז רעוועקאַ אַריינגעקומען צוריק פּונ'ם פּאָטער'ס קאַבינעט און האָט זיך ווייטער אַרומגעהאַפּט קור- שען מיט סאָני'ן לאַנג-לאַנג, ווי צוויי געטרייע שוועסטער, וואָס האָבען זיך שוין פון צעהן יאָהר ניט געזעהן, און דער נומער נאָט האָט זיי געבענשט, אז זיי קאָנען זיך וויעדער זעהן און, קושענדיג און האַלזענדיג, קאָנען זיי אויסניסען זייערע הערצער... אַך! אין דעם דאָזיגען מאָמענט האָבען אונזערע צוויי געהרטע דאַמען גאָר פּערגעסען, אז בשעת זיי זענען געווען אויף קעסט, האָבען זיי זיך געריסען, ווי די קעץ, און זענען געווען אַ נאַנץ יאָהר ברוגז דער- פאַר, וואָס רעוועקאַ האָט געזאָגט אויף סאָני'ן, אז זי האָט ביי איהר אַוועקגע'ננב'עט אַ נאָזטיכעל, און סאָני האָט איהר אויסגעוואָרפען דעם מאַן דעם "קאַרטיאָזשניק". עס קאָן זעהר זיין, אז אין דער דאָזיגער מינוט האָבען זיי זיך מיט'ן נאַנצען האַרצען מוחל געווען, וואָס זיי האָבען זיך אַמאָל געקריענט, געוידעלט, געיאָגט, און אַזעל- כע צוויי נומע פּריינד, ווי אונזערע געשעצטע דאַמען, רעוועקאַ און סאָני, אין דער מינוט, זענען אויף דער גאַנצער וועלט גאָר ניט געווען. עס איז שווער געווען צו האַפען אַלץ, וואָס זיי האָבען גע-

רעדט; ווי די פויגלעך, האָבען זיי געשטשעבעטשעט. און האָבען „אַנטפלעקט“ און פּערגלויבט איינע פאַר דער אַנדערער אַזעלכע זאַכען, וואָס פאַר זייערע געטרייע מאַנען וואָלטען זיי דאָס געוויס ניט געטרויעט! סע איז נאָר אַ תּענוג צו זיצען פון דער וויימענס און קוקען אויף אַזאָ שענער קאַרטניע, וואוּ שענהייט, גראַציע, אויפ־ריכטיגקייט און אומשולדיגקייט ווערען צענויפגעגאַסען אינאיינעם, און איהר קוקט דערויף מיט פּערגעניגען און מיט קנאה אינאיינעם... ערשט אין אַ האַלבע שעה אַרום איז רעוועקאַ אויפגעשטאַנען, האָט אַוועקגערוּפּען אָסיפֿ'ען אויף אַ זייט און האָט איהם געזאָגט אויפֿן אויהער:

— געה נאָר אַריין צום טאַטען, אָסיפֿ; נאָר זעה האַלט צונג, וואָרום ער קען דיך שוין, — גלויב מיר! טאַמער וועט ער דיך זיידלען, שווייג איהם אָפּ היינטגס מאָל, בכדי זאָלסט קיין הרמה ניט האָבען. געדענק זשע!

אָסיפֿ האָט זיך כלומרשט צעלאַכט, און רעוועקאַ האָט איהם געזאָגט אויף אַ קול:

— געה, אָסיפֿ, דער פּאַפּאַשאַ וויל זיך מיט דיר זעהן! — און אָסיפֿ האָט מיט אַ פּעריסענעם קאַפּ און סקריפענדיג מיט די שטי-וועל אַוועקגעשפּאַנט ווייטער.

ווי אזוי סענדער בלאַנק האָט איהם צוגענומען און וואָס זיי האָ-בען גערעדט — ווייסט נאָר איין פּרויקע, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען הינטער דער טיר און האָט זיך צוגעהערט צום שמועס פון דעם געשעצטען שוועהר מיט זיין געהערטען איידעם אָסיפֿ זע-מעל.

אונזערע לעזער זענען אומזיסט אין כּעס אויף דעם פּאַלשען משרת, וואָס האָט אַ העזה צו אונטערהערען זיך, וואָס די פּרינציפּ-פּאַלען רעדען צווישען זיך. איהר דאַרפט מוחל זיין דעם עלענדען משרת, וואָס איז ניט מעהר ווי אַ פּערקויפטער מענש, איין „אומ-גליקליכער קנעכט“, וואָס מוז יעדען פּאַלגען: — איהם האָט גע-שיקט אונזער געהערטעכטע דאַמע סאָפּיאַ אַבראַמאָוואַ, ער זאָל

זיך אונטערהערען, וואָס זיי רעדען דאָרט, און דערפאַר וועט ער בעקומען אין יד אַרזין וויפיעל ער האָט זיך קיינמאָל ניט געריכט... שפעטער מיט עטליכע שעה האָט שוין בליומקע (פרויקע'ס כלה) אויך געוואוסט, אז רב סענדער האָט קראַנקערהייך געזייעלט דעם איידעם, ווי אַ הונד, און אָסיפּ האָט איהם דאָס אַנדערע וואָרט ניט געענטפערט און איז די גאַנצע צייט געשטאַנען, ווי אַ גולם מיט גלעזערנע אויגען, און נאָך אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכען האָט פּרויך קע דערצעהלט זיין געליעבטער כלה, פּערבייסענדיג מיט שטיקער טאָרט פון דער קעשעני, מיט ניס און מיט נאָך גוטע זאַכען.

לאָזען מיינע לעזער ניט מיינען, אז אונזער אָסיפּ האָט קיין שכל ניט געהאַט ענטפּערען דעם שוועהר צוריק, אָדער ער האָט אויף איהם געלעגט כבוד; אָבער גאָר לאַ! אָסיפּ האָט געקאַנט פּער רעדען צעהן מענשען מיט אַ מאָל, און וועגען אָפּגעבען כבוד איז אויך אַ ספק. וואָרום סע איז געווען אַ צייט, ווען אָסיפּ איז געזען סען ביי'ם שוועהר אויף קעסט און האָט געהאַט אַ סך געלד, האָט פּערקעהרט, דער שוועהר איהם אָפּגעגעבען כבוד, און ווער שמועסט, אז אָסיפּ מיט רעוועקאַ'ן זענען אַראָפּ פון קעסט, און סענדער האָט דערהערט, אז זיין איידעם מאַכט אַזעלכע גרויסע, גליקליכע גע- שעפטען, איז ער געווען צופריעדען גאָר אויף איין אַנדערען אָפּן; ער פלעגט זיי שיקען גאַנץ אָפטע בריעף און שענקען רעוועקאַ'ן אַמאָל די שענסטע מתנה, און אויף אָסיפּ'ען האָט ער געזאָגט, אז איהם פאַסט צו זיין אַ גרויסער גביר, אז ער האָט אַ פּנים פון אַ „מיליאָנשטיק“.

די ערשטע שפעקולאַציע, וואָס אָסיפּ האָט זיך צו איהר גענוי מען, איז געווען דער האַנדעל פון ברויט, ווען עס האָט גראָד גע- גאַלטען, — האָט ער, געוועהנליך, פּערדיענט אַ סך געלד; נאָר זאָד גען האָט ער זיך ערלויבט צוויי מאָל אַזוי פּיעל, און אַזוי איז ער אויסגעוואַכסען געוואָרען ביי יעדען אין די אויגען. דער מסחר פון ברויט האָט געפלאַמט, און אָסיפּ האָט נאָך מעהר געפלאַמט און האָט איינגעקויפט אַ היבשען טראַנספּאָרט ווייץ אויף אַ יאָהר און

אויף צוויי יאָהר; ווייץ איז געפאלען, נאָר אָסיפּ איז ביי זיך ניט געפאלען: ער האָט אָפּגעשאָטען דאָס ברויט אין די שפּיטלערס און האָט דאָס געהאַלטען אזוי לאַנג, ביז האַלב איז כּפּרה געוואָרען, און די אַנדערע האַלב האָט ער נעבאָך געמוזט פּערקויפּען פאַר האַלב געלד. אז סענדער איז געוואָהר געוואָרען פון אזא מעשה, האָט ער איהם אַריינגעשריבען אַ בריוועל, פול מיט שטעכווערטלעך, אז ניט אזוי האַנדעלט מען: מע דאַרף קאָנען טרעפּען אַ צייט, מע דאַרף זיין געהיט, מע דאַרף ניט לאָזען קריכען ווייט. אָסיפּ האָט איהם אָפּגעענטפּערט, אז אזוי האַנדלען, ווי ער, אָסיפּ, האַנדעלט, קאָן קיינער ניט, און סע וואונדערט איהם, אז אזא מענש, ווי זיין שוועהר, וואָס האָט קיינמאָל ניט אָנגעקוקט קיין פּוּד ווייץ, לעהרענט איהם, אָסיפּ'ען, ווי אזוי צו האַנדלען... דעם דאָזיגען ענטפּער האָט סענדער צעריסען און איז געווען ברוגז אַ קליינע צייט, ביז ער האָט פּלוצים מקבל געווען אַ דעפּעש פון רעוועקאָן, אז אָסיפּ'ס באַבע, אַ רייכע אלמנה, איז געשטאָרבען און האָט איהם אָפּגעשרי- בען הונדערט זעכציג טויזענד רובעל. סענדער איז אויפגעמוג- טערט געוואָרען און האָט אַוועקגעשיקט אזא מין בריעה צו די קינד- דער:

„לכבוד חתני הגביר המפורסם החכם המשכיל היקר ומהולל מוהר"ר יוסף נ"י הער זעמעל.

ולכבוד בתי הגבירה המפורסמת החכמה המשכלת היקרה המהוללה מרת רבקה שתחי' עכב"ב. מיט פיעל עגמת-נפש האָב איך איבערגעלייענט אַייער טעלעגראַמע, און סע טהוט מיר הערצ- לייך ליידי, וואָס דיין געריהמטע באַבע, מיין הויכגעשעצטע מחותנת- טע, איז נאָך גאָר יונג פון דער וועלט געגאַנגען. תנצב"ה! נאָר וואָס קאָן אַ מענש העלפּען מיט זיין וויינען און טרויערען, מסתמא הייסט גאָט אזוי, און דיין געטרייע באַבע וועסט דו שוין ניט לעבעדיג מאַכען; לאָז זי האָבען אַ ליכטיגען גן-עדן, און איהר זענט נאָך יונגע קינדער און דאַרפט נאָך לעבען אויף דער וועלט. לכן, חתני היקר ובתי היקרה, נעמט זיך ניט צום האַרצען און פּער-

געסט, און לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען שוין מעהר פון קיין צער
 ניט וויסען מיט דעם כלל ישראל, און קיין יונגערע זאָלען ניט
 שטארבען — אָמין! מיין דעה איז, קינדער, אז דאָס געלד זאָל לעת
 עתה ליגען אין באַנק, ביז גאָט וועט העלפען, איהר וועט זיך אַרומ-
 קוקען און סע וועט זיך אייך מאַכען עפּים אַ רעכט געשעפט. איך
 רעכען, אז דאָס פּריצענט פון אזא קאָפיטאַל דאַרף אייך טראָגען
 צום לעבען, ובפרט איהר ווייסט, אז איך האָרעווע אויך פון אייערט
 וועגען און וועל מיין געלד אין קבר אַרײן ניט מיטנעמען, און אַ
 מענש לעבט ניט אייביג... בלייבט אייך געזונד און פיעל גליקליך,
 און איך זאָל האָבען פון אייך אַ גרעסערען נחת, ווי פון מיין זון
 חיים נעבאָד, וואָס האָט מיך ניט געוואָלט פּאָלגען... גריסט אייער
 טחייער לייער קינד גאָר פּריינדליך.

פון מיר אייער געטרייער פאָטער

ס ע נ ד ע ר ב ל א נ ק . .

גם זוגתי מרת מרים-חיה גריסט אייך אלע הערצליך.

ס ע נ ד ע ר ה נ " ל "

דאָס דאָזיגע בריוועל איז געווען ביי אָסיפ'ען שטאַרק אָנגע-
 לעגט: ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געזעהען, אז זיין שוועהר זאָל
 איהם שרייבען: „הגביר המפורסם החכם המשכיל“. האָט ער איהם
 צוריק אָפגעענטפערט, דוקא אויף העברעאיש, אַ מליצה-בריעה מיט
 זעהר אַ סך גרייזען, און פון דעמאָלט אָן זענען זיי געוואָרען שלום
 אויף אַ היבשע צייט, ביז וואָנען אונזער פיינער אָסיפ זעמעל האָט
 אָנגעוואָרען דאָס געלד, און ביז וואָנען ער האָט דאָס ניט גע'פטר'ט
 אינגאַנצען, האָט ער זיך ניט בערוהיגט. און אז ער האָט דאָס גע'-
 פטר'ט, איז איהם געוואָרען גרינגער אויף דער נשמה און ער איז
 פון דעסטוועגען ביי זיך ניט אַראָפגעפאלען דאָמיט; אונזער דאָך
 זיגער פיינער העלד איז געבאָרען געוואָרען אונטער אזא גליקליכען
 שמערן, אז כמעט זיין גאַנצען לעבען האָט ער גענומען איין ירושה
 נאָך דער אַנדערער, און ביז ער האָט צעטראַנזשירט איין ירושה.

איז איהם שוין אונטערגעשפרונגען א נייע ירושה; דאָס פון א באַבע, דאָס פון א פעטער, דאָס פון א מוהמעל און איך מיט אַיך, ליבער לעוער, האָבען גאָר קיין זכיה ניט ביי גאָט צו האָבען אזעל-כע באַבעס, פעטערס מיט מוהמעס, וואָס זאָלען אונז אויך דערמאָ-גען פאר'ן טוירט צו גוטען... ניין! איך מיט אַיך האָבען אנדערע גליקען: איין אָרעמע פלימעניצע חתונה מאַכען... אונטערהאַלטען א געפאַלענעם „שני שבשלישי“... צענויפלעגען זיך אויף א „נשרף“ נעבאָך פונ'ם ווייב'ס צד, אָדער פיהרען צום פּריוויו א גליעד-גליעד-שוועסטער-קינד, עפּים א שלים-מול, א דער רוח ווייסט וואָס!... ניטאָ וואָס צו רעדען, לעוער! מע דאַרף צומאַכען די אויגען און מע מוז שווייגען.

מע קאָן ניט זאָגען, אז רעוועקא האָט תמיד געלעבט גוט און פּיין מיט איהר מאַן. אמת, אז רעוועקא איז א כלה געוואָרען פאַר אַסיפ'ען, איז זי געווען כמעט אַיינגעליעבט אין איהר שענעם, ריי-כען חתן. רעוועקא איז נאָך געווען א קינד פון פּופּצעהן יאָהר, דאָך האָט זי פּערשטאַנען, אז עס ערוואַרטעט זי א גרויס גליק; דאָס האָט געזאָגט די נאַנצע שטאָרט, און ס'איז ניט געווען קיין ליגען: מ ש ה ז ע מ ע ל איז געווען א גרויסער גביר, און די מתנות, וואָס ער האָט איבערגעשיקט דער כלה, זענען טאַקי געווען גרויסאַרטיג, און די בריעה, וואָס דער חתן האָט איהר געשיקט א יאָהר כסדר, זענען געווען אזוי שען, מיט אזא פּייער געשריבען, אז די יונגע, שענע, געזונדע רעוועקא, וואָס האָט געהאַט א גרויסען בעגריעה אין די שענסטע דאָמאַנען אויף דער וועלט, האָט זיך, ניט ווילענדיג, אַיינ-געליעבט אין איהר חתן, וואָס איז שוין דענסטמאָל אַלט געווען צוואַנציג יאָהר. ניט איין נאַכט פלעגט די פּערליעבטע רעוועקא אויסליגען אויפ'ן בעטעל מיט טרערען אויף די אויגען און איהר פאַנטאַזיע האָט איהר פאַרגעשטעלט איהר חתן, אַסיפּ זעמעל, פאַר אזא שענעם העלר, פאַר אזא גרויסאַרטיגען, הויכען, קלוגען מאַנס-

פארשוין, אז יערער טאָג, יעדע שעה, יעדע מינוט האָט זיך געצוי-
 גען ביי איהר אין די אויגען אזוי לאַנג, אזוי לאַנג!... אמת, זי האָט
 זיך אַ מאָל דריי געזעהען מיט איהר חתן, האָט ער ביי איהר אויס-
 געוויזען ניט אזוי, ווי די פאַנטאַזיע האָט איהר געמאַהלט, רע-
 וועקט האָט פון איהם קיין גרויס קלוגשאַפט, שענקייט און בילדונג
 ניט אַרויסגעזעהען. פערטעהרט, זי האָט בעמערקט אין איהם איי-
 ניגע קלייניגקייטען און נידעריגע תנועה'לעך, און אָפטמאָל געהאַפט
 אין אַ ליגען. דאָך האָט זי גערעכענט, אז דאָס איז דערפאַר, ווייל
 ער איז אַ געבאַלעוועטער, אַ ציטעריגער און אויף ראַסקאַש אויפגע-
 צויגען, און אז אָסיפּ פלעגט אַוועקפאַהרען און ווייטער שיקען ויינע
 הייסע, פייעריגע ברייולעך, פלעגט זי וויעדער אָנהויבען פאַנטאַזי-
 רען, אזוי אז דער אמת'ער אָסיפּ איז אַרויסגעפליגען פון איהרע
 געדאַנקען, און אויף זיין אָרט איז אויסגעוואַכסען ווייטער אַ גרוי-
 סער, אַ שענער, אַ גוטער, אַ טייערער אָסיפּ, אַ ווירקליכער העלד!
 מיט גרויס ציטערניש האָט רעוועקט געזעהלט די טעג צו דער
 חתונה, און דאָ האָט מען גענייהט אויף איהר די טייערסטע און
 שענסטע מלבושים אויף דער וועלט: אונזער הויכגעשעצטער סענ-
 דער בלאַנק האָט זיך צעבייטעלט, בכדי ער זאָל חלילה ניט פער-
 שעמט ווערען פאַר אזאַ מחותן, ווי משה זעמעל. אָט נאָך אַ חורש,
 נאָך אַ וואָך, נאָך צוויי טאָג, נאָך אַ טאָג, נאָך אַ נאַכט, נאָך אַ
 שעה, נאָך אַ מינוט — דער חתן איז שוין דאָ!... די חתונה... די
 כליזמר... דער באַל... די טענז... דאָס ווייסע קלייד... די חברתחס...
 די חופּה-וועטשערע... דאָס געזעגענען זיך... אויס חתונה...
 דער ערשטער חורש, דער „האַניג-חורש“, ווי מע רופט דאָס,
 דאָס איז דער פריהלינג ביי דעם יונגען פאַרפאַלק, די גאַנצע וועלט
 איז בעשאַפען געוואָרען פון זייער כבוד וועגען, זיי צו פרייליך מאַ-
 כען; און אפילו אָט דער וואַסער-פיהרער, וואָס האָט געלאָזט אין
 דער היים אַ קראַנק ווייב מיט הונגעריגע קינדער, בעקומט ביי זיי
 אין די אויגען עפּים אויך אַ מין חן, און דער בעטלער, וואָס שטעהט
 מיט אַ הוילען קאַפּ, אָנגעלעהנט אויפ'ן שטעקען, מיט איין אויס-

געשטרעקטער האַנד — אַך, ווי שען דאָס איז!... אַך, עס זאָל זיך
ציהען אייביג אזוי!...

ניטאָ, ניטאָ קיין אייביגע זאָך אונטער'ן הימעל! דער פריה-
לינג געהט אַוועק, דער „האַניג-חודש“ געהט אַוועק, — אַלץ געהט
אַוועק! רעוועקאָ האָט פינף וואָכען נאָך דער חתונה בעמערקט
איהר געליעבטען אָסיפ'ען, אז ער געהט, קוועטשט ער אויף די
סקריפּקעס, בכדי זיי זאָלען שרייען, און סע זשומעט איהר פשוט אין
די אווהערען, און סע דרעהט זיך איהר דער קאַפּ... אָסיפּ האָט איהר
געענטפערט, אז סע ווייזט זיך איהר אויס, אז סע איז ניט מעהר
ווי אַ נאַרישער קאַפּריז, טשעסטנאָיע סלאָוואָ!... רעוועקאָ האָט
איהם געענטפערט, אז זי ווייסט ניט, ווער איז צווישען זיי דער נאַר
און ווער איז דער קלוגער. אָסיפּ איז אָנגעצונדערן געוואָרען און
האַט איהר מיט כעס געענטפערט, אז אַזעלכע קלוגע, ווי זי, האָט
ער געזעהען, אז טמעכווערטלעך האָט ער פיינט, אז דאָס, וואָס זי
ווייסט, האָט ער שוין לאַנג פּערגעסען, טשעסטנאָיע סלאָוואָ!...
רעוועקאָ איז שוין אויך ביז געוואָרען און האָט איהם געזאָגט, אז
זי פּערשטעהט ניט, אין וואָס ליגט זיין חכמה מיט זיינע קענטעני-
שען, אז זי האָט זיך מעהר אָנגעלייענט פון איהם, אז עס איז קיין
מלאכה ניט זיין אַ פּוסטער גדלן מיט אַ שענעם, גלאַטען העמד און
מיט אַ לעדיגען קאַפּ... אָסיפּ איז שוין אונטערגעשפרונגען פאַר
האַרצוועהטיג און האָט איהר אויסגעוואָרפּען איהר פּאָטער דעם
גראַבען יונגאַטש, וואָס פּערמאַנט ניט דאָס מיסט, וואָס וואַלגערט
זיך ביי זיין פּאָטער אויפ'ן הויף, טשעסטנאָיע סלאָוואָ!... רעוועק-
קאָ'ן האָט דאָס שטאַרק פּערדראָסען, האָט זי איהם געזאָגט: אויב
עס שטעהט איהם ניט אָן צו זיין ביי אַיין אַרעמען שוועהר, קאָן ער
זיך פאַחרען געוונדערהייך צו זיינע רייכע עלטערען אַפילו היינטי-
גען טאַג, און זי, רעוועקאָ, וועט איהם כלל ניט נאָכלויפּען... אָסיפּ
האַט מיט גרויס קוראַזש אָנגעהויבען אַרומשפּאַנען איבער דער שטוב,
מיט די הענד אין די קעשענים און מיט גרויס גרלות; ער וועט
טאַקסי אַוועקפאַהרען צו זיינע פיינע עלטערען, סע אַהרט איהם ניט.

אז רעוועקא וועט איהם ניט נאכלויפען; אזעלכע פיינע בריות, ווי זי, האָט ער שוין געזעהען אַ סך, און דוקא שענערע, קליגערע און מעהר געבילדעט פון איהר, טשעסטנאָיע סלאָוואָ! ... דאָס האָט שוין רעוועקאָ ניט געקאָנט איבערטראָגען און האָט זיך בעגאָסען מיט טרערען און האָט, ווי אַ צעמישטע, געשריגען אויף אַ קול:

— וואָן, וואָן, שאַרלאַטאַן! וואָן פון מיינע אויגען! איד קאָן דורך ניט אָנקוקען! וואָן!!!

נישט מעהר ווי אין אַ האַלבער שעה אַרום איז שוין אונזער העלד אָסיפּ געשאַטאָנען פאַר זיין טייערער רעוועקאָ'ן אויף די קניעס, זי געבעטען מחילה, אז ער איז שולדיג, אז ער האָט געזינדיגט פאַר זיין טייערער, טייערער רעוועקאָ, אז ער איז ניט ווערטה איהרע טריט, איהר מינדסט פינגערעל, איהר נאָזטיכעל, אז ער מעג זיין די כפרה פאַר איהרע שענע ליכטיגע אויגען, אז ער מעג אַ מיתהמשונה אַיינגעמען פאַר איהר איין שמייכלעלע, אז וואָס ער האָט גערעדט האָט ער געבילט, טשעסטנאָיע סלאָוואָ! ...

אזעלכע און אנדערע סצענעס זענען געווען עפּטער און עפּטער, ביז אָסיפּ האָט געמוזט מאַכען פּליטה צום פּאָטער אויף אַ דריי חדשים, און האָט ער האָט זיך אַמאָל געשוואָרען, אז צוויי שעה אפילו קאָן ער אָהן רעוועקאָ'ן ניט לעבען, פון דעסטוועגען האָט דאָס איהם חלילה ניט געשאַרט און ער האָט דאָס, דאַנקען גאָט, אויסגע- האַלטען און איז ניט געשטאַרבּען. פּערקעהרט, מע זאָגט, אז ער האָט זיך נאָך אַביסעל פּעררעכט דאָרט אין זיין שטאַרט, צווישען זיינע אַלמע בעקאָנטע, און שלעכטע מענשען, שונאים, האָבען אונ- טערגערעדט, אז ער שדכנ'ט זיך יאַקבי צו זיינער אַ קווינע, זעהר אַ שען פּרייליך, וואָס וואַרט נאָר ביז אָסיפּ וועט זיך גט'ען מיט רעוועקאָ'ן (אָ, בייזע מוילער!) ... די דאָזיגע רכילות'ען האָבען גע- גרויכט צו דער וויסטער עגונה — רעוועקאָ בלאַנק, אָדער רעוועקאָ זעמעל, — וואָס עס האָט זי גענוג געקרענקט און פּערשאַפט גענוג שמערצען, צי פאַר גרויס לעבשאַפט, צי פאַר שנאה — ווען קאָן דאָס ווייסען? ... גאָט ווייסט, וואָס וואַלט דערפּון אַרויס, ווען עס

וואָלט ניט אָנגעקומען אזא מיין דעפעשע צו דער מאַדאם רעוועקא
זעמעל:

„Передать Ревеккѣ, скончался папенька, оставилъ 300,000.
Сердечно сокрушенъ. Приѣзжай. Оснѣжь Земельъ.”

אויף אידיש הייסט דאָס :

„איבערגעבען רעוועקא'ן, געשטאָרבען מיין פאָטער, געלאָזט
דריי הונדערט טויזענד. הערצליך דערשלאָגען. קום צו פאָהרען.
אַסייף זעמעל.”

אונזער געריהמטער סענדער בלאַנק האָט געהאַלטען סאַמע אין
מימען מיטאָג, ווען עס איז אָנגעקומען די דאָזיגע טעלעגראַמע ;
פון דעסמווועגען איז דער פאָטער אוועקגעגאַנגען מיט דער טאָכטער
אין קאַבינעט אַרײַן, און זיי האָבען זיך דאָרט פּערזאָמט אַקעגען
אַ האַלבער שעה, און אז זיי זענען אַרויסגעגאַנגען, איז רעוועקא
געווען פּערוויינט... פאַר קיין געלד וואָלט רעוועקא ניט געפאָהרען
צום מאָן ! נאָר ווער ווייסט ניט, אז די פרויען זענען ווייכהערציג
און האָבען רחמנות אויף אונז, מאַנספאַרשויען, אַפילו ווען מיר
טהוען זיי שלעכטס? ... אַסייף איז נעבאָך געבליבען אַ יתום און
איז נעבאָך דאָרט איינער אַליין ביי אַזא צופאַל, ביי אַזא שווערען
נסיון! ... רעוועקא האָט זיך זעהר שען אָנגעהאַן, און פונ'ם וויי-
נען האָבען איהר געפלאַמט די בעקלעך. פּערכייגעהענדיג אין זאַל,
האָט זי דערזעהען איהר שטאַלט אין שפּיעגעל, און זי האָט בשום
אופן ניט געקאַנט ניט אַפּשטעלען זיך אַקעגען שפּיעגעל און בער-
טראַכטען זיך אַביסעל. אויף איהר שען מיילכעל האָט זיך בעוווּזען
אַ שמייכעל, ווי איינער רעדט: „קיין מעשה ניט?“ ... שפּעטער,
אַז רעוועקא איז געזעסען אין וואַגאָן, און דער קוריער-צוג האָט זי
געטראָגען אַהין, אַהין, צו איהר געליעבטען מאַן, צו איהר עלענ-
דען אַסייף'ען, האָט זיך איהר געטראַפּען אַ צופאַל, וואָס מיר קאָנען
ניט פּערדעקען פון אונזערע לעזער און מוזען איהם אין קורצען דער-
זעהלען.

אריינגעקומען אין וואַנאָן אַריין, האָט רעוועקאָ אָנגעהויבען זיך זוכען אַ רעכטען אָרט און איז אַ פּאָר מאָל דורכגעגאַנגען אַהין און צוריק איבער'ן וואַנאָן; ענדליך האָט זי זיך געפונען אין אָרט ביי'ם פענסטער — אַסעגען אַ יונגענמאַן, וואָס איז געווען פּער-טיעפּט אין אַ בוך. דער צוג איז שוין לאַנג אָפּגעפּאַהרען, און דער יונגענמאַן האָט ניט אויפּגעהויבען די אויגען פּונ'ם בוך. רעוועקאָ איז בטבע געווען אַ פּרייליכע און האָט פּיונט געהאַט זיצען און שוויגען; דאָך האָט זי ניט געוואָלט די ערשטע פּערבינדען אַ שמועס מיט איהר שכן, איהר *Vis-à-vis*. זי האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיט'ן עלענבויגען אויפ'ן פענסטער און האָט זיך פּערטראַכט. רע-וועקאָ איז געווען געטליך שצן אין דער דאָזיגער מינוט. דער יונ-גענמאַן האָט פּערמאַכט דאָס בוך און האָט זיך געקלויבען האַפּען אַ דרימעל; נאָר זיינע אויגען האָבען זיך, ניט ווילענדיג, אָפּגע-שטעלט אויף רעוועקאָ, אויף איהר קלאָר ווייס הענטעל, וואָס איז געווען אינגאַנצען נאַקעט. דער יונגענמאַן איז וואַכענדיג גע-וואָרען און האָט פּשוט אויפּגעגעסען מיט די אויגען די יונגע שענע פּרוי.

— איהר פּאָהרט ווייט, מאַרמואַזעל?

רעוועקאָ האָט דערהערט דאָס וואָרט „מאַרמואַזעל“, איז זי רויט געוואָרען און האָט נאָך שענער אויסגעזעהען ווי פּריהער. זי האָט איהם געוואָנט, וואוהין זי פּאָהרט, און צווישען זיי האָט זיך גיך פּערבונדען אַ לאַנגער שמועס, פון וואָס רעוועקאָ איז געוואָהר געוואָרען, אַז דער יונגענמאַן איז אַ איד, אַ סטודענט, זעהר אַ פּיינער, אַ קלוגער און אַ פּרייליכער יונגענמאַן. דער סטודענט האָט דערצעהלט טויזענדער אַנעקדאָטען, און רעוועקאָ האָט ערנסט, ערנסט געלאַכט, צום גרויסען פּערגעניגען פּונ'ם יונגענמאַן, וואָס האָט לייעב געהאַט זיין פּרייליך און אויך יענעם פּרייליך מאַכען. רעוועקאָ האָט אויך ניט געשוויגען און האָט, פון איהר זייט, אויך דערצעהלט עטליכע שענע מעשיות — און די יונגע מענשען האָבען שטאַרק-שטאַרק געלאַכט צוזאַמען. אויף די וואַקאַלען זענען זיי

ביידע אַראָפּגעגאַנגען, געגעסען, געטרונקען, גענאַשט — אויך צו-
זאַמען. אויף איין וואָקזאַל האָט מען בעדאַרפט וואַרטען אויפ'ן צוג
דריי שעה. אונזערע יונגע ריזענדער זענען אַרומגעגאַנגען — נע-
אַרעמט — אויף דער פּלאַטפּאָרם, און דער סטודענט האָט געהאַל-
טען עפּים זעהר אַ לאַנגע און אַ שענע רעדע. רעוועקאַ האָט דאָס
ערשטע מאָל דערהערט אַזעלכע זאַכען, וואָס זי האָט אין איהרע
בעסטע דאָמאַנען ניט געלייענט. אַ נייע וועלט האָט זיך פאַר איהרע
אויגען געעפּענט, אַ שענע, אַ גרויסע, אַ ליכטיגע וועלט!... און די
זון האָט געשיינט, געקוקט פון אויבען. עס האָט אַלץ געבליהט,
געזונגען, געלעבט — עס איז געווען תּחילת מאַי, איהר פּער-
שטעהט? ... רעוועקאַ האָט אויפּגעהויבען איהרע אויגען אויף דעם
יונגען סטודענט און האָט זיך בעגעגענט מיט זיינע גרויסע, שוואַר-
צע, פייערדיגע אויגען. זי האָט דערפּיהלט, אַז זי איז רויט גע-
וואָרען, און אויפ'ן האַרצען איז איהר געווען אַזוי גוט, אַזוי ליב-
טיג, אַזוי וואַרעם, ווי אין דער נאַטור. דער קאַפּ האָט אויף איהר
ווי געברענט... רעוועקאַ האָט נאָך קיינמאָל אַזעלכעס ניט געפּיהלט,
ווי אין דער דאָזיגער מינוט. זי געדענקט ניט, ווי אַרום איהר האַנד
איז געלעגען אין די גרויסע וואַרעמע הענד פּונ'ם יונגען סטודענט.
זי געדענקט ניט, וואָס ער האָט איהר אַזעלכעס געזאָגט. זי האָט
נאָך אַ מאָל זיך בעגעגענט מיט זיינע שענע אויגען און האָט פּלוצ-
צום אויסגעריסען איהר האַנד פון זיינע הענד און זי האָט זיך דער-
מאַנט, אַז אויף איהר קוקט-אַרויס איהר מאַן אָסיפּ, איהר עלענ-
דער אָסיפּ!... נאָך איין מינוט איז זי געשטאַנען און האָט געקוקט
אויף דעם יונגענמאַן, גלייכענדיג איהם מיט איהר אָסיפּ'ען, זיי-
נע שענע אויגען מיט אָסיפּ'ס קליינע רויטליכע אויגעלעך אונטער
די אַשקאָלירענע ברילען, זיין ליכטיגען קלוגען פּרייליכען קאַפּ מיט
אָסיפּ'ס שאַפּען-קעפּעל, וועלכעס איז לעדיג, ווי אַ מיאַטשיק, דעם
יונגענמאַנ'ס גרויסאַרטיגע רעדע מיט אָסיפּ'ס ליגינים... „אָוועקט,
אָוועקט, שלעכטע מחשבות! אָוועקט, אָוועקט, פאַלשע געדאַנקען!...
אַהין, אַהין דאַרף איך פּאַהרען!... איך דאַרף איך מוז, איך קאָן

ניט אנדערש!... ווער אנדערש? וואָס אנדערש?... אַהין! אַהין!!!... — האָט רעוועקא געטראַכט און האָט זיך מיט אַ קלאַץ פענדיג האַרץ אָפגעזעגענט מיט'ן סטודענט.

אַז רעוועקא איז געקומען וואוהין זי איז געפאָהרען, האָט זי נאָך דורך דעם פענסטער דערזעהען אַסיפ'ען שטעהן אויף דער פלאַטפארם שטאַרק אויסגעפּוצט; און אין איהר קאָפּ איז, ווי אַ וויר בער, דורכגעפלויעגן דער יונגער סטודענט, וואָס זי האָט זיך מיט איהם אָפגעזעגענט פריהער מיט צוויי שעה, און זי האָט נאָך ניט אוספּעיעט אפילו אַ קלער טהון, ווי עס געהר צו זיין, איז שוין אַסיפ געווען מיט איהר אין וואַנגאָן און האָט זי געהאַלט און געקושט און גערערט מיט היץ, מיט פייער. רעוועקא האָט ניט געהערט נאָר-ניט... נאָר אין פּאַעמאָן (אַסיפּ איז אַרויסגעפּאָהרען מיט'ן פּאַמער'ס גרויסאַרטיגען עקיפּאזש אַקעגען רעוועקא'ן) האָט זי זיך אָנגע-שפּאַרט מיט איהר הייסען קאָפּ אויף אַסיפ'ס פלייצעס און האָט זיך צעוויינט, ווי אַ קליין קינד... אַסיפּ האָט זי געטרייבט און אַיינגע-נומען, ווי ווייט ער האָט געקאָנט, און אזוי זענען זיי געקומען אַהיים. די נייע שטאַרט, דאָס נייע הויז, נייע קענטשאַפּט, נייע קאָמפּלימענטען מיט נייע געדאַנקען האָבען מיט גוואַלד אַרויסגע-טריבען פון רעוועקא'ס קאָפּ דאָס בילד פונ'ם יונגען סטודענט.

אין דער דאָזיגער צייט זענען צווישען מאַן און ווייב פּאַרגע-קומען עטליכע מיאוסע סצענעס, וואו אַסיפּ האָט געשפּיעלט די ראַלע פון אַ פּערוינדיגטען, וואָס האָט אויף די קניעס געבעטען טחילה, און רעוועקא פלעגט איהם, פאַר רחמנות, מוחל זיין... איינ-מאָל אין אַ פריהמאָרגען האָט זיי דאָס שטובמיידעל געטראָפּען אין אַ טרויעריגער לאַגע: די מאַדאַם רעוועקא איז געשטאַנען אין איין העמד און האָט אויף זיך געריסען די האָר, און דער הערר אַסיפּ איז געשטאַנען מיט אַ שטיוועל אין איין האַנד און מיט אַ פאַר אַש-קאַלדענע ברילען אין דער אנדערער האַנד. ווי אזוי אָבער זענען זיי אַלע מאָג אַרויסגעפּאָהרען מיט'ן קנאַק און מיט'ן פייה! ווי גרויסאַרטיג איז רעוועקא געווען געקליידט! וויפּיעל דאַמען און

מאזמעלען האָבען איהר מקנא געווען אויף איהר רייכטהום, אויף איהר גרויסקייט! אַ כפרה, לעזער, אַ גוטער איידעלער געבילדער-טער מאַן פאַר אַ פאָר גרויע פערדלעך! אַ כפרה, לעזערין, אַ גליק-ליך לעבען מיט דעם אָרעמען ליעבענדען מאַן פאַר אַ לאָזשע אין טהעאטער! אַ כפרה, קינדער, אַלע אידעאלען פאַר אַ גרויסאַרטי-גען אָבענד, פאַר אַ גלענצענדען באַל, פאַר אַ טאַנץ מיט איין אָפּי-ציער!...

אז דער ערשטער טרויער איז איבערגענאַנגען, און אָסיפּ האָט אויפגעהערט צו קלאָנגען נאָך זיין טייערען פּאָטער, האָט ער אין אַ יאָהר אַרום אויפגעבראַכען זעהר אַ גרויס געשעפט פון ערד-קויהלען מיט עטליכע שותפים, און אויף אָסיפּ'ס הויז איז פּלוצים, אין אַ שענעם פריהמאָרגען, אויסגעוואַכסען אַ גאַנץ גרויסע טאַבליצע, מיט גילדענע אותיות, מיט די דאָזיגע ווערטער:

„Главная Контора Каменноугольного Товарищества Земеля, Файфермана и Ко.“

אין דער דאָזיגער קאַנטאָר זענען תמיד געזעסען דריי בוכהאַל-טערס, צוויי קאָרעספּאָנדענטען, אַ סעקרעטער מיט אַ קאַסיר און האָבען פון זייגער נייען אין דער פריה ביז פינף בייטאָג געשפיעלט אין פּרעפּעראַנס; און זעמעל, פייפערמאַן מיט דער קאַמפּאַניע זע-נען געזעסען אין פעטערבורג — גאָט ווייסט צו וואָס, צו ווען! רע-וועקאַ איז זיך געזעסען אין דער היים, זעהר אין אַ שען הויז, און די פיינסטע יונגע לייט פון דער שטאָרט פלעגען זיך דאָרט כמעט אַלע נאַכט צענויפקלויבען „חאַפּען אַ קערטעל“. אזוי איז אַוועק-געגאַנגען דריי יאָהר; דריי גוטע, בערוהטע יאָהר פאַר זעמעל'ס בוכהאַלטערס מיט די קאָרעספּאָנדענטען, דריי פרייליכע יאָהר פאַר רעוועקאַ'ן מיט איהרע בעקאַנטע, — און דריי ביטערע יאָהר פאַר דעם אומגליקליכען הערר אָסיפּ זעמעל, וואָס האָט נעבאָך גע'פּטר'ט אינגאַנצען זיין קאַפיטאַל און האָט נאָך געהאַט אַ פּראָצעס מיט זיין שותף פייפערמאַן, וואָס האָט איהם אָנגעפייפט מחילה אין די ערד-קויהלען. שטיל, אָהן צערעמאָניעס, איז די גילדענע טאַבליצע

ארויה, און שטיל, אָהן צערעמאַניעס, איז זי אַראָפּ פון זעמעל'ס
הויז און אַרויפגעטראָגען געוואָרען אויפ'ן בוידעם. דאָרט, צווישען
אַלע אַלטע האַליעוועס, ליגט זי נאָך ער היום הזה; שפּיגען בויען
אויף איהר זייערע קונציגע שטיבעלעך און מיז טאַנצען אויף איהר
אַרום מיט גרויס עזות... אויף איהר אָרט הענגט היינט איין אַנדער
טאַבליצע, שוין נישט מיט קיין גילדענע אותיות:

„Механическое Прочешное Ізвешение.”

דער נאָמען „זעמעל“ שטעהט שוין ניט אַרויסגעשטעלט; נאָך
מיר ווייסען, אַז די וועש-פאַבריק איז זיינע, און ס'איז נאָך קיין
עולה ניט, אַבי פּערדיענען געלד. דער חסרון איז אַבער, וואָס סע
פּערדיענט זיך ניט. אונזער אָסיפּ זעמעל האָט געעפענט די פּאַכ-
ריק, ווי אַ גרויסער פּריץ, און מיט אזא שיק, אַז גאָט ווייסט, אויב
זי וועט זיך האַלטען נאָך אַ הורש, אָדער העכסטענס צוויי חדשים.
ביי די דאָזיגע אומשטענדען און ביי דער דאָזיגער קאַגע פון
זייערע געשעפטען האָבען זיי, אָסיפּ מיט רעוועקאַז, פּלוצים ערהאַל-
טען די טרויעריגע דעפעשע, און אָט אזוי זענען זיי געקומען צו סענ-
דער'ען אין שטוב אַריין, וואו מיר האָבען געהאַט די עהרע זיי שוין
צו זעהען.

ד א ס ז י ע ב ע ט ע ק א פ י ט ע ל .

וואו דער לעזער בעקענט זיך מיט צוויי זייטיגע פאַרשוינען אינ'ס דאָזיגען ראַמאָן.

די אַלטע לייט האָבען שוין אזא מזל, משטוינס געזאַגט, אַז
ווי באַלד זיי האַפען זיך נאָך אַריין צווישען יונגוואַרג, אזוי פּער-
געסט מען נאָך אַן זיי, גלייך ווי זיי זענען נאָך ניטאָ אויף דער
וועלט.

צווישען אַלע אונזערע פאַרשוינען, וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום
ביי אונזער פיינעם סענדער'ען אין הויז, האָבען מיר נאָך דורגעלאָך
זען די מוהמע דאָבריש, סענדער'ס איין אייגענע שוועסטער, איין

אַלמטע אידניע פון א יאָהר זיעכעציג, מיט אונטערגעבונדענע צייהן, א הויכע און א גראַבע, אויף סענדער'ס מאַניער.

— ווי קומט איהר אהער, מוהמעניו? — האָבען זי די יונגע דאַמען געפרעגט. — ווען קומט איהר אָן? ווי אַרום, און פון וואָ- נען?

— אָן! — האָט זיי די מוהמע דאָבריש געענטפערט, קרעכ- צענדיג און שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ. — אָן! איך האָב דערהערט די גומע בשורה פון א היגען בעל-עגלה, וואָס פאָהרט צו אונז אַלע וואָך; פון איהם בין איך געוואָהר געוואָרען פונ'ם שלאַג! אָן! איין ברודער! איין-אונד-איינציגער ברודער! און וואָסער אַ ברודער! אזאַ ברודער! אָן! אָן!

— וואָס אַכקעט איהר, דאָבריש? — האָט זיך מריס-חיה אָנגערופען. — גאָט וועט געבען, וועט ער, אם ירצה השם, זיין געוונט. — יאָ, מיין קינד, יאָ, ביי גאָט איז אַלץ מעגליך, יאָ! ער איז אַ אוראי אַ גרויסער בריה! ער איז אַ דאָקטער איבער אַלע דאָקטויר- רים!

דער בעריהמטער אָסיפ זעמעל, וואָס האָט נאָר-וואָס געהאַט דעם שענעם פסק פון זיין שוועהר, האָט פערבונדען אַ שמועס מיט דער מוהמע דאָבריש און האָט אויסגעשאַטען אינגאנצען זיין סאָ- טירע, אַלע זיינע וויצען מיט די ווערטלעך איבער איהר, און דער- מיט צעלאַכט דעם גאַנצען עולם. ערשט אין אַ פאָר שעה ארום נאָך איהר קומען האָט מען זי אַריינגערופען צום קראַנקען ברודער, וואו זי איז אָפגעזעסען עטליכע מינוט און איז צוריק אַרויסגעגאַנג- גען, שנייצענדיג די נאָז און ווישענדיג די אויגען. דער ניט-געפאַר- לענער אָסיפ האָט זי בעגעגענט מיט אַ הילכיגען געלעכטער און האָט איהר אין די אויגען איבערגעקרימט, ווי זי וויינט און שנייצט די נאָז. דער עולם האָט אויסגעשאַטען אַ געלעכטער, און אָסיפ האָט געשיינט פאַר שמחה.

— לאַכט, לאַכט, קינדערלעך! — האָט זיי די גומע מוהמע

געענספערט מיט גרויס הכנעה. — איהר וועט אמאל אויך אלט ווערען, וועט מען אייך אויך אויסלאכען!

דער לעבעדיגער אָסיף האָט ניט אויפגעהערט צו שפעטען פון דער אלטער מוהמע, צום גרויסען פערנעניגען פון דער גאַנצער פאר-מיליע, און די גוטע מוהמע דאָבריש האָט ניט איבערגערעדט דאָס צווייטע וואָרט און האָט געלאַכט גלייך מיט זיי אלע.

שווער צו פערשטעהן די פראַסטקייט און די ווייכקייט פון דער דאָזיגער אלטער: צי ווייל זי איז טאַקי בטבע אַזאַ גוטע פרוי, צי איבער אַיין אַנדער זאַך? מיר קענען די מוהמע דאָבריש פאַר אַ אַידינע, וואָס האָט ביז פּופציג יאָהר עקספּערירט דריי געזונדע מאַנען אויף יענער וועלט און איז געבליבען אַ „קטלנית“, ווי עס ווערד ביי אונז אָנגערופּען, און קיין קינדער האָט זי ניט געהאַט.

די מוהמע דאָבריש האָט, ווי עס ווייזט אויס, געוואוסט, אַז אויף דער עלטער וועט זי בלייבען עלענד, ווי אַ שטיין, האָט זי פון פריהער צוגעגרייט אַ שטיקעל פערמעגען, עטליכע הונדערט רובעל מיט אַ קליין שטיבעלע און מיט אַיין אַיין קלייטעל פון „באַקאַ-ליע“, פון וואָנען זי ציהט זיך איהר בעדערפעניש. אין שטאַדט הייסט זי ביי אַיטליכען „די מוהמע דאָבריש“, און כריסטען רופּען זי „דאָברוכאַ“. אַ חוץ וואָס זי האָט אַ קלייטעל, איז די מוהמע דאָבריש אַ שטיקעל רופאַ'טע אויך; ביי איהר קריגט מען אַלערליי רפואות, פערשיעדענע גראָזען, סם, מישיאַק, ראָזמאַרין, שאַלווי, ראָמאַשקעס, און זי איז אַ ווילדע מומח'טע אויף אַפּשפרעכען אַיין עין-הרע, צייהנועהטיג, אַ „בעשיכע“, אַפּקוועטשען „זובישטשעס“, אויסגיסען אויף וואַכס, וואַרפען אויף קאַרטען, ברענגען אַיין אַנט-לאַפּענעם מאַן אויף אַ קאַטשערע, פערטרייבען מכשפות, שדים, לַצים, „דאָמאָוויקעס“ און אַ סך אַנדערע תּחבולות און סגולות. פאַר דער מוהמע דאָבריש האָט יעדערער אַפּשיי, און די נריסטען גע-בען איהר אַפּ גרויס כבוד, נאָך איהר ווערטט נאָך. זומער קאָן מען זי אַפּט בעגעגענען גאַנץ פריה, איידער די זון געהט אויף, אין פעלד, קלויבען איהרע גראָזען, און ווינטער, שפעט אין דער נאַכט,

אַקעגען דער לבנה, מאַכען מיט די הענד און שעפטשען מיט די לי-פען. אין דער שטאָרט, וואו די מוהמע דאָכריש וואָהנט, דער-צעהלט מען וועגען איהר עטליכע זעהר ניט קיין שענע מעשיות, און „נאַטשאַלסטווע“ האָט אויף איהר שוין לאַנג איין אויג, נאָר אין די קליינע שטעדטלעך ווערד אלץ אָפגעטהאָן פּערגנייט און פּערדעקט.

— איהר זענט דאָך עפּים יאָ אַ מומחה'טע, — האָט זיך צו איהר אָסיפּ ניט אויפגעהערט צו טשעפען, — ווי זשע קומט דאָס, אַז איהר זאָלט ניט געבען קיין רעכטע רפואה דעם שוועהר ? — נאָט, נאָט וועט איהם צושיקען אַ רפואה שלמה, מיין קינד ! ער איז אַ רפואה כל בשר, מיין קינד ! ער איז אַ מפּליאָ לאַיינסעס (לעשות), מיין קינד ! ...

די מוהמע דאָכריש קאָן אַ גוזמא לשון-קודש-ווערטער, און דער פּאַר גילט זי פאַר אַ למדנ'טע, אַ וואָהלקענענדיגע, אַ מאַנסבילשער קאַפּ.

— נו, און אָפּשרעכען העלפט דען ניט ? — האָט איהר אָסיפּ ווייטער דעקוטשעט מיט זיין סאַטירע.

— ניין, מיין קינד ! אין אַ פּרעמדער שטאָרט קאָן מיין שפּרע-כען ניט עולה יפה זיין, מיין קינד.

אונזער העלד אָסיפּ האָט לאַנג געטריבען קאַטאַוועס מיט דער מוהמע דאָכריש, וואָס האָט איהם גערופען „מיין קינד“ און איז ניט ברוגז געווען, וואָס מע שפעט איבער איהר אזוי אָפּענטליך ; נאָר אָסיפּ'ס סאַטירע האָט זיך סוף-כל-סוף צוגעגעסען אימליכען, האָט איהם רעוועקאַ געזאָגט :

— גענוג שוין, אָסיפּ ! — און האָט אויף איהם אזאַ קוק גע-טהאָן, אַז אָסיפּ איז אַנשטומט געוואָרען אויף אַ היבשער וויילע, ביז דער דאָקטאָר קלוגער איז געקומען בעזוכען דעם חולה, און ביי'ם געזעגענען זיך האָט זיך מיט איהם אָסיפּ צערעדט מכח זיינע געשעפטען. ער האָט איהם דערצעהלט וועגען דעם גרויסען פּראָ-צעס, וואָס ער פיהרט מיט זיין געוועזענעם שותף פייפּערמאַן, וואָס

האָט איהם בעראַבעוועט אויף אַנדערהאַלבען מיליאָן, און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש-פּאַכריק, וואָס געהט ביי איהם זעהר נוט — טשעסטנאַיע סלאָוואָ!

דער דאָקטאָר קלוגער האָט זיך תחילת שטאַרק פּעראַינטערע-סירט מיט אָסיפ'ס מעשיות און איז זעהר נייגיריג געווען צו בעקור מען אַ בעגריף וועגען דעם אינטערעסאַנטען פּראָצעס אויף אַנדער-האַלבען מיליאָן און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש-פּאַכריק. אונז זער העלד האָט זיך פשוט מחיה געווען, וואָס גאָט האָט איהם צו געשיקט אזא מענשען, וואָס אינטערעסירט זיך מיט איהם, האָט ער אַרויסגענומען אַ גאַנצען פּאַק פּאַפּיערען: פּראָשעניעס, קאַפּיעס, חשבונות, פּלאַנען, וועכסלען, קוויטלעך און גלאַט אזוי פּאַפּיערען. דער דאָקטאָר קלוגער האָט נעבאָך געמוזט איבערקוקען דעם גאַנצען פּאַק מיט פּאַפּיערען, און אַ קאַלטער שווייס האָט איהם בעשלאַ-גען. וואָס האָט ער געקאַנט טהון, אז ער האָט זיך אַליין אָנגע-פּרענט אַיין אומגליק? עטליכע מאָל האָט ער זיך געריסען פון זיין נע הענד, געקוקט אויפ'ן זייגער, נאָר אומזיסט: אָסיפּ איז איהם אַריינגעפּאַהרען מיט זיינע געשעפטען גלייך אין האַרצען אַריין און האָט איהם אָפּגעמוטשעט אַ גוטע שעה צייט, ביז רעוועקאַ האָט איהם מיט איהר אַריינקומען איבערגעשלאַגען (פאַר איהר האָט אונזער העלד געהאַט דרך-אַרץ).

אז דער דאָקטאָר קלוגער איז אַרויסגעפּאַהרען פון סענדער'ס הויף, האָט ער אַרויסגעלאַזט אַ פּרייען זיפּץ פּונ'ם האַרצען, אַרומ-געקוקט זיך, צי עס לויפט איהם ניט נאָך דער הערר זעמעל מיט זיינע דאָקומענטען.

— אַ זעלטענער קאַפּ! — האָט דער דאָקטאָר קלוגער דער-צעהלט ביי זיינע אַנדערע פּאַציענטען. — אַנדערהאַלבען מיליאָן! איך בין געווען ביי אַ פּאַציענט, ביי דעם הערר בלאַנק; איהר קענט דאָך דעם הערר בלאַנק? האָט ער אַיין איידעם, אַ זעלטענער קאַפּ. שטעלט אַיך פאַר, ער פיהרט אַ פּראָצעס אויף אַנדערהאַלבען מיליאָן!

— אזוי? וואָס זשע מאַכט עפּים אַייער חולה? ווי געהט
עס דעם הערר בלאַנק'ען אין געוונט?
— עט! דערווייל אָהן אַ שום פאַרענדערונג, סטאַטוס נער-
וואָזוס... איך רעכען, אַז מאַרגען אָדער איבערמאָרגען — ניט שפּע-
טער — דאַרף זיין דער קריזיס, אָדער אַהער, אָדער אַהין... — און
דער דאָקטאָר קלוגער האָט בעוויזען מיט'ן גאַנצען גוף אַהער און
אַהין.
— אַרױז! אַיין עבירה אַזאַ מענטש, ווי רב סענדער, כלעבען.
ווי זאָגט איהר, הערר דאָקטאָר?
— אָ, אָהן אַ שום ספק! אַ פּיינער מענטש, אַ לייטישער
מענטש, אַ פּאָטשיענע מענטש, אַ זעלטענער מענטש!
— נו, און דאָס ווייב מיט די קינדער, הערר דאָקטאָר?
— אָ, פּרעגט גאָר נישט! אַרדאי, אַ גרויסער בראַך, אַ גרוי-
סער בראַך, אַ גרויסער אומגליק פאַר'ן ווייב מיט די קינדער נע-
באָך. גוטע מענטשען, עהרליכע לייט, אַלע, די גאַנצע פּאַמיליע!
וואָסער אַ פּאַסטוך, אַזעלכע שאָף. דאָס עפעלע פּאַלט נישט ווייט
פּונ'ם בוימעלע... לייטישע מענטשען! נאָר וואָס זאָל מען טהון?
— אַ דימענטענער מענטש, אַ גילדענער מענטש, אָט דער דאָס-
טאָר קלוגער!
אזוי זאָגען איהם נאָך זיינע פּאַציענטען, און אזוי זאָגען מיר
איהם אויך נאָך דעם זעלבען שבח: אַ דימענטענער, אַ גילדענער
מענטש! אַלע קענען איהם. אומעטום איז ער דאָ. וואוהין מע
זאָל איהם נישט רופּען, פּאָהרט ער; וועקט איהם אויף אין האַלבע
נאַכט, וועט ער מיט אַיך פּאָהרען אין עק וועלט אַריין, אַבי דאָס
האַלבע קערבעל... אוי, האָט ער ליעב דאָס האַלבע קערבעל!
זייט זשע מוחל, וואָס האָט איהר געוואָלט: אומזיסט זאָל ער
צו אַיך פּאָהרען? פון די דאָזיגע אידעאָליסטען איז ניט אויסצו-
שטעהן!
דער דאָקטאָר קלוגער האָט ליעב דאָס האַלבע קערבעל; ער
האַט דאָס אזוי שטאַרק ליעב, אַז ער לויפט נאָך דעם נאָר, און

דינגט זיך מיט'ן אַרעמאָן, וואָס קאָן עס איהם נישט געבען, אזוי לאַנג, ביז ער מוז עס איהם געבען. און איך זעה דאָ בפירוש ניט אַרויס קיין שום עולה פון זיין זייט, ובפרט, אַז מע טרייבט איהם: — געה, נשמה מיינע, איך האָב געהערט אין מאַרק, אַז ער ליגט אויף אַ טיפּוס, און ביי דעם מאָזעלט אַ קינד! געה, מיין לעד-בען, גיכער, דאָרט קאָנסט דו נעמען אַ קערבעל, און אפשר טאַקי צוויי, מחמת איך ווייס, וויפיעל פלייש מע נעמט אַהין יעדען טאָג. און דו זאָלסט זעהן, וואָסער אַ טואַליעט זיין ווייב מיט זיינע טעכטער טראָגן, וואָלסט דו אַליין געזאָגט, האַרץ מיינס, אַז דער רוה וועט זיי ניט נעמען! נישקשה, מאַמע מיינע, האָסט גענוג געהאַד רעוועט, ביז דו האָסט בעקומען דעם דיפּלאָם צו מזל! שעם זיך ניט, מיין קרוין, דאָס איז דיין פרנסה; דאָס איז מיין קלייט, מיין קראָם, און דאָקטוירים איז היינט דאָ גענוג...

איך רעכען, אַז מיין לעזער שמויסט זיך שוין אָן, אַז אַזעלכע זיסען רעד קאָן נאָר זאָגען אַ ווייב — אַ ווייב, וואָס איז איבערגעד-געבען צום מאַן מיט'ן גאַנצען לעבען. אַז וואָהל איז דיר, הערר דאָך טאָר, אויף דער וועלט, און אַז וואָהל איז דיין לעבען נאָמען, געד-בענשטער, דער גליקליכסטער פון אַלע, פון אַלע מאַנען! מיר פער-גינען דיר מיט'ן גאַנצען, גאַנצען האַרצען!...

איך מוז וויעדער אַ מאָל בעטען מחילה פון מיינע לעזער און לעזערין, וואָס איך האָב אַוועקגעוואָרפען אונזער לעבעסטע פאַמיליע בלאַנק און האָב זיך אַביסעל פערנומען מיט זייטיגע פאַרשויד-נען: ערשטענס, איז די גוטע מוהמע דאָבריש אונזער סענדער'ס איין אייגענע שוועסטער, בלוט און פלייש; און אזוי ווי די דאָ זינע באַרמהערציגע שוועסטער האָט געקאָנט קומען מבקר חולה זיין דעם ברודער. האָט זי געוויס פערדיענט אַ שטיקעל אָרט אין אונזער כראַניקע; און צווייטענס, דעם דאָקטאָר קלוגער האָבען מיר אַהער ניט געבראַכט; איהם האָט געבראַכט צו פיהרען פרוי-קע דער משרת.

ווי באלד דער דאָזיגער גוטער דאָקטאָר איז געקומען צו פֿאָהר רען דאָס ערשטע מאָל, האָט ער אָנגעהויבען צו פֿאָהרען אַהער פֿינף מאָל אין טאָג און האָט געמאַכט פֿון סענדער'ס בויכוועהטיג אַ גאַנץ צען ירוד, און זיין געטרייע פֿרוי, די דאָקטאָרשע, האָט צעקלונגען איבער דער גאַנצער שטאָדט, אַז דער אַלטער בלאַנק איז פֿערביי, איין אומגליק, אַ מין חלירע! סע געהט אַרום אַ חלירע אין שטאָדט! מע דאַרף זיין געהיט זעהר, זעהר! מע דאַרף זיך זעהן בעצייטענס מיט'ן דאָקטאָר, נישט אָפֿלעגען אין דער לאַנגער באַנק אַריין!...

ד א ס א כ ט ע ק א פ י ט ע ל

דער זאַטער גלויבט ניט דעם הונגעריגע, די געוונדע פֿערנעסען אינ'ם חולה, און עפֿים נאָר.

דער זייגער האָט געקלונגען צעהן, אַז סענדער בלאַנק'ס משפּחה האָט זיך געזעצט עסען וועטשערע. אויבערדאָן, אויף מריס-חיה'ס אָרט (מריס-חיה איז געזעסען אין קאַבינעט נעבען איהר מאַן דעם חולה), איז געזעסען רעוועקאַ; נעבען איהר, פֿון דער רעכטער האַנד — סאַני, ביי דער לינקער האַנד — חיים; נעבען חיימ'ען איז געזעסען אָסיפֿ, נעבען סאַני'ן איז געזעסען מאַרקוס, נעבען אָסיפֿ'ען — די אַלטע מוהמע דאָבריש. דער מאַהלצייט איז צוגעגאַנגען גאַנץ געוועהנליך; אַלע זענען גע'זעסען סטאַטעטשנע, ווייל סענדער'ס שטוהל איז געשטאַנען לעדיג, און עס איז עפֿים געווען ניט פֿרייליך. אונזער ניטפֿערלאָרענער העלד אָסיפֿ האָט יאָ אַ פֿאַר מאָל אַ לאַך געטהאָן איבער דער מוהמע דאָבריש, נאָר זיין סאַטירע האָט אָבער דאָ ניט געווירקט. די מוהמע דאָבריש האָט גענעסען מיט גרויס דרד-אָרן, דהיינו: זי האָט נאָך יעדען זופֿ אוועקגעלעגט דעם לעפעל און אָפֿגעווישט די ליפען, און אזוי ווייטער. פֿרויקע האָט דערלאָנגט צום טיש מיט גרויס קוראַזש: ער האָט זיך געוואָלט אויספֿיינען פֿאַר די געסט, און פֿאַר גרויס אימפעט האָט ער אויסגעגאַסען אויף דעם הערר זעמעל אַ טעלער

יויך; אונזער פראנט האָט זיך אויפגעחאָפּט פּונ'ם אָרט און האָט אָפּגעשטעקט דעם געטרייען משרת עטליכע פייערדיגע פעטש און האָט מיט טרערען אויף די אויגען זיך גענומען ווישען, בערשמלען, רייניגען און שעלטען פרויקע'ן מיט טוידטע קללות, און פון יענעם אָבענד אָן איז צווישען אונזער אַריסטאָקראַט זעמעל מיט פרויקע דעם משרת געוואָרען אַ ברענענדיגע שנאה אויף טוידט.

נאָך דער וועטשערע זענען אַלע געגאנגען זאָגען דעם קראַנקען פּאָטער „א גוטע נאַכט“. מריס-חיה איז געבליבען ביי סענדרע'ען אין קאַבינעט. די מוהמע דאָבריש האָט זיך געלעגט שלאָפּען ער גיץ אין אַ ווינקלעלע מיט גרויס הכנעה און עניוות. די קליינע קינדער זענען שוין לאַנג געשלאָפּען מיט'ן זיסען, טייערען שלאָף, און חיים, מאַרקוס, רעוועקא, אַסיפּ און סאַני האָבען זיך אַלע בעזעצט אין דער שענער, גרויסאַרטיגער זאַל — און איך ווייס ער היום ניט, ווי אַרום, פון וואָס און פון וואַנען זענען אַלע פּלוצים מוסכם גע-וואָרען צו שפּיעלען אין קאָרטען? — נאָך איידער מע האָט זיך אַרומגעקוקט וואו מען איז אין דער וועלט, האָט שוין אַסיפּ געהאַל-טען אַ פעשעל קאָרטען אין די הענד און דאָס פנים האָט איהם געפלאַמט פאַר שמחה. נאָר אַסיפּ'ען איז היינטיגען אָבענד ניט בעשערט געווען צו טיילען קאָרטען, ווייל רעוועקא האָט זיך ניט געשעמט און אויסגעשריען אויף אַ קול צו איהר געליעבטען מאַן: — זייט זשע מוחל, אַסיפּ מאַיסעוויטש, גיט אַהער די קאָר-

טען, מחמת איהר זענט צו אַ גרויסער מזיק אויף פינף טייל...

דער עולם האָט זיך צעלאַכט, און אַסיפּ האָט זיך נעבאָך גע-ביסען די נעגעל פאַר דאָסאַדע; ער האָט אויסגעלאָזט זיין ביטער האַרץ צום אומגליקליכען פרויקע'ן, וואָס האָט אין דער מינוט אַריינ-געטראָגען ליכט מיט אַ שטיקעל קרייד. פרויקע האָט דערלעבט אַ נקמה אין זיין שונא און האָט שוין כמעט פּערגעסען, אז פון אַסיפּ'ס פעטש איז איהם אויפגעלאָפּען אַ באַק.

רעוועקא האָט געטיילט קאָרטען, און דער גאַנצער עולם האָט כלומרשט געשפּיעלט אָהן חשק, אָהן ווערטער; נאָר ביסלעכווייז,

וואָס ווייטער, איז מען געוואָרען אַלץ מונטערער, לעבעדיגער; יעדער האָט גערעדט, געקוקט, גערעכענט, געצעהלט און געשטעלט געלד, געהאַפט אַ קוק צו יענעם אין די קאָרטען אַרײַן, געוואונקען, געשמייבעלט, חוץ איין חיים, וואָס איז געזעסען, ווי אַ פרעמדער, און האָט כסדר צעביטען איין קערבעל נאָך דעם אַנדערען, מעהר פֿון אַלע האָט געלעבט דער הערר אָסיפּ זעמעל: זיינע האָר זענען געווען צעקאָשמעט, דאָס פנים פּערפֿלאַמט, דער שטערן פּערשוויצט, און אַלײַן איז ער אַלע מאָל אונטערגעשפרונגען:

— וואָיאָ!... איך קויף!... שנייד!... געב איהם אַהער, דעם חברה־מאַן!... איך בראַק ווייטער!... דער מלכה אַ קניפּ אין בעקעל, און דעם מלך אַ פּייג אונטער דער נאָז!... צוויי טײַן, ווי די מיין!... אַ פּליאַסק אין פּיסק!... אַהאַ, רעוועקאַ!... געב נאָר, געב!... גוט-גוט!... נאָך! נאָך! נאָך! אַט אזוי לערענט מען ביי אונז!... האַק אַ צדיק!... דו פּייפּסט, ברודער?... קריך, קריך, חיים־סערצע!... סאָפּיאַ אַבראַמאָוואַ! לעגט זיך שלאָפּען!... אַט־אַט־אַט־אַט־אַט!... האַק! טפּררררו! לויף ניט!... מאַרקוס, שטעל געלט!... זוך, זוך, חיים!... רעוועקאַ, מאַלאַדיעץ!...

אונזער געהרטער אָסיפּ האָט אזוי לאַנג געסמאַליעט אַ וועלט, ביז ער האָט זיך אויסגעבייטעלט ביז גאָר, איז ער אויפגעשטאַנען און האָט עפּיס אַיינגערוימט רעוועקאַ'ן אַ סוד אויפ'ן אויחער.
— איך וויל ניט, איך וויל ניט! — האָט איהם זיין ליעבסטע פּרוי געענטפּערט אויף אַ קול. — בעסער הער־אויף צו שפּיעלען, אז דו האַסט קיין געלט ניט!

אָסיפּ איז געווען אויסער זיך פאַר כּעס; פֿון דעסטוועגען האָט ער זיך אַיינגעהאַלטען און האָט געזאָגט הויך אויף אַ קול:
— דו מיינסט, אז איך האָב קיין געלט ניט? איך האָב, טשעסטנאַיע סלאָוואַ! אַט וועל איך באַלד ווייזען, און אונזער העלד איז אַוועקגעלאָפּען גלייך צו פּרויקע'ן אונטען, ביי די טרעפּ, און ביי איהם געבעטען אַ הלואה ביז מאַרגען זייגער אַכט אין דער פּריה, טשעסטנאַיע סלאָוואַ!... פּרויקע האָט

איהם דערמאנט די פייערדיגע פעטש און האָט לאַנג ניט געוואָלט געבען; נאָר ער האָט אויף איהם רחמנות געהאַט (פרויקע האָט זעהר אַ גוט האַרץ!) און האָט איהם געליהען צעהן רובעל, בתנאי, אז ניט שפעטער ווי מאָרגען זייגער אַכט זאָל ער איהם דערפאַר געבען פופצעהן רובעל.

אַסיפּ איז אַרײַן מיט גרויס קוראָזש אין זאָל אַרײַן:

— אַ פּײַנע שטאַרט! זײַגער צוועלף בײַנאַכט קאָן מען שױן ניט צעבײַטען קײן הונדערטער, טשעסטנאַיע סלאָוואָ!

עס איז איבערגענאַנגען נאָך אַ האַלבע שעה, און בײַ אַסיפּ'ען האָבען די צעהן רובעל געטאַגט, און חברה וואָלט זיך אפּשר צע-נאַנגען פון די קאַרטען בשלום יעדער אין זײַן רוה אַרײַן, ווען דער צעהיצטער הערר זעמעל וואָלט פּלוצים זיך ניט אויפגעחאַפט פונ'ם אָרט, ווי אַײַן אָפּגעברײהטער, מיט אַ גוואַלד:

— סאַפּיאַ אַבראַמאָוונאַ! איהר דאַרפט געדענקען, אז איהר שפּיעלט ניט מיט קײן זשוליקעס! איך האָב פּײַנט אַזעלכע אָפּער-רעס! טשעסטנאַיע סלאָוואָ!

סאָני איז געוואָרען אַלערלײ פאַרבען, און דער עולם איז אָנ-געפאַלען אויף אַסיפּ'ען:

— האָ? וואָס איז דאָרטען? וואָס? ווי אזוי? וואו? ווען?

— סמײַטש! — האָט אַסיפּ געשריגען ניט מיט זײַן קול, —

ווי אזוי דערלעאָזט איהר גאָר אַזעלכעס? מיר זענען ניט קײן קאַר-מאַנשטיקעס! דאָ שפּיעלען אַרענטליכע מענטשען, ניט קײן קאַר-טאַזשניקעס! סאַפּיאַ אַבראַמאָוונאַ! איך פּראָטעסטיר פאַר אַלע-מען, אז איהר האָט געשמעלט אַ גילדען און האָט אַרויסגענומען אַ פּערציגער אויסגאַב! זײַט זיך מודה! טשעסטנאַיע סלאָוואָ!

— אַך, איהר קאַרטיאָזשניק! — איז אויף איהם סאַפּיאַ אַבראַ-

מאָוונאַ אָנגעפאַלען, — איהר זענט אַלײַן דער גרעסטער אָפּעריסט! איהר מײַנט, אז איך זעה ניט, ווי איהר טרעט-אָן רעוועקאָן אַלע מאָל אויף די פּיס אונטער'ן טיש?

— אָ, דו מערזאווקע איינע! — איז רעוועקא אויף איהר אָנ-
געפאלען. — דו האָסט שוין אָנגעהויבען דיינע אַלטע שטיק? ... —
און רעוועקא האָט איהר אַ וואָרף געטהאָן די קאָרטען אין פנים
אַרײן און איז אַרויס פונ'ם טיש.

— דו ביזט אַליין אַ מערזאווקע! — האָט איהר סאָני געענט-
פערט מיט כעס. — און דײן פראַנט האָט פאַרשאַרלאַטאַנעוועט אינ-
גאַנצען זײן ירושה אין פעטערבורג אויף גוטע זאַכען...

— האַ? ! וואָס? ! איך? ! איך? ! איך? ! איך? ! איך? ! איך? !

טשעסטנאָיע סלאָוואַן! ! ! !

— לאָז זײן שטיל!

— וואָס זאָגסט דו אויף דער קאַטאַסטראָפּע, אויף אַזאַ טראַג-
געדײע? — האָט מאַרקוס געזאָגט צו זיך אַליין.

— שששששש! דער בעל־הבית האָט באַפוילען, עס זאָל זײן
שוין שטיל! — האָט פרויקע געזאָגט, אַרײנגעלאָפּען אַ דערשראָ-
קענער.

ווי דער כח פון עלעקטרי, האָבען דאָ פרויקע'ס ווערטער גע-
וויקט, און חברה האָט זיך ערשט דערמאַנט, אַז ניט איצט איז די
צײט אין קאָרטען שפּיעלען — און יעדער איז זיך צעגאַנגען אָנגעד-
בלאָזען, מיט אײן אַראָפּגעלאָזטער נאָז, צו זיך אין זײן רוה אַרײן,
אַהן ווערטער, אַפילו אַהן אַ „גוטע נאַכט“, שטיל, אויף די שפּײן
פּײַנגער...

* * *

ליבענדיג אין בעט, האָט חיים אַ פּרעג געטהאָן זײן סאָני'ן:
„וואָס הייסט דאָס?“ — און סאָני האָט זיך געשוואָרען בײ איהרע
קינדער, אַז זי ווײסט ניט „פון קײן פּוּתער און פון קײן חלום“, און
זי וועט געהן שווערען בײ אַ ספּר־תורה, אַז זי האָט אַליין געזעהען,
ווי אַסיף האָט אונטערגערוקט עטליכע מאָל זײנע קאָרטען רעווע-
קא'ן, און ווי רעוועקא האָט געוואונקען אויף מאַרקוס'ען...
— מעגסט זיך טאַק איבערנעמען, חיים, מיט דײן משפּחה!
בײ מיין טאַטען וואָלט אויך אַזוי געווען, אײַ, חיים? האָטש דײן

שוועסטער איז א טאָכטער, ניט קיין זוהן, וועט זי נעמען מעהר ווי דו! איך האָב פארשפּיעלט צוויי און צוואַנציג קערבלעך, און רע-וועקאָ האָט זיי אָפּגעוואונען, און ירושה וועט זי אויך נעמען מעהר פון אונז, האָטש זי איז א טאָכטער און דו ביזט אַ זוהן! ... רעוועקאָ האָט תמיד געקאָנט מאַכען דעם שוועהר חניפה'לעך מיט חנ'דלעך, דערפאר וועט זי זיין אַ גרעסערע יורש'טע פון דיר, דאָס זאָג איך דיר פריהער, חיים! דו מעגסט זיין אויף מיר ברוגז וויפּיעל דו ווילסט! ...

* * *

— וויפּיעל האָסט דו געוואונען, רעוועקאָ? — האָט אָסיפּ אַ פּרעג געטהאָן, אַרומגעהענדיג איבער'ן צימער האַלב אויסגעטהאָן און נאָך אַלץ שטאַרק פּערפלאַמט.

— דו דאַרפסט דאָס טאַקי נויטיג וויסען, אָסיפּ? — האָט איהם רעוועקאָ געענטפּערט און האָט זיך גענומען איבערצעהלען איהר קאַפיטאַל: — פּערציג, פּופּציג, זעכציג, פינף און זעבעציג, אַכציג, דריי און אַכציג, זעכס און אַכציג, זיעבען און אַכציג, נייענ-ציג, צוויי און נייענציג מיט פּערציג קאַפּיקעס... צוויי און נייענ-ציג רובעל מיט פּערציג קאַפּיקעס... אָסיפּ! געב נאָר אַהער מיין שקאַטולקע! — אָסיפּ האָט איהר צוגעטראָגען די שקאַטולקע, און רעוועקאָ האָט אַהין אַרײַנגעלעגט איהר ביסעל אַרעמקייט, האָט פּערשלאָסען און געגעבען אָסיפּ'ען צוריק דאָס קעסטעלע, ער זאָל דאָס אַוועקשטעלען. מיט גרויס קנאה האָט געבאָך אָסיפּ געקוקט אויף רעוועקאָ'ס קעסטעלע.

— עס וואָלט שוין, בלעבען, אַ יושר געווען, רעוועקאָ, אַז דיין „אַלטער“ זאָל...

— וואָס מאַכט ער דיר קאַלי, אַז ער לעבט, אָסיפּ?
— איך מיין פון דיין טובה וועגען, רעוועקאָ! טשעסטנאָיע סלאָוואַ...
— איך בעט דיך, זאָלסט ניט זאָרגען פאַר מיר, אָסיפּ!

— המ...
 — ווי אזוי ווייזט „ער“ דיר אויס, אָסיפּ?
 — שלעכט, זעהר שלעכט, רעוועקאַ. היינט, מאָרגען... טשעסט-
 נאַיע סלאָוואָ!
 — נו, נו! ביים זיך אָפּ די צונג!
 — המ...
 — וואָס זאָגט דער דאָקטאָר, אָסיפּ?
 — ער זאָגט, אז „ער“ דאַרף שרייבען אַ צואה, מחמת...
 — דער דאָקטאָר איז אזא שוטה, ווי דו!
 — המ...
 — איך מײן, אז ביי איהם ליגט ערגײז אַ גרייטע צואה! ווי
 מיינסט דו, אָסיפּ?
 — לאָם איך דיר דערצעהלען, רעוועקאַ, נאָר דו וועסט דאָך
 מיר אויף קיין שבועה ניט גלויבען, — שווער איך דיר, אז ווען ניט,
 זאָל איך אַ מיתה משונה אייננעמען דאָ אויפ'ן אָרט, איך זאָל ניט
 דערלעבען אויפשטעהן, טשעסטנאַיע סלאָוואָ!...
 — אַ? דו שווערסט זיך שוין? איז דאָס געוויס אַ ליגע!
 גענוג, גענוג, אָסיפּ!

א גוטע נאַכט! מיר האָבען בעלעגט אלע אונזערע העלדען,
 וואָס דאַרפען אַצינד רוהען און געניסען דעם זיסען שלאָף נאָך אלע
 נאַרישקייטען מיט די שטות'ערייען פונ'ם גאַנצען טאָג. איך מײן,
 אז עס דאַרף זיין אַ גרעניץ פאַר דעם ראַמאַניסט אויך, ביז וואַנען
 איהם איז ערלויבט נאָכצוגעהן מיט'ן לעזער פּיס-טריט נאָך זיינע
 העלדען. פון אונזער זייט איז דאָס אַליין שוין אויך ניט אזוי שען
 און איידעל, וואָס מיר האָבען זיך ערלויבט אונטערזעהן, וואָס
 אונזערע פיינע העלדען שמועסען צווישען זיך פאַר'ן שלאָף. אַרויס-
 געהענדיג פון סענדער'ס הויז, האָבען מיר דאָס רעכט ביי זיך און
 צווישען זיך רעדען, שמועסען, בעדויערען און חווק מאַכען פון אלע.

מיט וועלכע מיר האָבען זיך דאָ בעקענט — קיינער קאָן אונז נישט שטעהרען; דערויף בין איך אַ שרייבער, און איהר, מיין לעבער פריינד, אַ לעזער, אז מיר זאָלען רעדען פון „יענעם“ — און „יענער“ לאָז רעדען פון אונז, וואָס ער וויל און וויפיעל ער וויל... אַ גוטע נאַכט!

דאָס נייַענטע קאָפיטעל.

אַט דאָ הויבט זיך אַן דאָס רעכטע שפּיעל, וואו די אַקטאָרען קאָנען בעווייזען אינגאַנצען זייער קונסט.

עס מאַכט מיר פּערגעניגען, וואָס איך האָב די געלעגנהייט אָנצוהויבען דאָס דאָזיגע קאָפיטעל, ווי איין עכטער ראָמאַניסט, און פאַרשטעלען מיין לעבען לעזער איך האַרצרייסענדיגע סצענעס מיט ריהרענדיגע בילדער, גלייך מיט אַלע מיינע חברים די ראָ-מאַניסטען, וואָס האָבען שוין לאַנג קונה'שם געווען און וואָס איך קאָן זיך צו זיי בשום אופן נישט גלייכען, דען זייער קליין פינגערעל איז גרעבער פון מיינע לענדען, און אז איך זאָל אַפילו לעבען נאָך הונדערט יאָהר, וואָלט איך אויך נישט געקאָנט אָנשרייבען אזוי פיעל שענע ראָמאַנען, מיט וועלכע אונזער נייַ-זשאַראַנאַנישע ליטע-ראַטור האָט זיך נישט וואָס צו שעהמען אַקעגען אַנדערע ליטע-ראַטורען, און איך פּערהאַף אויף דעם וואָס לעבט אייביג, אז עס וועט, אַם ירצה השם, קומען אַ צייט, וואָס מע וועט די דאָזיגע שענע זשאַראַנאַנישע ראָמאַנען אָנגרוען גאַנצע וואַגאַנעס און מע וועט זיי עקספּעדירען ווייט-ווייט, און איך האָב מורא, אז דער, וואָס וועט זיי אַוועקהאַנדלען, וועט געוויס פּערדיענען אַ גוזמא געלד אינ'ם דאָזיגען „פּאַפּיער-מסחר“... איך שטעל מיר פאַר די טרויעריגע לאַגע פון די דאָזיגע ראָמאַניסטען (אויב זיי וועלען דאָס דערלעבען) מיט זייערע אויסגעצויגענע פּנימ'ער, אז זיי וועלען דערזעהען, ווי אזוי זייערע אינטערעסאַנטע ווערק ווערען געפאַקעוועט אין זעק און אין טיוקעס, ווי אזוי אַ באַסיאָק האַפט אַ גאַנצען טיוק מיט

„העכסט־אינטערעסאנטע“ ראָמאַנען פון פיער טהייל מיט איין עפֿי־לאַג און מיט אַ „שיר“ און טהוט איהם אַ שללידער אין וואַנאַן אַרײַן! אַוועק־אַוועק אַט די אַלע בלאַנדע העלדען, די שרעקליכע מערדערס, די אידישע גראַפֿען מיט די באַראַנען, די ווילדע מיליאַ־נערען, די אומגעלומפערטע אידישע פראַצענטניקעס, וואָס זענען ניט געשטויגען און ניט געפלויען, אָנגעצויגען אויף הויכע דרוקעס אין דער ווילדער פאַנטאַזיע פון די דאָזיגע בעהעלפער, וואָס האָבען זיך אַ נאָמען געגעבען שרייבערס, פערפאַסערס, ראָמאַניסטען!... נאָר אזוי ווי ביז דעמאָלט דאַרף נאָך אַוועקגעהן אַ היבשע צייט, ביז וואַנען דאָס אידישע פובליקום וועט זיך אַרומקוקען, אז מע האָט זיי געהאָדעוועט אַ לאַנגע צייט מיט שמאַטעס, געגעבען קייען שטרוי, פשוט ווי בהמות, און די בעהעלפערס וועלען זיך נעמען צו זייער אַלטער מלאכה און וועלען אויפהערען צו פאַטשקען דיין פאַפיער, — ביז אַט די דאָזיגע גליקליכע צייט וועט קומען, וועלען מיר זיך אויך פרוּבען האַטש אויף אַ מינוט נעמען זיך אויף דעם דאָזיגען שניט און געבען די לעזער אַ ראָמאַנטישע סצענע, ווי אַ סורפריז, ווי אַ פרעמיע צו דעם דאָזיגען ווערק.

בכּן, איז געווען איין אויסגעצייכענטע, אַ זעלטענע זומער־נאַכט: אויפֿן הימעל איז אַרומגעשוואַמען די שענע לבנה (וואָס אַלע פערליעבטע זענען זעהר געהרען), און האָט מיט איהר בלאַס געזיכט אַראַפּגעקוקט אויף דער ערד, צו זיין איין עדות אויף די אַלע נידעריגקייטען, וואָס ווערען אָפּגעטהאָן צווישען די זינדיגע מענשען. די שמערען זענען געווען, ווי ברייאַנטען, אויסגעשאַמען אויף דעם ריינעם בלויען הימעל, און אַ שרעקליך שטילשווייגעניש האָט געטהאָן הערשען אויף דער ערד, גלייך ווי די גאַנצע נאַטור מיט אַלע איהרע בעשעפענישען זענען אַנשלאַפּען געוואָרען מיט אַ זיסען, אַ שרעקליכען שלאָף, גלייך ווי אַלץ איז אויסגעשטאַרבען אויף דער ערד. מע האָט נישט געהערט קיין קול פון קיין מענשען, קיין געזאַנג פון קיין פויגעל, קיין בילען פון קיין הונד, קיין שאַראַך פון קיין גרעזעלע, קיין בעוועגונג פון קיין צווייגעלע. אַלץ איז

געשלאָפּען מיט'ן טייערען, מיט'ן זיסען שלאָף אין דער שענער שטאָרט N, וואו עס קומט-פאַר אונזער פינע געשיכטע.

און איך, דער פערפאַסער פונ'ם דאָזיגען בוך, נאָר איך אַליין בין געווען דער איינציגער מענש אין דער גאַנצער שטאָרט, וואָס האָט געוואַכט די דאָזיגע שענע זומער-נאַכט; איך האָב מיר גע-שפּאַציערט איינער אַליין איבער אַלע גאַסען, פּערטיעפט אין גע-דאַנקען, און געזוכט מאַטעריאַל צום שרייבען, און וויפיעל איך האָב ניט געטראַכט און געקלערט, האָב איך גאָרנישט געקאָנט אויסקלע-רען אַזעלכעס, וואָס זאָל טויגען אין אַ ראָמאַן אַריין, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט אויף אַ יונגען שרייבער, און מיינע אויגען האָבען דערזעהען עפּיס אַ רעדעל פון שוואַרצע פיגורען... די פיגורען זענען צוגעגאַנגען אַלע מאָל געהענטער צו מיר, און מיר האָט זיך אויס-געוויזען, אז איך זעה מתים, אָנגעטאהן אין שוואַרצע קליידער; די מתים האָבען עפּיס ווי גערעדט צווישען זיך, גע'טענה'ט און געקריענט זיך; זיי זענען געשטאַנען אַרום אַ מיטה, און איך וואָלט געקאָנט שווערען, אז זיי האָבען געהאַלטען אַ מין זאָך, ווי אַ פּלע-שעל, אַ בוטעלעקע, וואָס יעדער בעזונדער האָט זי אָנגעבויען צו זיך אין מויל אַריין און איבערגעגעבען דעם צווייטען, דער צווייטער דעם דריטען, און אזוי ווייטער. אַ פּראָסט איז איבערגעגאַנגען איבער מיין לייב, און די האָר האָבען מיר זיך געשטעלט קאַפּויר, איך האָב געוואָלט זיך לאָזען לויפּען, האָבען מיך די פּיס ניט גע-פּאַלגט. עד היום חזה קאָן איך עס ניט פּערשטעחן, ווי אזוי איך פּאַר מיינ איבערראַשונג, אז די דאָזיגע מתים מיט דער מיטה זענען צוגעגאַנגען נאָהענט צו מיר, און איך האָב זיי דערקענט!

— אַ גוטען אָבענד! דאָס זענט איהר, חברה שמשים? חברה מקברים?

— גוט יאָהר! יא, דאָס זענען מיר, מיר.

— פון וואַנען? וואוּהין?

— פונ'ם בית־הקברות צו רב סענדער דעם נגיד... זלמן! וואו זענען די כלים? ביי לוי־מרדכי'ן? שטעלט אַנידער די מיטה און גיט אַהער דאָס פלעשעל, וועלען מיר נעמען צו קאָפּעטשקעלעך.
— רב רפאל! וואָס רעדט איהר? רב סענדער איז גע-
שטאַרבען?

— יאָ געשטאַרבען, ניט געשטאַרבען — ס'איז נישט אונזער עסק: מע האָט געשיקט רופּען, געהען מיר. מסתּמא ניט פאַר וואוילטאָג, פאַרשטעהט זיך! ווען קומט מען אָן צו רפאל דעם אויבער־שמש? אַז מע געהט אויף יענער וועלט... מיכאל, האָסטו דאַכט זיך, אַ שמעק טאַבאַק?

— אַזוי? הייסט דאָס, איז רב סענדער אויך אָפּגעשטאַרבען, רב רפאל? איין עבירה, כלעבען.

— איין עבירה? וואָס איז? געהאַט אַ גראָבען בויך? לאָזען זיך די ווערעם פרייהען.. אויסבאַהאַלטען זיך פונ'ם טוירט איז אַביסעל שווערליך, און אויפ'ן בית־עולם איז דאָ אַרט גענוג, טאַטע מיינער!... חברה, נו? גענוג אייך שוין צו חלעפּטשען, לאָזט איין אַרט אויף שפּעטער. סענדעריכע איז אַ גאַנץ וואוילע אירינע, און איין עמער שפּירעט וועט מסתּמא זיין, האַ? מיר זאָלען איהם האָטש קאָנען ביי טאָג מאַכען זיין רעכט... ווי מיינט איהר, ס'איז שוין שפּעט?

— זייגער צוועלף, רב רפאל.

— האַ? צוועלף? קינדער! קינדער! די נאַכט שטעהט

ניט! היידאָ!

די פּלוצימדיגע בשורה פון סענדער'ס טוירט האָט אויף מיר אַזוי שטאַרק געווירקט, אַז איך האָב זיך געלאָזט געהן מיט דער חברה שמשים, נישט געפרעגט זיך, וואוהין און צוליעב וואָס. אַז סענדער האָט געלעבט, איז ער מיר וועניג־וואָס אָפּגעגאַנגען, און אַז איך האָב דערהערט, אַז ער איז געשטאַרבען, האָט דאָס מיך עפּים ווי אַ ציפּ געטהאָן, אַ ריס אין האַרצען: וואָס פרעגט איהר? אַ מענש קעבט, עסט, געהט אַרום, און פּלוצים — נאָ דיר! ווי

אזוי זאל דאָס נישט אָננעמען ביי'ם האַרצען? ובפרט נאָך אזא
 סענדער, וואָס... וואָס...
 נאָך לאַמיר בעסער הערען, וואָס זאָגט די שטאָרט, וואָס דערט
 דער עולם, אָט די אלע רעדלעך, וואָס שטעהען דאָ אַרום דעם הערר
 בלאַנק'ס הויז, ביי דעם הערר בלאַנק אין הויף, ביי'ם הערר בלאַנק
 אין שטוב? ...

ד ע ר ש ט ע ר א ק ט .

- וואָס פאַר אַ גרויסער עולם, קיין עין־הרע ניט!
- ניט אומזיסט זענען מיר אידען, רחמנים בני רחמנים.
- וואָס זשע מיינט איהר? ער האָט אודאי פאַרדיענט, אז
 מע זאל איהם אָנטחון אַ כבוד.
- וואָס איז דאָרט אַזעלכעס? מיט וואָס?
- יאָ, די גרויסע טובות, וואָס די שטאָרט האָט פון איהם דאָ
 געהאַט? די גליקען?
- טובות ווילט איהר? וואָס פאַר טובות?
- צי אפשר אַ בעל־צדקה אַ גרויסער?
- וואָס הייסט ביי אײך, רב מאיר, אַ בעל־צדקה?
- צי גלאַט אזוי אַ גרויסער נרבן?
- איך ווייס ניט, וואָס איהר ווילט האַכען?
- און דערצו אַ גרויסער למדן מסתמא?
- יאָ, אַ גאון־עולם, הויץ זיין שאַדען...
- דערפאַר איז ער אָבער געווען אַ גרויסער ירא־שמים!
- יאָ, אַ גוואַלדאָונע זאָך!
- אַ למד־ואו'ניק, האַהאַהאַ!
- איהר זענט אַלע זעהר פרום!
- פרום, זאָגט איהר? אונזערע קינדער געהען אויך אָהן היט־
 לען, ווי רב סענדער'ס קינדער, האַ? וואָס זאָגט איהר, רב חיים?
 מײן איידעם רייכערט אויך אַ פאַפיראָס אים שבת, אַיָ?

- און אונזערע טעכטער טראָגען מסתמא אויך די אייגענע
האַר, האָ? ?
- קומט אייך אַ דאַנק!
- וואָס טויגען אונז אָט די אַלע שטות'ערייען, איך בעט אייך?
וואָס זאָגט עפּים אונזער גבאי?
- אונזער גבאי פון חברה-קדישאַ?
— יאָ, יאָ, אונזער רב קלמן פּלאַקען?
— איך ווייס? איך מיש מיך שוין ניט אין קהל'שע זאַכען...
- לאַזען זיי זיך דאָרט שלאָגען קאַפּ אין וואַנט!
— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? ער מישט זיך שוין ניט אין
קהל'שע זאַכען! ... גוטע יאָהרען? האָ?
- איך מיין, וואָס טויג אונז אָט די דאָזיגע פּוסטע מחלוקת'ען?
זאָגט בעסער, מע וועט עפּים געבען געלט?
— וואָס הייסט געלט?
- וויפּיעל געלט? געלט צו געלט איז ניט גלייך!
— איך מיין אַ צעהן זעקלעך...
- פאַר וואָס ניט קיין צוואַנציג, איך בעט אייך?
— צוואַנציג טויזענד קערבלעך? וועה איז מיר! וואָס וועלען
מיר טהון מיט אַזאַ סומע געלט?
- טפו זאָלסט דו ווערען, אַז אָך און וועה איז דיין שכל! ...
וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ שאלה פון אַ תּם? ...
- איך זאָג אייך דעם אמת, צוואַנציג טויזענד קערבלעך איז
גאָר ניט אַזאַ אַי-אַי-אי! וואָס איז דאָרטען? וועט אַנקומען ווינ-
צינער אַביסעל די יורשים! אַ גרויסער אומגליק! ...
- ער האָט אָנגעזאַמעלט גענוג, נישקשה! ...
— כּשר געלט!
— מיט פרעמדע הענט!
— איריש בלוט!
— שאַ! ... וואָס איז דאָרט אַזאַ גוואַלד?

- וואו? אין שטוב? מע קעהר איהם שוין „אויפהויבען“?
 ניין! מיר דאכט, אז עס איז געצעל'ס קול?
 — וואָסער געצעל'ס?
 — געצעל דעם שניידער'ס!
 — וואָס וויל ער? דאָס איז אַ שייגען! אומעטום מישט ער
 זיך אַרײַן!
 — אַ שניידערעל, אַ פאַלגע! איהר ווייסט דען ניט?
 — אזוי טאַקי? און איהר קאַנט דאָס ניט סובל זיין? ווי
 באַלד אַ נאַשבראַט זאָגט אַ וואָרט, אזוי האַפט אײך אַוועק דער
 רוח!... אז געצעל איז אַ שניידער, איז אײך וואונד און וועה?
 איך בין אויך אַ שניידער און שעם מיך כלל נישט מיט מיין מלאכה!
 אַבי ניט קיין פוסטעפאַסניק, קיין בלוטזויגער, קיין שבת־צבי־ניק!
 אַ רוח אין אײער טאַטענ'ס ביינער אַרײַן, פאַר וואָס זאָל מען טאַקי
 דאָ נישט אָפלעקען קיין ביינדעל? ... איהר האָט אַ סך אַזעלכע רב
 סענדערס? פאַר וואָס זאָל מען טאַקי נישט נעמען אויפ'ן שניי-
 דערשען שוהלכעל אויך אַ מטבע? פרעסערס! זויפערס! שקצים!
 הולטאַיעס!...
 — איהר האָט זיך אָפגעזוכט כבוד, וואָס טויג מיר מעשיות...
 — וואָס שרייט מען דאָרט אזוי?
 — דאָס טענה'ט אַ טרעגער; ער שרייט — דרייסיג טויזענד!
 דרייסיג טויזענד, און גענוג!
 — דרייסיג! פערציג! דרייסיג!
 — פערציג! פערציג!
 — וואָס פערציג?
 — פערציג טויזענד קערבלעך!
 — פערציג! פערציג! פערציג!...
 — שרייט, קינדער, פערציג!
 — פערציג! פערציג! פערציג!...!

דער צווייטער אַקט .

— איך פּרעג אײך אַלײן, רב קלמן, איהר זענט אײן עהרליכער איד: ווי קומט דאָס, איהר זאָלט אַזעלכעס זאָגען? ...

— וואָס זאָג אײך, וואָס? אײך זאָג דען חלילה עפּים? וואָס זענט איהר מיך דאָ חושד, רב הײם? אײער פּאָטער — לאָז איהם נאָט געבען יאָהרען, גאָט איז אַ גרויסער קינצלער — נאָר ווען חלילה וחס, די שעה זאָל ניט זײן, ער מאַכט-צו אײן אויג, וועט מען אײך צעטראַגען די שטוב אויף שטיקלעך! איהר זעהט? טהוט אַ סוף, זײט מוחל, דורך דעם פענסטער, וואָס פאַר אײן עולם עס קלויבט זיך!

— וואָס זשע ווילט איהר, רב קלמן?

— וואָס וויל אײך? וואָס זאָל אײך וועלען? אײך וויל נאָר-ניט! פּראָמענע — לאָז זײן ווי איהר ווילט! אײך בין אײך, גלויבט מיר, דער בעסטער גוטער פּרײַנד, און מיט אײער פּאָטער — איז אײך ווייט? מיט'ן שענסטען אופן! מיט אַ הלואה, מיט אַ גטילות-חסד, מיט, מיט אַלע... אײך מײן אײער טובה דאָ. איהר מוזט דאָ יוצא זײן. פּאַרט, ווי זאָגט מען, אַ קאַפיטאַל... דער ערשטער גביר אין שטאָדט... דער ראש וראשון! ... און למאַי זאָלען מיר זיך דאָ טאַקי נאַרען? אײער פּאָטער איז אַודאי געווען אַ פּײַנער מענטש, אײן עהרליכער מענטש... אויב ער לעבט נאָך, לאָז איהם נאָט געבען יאָהרען... און אויב ניט, לאָז ער מיר מוחל זײן... ער האָט פּאַרט נישט יוצא געווען פאַר דער שטאָדט! ... איז אַ יושר, אַז איהר, אַ יורש, אײן עלטערער זוהן... אַ... אַ... ווי זאָגט מען...

— וואָס האָט איהר צו אונז, רב קלמן, נאָט איז מיט אײך? דער טאַטע איז טאַקי פּאַרביי... ער איז דאָך אָבער נישט געשטאָר-בען — ער לעבט דאָך נאָך! עס איז דען נישט קײן שפּיכות-דמים? אײך פּרעג אײך, רב קלמן? איהר האָט גאָר קײן מורא ניט פאַר גאָט? ...

— ע, רב חיים, איהר שמועסט זיך מיט מיר אויס גאָר אויף
 איין אנדער אופן! ווער איז שולדיג? איהר זענט אַליין שולדיג!...
 איהר האָט געמאַכט אַ גוואָלד: „אידען, ראַטעוועט!\" איז זיך דער
 עולם ביסלעכווייז צענויפגעלאָפּען... מע הערט אזא געוויין!... מע
 זעהט אלע לויפען, אלע שרייען: „געשטאַרבען! געשטאַרבען!\"...
 מע האָט געפרעגט דעם דאָקטאָר, זאָגט ער: „שלעכט! שלעכט!\"...
 אייער משרת זאָגט: „איין עק! אַ סוף!\"... און דאָ וויינט מען, —
 נו, איז מען דאָך אידען, לויפט מען! אייער פאָטער איז דאָך פאָרט,
 ווי זאָגט מען... און פּרוכט זאָגט דעם עולם, אז ער איז נאָך ניט
 געשטאַרבען, וועט מען אייך דען גלויבען? שוין צו שפעט!... אָן
 געהען די חברת נושאי המיטה, — נו געה, מענה מיט זיי!... שקצים!
 ווער האָט געשיקט נאָך אייך? ... שכורים, אַרויס, אין אייער טאָ-
 טענ'ס מאַמע'ס טאַטען אַריין!...

ד ע ר ד ר י ט ע ר א ק ט .

— אוי, אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! זעלדע, איהר הערט
 אַ געוויין? איהר הערט, ווי די בעל־הבית'טע רעוועט?
 — וויסט איז מיר! זלאַטקע, אָט דאָס איז ער אויסגעגאַנגען,
 אַפּנים! וואונד איז מיר! ניטאָ שוין מײן בעל־הבית!... מלכה!
 זלאַטקע! לויפט אַרויף און טהוט אַ פרעג ביי פּרויקע'ן, אַ מכה
 איז מיר אַ גרויסע!
 — אָן לויפט פּרויקע.
 — וואו? וואָס טראָגט ער דאָס? עפּיס אַ פעקעל?
 — פּרויקע־סערדצע, וואָס הערט זיך דאָרט? שוין, צי נאָך
 ניט? פּרויקע! וואָס שטומסט דו? רעד! שוין, צי נאָך ניט?...
 — שוין... נאָך ניט... געפעלט דיר אַביסעל, ווי זי האָט גע-
 עפענט אַ מויל! ליגט אין דער ערד אלע! ווערד די כפרה פאַר
 מיר און פאַר מײן בליומקע'ן! אַ שענע פּאַדיאַקע! געדיענט און
 געדיענט — זאָלסט זאָגען, אַפּילו אין האַנט אַריין אָנגעשפּיגען...

ווער? וואָס? וועמען? איין אויבערשטע העמד, איין אלטען זשילעט — מכות-בכורות איך אלע מיט אייער בעל-הבית'טע צור זאמען! זי האָט דערזעהען ביי מיר די שליסלעך, האָט זי זיי ביי מיר צוגענומען... געווען זיעבען יאָהר, האָב איך קיין פּאָדעם נישט גענומען, וועל איך געהן היינט צו דער שאַפּע, געהן זאָלט איהר אויף קוליעס!... האָרעווע פון אייערטוועגען טאָג מיט נאַכט, ווי אַ פּאַרקויפטער, קיין חיי-שעה, — און וואָס?... ברענען זאָלט איהר אויפ'ן פייער! איין אומגליק וואָלט געווען, ווען פרויקע זאָל האָבען נאָך אַ נאַרניטער מיט נאָך אַ פּאַר שטיוועלעטען!... און אַ זייגער? ווער האָט היינט ניט קיין זייגער? אַ ליאַדע פּאַרד טראָגט זיך היינט אַרום מיט אַ זייגער: נאָ, זעה, קוק מיך אָן! און פרויקע דאַרף ניט! פרויקע דאַרף גאַרניט! פרויקע דאַרף נאָר דיענען יעדען באַזונדער, ווי אַ הונט!... די שטיוועל פּוץ, צום טיש דער-לאַנג, גענג לויף, אַ בריעה טראָג-אַפּ, אַהין געה, דאָרט שטעה — טפו זאָלט איהר ווערען אלע מיט אַנאַנדער!... זעלדע! די לע-פעל! ניט אַהער די לעפעל!

— וואָסערע לעפעל? וואָס טשעפעסט דו זיך?
— אַנאָ, די זילבערנע לעפעל! אַ טויז לעפעל! ניט נאָר אַהער, זייט מוחל, די זילבערנע לעפעל, זעלדע! נו, גיכער, גיכער!...

ד ע ר פ י ע ר ט ע ר א ק ט .

— אוי, מיין קרוין, מיין סענדער! אויף וועמען לאָזט דו מיך איבער? ביי נייען און דרייסיג יאָהר איין אלמנה — וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזעלכעס?...
— וויינט ניט, שוויגענער, גאָט איז אַ פּאָטער, און דער שוועהר קאָן נאָך לעבען בלייבען, שוויגענער!
— אוי, זאָג עס ניט, סאָניטשקע, זאָג עס ניט! דו האָסט איהם נישט געזעהן היינטיגע נאַכט, סאָניטשקע! סע איז נאָר ניט דער סענדער, וואָס פריהער!

— אַט וועלען מיר הערען, וואָס וועט דער דאָקטאָר זאָגען, שוועגער! דער דאָקטאָר איז דאָרט?
 — אױ, וואָס קאָן איהם דער דאָקטאָר העלמען, סאָניטשקע, אז איך בין אזוי זינדיג ביי גאָט און אזוי אומגליקליך, עלענד און אומ-גליקליך? ...

— אױ, אזא ברודער, איין-און-איינציגער ברודער, ווי איין אויג אין קאָפּ! קינדערלעך, בעט גאָט, ער איז אַ גרויסער גאָט, אַ שמאַר-קער גאָט, אַ גוטער גאָט, ער קאָן אַלץ, ער קאָן פון טויזנט אויך לע-בעדיג מאַכען! ... אױ, מיין טייערער סענדער! געדענקסט דו, ווי טייער דיין איינציגע שוועסטער, דיין דאָבריש, איז ביי דיר געווען? געדענקסט דו, סענדער מיינער, ווי געטריי, ווי גוט איך בין געווען צו דיר, אז דיר איז, ניט היינט געדאַכט, די צייט געווען ניט אין בעסטען, און איך האָב דיך, סענדער, אונטערנעהאַלטען מיט אַלץ, ווי ווייט איך האָב געקאָנט, און דו האָסט מיר צוגעזאָגט, אז גאָט וועט דיר צושיקען אַ שטיקעלע הצלחה, וועסט דו מיר אָפּדאַנקען מיט'ן גרעסטען כבוד, און צום סוף, סענדערעל, האָסט דו פאַרגעסען אָן דיין איינציגע שוועסטער דאָבריש, וועלכע איז דיר אפשר גע-טרייער מון אַיין אַנדערען, סענדערעל, לאָז דיר גאָט מוחל זיין, ווי איך בין דיר מוחל מיין קרוודע, סענדערעל! מסתמא וועלען מיר דיינע טייערע קינדערלעך ניט פאַרלאָזען אויף דער עלטער, און עמיצער וועט זיך אפשר אַרומקוקען אויף מיר אויך, דיין איינציגע שוועסטער, אַ פאַרוויסטע אַלמנה און אַ קראַנקע, סענדערעל! נאָר איך האָב נאָך אַ בטחון אויף דעם, וואָס איך בין ניט ווערטה זיין הייליגען נאָמען צו דערמאַנען אַט דאָ, אז אויב איך האָב ביי זיין שטחל אַ שטיקעלע זכות, וועט ער איהם נאָך צושיקען אַ רפואה-שלמה, אם ירצה השם, האָטש אַנדערע קוקען אַרויס, סענדערעל, אויף דיין טויזנט, און איך וועל נאָך האָבען די זכיה צו רעדען מיט דיר, אם ירצה השם, און דאָס אַלץ דערצעהלען אין פריידען! ...

דער לעצטער אקט .

דער דאזיגער לעצטער אקט קומט-פאר אין א צוגעשלאסענעם חדר, וואוהין מיר קאנען בשום אופן נישט אריין. איך האב נאך געקאנט זעהען דורך דעם פענסטער אונזער געהערטסטע מאדאם רעוועקא זעמעל, וועלכע איז געזעסען מיט זעהר א פערפלאמט פנים ביי א קיילעביגען טיש, אָנגעשפארט דעם קאָפּ אויף איהר שענער ווייסער האַנד, און איהרע גרויע אויגען האָבען אומגעבלאָנעט פער-טראַכט.

נאָר איין נאָט ווייסט, וואָס טראַכט אַצינד די דאָזיגע פיינע פרוי? אַרום איהר דרעהט זיך אַרום איהר ליעבליכער מאַן, דער געריהמטער אָסיפּ זעמעל, מיט די הענד אין די קעשעניס, קוועטשענ-דיג די סקריפענדיגע שטיוועל; ער וויל צוגעהן צו רעוועקאָן און וויל איהר עפּים זאָגען, נאָר, ווי עס ווייזט אויס, קאָן ער ניט... וואו איז אונזער מאַרקוס, דער יונגסטער פון אלע יורשים?... סע קאָן זיין, אַז ער איז דער איינציגער, וואָס זיצט אַצינד איבער'ן פאַטער'ס קאָפּ. סע קאָן זעהר געמאָהלט זיין, אַז מאַרקוס איז דער איינציגער, וואָס האָט אין דער מינוט לחלוטין פּערגעסען אָן זיך און טרעט נישט אָפּ פּונ'ם קראַנקען פאַטער, וואָס איז פאַרביי. אַלץ קאָן זיין אויף דער וועלט, און מיר זענען נישט מחויב אַרייַן קריכען יעדען בעזונדער אין האַרצען אַריין. גיט אַהער אייער האַנד, לעזער, און לאָמיר אַוועקגעהן פון דעם דאָזיגען חוין אין דער דאָ-זיגער נאַכט, מחמת קיין פּערגעניגען, ווי איהר זעהט אַרויס, קאָנען מיר דאָ היינטיגע נאַכט נישט געניסען... לאָז נאָט געבען פּריילי-כערע און מעהר איינגעזעמענע סצענעס אין אונזער לעבען!

דאָס צעהנטע קאפיטעל .

וואו אונזער געשיכטע בעקומט גאר איין אנדער פנים

שוואַרצע וואַלקענס האָבען זיך אָנגערוקט אויף סענדער בלאַנק'ס חוין און אַ פינסטערע, אַ שרעקליך פינסטערע נאַכט האָט זיך דאָ

אויסגעצויגען: א גאָט'ס שטראַף האָט זיך אויסגענאַסען אויף סענ' דער'ס קאָפּ מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד. נאָר... למאצי זאָלען מיר זיך נאַרען? איהר האָט שוין געוויס געלייענט גענוג דאָמאַנען און זענט שוין מסתמא גוט בעקענט מיט די אַלע אָנשטעלען, מיט די קונצען פון דעם דאָמאַניסט, וואָס פיהרט אַיך און פיהרט אַיך, און איהר מיינט, אז איהר זענט שוין מיט איהם אינגאַנצען פאַרטיג! צום סוף — סטאָפּ! אַייערע נערווען זענען שטאַרק אָנגעצויגען און ביז'ן סוף געפינט איהר זיך אין איין ציטערניש, אין איינע פּחדים. ניין, רבותי! איך בין אַ שלעכטער דאָמאַניסט, איך קאָן ניט אָט די מלאכה, און סודות האָב איך פיינט: אונזער פיעלגעליעכטער העלד סענדער איז ניט געשטאַרבען, הגם איך וואָלט געקאָנט אויס פיהרען גאַנץ לייכט, אז ער זאָל יאָ שטאַרבען, אזוי ווי עס שטאַרבען פיעל העלדען ביי'ם פערפאַסער אונטער דער האַנד און ווערען ביי איהם דערטרונקען אין איין טראַפּען טינט. נאָר, איך פרעג אַייר, איז דאָס אַ קניץ אַ גרויסער — אזוי זיך בעגעהן מיט אַ פרעמד לעבען? מע דאַרף האָבען יושר, מיינע ליעבע פריינד, און מע דאַרף בערעכענען יענעם אויך. סענדער בלאַנק האָט טאַקי געשריבן בען אַ צוואַה, געזאָגט ווידוי, זיך פּיין געזעגענט מיט דער פאַמיר ליע, נאָר שטאַרבען האָט ער פונקט אזוי געוואָלט, ווי איך מיט אַיך ווילען שטאַרבען.

— נו? וואָס האָב איך געזאָגט? ווער איז גערעכט? האָב איך אַיך דען ניט געזאָגט, אז עס מוז קומען אַ קריזיס? אָט קאָר עזאַר אָט ניהיל — אַהין אָדער אַהער! דאַנקען און לויבען גאָט, וואָס אַהער!

אזוי האָט געזאָגט אונזער געטרייער דאָקטאָר קלוגער מיט אזא רוחיגער שטימע, אז די מוחמע דאָבריש האָט זיך צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און האַלטענדיג די הענד איבער'ן קאָפּ, האָט זי צע-שטופט דעם גאַנצען עולם און האָט זיך געלאָזט צום תּוֹלָה אין קאַ-בינעט אַרײַן.

— אוי, לאָזט מיך! לאָזט מיך! לאָזט מיך! לאָזט מיך צו
 איהם! איך וויל איהם זעהן מיט מיינע אויגען! איך וויל איהם
 אַנקוקען! לאָזט מיך! לאָזט מיך!

ביי די דאָזיגע ווערטער האָבען זיך אַלע אונזערע בעקאנטע
 פרויען איבערגעקוקט צווישען זיך. אונזער געליעבטער סאַטיריק
 אָסיפּ זעמל האָט אזוי אָנגעטראַטען מאַרקוס'ען אויפ'ן פּוס, אז
 יענער האָט אַזש אויסגעשריגען פאַר וועהטיג.

דאָס גאַנצע געזינדעל האָט זיך צענויפגעקלויבען אַרום דעם
 קראַנקען סענדער'ען, וואָס איז פון טוירט לעבעדיג געוואָרען —
 מוזל טוב!

— וואָס זאָגט איהר אויף מיין טאָן? — האָט די גוטע דאָק-
 טאָרשע געקלונגען אין אַלע גאַסען. — וואָס זאָגט איהר עפּיס?
 אַיף, מע מעג בעטען גאָט פאַר אַזאַ דאָקטאָר? פון טוירט לעבעדיג
 געמאַכט! וואָס? ניין אפשר? וואָס, איך בעט אַיך? אַ מענטש
 האָט עפּיס אַ ווערטאָ? אַט לעבט ער, און אַט — טפּו!
 און די גוטע דאָקטאָרשע שנייצט די נאָז און ווישט די אויגען,
 און אַלע גוטע ווייבער שנייצען די נעז און ווישען די אויגען.

אָך, ווי שעה, ווי אַיינגענומען, ווי זיס דאָס איז אָנצוקוקען פון
 דער ווייטען אַזאַ אידיליע, ווען די גאַנצע פאַמיליע טאַנצט-אַרום
 אַרום דעם קראַנקען, וואָס האָט איבערגעלעבט די שווערע קראַנק-
 הייט, איבערגעקומען, אָפּגעשוויצט, איבערגעטראָגען דעם קריזיס,
 און אַצינד הויבט ער אָן קומען צו זיך, ביסלעכווייז ווערען אַ מענש,
 איבער-אַ-נייעם לעבען, לעבען צוזאַמען מיט אַט די אַלע איבערגע-
 געבענע, לייעבע, געטרייע, וואָס קוקען איהם אין די אויגען אַריין
 און קאָנען זיך גאָר זאָט ניט אָנקוקען, גלייך ווי מע האָט איהם ניט
 געזעהען שוין פון צוואַנציג יאָהר, גלייך ווי ער האָט זיך אומגע-
 קעהרט פון אַ ווייט לאַנד, און יעדער לויפט איהם מקבל-פנים זיין,
 און ביי יעדען אין די אויגען בעקומט ער גאָר אַיין אַנדער חן, און

וואָס ער זאָל ניט זאָגען, איז דאָס אַ חכמה. אַלע דרעהען זיך אַרום איהם, נאָר מעהר פֿון אַלע איז דאָס ווייב. מיר דאַכט זיך, אַז די ווייבער זענען דערויף בעשאַפֿען געוואָרען, אַז זיי זאָלען וויינען, ווען מיר ליגען שלאָף, און פֿרייהען זיך און אַרומטאַנצען אַרום אונז, ווען מיר הויבען-אָן געזונד צו ווערען.

דער מחבר פֿונ'ם דאָזיגען בוך האָט ערגיץ אַ חבר און זעהר אַ נאָהענטען נומען פֿריינד, וואָס איז אָפֿגעלעגען דריי וואָכען אויף אַ היציגע שלאַפֿייט, און אַז ער האָט אָנגעהויבען קומען צו זיך, און איך בין געקומען איהם צו בעזוכען, האָט מיך בעגעגענט אין פֿאַרציימער זיין ווייב, זעהר אַ צערמליך בעשעפעניש, וועלכע איז איהם געווען אַזוי שטאַרק איבערגעגעבען, טאַקי נאָר ווי אַ גומ, אַ געטריי ווייב קאָן זיין איבערגעגעבען איהר מאַן אַ יאָהר דריי נאָך דער התונה.

— נו, וואָס מאַכט ער, דער פֿיינער מענטש?
— אַ, ער האָט אויסגעטרונקען אַט ערשט דריי לעפעל זופּ, דריי גאַנצע לעפעל זופּ! ... — און דאָס יונגע ווייבעלע האָט זיך בעגאַסען מיט טרערען.

— איך פֿאַרשטעה ניט, וואָס איז דאָ פֿאַרהאַן צו וויינען, אַז אַ מענטש טרינקט-אויס דריי לעפעל זופּ? איך בין איך מבטיח, אַז שפֿעטער מיט עטליכע טעג וועט ער קאָנען אויסטרינקען אַ סך מעהר פֿון דריי לעפעל, ניט נאָר זופּ, אַפֿילו באַרשטש, און נאָך בעסערס פֿון באַרשטש!

— אַ, וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר? פֿריהער מיט דריי טאָג האָט ער מיך שוין כמעט-כמעט גאַרנישט דערקענט! ... און רעדען? וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר? ...

— פֿע, כלעבען, אַ חרפה, אַ בושה איך צו וויינען אַצינד! פֿרייהען דאַרפט איהר זיך, פֿרייהען, לאַכען, זינגען, טאַנצען, ניט וויינען!

— וואָס איז, איך וויין דען? — האָט מיך דאָס דאָזיגע נאַרישע ווייבעל געפֿרעגט, און טרערען האָבען זיך געגאַסען פֿון איהרע שענע

אויגען, וואָס איז איין עבירה געווען, זיי זאָלען זיין רויט און נאַס פון געוויין.

— אוי, פּאַוואָלי! פּאַמעליך! — האָט זי אָנגעשריגען אויף מיר, אז איך האָב מיין חבר אַ גרינגען קוועטש געטהאָן ביי דער האַנד. — זעצט זיך אָט דאָ, ביי דער זייט, אָט שמעהט אַ בענקעל, איהר קאָנט איהם חלילה אומגעהרען אַ זעץ טהון מיט דער האַנט, אָדער מיט'ן פּוס... — און אליין האָט זי זיך געשמעלט אויף די קניעס ביי איהם צוקאָפענס און האָט אָנגעהויבען צו איהם רעדען, ווי מע רעדט צו אַ ברעקעלע קינד, וואָס ליגט נאָך אין וועגעלע און עס שפּיעלט זיך מיט די פּיסעלעך:

— נו, מוציקעל? וואָס ווילסט דו? ווי אזוי איז דיר, מר-ציקעל?

און „מוציקעל“ איז געלעגען, פּערוואָרפען דעם קאָפּ ארויף, און האָט זיך געפּעסעט, געמאַכט חנ'דלעך, ווי אַ קליין קינד, און אז איך האָב געוואָלט מיט מיין חבר, וואָס איז אַצינד געווען אין בעסטען געזונד, אַביסעל שמועסען וועגען אונזערע געשעפטען, האָט דאָס דאָזיגע ווילדע ווייבעל אַנידערגעלעגט איין הענטעל אויף איהר מאַנ'ס מויל און דאָס אַנדערע הענטעל אויף מיין מויל און האָט אונז מעהר קיין וואָרט נישט געלאָזט אויסרעדען.

דאָס אַנדערע מאָל, אז איך בין געקומען צו מיין חבר און האָב נאָך ניט אוספּעיעט אַראָפּוואַרפען די קאַלאָשען פון די פּיס, איז שוין זיין ווייבעל געלאָפּען אַקעגען מיר מיט פּאַרטיגע קולעקעס; איך האָב געמיינט, אז זי וויל מיך דאָ טוידטען אויפ'ן אָרט.

— וואָס איז ביי...?

— שששששש! ששש! ששש! שש! ער שלאָפט. נאָר

וואָס אַנשלאָפּען געוואָרען. ששש!

— ער שלאָפט? לאָז ער שלאָפען געזונטערהייט! לאָז...

— ששששש! אוי, איך בעט אײך, שששש!...

און אויף איהר פנים איז געווען אויסגעגאַסען אזוי פיעל רחמנות מיט געבעט, אז איך האָב געמוזט אַנטרונען ווערען פון דאַנען און

ניט שטעהרען דעם זיסען שלאָף פון מיין גליקליכען חבר, וואָס, איך בין זיך מודה, איך האָב שטאַרק־שטאַרק מקנא געווען איהם אין דער דאָזיגער מינוט!...

איינער פון די דאָזיגע געבענשטע לייט, וואָס אויף זייער דאָלי איז אָנגעצייכענט געוואָרען צו פערזוכען דעם טעם פונ'ם דאָזיגען גליק, איז געווען, בלתי ספק, אונזער געשעצטער סענדער בלאַנק, בשעת ער איז אינגאנצען געזונד געוואָרען און איז אויפגעשטאַנען פונ'ם בעט. דער ערשטער, וואָס איהם איז בעשערט געווען אָנצור קוקען איהם פריהער פאר אַלע, איז געווען אונזער בראַווער משרת; מיט ציטערענדיגע הענד האָט פרויקע גענומען אַרויפציהען אויף זיין בעל־הבית די מלבושים, און אז עס איז געקומען צום גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט, האָט זיך פון פרויקע'ס האַרץ אַרויס־געחאַפט אַ שווערער, שווערער זיפץ.

מיט גרויס פאַרד איז אונזער העלד אַריינגעקומען און האָט זיך געזעצט צום טיש מיטאָג עסען, אַרומגערינגעלט מיט זיין נאַנדי צער פאַמיליע. סענדער'ס האַרץ איז אַזוי צעוויקט געוואָרען, קור קענדיג אויף זיינע קינדער מיט די אייניקלעך, אז ער האָט אָנגעד הויבען צו לאַכען, זאָגען ווערטלעך, אויספרעגען און אויסהערען יעדען בעזונדער, און דערמיט האָט ער פרייליך געמאַכט דאָס נאַנצע הויז, און יעדערער האָט דערצעהלט, ווי איבערראַשט, דערשראָקען ער איז געווען, אז ער האָט דערהאַלטען די טרויעריגע טעלעגראַמע. און רעוועקא האָט, דערצעהלענדיג, זיך אַזש צעוויינט. האָט זי דער פאַטער בערוהיגט:

— וואָס וויינטסט דו, טאָכטער? אָט בין איך שוין געזונט, נאַרעלע!...

— יאָ, פאַפּאַשאַ! — האָט איהם די געטרייע טאָכטער געדענטפערט. — איך דערמאן זיך אָבער, אין וואָס פאַר אַ טרויעריגען לאַגע איך האָב דיך געטראַפּען, וויינט אין מיר מיין האַרץ... אַך, פאַפּאַשאַ!...

— וויין ניט, נארעלע! אבי נאָט האָט געהאַלפּען, איך קאָן זיצען גלייך מיט אַיך אַלע ביי'ם טיש, עסען און טרינקען, ווי אַ מענטש. דאַנקען נאָט דערפאַר, נארעלע!

— קיין עין־הרע ניט! — האָט די מוהמע דאָבריש אַרײַנגע־שטעלט איהר וואָרט.

— ווען קאָן איך אַיך זעהען נאָך אַ מאָל, קינדערלעך? — האָט זיך סענדער געווענדט צו דער גאַנצער פּאַמיליע מיט זעהר אַ ריהרענדיגער שטימע. — איהר וועט זיך אַלע צעפּאַהרען, יעדער אין זײַן שטאַדט אַרײַן, און איך וועל ווייטער בלייבען אַלײַן! אַך, ווען איך זאָל אַיך אַלעמען קאָנען האַלטען דאָ אַרום זיך! (סענדער האָט בעוווּזען מיט זײַנע גרויסע הענד אַרום זיך, ווי אַ קוואַטשקע מיט די פּליגעל, וואָס שיצען אונטער זיך אַ סך היהנדערלעך).
— איהר קאָנט דאָס דען ניט אויספיהרען? — האָט זיך די מאַדאַם סאָני בלאַג אַיינגעשטעלט פרעגען דעם גוטען, באַרעמד־הערציגען שוועהר.

— נײַן, קינדער, איך קאָן דאָס ניט אויספיהרען: יעדער האָט זיך זײַנע גענג און אימליכער לעבט זיך מיט זײַן שכל, און עס איז זעהר שווער, אַז מיר זאָלען זיך אַלע קאָנען אויסגלייכען. נאָט זאָל מיר העלפּען, איך זאָל שוין פּטר'ען, חתונה מאַכען מיין בן־זקונים, וואָלט איך שוין מעהר ניט באַדאַרפט האָרעווען און וואָלט מיר געלעבט מיט מיין אַלטיטשקער, ווי זאָגט מען, דיר דאָ באַבאַ. האָט? וואָס זאָנסט דו, מריס־חיה'ניו?

— נו, און מיט'ן געלט וואָס וועט איהר טהון? — האָט זיך אָסיפּ ניט ווילענדיג אַרויסגעחאַפט און איז פאַרטיג געווען די רגע נעמען דאָס וואָרט צוריק, נאָר עס איז שוין געווען שפּעט: סענדער איז אָנגעצונדען געוואָרען פאַר כעס און האָט איהם מיט אַ שטאַך געענטפּערט:

— וואָס איך וועל טהון מיט'ן געלט? איך וועל דאָס געבען, געוויינטליך, דיר, און דו וועסט שוין מסתמא מאַכען דערמיט גרויסע געשעפטען פון ערד־קויהלען מיט גרויסע אַמעריקאַנישע פאַבריקעס...

דער גאנצער עולם איז געבליבען זיצען ווי אויף נאָדלען, און אונזער פיינער אָסיף האָט אַרפּאָפּגעלאָזט די נאָז און האָט אָנגעד-
 הויבען רייבען איין פּוס אָן דעם אַנדערען. אַלע האָבען דערפּיהלט, אַז דערפּון קאָן אַרויס זעהר אַ מיאוסע סצענע, און האָבען, ווי מע
 זאָגט, געגאָפּט אויף די נעגעל. נאָר איין מאַרקוס, וואָס איז עפּים
 היינט געווען זעהר אויפגעלעגט און פּרייליך, האָט פּלוצים אויסגע-
 שאָסען אזא שטאַרקען געלעכטער, אַז אַלע זענען פּערציטערט גע-
 וואָרען. דאָס געלעכטער האָט זיך אָפּגעצויגען היבשע עטליכע מי-
 נוט, און מאַרקוס האָט זיך פּערגאַנגען און איז געוואָרען בריוו און
 פּלוי, אזוי, אַז אַלע האָבען געמיינט, אפשר איז ער געריהרט...

— ערד־קויהלען! ... האַר־האַר־האַ! האַר־האַר־האַ! ... — האָט
 מאַרקוס קוים אויסגערעדט און האָט זיך ווייטער פּערגאַנגען אויף
 אַ לאַנגע צייט.

— און דאָס געלט פאַרטעכערען — זאָגט זיך סענדרער ווייטער —
 און פּיחרען נאָכדעם אַ פּראָצעס מיט פייפּערמאַנען? ...

— פּיי... האַר־האַר־האַ! פּיי... חיר־חיר־חיר! פייפּער... האַר־
 האַר־האַ! פייפּערמאַנען? ... — האָט מאַרקוס קוים אויסגעשריגען
 און האָט זיך פּערגאַנגען פּשוט אויף צו שטאַרבּען.

מיר ווייסען ניט, וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו לאַכען אויף
 ערד־קויהלען, אָדער אויף אַ פאַמיליע פייפּערמאַן? ניט אַנדערש,
 אַז מאַרקוס'ען האָט גענומען אויף צו לאַכען דער הערר זעמעל
 אַליין מיט זיינע געשעפטען און פּראָצעסען, און ווייל דעם פּאָ-
 טער'ס ווערטער האָבען דאָ געהאַט דעם גרעסטען עפעקט, דעריבער
 האָט זיך מאַרקוס ניט געקאָנט אַיינהאַלטען און האָט געמוזט איין
 מאָל פאַר אַלע מאָל אַרויסלאָזען דאָס, וואָס האָט איהם עטליכע
 טאָג כסדר אזוי געשטיקט. אַקעגען זשע אָבער, פאַר דעם הערר
 זעמעל איז דאָס געווען די גרעסטע בעלעד־יונג, און מיר קאָנען
 איהם, על־פי יושר, בשום אופן ניט שולדיג מאַכען, וואָס ער האָט
 זיך אויפּגעהאַפּט פּונ'ם אָרט און האָט אָפּגעשטעקט זיין געליעב־

סטען שוואַגער אַ פלאַם-פיייעריגען פאַטש, אַזוי, אַז די פענסטער
האַבען אַזש געקלונגען.

דער דאָזיגער אומגעריכטער פאַטש האָט ווי אַ דונער דער-
שלאָגען יעדען בעזונדער, און קיינער האָט קיין וואָרט ניט געקאָנט
אויסרעדען. סענדער איז געוואָרען מלאַ כעס וחמה און די אויגען
זענען ביי איהם אָנגעגאַסען געוואָרען מיט בלוט — און ער איז
טאַק גערעכט געווען: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזע עזות,
אַז מע זאָל פאַטשען פאַר איהם אין די אויגען, ביי זיין טיש, אין
זיין הויז, זיין קינד, זיין פלייש און בלוט? ! ... ווי אַ צערייצטער
בער, ווי אַ לייב, ווען ער האַפט זיך אויף פונ'ם שלאָף, ווי אַ בייזער
לעמפערט, איז אונזער סענדער אויפגעשטאַנען פונ'ם אָרט, האָט
אָנגעוויזען מיט דער האַנד אויף דער טיר און האָט אויסגעברוממ
אויף דער גראַבער שטימע:

— וואָן! ... וואָן פון מיין טיש! ... וואָן פון מיין שטוב! ...
אַלע וואָן! ... אַלע! ... איהר האָט געמיינט, איך שטאַרב שוין.
זענט איהר געקומען מיך ירש'ענען? ! ... וואָן! ! ! ...

נוואָלד, וואו נעמט מען אַזא פּעדער צו כעשרייבען די דאָזיגע
סצענע? וואו נעמט מען אַזא פאַרב אויסצומאַהלען דאָס דאָזיגע
שענע בילד, ווי עס זיצען פּערשטיינערטע מענשען מיט גלעזערנע
אויגען און מיט אָפּענע מיילער, און אויף זייערע פּנימ'ער שטעהט
אָנגעקריצט שרעק, ציטערניש און פּערשטומונג? וואו נעמט מען
אַזא כּח אַראַפּצולאָזען זיך צום גרונד פון יעדענ'ם האַרץ, וואָס
יעדער האָט געפיהלט, וואָס יעדער האָט געטראַכט אין די דאָזיגע
עטליכע שווערע מינוטען? ... לאָזען זיך אונזערע לעזער אַליין פאַר-
שטעלען, איטליכער ווי ער קאָן, נאָך זיין השגה נאָך.

דאָס לעצטע קאָפיטעל.

דער פארהאנג נאָט זיך אַראָפּ און דאָס שפּיעל נעמט אַיין ענדע.

אַ טאַרעראַם, אַ ליאַרעם, אַ געפילדער! מרים-חיה האָט זיך געקושט מיט די געסט, געזעגענט מיט די קינדער. סאָגני האָט גע-וויינט. דער הערר אָסיפּ זעמעל איז אַרומגעגאַנגען שטאַרק צע-רודערט און האָט געסקריפעט מיט גרויס רעש. מאַרקום האָט זיך בעהאַלטען ביי זיך אין צימער און האָט עפּים אַלע מאָל אַרויס-גענומען אַ קאַנווערט און האָט איהם צוגעטראַגען צום מויל, צום האַרצען און ווייטער צום מויל. די קליינע קינדער האָבען צענויפ-געלעגט זייערע קוקלעס, וואָס די באַבע האָט זיי געקויפט. נאָר איין רעוועקאַ איז אַרומגעגאַנגען זעהר צערודערט און איין באַס האָט איהר אזוי געפלאַמט, אז זי האָט זיך געמוזט פערשטעלען מיט'ן נאָזטיכעל. נאָר מעהר פון אַלעמען איז געווען פערנומען אונזער פיעלגעליעבטער געטרייער משרת פרויקע: ער האָט דאָס געבאָך געהאַרעוועט מיט אַלע זיינע כחות, לויפענדיג אויף די טרעפּ — טאָ אַראָפּ, טאָ אַרויף, און האָט געשלעפט פון די קע-שעניס לעקאַך, ניס און קאַנפעקטען, און האָט געקנייפט זלאַטקע די שוואַרצע און מלכה דאָס מיידעל און האָט זיי געזאָגט:

— נו, קינדער? מאַרש! מאַרש! וואָס האָב איך אַיך גע-זאָגט? חאַ-חאַ-חאַ! מאַרש אין אַייער רוה אַרײַן, פון וואַנען איהר זענט געקומען! און מיר, זעלדע, וועלען בלייבען פאַסטאַראָמו אויף אונזער מיסט — טראַ-לאַ-לאַ! טראַ-לאַ-לאַ! טראַ-לאַ-לאַ!...

* * *

סענרער בלאַנק האָט זיך געזעגענט מיט די קינדער זעהר ליעב-ליך. ער האָט זיך צעקושט מיט רעוועקאַ'ן, מיט חיימ'ען, מיט חיימ'ס קינדער, און האָט עמליכע מאָל איבערגערעדט, וואָס ער האָט פּערגעסען שענקען זיי עפּים אַ מתנה.

— אַרוואַ! אַרוואַ! פאַר וואָס האָט איהר מיך געכמען, איי-ערנעכמען ניט דערמאַנט? אַרוואַ!...

נאָר אז עס איז געקומען צום געשעצטען הערר זעמעל, האָט איהם סענדער זעהר קאלט געזאָגט „פּאָהר-געזונט“ און האָט איהם אויסגעצויגען דעם גראָבען פינגער, וואָס אָסיפּ האָט שטאַרק-שטאַרק געדריקט און האָט מיט זעהר אַ ריחרענדיגער שטימע געזאָגט צום שוועהר:

— איך פאַרהאַף, אז איהר וועט אונז געוויס פאַרצייהען. איהר ווייסט, אז אונזער גאַנצער ווילען איז... אז מיר... אז איהר... אז אייער געזונט... אז דאָס, וואָס איהר זענט, דאַנקען גאָט, אין בעס-טען געזונט... אז מיר אַלע... אז... אז... אז...

מיט דעם לעצטען „אז“ האָט זיך דער שענער העלר זעמעל דערוואָרען און איז געוואָרען רויט ווי פייער פאַר חרפה, וואָס ער איז פערקראַכען דער רוח ווייסט וואוהין!...

אַנגעצויגען, שטאַרק אַנגעצויגען איז געווען דאָס געזעגענען זיך און דאָס אַפּרייזען פון דעם הערר בלאַנס'ס קינדער, און יעדער האָט דאָס געפיהלט, און סע איז עפּיס יעדען געווען אזוי ביטער, אזוי שלעכט אויפ'ן האַרצען, אזוי לעדיג אינוועניג!... נאָר אַרויסרעד-דען, אויפדעקען דאָס איינער פאַר דעם אַנדערען האָט קיינער ניט געוואָלט און ניט געקאָנט. יעדער האָט זיך געהאַט זיינע געדאַנקען, יעדער איז געווען פערנומען מיט זיך זעלבסט. נאָר די קליינע קינדער האָבען פערטרויט אייגנס דעם אַנדערען זייערע געפיהלען מיט זייערע געדאַנקען.

— זעה נאָר זעה, מאַני, וואָס פאַר אַ הויכער מויער! אַי-אַי-אַי! ביי אונז איז ניטאָ אזאָ שטוב! אַי-אַי-אַי! וויפיעל פענסטער! וויפיעל קימענס! וואָס איז דאָס? פאַפּאַשא! מאַמאַשא! וואָס איז דאָס? ווער זיצט דאָ? וואָס פאַר אַ גראָז! וואָס פאַר בוימער! גליקליכע קינדער! קוועלט-אַן, קוועלט-אַן פונ'ם גרינעם גראָז, פון די שענע בוימער, פון דער גרויסאַרטיגער רייכער נאַטור! גיך-גיך וועט איהר אפּשר געוואָהר ווערען פון אַנדערע זאַכען, וואָס וועלען אַיך פערשלאָגען דעם קאַפּ, און איהר וועט פערגעסען די גאַטור מיט איהרע שענע בילדער, גלייך מיט אייערע עלטערען

אצינד, וואָס זענען אויך אַמאָל געווען קינדער און האָבען אויך געקוקט אויף דעם דאָזיגען גראָז, מיט די דאָזיגע בוימער, מיט דער דאָזיגער זון, מיט די זעלבע אויגען, וואָס איהר קוקט אַצינד... גליקלעכע קינדער! געב גאָט אויף לאַנג, אויף לאַנג אייער גליק!...

נאָר ווי וויסט און פינסטער עס איז אונזערע רייזענדר געווען אויפ'ן האַרצען, אזוי, פערקעהרט, ליכטיג, פריש, וואַרעם, גרין און פרייליך איז געוועזען אין דרויסען. אין די לעצטע טעג פונ'ם חודש מאי איז דאָס געווען, און די זון האָט נאָך ניט אזוי געבראָך טען, ווי געוואַרעמט, געלייכט, געמאַכט לעבעדיג אַלץ, אי דאָס גראָז, וואָס אויפ'ן פעלד, אי די שעפעלעך, וואָס אין פעלד, אי די מענשען מיט די קליינע מענשעלעך, די קינדער, וואָס קריכען-אַרויס גאַנץ פריה פון די פינסטערע האַלב-צעוואַלגערטע שטיבעלעך, פונקט ווי די טאַראַקאָנעס פון די שפּאַלטען — אַלע און אַלץ בענשען, לויט בען און דאַנקען די שענע וואַרעמע ליכטיגע זון, וואָס שטעהט אַצינד אין האַלבען הימעל און גיסט פון זיך איהר צערטליכע וואַרעמקייט אויף דעם גרויסען ברייטען פעלד, וואָס האָט דאָ ניט לאַנג אַרויפ-געצויגען אויף זיך דאָס גלאַטע גרינע קלייד, ווי אַ לויטערער שפיעגעל איז ריין דער הימעל; עס שווימען אַרום ערטער ווייזן שר טערע שטיקער וואַלקענס, נישט אויף אַ רעגען, נאָר אזוי שווימען זיי, אזוי לאַנג, ביז זיי ווערען צעקראַכען, צעגאַנגען, און מע ווייסט ניט, וואוהין זיי זענען אוועק. ווייט-ווייט אויפ'ן האַרזיאָנט זעהט זיך אַרויס אַ שפיץ קלויסטער, אָדער אַ גרינער דאַך פון אַ פריצ'י-שען הויף, עס בעווייזט זיך אויף אַ מינוט און עס ווערט ווייטער פערשוואַנדען. דער וועג איז אַ פאַסט-וועג און איז גלייך, ווי אויף אַ ברעט. דער שטויב איז נאָך ניט אזוי גרויס, ווי אין חודש תמוז. די סטאַיפּעס פונ'ם טעלעגראַף פליהען פאַרביי! פאַרביי! און עס שווינדעלט אין די אויגען, און מע הערט אַ געזאַנג פון פויגעלעך, און מע זעהט דעם גערודער, וואָס עס טהוט זיך צווישען די קליינע בעשעפענישען אין דער נאַטור. גוים מיט זייערע אָכסען און מיט זייערע אַקער-צייג בעגעגענט מען גאַנץ אָפט; אייניגע פון זיי נע

מען-ארפּ דאָס היטעל און געבען-אָפּ דעם גוט-מאָרגען פון דער ווייטען.

פּלוצים, מע קוקט זיך גאַרנישט אַרום, אָט איז שוין דער וואָלד | פּלוצים איז ווי פינסטערער געוואָרען און עס האָט מיט אַ מאָל אַ זעץ געטהאָן אַ גרינער, אַ פּרישער אַרפּמאַט אין נאָז אַריין, און עס איז עפּים ווי קיהלער געוואָרען אויפ'ן לייב. מע הערט כמעט יעדען קלאָפּ פון די פּיס פון די פּערד און פון די רעדער. ווי אַ לאַנג, שמאָל שנירעל ציהט זיך דער וואָלד; פון ביידע זייטען יונגע בעריאָזעס, ווי מיט קרייד אָפּגעווייסט; קיין ווינט איז ניטאָ, און זייערע גרינע בלעטלעך געפינען זיך בערוהיגט, שטיל; צווישען דעם ים מיט בויער לייכט זיך דורך די ליכטיגקייט — לויטער, פונקט ווי אַ שפּיעגעל. פון ווייט הערט מען אַ קול: „אָו!" און דער וויעדער-קול ענטפּערט אויך „אָו!"... נאָר אָט האָט זיך שוין דער וואָלד אויך געענדיגט, און מע איז אַריינגעפּאָהרען אין אַ זאָמר, אַ געדיכט, טרוקען זאָמר, וואו די פּערד געהען געמאָסטענע טריט, און דער וואָגען קאטשעט זיך פּאַמעליך, און אָפּטמאָל האַפט זיך אַרום פון אַיין אָקס אָט ווי אַ זיפּן, אָדער אַ קרעכץ. די פּערדלעך איז נישט גרינג צו שלעפען די פּיס פּונ'ס זאָמר. דער רייזענרער איז דעמאָלט אויפגעלעגט אַנצושפּאַרען זיך אויף אַ זייט און האַפען אַ דרימעל, אָדער אַזוי ליגען אויסגעצויגען און קוקען אַהין, אין דער ווייטקייט, און קלערען, טראַכטען, אָדער גאָר ניט קלערען, אַזוי לאַנג, ביז דער בעל-עגלה טהומ אַ געשריי אויף די פּערד מיט אַ פּיף, און די פּערד טהוען פּלוצים אַ שלעפּ דעם וואָגען און הויבען-אָן ווייטער לויפען, ווי פּריהער, ביז עס קומט צום טייך, וואו די פּערד שרעקען זיך פּריהער און נאָכדעם געהען זיי טריט ביי טריט, און דאָס וואָסער זשומעט, רוישט אונטער די רעדער. און אז מע קוקט אַרפּ, זעהט מען דעם אָפּשיין פון דער זון, וואָס ציטערט אין וואָסער און וויעגט זיך אַהין און אַהער, גלייך ווי מע וואָרפט זי אונטער אין אַ ליילעך... נאָך דעם טייך איז נאָך אַביסעל זאָמר, און ווייטער — דער זעלבער ברייטער פּאַטשטאָוער שליאָך מיט די

גרינע פעלדער פון ביידע זייטען און מיט די סטויפעס פון דעם טעלעגראף, גלייך צום וואַקואַל, וואָס מע זעהט אַרויס פון דער ווייטען.

אויפ'ן וואַקואַל, אין הויף, האָבען אונזערע פאַרשוניען שוין געטראָפּען עטליכע דראָזשקעס מיט פּאַעטאַנעס, און די זון האָט זיך שוין אָנגעהויבען אַראָפּלאָזען נידעריגער און נידעריגער. אַראָפּ-געשפרונגען פּונ'ם וואָגען, האָט אָסיפּ געהאַפּט די דאַמען אונטער די הענד, ווי איין עכטער קאוואַליער, און האָט זיי אַראָפּגעטראָגען אויף דער פּלאַטפּאָרמע, אויסגעשריגען אויף אַ קול: "נאַסיל-שטשיק!", האָטש דער נאַסילשטיק (טרענער) האָט שוין גאָר ניט געהאַט וואָס צו נעמען, מחמת חיים בלאַנק האָט אין זיינע ברייטע אָרעמס אַריינגעהאַפּט אַלע הפּצים מיט די קינדער, אַפילו די בולקעס מיט די בייגעל, וואָס האָבען בעדאַרפּט פּערנעמען איין אָרט כמעט ווי אַ פּאַסאַזשיר; גאָר אונזער געהערטעסטער אָסיפּ זעמעל האָט געהאַט אַ "ברייטען כאַראַקטער", און האָט ליעב געהאַט אין וועג אויסשטעלען זיך לייטיש, ווי אַ פּיינער מענש, אַזוי, אַז אַלע זאָלען אַרום איהם פּערדיענען... אַריינגעלאָפּען אין זאַל ער שטער קלאַס, האָט דער הערר זעמעל אַ געשריי געמאַן זעהר ברייט: "עי, טשעלאָוויעק! טשאַיו!" — האָטש עס איז געווען צעהן מינוט צום צוג, און קיין טיי האָט זיך לחלוטין קיינעם ניט געגלוסט. דער הערר זעמעל האָט נישט געקאָנט ליידען, וואָס דער בופּעטשיק שטעהט צענויפּגעגנט די הענד. קיין טיי האָט ער אַליין נישט געטרונקען, ווייל ער האָט בעדאַרפּט אַוועקלויפּען נאָך בילעטען, און בדרך הליכה איז ער צוגעלאָפּען צום בופּעט, האָט גיך בעד טראַכט דורך די אַשקאַלירענע ברילען און אויסגעשמעקט מיט דער נאָז אַלע גוטע זאַכען, וואָס אויפ'ן בופּעט, האָט אויסגעטרונקען (ווייטער אַחן חשק) און פּערביסען, זיך צעצאָהלט אָרענטליך, געד נומען בילעטען, מיט אַ צוויי-דריי בעקאַנטע זיך געווייטעט, שטאַרק געסקריפעט מיט די שטיוועל, געקוקט דורך די אַשקאַלירענע ברילען אַזוי אַ יונגע דאַמע אַזוי שטאַרק, אַז די דאַמע האָט געמוזט אָפּ-

טרעטען אין איין אנדער זייט, און האָט זיך גענומען אַריינצוועצען די דאַמען, רעוועקאַן מיט סאַנין, אין וואַנאַן אַריין אזוי געטריי, גלייך ווי ער וואָלט דערפאַר גענומען גאָט ווייסט וואָס פאַר אַ געהאַלט!...

אין צוויי מינוט אַרום איז שוין קיין צוג נישט געווען; נאָר אַ ווייסער צעגאַנגענער רויך האָט זיך געקויקעלט־געקויקעלט און איז אויך פערשוואַנדען ווייט־ווייט, אין דעם אונטערגעפאַרבעטען הימעל, און אַ שטאַרקער פּיף מיט אַ טויבען גערויש האָט נאָך אַביסעל געקלונגען אין די אוי־הערען פון דעם פערשוואַנדענעם צוג. נאָר גיך איז אַלץ שטיל געוואָרען. דער בופעטשיק פערמאַכט שוין זיין קרעמעל; דער סטאַראַזש פערקלאַפט שוין די טיר; די נאָר־סילשטשיקעס מיט די זשאַנדאַרמען צעגעהען זיך, דער אַהער, דער אַהין; און עס ווערד אומעטיג, — פונקט ווי אין אַ אידישער שוהל פרייטאָג צורנאַכטס, נאָך מעריב, אַז אַלע צעגעהען זיך אַהיים. נאָר אַהרן־משה דער שמש דרעהט זיך נאָך אַרום צענויפקלויבען די איבערגעלאָזענע סידורים אויף די סטענדערס, און יאַרעמע דער שוהל־סטאַראַזש קריכט פערלעשען די לאַמפּען מיט'ן מויל און די ליכט מיט צוויי בעשפּיגענע פינגער, און קוקט־אַרויס, אַז עס זאָל שוין זיין נאָך וועטשערע, בכדי ער זאָל שוין קאָנען געהן פערלעשען די ליכט ביי עטליכע בעלי־בתים און האַפען דערפאַר אַ טרונק בראַנפּען מיט אַ שטיקעל „שבת־קאָווע“ קוילעטש.

נישטאָ קיין צוג, נישטאָ קיין פאַרשווינען, נישטאָ קיין העלדען. אפשר וועלען מיר זיך נאָך אַ מאָל מיט זיי בעגעגענען? עס קאָן זיין.

דערווייל לאַמיר זיך געזעגענען.

אויף וויעדערזעהן!

סטעמפעניו

א ארישער רימאן

געשריבען אין יאָהר 1888

לכבוד מיון ליעבהארציגען זיידען
ר ב מ ע נ ד ע ל י מ ו כ ר - ס פ ר י ם .

טייערער, געטרייער זיידע לעבען!

„ס ט ע מ פ ע נ י ו“, מיון ערשטער אידישער ראָמאַן, וואָס איז אָנגעשריבען לכבוד אייער לעבען נאָמען, — איז אַ י ע ר ע ר ; ער איז אייערער ניט נאָר דערפאַר אַליין, וואָס איך האָב איהם לכבוד אייך געשריבען, נאָר אויך דערפאַר, וואָס א י ה ר האָט מיר אַרײַנ־געגעבען אַ חשק אזאָ ראָמאַן צו שרייבען.

איך איינעם פון אייערע ברײַעף זאָגט איהר צו מיר:

„איך וואָלט אייך געראַטהען קיין ראָמאַנען נאָר ניט צו שרייבען, דען אייער גוסט, אייער זשאַנר איז נאָר עפּים אַנדערש; און איבער־הויפּט, אויב עס איז נאָר דאָ אין דעם ל ע ב ע ן פון אונזער פּאָלק ראָמאַנען, זענען זיי עפּים נאָר אַנדערש, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער. מען מוז עס גוט פערשטעהן און נאָר אַנדערש שרייבען“... אייערע ווערטער זענען מיר טיעף אין מוח אַרײַן, און איך האָב אָנגעהויבען צו פערשטעהן אויף וויפּיעל אַ אידישער ראָמאַן דאַרף זיין אַנדערש פון אַלע אַנדערע ראָמאַנען, מחמת דאָס אידישע לעבען בכלל און די אומשטענדען, ביי וועלכע דער איד קאָן ליעב האָבען, זענען נאָר ניט גלייך, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער. היינט אויסער דעם האָט דאָך דאָס אידישע פּאָלק זיין אייגענעם כאַראַקטער, זיין

אייגענעם אידישען נייסט מיט בעזונדערע מנהגים און רגילות'ען, וואָס זענען גאָר פערענדערט ווי ביי אנדערע אומות. אָט די נאָר-ציאָנאַל-סימנים אונזערע, וואָס בלייבען תמיד עכט אידיש, מוזען זיך אַרויסווייזען אין אַ אידישען ראָמאַן, אויב ער איז נאָר באמת גענומען פונ'ם לעבען. דאָס האָב איך אָפגעלעהרענט פון אייערע רעד און דאָס האָב איך געוואָלט אַרויסזאָגען דורך דער אידישער טאַקטער, רחל'ע די שענע, וואָס שפּיעלט די גרעסטע ראָלע אינ'ם דאָזיגען ראָמאַן, און דורך אַלע אנדערע פאַרשוניען, וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום איהר. אויף וויפּיעל דאָס איז מיר געראָ-טען — דאָס איז אַ בעזונדערע שאלה; נאָר מיין רצון איז געווען צו געבען אַ אידישען ראָמאַן, ווי איהר פאָדערט עס מיט רעכט פון יעדען אידישען ראָמאַן-שרייבער.

אויך דאָמיט איז סטעמפעניו אייערער, ליעבער זיידע, ווייל דער נאָמען איז אייערער און די אידעע איז אייערע: ביי אַיך, זיידע לעבען, אין איינעם פון אייערע לעצטע ווערק, האָב איך בעגעגענט פערבייגעהענדיג דעם נאָמען סטעמפעניו מיט אַ פלעשעלע „ליעבע-טראָפּען“, וואָס אַלע משרתים און דיענסט-מיידלעך קויפען עס ביי איהם אויף אָפצוטהון... דאָס איז שוין געווען גענוג אויף אויפצוועקען אין מיין זכרון די אַלע וואונדער-ליכע מעשיות, וואָס איך האָב זיך אָנגעהערט יונגעלווייז אין חדר אויף סטעמפעניו'ן — און מיין פאַנטאַזיע האָט מיר שוין אונטערגעהאַלפּען צו בעשאַפען דעם דאָזיגען ראָמאַן.

עס קאָן זיין, אז אין פּיעל מקומות, ווי למשל אין דער ליטאַ, האָבען אידען פון קיין סטעמפעניו נאָר ניט געהערט, און דעריבער וועט דער נאָמען אַליין עפּים אויסקומען ביי זיי משונה-ווייל; דער-פאַר אָבער איז דער דאָזיגער נאָמען זעהר גוט בעקאַנט ביי אונז, אין דער גאַנצער גלופסקער סביבה פון מאַזעפּעווקע ביז יעהופּעץ, און ווער שמועסט דאָרט, אין אייערע שטערטלעך, אין גנילאָפּיאַטסק, צוויאַטשיץ און טונעיאַדעווקע — דאָרט ווייסט אַ קינד אויך, ווער

סטעמפעניו איז געווען, פון וואנען ער שטאמט און וואס איז מיט איהם דער יחוס.

נאָר נישט סטעמפעניו אַליין איז דאָ אינגאַנצען דער מיוחס. מײן כּונה איז געווען מיט דעם דאָזיגען ראָמאַן צו בעשאַפּען דריי פּערזאָנען, אָדער, ווי מע רופּט עס אָן, ״הויפּט־העלדען״: דעם אידישען קינסטלער סטעמפעניו מיט זיין פיעדעלע, אידישער עהרליכקייט און דאָס אידישע ווייבעל פרידעל מיט איהר סוחר'ישען גייסט און מיט איהר ציטערען איבער'ן קערבעל — יעדער מיט זיין בעזונדער וועלטעל. סטעמפעניו, רחל'ע און פריידעל — דאָס זענען מינע פאַרשוינען די מיוחסים, וואָס זיצען אויבען־אָן אין בויה, און די אַלע איבעריגע זענען שוין גלאַט אזוי זייטיגע פאַרשוינען, וואָס האַפּען זיך איבער, ווי עס איז, זיצען תמיד אַקעגען. דערפאַר בין איך אַפּגעקומען די איבעריגע חברה מיט אַ צוויי־דריי ווערטער, און מײן גאַנצע האָרע־וואַניע האָב איך אוועקגעגעבען יענע דריי מיוחסים.

איך מײן, אז אידישע מוזיקאַנטען, דאָס הייסט, אונזערע חברה כל־זמר, זענען פאַר זיך גאָר אַ בעזונדערע וועלט, און ס'איז כּראַי אַרײַנצוקוקען אין זייער לעבען אַרײַן פּיעל טיעפּער, אַלס איך האָב עס געטהאָן אינ'ם דאָזיגען ראָמאַן. מע בעדאַרף דערצו האָבען אַייער אויג, זיידע לעבען, אַייער פּעדער מיט אַייער התמדה. אַר, וואו נעמט מען התמדה, ישוב־הרעט? גערולד וואו נעמט מען?

״איבער אַ ווערק — זאָגט איהר מיר אין אַיין אַנדערען ברײַעף — איבער אַ ווערק, לײַב אייניקעל, בעדאַרף מען שוויצען, מען בעדאַרף אַרבייטען, פּײַלען איטליכס וואָרט; געדענקט, וואָס איך זאָג אַייד — פּײַלען, פּײַלען!״

פּײַלען! אָט דאָס איז טאַק די צרה מיט אונז, יונגוואַרג, וואָס מיר האָבען קיינמאָל קיין צײַט ניט און האַפּען־אַפּ דאָס גאַנצע ווערק, שטעהענדיג, ווי מע זאָגט, על הגל אחת, טאַק איז אַייד

אָמהעם, נישט אָפגעשמעלט זיך אויף יעדען געדאַנק, אויף יעדען
וואָרט בעזונדער, צו אַרבייטען און פּיילען, ווי איהר
טהוט. איך ווייס, ליעבער זיידע, איך פיהל עס, ווי נויטיג עס
איז געווען איבערצולייטערען „סטעמפעניוין“ אין עטליכע וואַסער-
דען. אַדאָי ביי אַיך וואָלט סטעמפעניו בעקומען נאָר אַיין אַנדער
פּנים; פון אַייערע הענד וואָלט ער אַרויס אַנדערש, נאָר אַנדערש;
ביי אַיך, זיידעניו, וואָלט שוין דאָ געווען אַ „מעשה איבער אַ
מעשה“, אַ „מעשה אין אַ מעשה“ און „די מעשה אַליין“.

„איך האָב ליעב, — זאָגט איהר וויעדער אין אַ בריעף — אז חוץ
דעם שענעם פּנימ'על זאָל אין אַ קארטינקע אויך זיין לעבען, שכל
און געדאַנק, ווי אין אַ לעבעדיגען מענשען; אַ קארטינקע
בעדאַרף, חוץ שענע מליצה, אויך מיר לאַזען ע פּי ס
הערען“ . . .

אָט דער סוד איז אָבער אַנטפלעקט נאָר אַיך אַליין און ווייטער
קיינעם ניט; בעשאַפען בילדער, וואָס זאָלען האָבען אין זיך צוויי
געשטאַלטען, אַ רעכטע זייט מיט אַ לינקער זייט, אַיין אויבערצייג
מיט אַיין אונטערשלאַג, אזוי אז אינ'ם אָפענעם זאָל ליגען בעהאַל-
פען אַ פּערבאָרגענעם, אַ תּוֹר-זאָך — דערויף, זיידע לעבען, זענט
איהר נאָר אַליין דער איינציגער קינסטלער אין אונזער ליטעראַטור,
און ווער קאָן זיך צו אַיך גלייבען? מיר, יונגוואַרג, דאַנקען נאָט,
ווען די מעשה אַליין קומט ביי אונז אַרויס בשלום, אָהן אַ מום,
מיט אַלע אברים פון אַ ליטעראַריש בעשעפעניש.

נעמט זשע אויף, ליעבהאַרציגער זיידע לעבען, די מתנה — מיין
ערשטען אירישען ראָמאַן, ויהי רצון, און ס'זאָל זיין דער נומער
וויילען פון זיין ליעבען נאָמען, אז מיין סטעמפעניו זאָל געפינען
לייטזעליגקייט אין אַייערע אויגען, און איהר זאָלט האָבען נחת, ווי
איהר ווינשט זיך אַליין, פון אַייער איבערגעבענעם אייניקעל
דעם מחבר.

I.

סטעמפעניו'ס יחוס.

סטעמפעניו — דאָס איז אַ מין צונעמעניש, וואָס איז איהם איבערגעגאנגען בירושה פון זיין טאטען; זיין טאטע, עליו השלום, איז געווען אַ כליזמר, האָט געהייסען בערעל באַם, אָדער „בערעל סטעמפעניר“, פון סטעמפעני, אַזאָ דאָרף אינ'ס גענענר פון מאַזע-פעווקע, געשפיעלט אויפ'ן באַס און איז אויך געווען אַ גוטער ברחן, אַ שענער גראַם-זאָגער, אַ פּערשלעפטע קרענק, האָט זיך פּערשטעלט אויף אַלע חתונות פאַר אַ בעטלער, איבערגעקעהרט די אויגען, גע-טאַנצט ווי אַ בער, נאָכגעמאַכט ווי אַ אַידינע געהט צו קינד און שרייט: „באַבעניו, איך שוועהר איך ביי אַ פאַר תּפּלין, אַז עס וועט מעהר אַזוי נישט זיין!“... אָדער געלאָזט פּלוצים אַ וואַסער אין מיטען שטוב, אַזוי אַז אַלע אידען האָבען פּערקאַטשעט די פּאַלעס און די ווייבער האָבען אונטערגעהויבען די קליידלעך; אָדער גאָר אויפגעהאַנגען אַ לונג-און-לעבער דער מחותנת'טע אויפ'ן פאַרטוך, און נאָך אַזעלכע אָנשטעלען און קונצען לרוב.

כליזמריי איז ביי זיי געגאַנגען בירושה פון אַ סך דורות: בערעל באַם, אָדער בערעל סטעמפעניר, ווי מיר ווייסען שוין, האָט געשפיעלט אויפ'ן באַס; בערעל'ס טאטע, רב שמואל'יק טראָמייט, האָט געשפיעלט אויפ'ן טראָמייט; זיין זידע, רב פייביש צימבלער, האָט געשפיעלט אויפ'ן צימבעל, און זיין עלטער-זידע, רב אפרים פּאַיאָל... הכלל, סטעמפעניו קומט-אַרויס פון כליזמרים ביי צעהן דורות — און ער שעמט זיך דוקא נישט דערמיט, ווי ביי אידען, צווישען אונז רעדענדיג, שעמט זיך דער בעל-מלאכה מיט זיין גראַד; און עס איז גאָר קיין חידוש נישט: אַזאָ נאָמען, ווי סטעמפעניו האָט געהאַט אין מאַזעפעווקע, אַזאָ שם, ווי ער האָט זיך נעקויפט אויף דער גאַנצער וועלט כמעט, איז נישט קיין קלייניגקייט, אַ ווערטעלע אויסצורעדן — סטעמפעניו!

א זכיה איז געווען אומערום ביי אירען, אז מע האָט געהאַרט
ניסי בעלזער זינגען, גדיס ברחן — זאָגען, און סטעמפעניו'ן —
שפיעלען. דערפון קאָנט איהר זיך שוין מעלרען, אז סטעמפעניו
איז ניט געווען קיין פשוט'ער כלי-זמר, קיין אבי-ווער, און מסתמא
האָט ער זיך פערדיענט אזא שם צווישען אלע גרויסע נישט אומ-
זיסט. אירען האָבען ליעב מוזיק און פערשטעהען גנינה — דאָס
וועלען אונזערע שונאים אויך ניט אָפלייקענען, און הנם, אז מע
וויל שמועסען צוריק, קומט דאָך דעם אירען אויס צו הערען מוזיק
עפּיס ניט אזוי אָפּט, דען וואָס איז מיט אונז אזוי די שמחה, מיר
זאָלען זיך פלוצים פערנעמען מיט שפיעלען אָדער טאַנצען? דאָך,
איהר מענט אײך זאָגען וואָס איהר ווילט, זענען מיר פאָרט מבינים,
שאַרפע מבינים הן אויף זינגען, הן אויף שפיעלען, הן אויף אלע
אנדערע זאַכען. צו אונז אז עס קומט אַראָפּ אַ חזן, לויפען מיר
אויף בילעמען איהם הערען, און כלי-זמר אויף אַ חתונה איז דאָך
אוראי ביי אונז אַ חיוב. הערען ווי די „קאַפּעליע“ שפיעלט אַ
„שטיקעל“ צו דער גילדענער יוד, געוועהנליך, נישט קיין פריי-
ליכס (אַ פרייליכס אויף שפעטער) — דערפאַר וועלען מיר אַוועק-
געבען אַ זאַס באַרשטש. דער עולם זיצט מיט גרויס דרד-אַרץ, און
די כלי-זמר שפיעלען אײן אומעטיגס, אַ „מאָראַלע“, אַ וויינענדיגס.
דאָס פיעדעלע וויינט, פערגעהט זיך אויף דער גראַבער סטרונג,
און די איבעריגע חברה האַלט איהם אונטער אויך גאַנץ טרויעריג.
עס פאַלט אַן אויפ'ן עולם אַ שטיקעל מרה-שחורה, און יעדער ווערד
זוי פערזאָרגט, אפילו גאַנץ אַנגענעהם, נאָר פערזאָרגט: יעדער
פערטראַכט זיך, לאָזט-אַראָפּ די נאָז, און רייבענדיג מיט'ן פינגער
אין טעלער, אָדער קנעטענדיג קייקעלעך פון דער פרישער חלה,
פערטיעפט זיך יעדער אין זיינע געדאַנקען, אין זיינע טרויעריגע
געדאַנקען, דען יעדער האָט זיך מסתמא זיין זאָרג, און קיין צרות
דאַרף אַ איד ניט געהן לייהען. און אזוי ווערד צענויפגענאַסען דאָס
אומעטיגע שפיעלען מיט די טרויעריגע מחשבות אינאיינעם, און
יעדער קרעכץ פונ'ם פיעדעלע „טיאָך-טיאָך-טיאָך“ רופט זיך אָפּ

ביי די חתונה-לייט אין הארצען און געפינט דאָרט אַ וויעדער-קול. דאָס האַרץ בכלל, און דאָס אידישע האַרץ בפרט, איז אַ פיעדעלע: מע קוועטשט די סטרונעס און מע ציהט פון דעם אַרויס פערשיע-דענע, און צום מיינסטען טרויעריגע, וויינענדיגע ליעדער... מע דאַרף נאָך האַבען דערצו אַ רעכטען מוזיקאַנט, אַ בריה, אַ בלי-זמר, אַזאַ בריה, ווי סטעמפעניו איז געווען.

אוי, איז סטעמפעניו געווען אַ בריה! ער פלעגט אַ האַפּ טהון דאָס פיעדעלע און אַ פיהר טהון מיט'ן סמיק, איין פיהר טהון, נישט מעהר, פלעגט דאָס שוין אָנהויבען ביי איהם צו רעדען. אָבער ווי אַזוי, מיינט איהר, רעדען? טאַקסי מיט ווערטער, מיט אַ צונג, ווי, להבדיל, אַ לעבעדיגער מענש. רעדען, טענה'ן, זינגען מיט אַ געוויין, אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט אַ גוואַלדערניש, מיט אַיין אויסגע-שריי פונ'ם טיעפען האַרצען, פון דער נשמה. דעם קאַפּ פלעגט סטעמפעניו פערוואַרפען אויף אַ זייט, די לאַנגע שוואַרצע פאַטלע האָר צעוואַרפען אויף זיינע ברייטע אַכסלען, די אויגען, די שוואַרצע ברענענדיגע אויגען, פערריסען אַרויף, און דאָס שענע ליכטיגע פנים פלעגט ביי איהם ווערען מיט אַ מאָל בלייך, ווי דער טוידט; אָט נאָך איין מינוט — אויס סטעמפעניו! מע זעהט נאָך, ווי אַ האַנד פליהט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און עס הערען זיך פער-שיעדענע קולות, און עס גיסען זיך אַלערליי מיני געזאַנגען, און אַלץ אַזעלכע אומעטיגע, טרויעריגע, אַז עס נעמט'אָן ביי'ם האַרצען, עס ציהט ביי דער נשמה, עס נעמט'אָרויס דאָס געזונד. דער עולם געהט'אויס מיט אַלע כחות, מע שטאַרבט, מע שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערד פול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען. איהם סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? פרעגט איהם בחרם, וואו ער איז אין דער וועלט? ער טהוט זיך זיינס: „טיאָד-טיאָד-טיאָד“ — און גענוג! און אַז ער הערט'אויף צו שפיעלען, טהוט עס אַ שמיץ דאָס פיעדעלע און נעמט זיך אָן ביי'ם האַרצען; די אויגען ברענען איהם דעמאָלט ווי צוויי הברלות,

און זיין שען פנים שיינט, ווי די נאנצע וועלט. דער עלם האפט זיך אויף אי פון א שלאף, פון א טרויעריגען נאָר א זיסען שלאָף. און אלע אידען הויבען אָן אַרויסצוואַגען זייער התפעלות, אלע אין איין קול. מע אַבקעט, מע אַבקעט, מע לויבט, מע שמוצערט, מע וואונדערט זיך, מע קאָן זיך גאָר ניט אַפּלויבען.

— נננו, סטעמפעניו! אי, סטעמפעניו!

און די ווייבער? פון די ווייבער איז גאָר נישטאָ וואָס צו רעדען. ס'איז אַ גרויסער ספק, אויב עס ווערד אין שוהל ערב יום-כפור צו קנויטלעך לעגען פּערגאָסען אזוי פיעל טרערען, ווי פיעל טרערען עס פלעגט דאָ אויסגעגאָסען ווערען ביי סטעמפעניו'ס „שטיקלעך“; אויף חורבן בית-המקדש דאַרף מען אזוי פיעל ניט וויינען, ווי די ווייבער האָבען געוויינט בשעת סטעמפעניו'ס שפיעלען.

— קאָן מיך גאָט בענטשען, אז אויף מיין קלענערער טאַכטער'ס חתונה זאָל איך קאָנען אַראָפּברענגען סטעמפעניו'ן, רבונו של עולם! אויף אזא אופן האָבען זיך געוויינשעוועט די ווייבער, אויסגע-ווישען זיך די פּערוואַלענע רויטע אויגען און אויסגעשנייצט זיך דאָס איבעריגע ביסעל נאָז, און דענסטמאָל, בשעת וויינשעווען, האָד בען זייערע העלזער פּערעל מיט די גילדענע אויחערינגלעך, מיט די פינגערלעך, מיט די בראַשען, גאָרגעל-קייטען און מיט דער איבע-ריגער אידישער ציערונג געשיינט און געבלישטשעט און געפינקעלט מיט פייער.

און ווער שמועסט די מיינלעך, די „מאַמוזעלען“, — די זענען גאָר געבליבען שטעהן צוגעקאוועט צו זייערע ערטער, ווי די טאַקען. געקוקט אויף סטעמפעניו'ן מיט זיין פיערעלע, נישט געריהרט מיט קיין אבר, נישט געפינטעלט מיט קיין אויג; נאָר וואו ניט וואו, דאָרט ערגיץ אויף יענער זייט קאָרסעט, קלאָפט דאָס הערצעל: טיפּ-טיק-טיק, און עס האַפט זיך אַרויס אַפּטליך פון דאָרט אַ מער-באַרגענער זיסץ...

II.

ס ט ע מ פ ע נ י ו מ י ט ז י י ן „ ק א פ ע ל י ע “.

דעם רעש, וואָס סטעמפעניו האָט אָנגעמאַכט, קומענדיג ערניץ אין אַ שטערטעל מיט זיין קאָפּעליע (אַרקעסטער), און דאָס קאָכעניש, וואָס עס האָט זיך בשעת מעשה געקאָכט, איז נאָר ניט צו בעשרייבען.

— שאַט, אָן שניידט זיך עפּיס אַ בויד פּון הינטער די מיהלען מיט פיער פּערד; דאָס זענען אוראי די מחותנים, האַ?
— ניין, דאָס זענען די כליומר. דאָס פּאָהרט סטעמפעניו מיט זיין קאָמפּאָניע.

— אַ? סטעמפעניו? סטעמפעניו איז טוין דאָ? אָט דאָס וועט עס זיין אַ פּרייליכע חתונה ביי חיים-בנציון גלאָק, אַ מכה איחם!

אידישע ווייבלעך ווערען רויטליך. די אידישע מיידלעך האַפּען זיך צו פּערקעמען און פּערפּלעכטען די לאַנגע צעפּ. יונגלעך פּער-קאָטשען די הויזלעך אַריבער די פּולקעס און מע לויפּט מקבל פּנים זיין סטעמפעניו'ן. און אַפּילו אידען, בעווייבטע אידען, שוין מיט בערד, בעווייזען אויך מיט אַ שמייכעלע, אַז עס טהוט זיי ווילד הנאה, וואָס סטעמפעניו איז געקומען שפּיעלען די חתונה צו חיים-בנציון גלאָק; מהיכא-תיתי, וואָס אַהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלד?

ביז די בויד פּאָהרט-צו צו דער אַכסניה ווערד דערווייל די גאָס פּול מיט מענשען; יעדער איז נייגיריג אַ קוק טהון אויף סטעמפעניו'ן מיט זיין קאָמפּאָניע און שמעלט זיך אָפּ אויף אַ רגע'לע.
— זעה נאָר, ווי מע שפּאַרט זיך! — שרייט יעדער בעזונדער, און שפּאַרט זיך אַרויס צום אויבער-אָן, ווי דער שטייגער איז ביי אידען. — זעהר נאָר זעה, ווי ער אַרבייט מיט די עלענבויגענס און וויל דוקא זיין דער ערשטער! וואָס האָט איהר דאָ ניט געזעהען? כליומר ווי אַלע כליומר!

אזוי טענה'ט איטליכער פאר זיך און שטופט זיך ארויס צו דער בויה, פון וועלכער די חברה כליזמר הויבען זיך אָן אַרויסצו-רוקען איינציגווייז.

פריהער פון אלע קריכט-ארויס רב יאָקעל קאָנטרבאַס (וואָס שפיעלט אויפ'ן קאָנטרבאַס), אַ בייזער איד מיט אַ צעפלעצטער נאָז און מיט שטיקלעך וואַט אין די אויזערען. נאָך איהם רוקט זיך רב לייביש מיט'ן קלאַרנעט, אַ שלעפּעריג אידעל מיט אַ פּאָר גראָבע ליפּען. שפּעטער בעווייזט זיך חייקעל האָרבעטש, דער גע-וויסער חייקעל בדחן מיט'ן האָרב. שפּעטער — אַ שוואַרצער קאָל-טענעוואַטער איד, שרעקליך בעוואַכסען, כמעט ווי אַ ווילדער מענש פון די מדבריות, מיט אַזעלכע לאַנגע ברעמען, אַז עס פּאַלט אָן אַ פּחד. דאָס איז רב שניאור-מאיר דער אונטערהאַלטער (סעקונדע). נאָך איהם שפּרינגען-ארויס אַ צוויי-דריי יונגען, משונה-ווילדע פּער-זעהענישען מיט פּערשוואַלענע באַקען, אונטערגעשלאָגענע אויגען, מיט שרעקליכע צייהן, ווי די לאַפּעטעס. דאָס זענען חברה לערענ-יונגלעך, וואָס אַרבייטען נאָך דערווייל אומזיסט, און שפּעטער, מיט דער צייט, קאָן פון זיי אַרויס לייטישע כליזמר. און גאָר צו לעצט קאַטשעט זיך אַרויס מיט קרומע אויסגעבויגענע פּיסלעך דער געלער מעכטשי פּייקלער מיט אַ באַראַבאַן, וואָס איז גרעסער פון מעכטשי'ן אַ גוזמא. ביי מעכטשי'ן הויכט זיך אָן אויסצושיטען אַ בערדעל, אַ געל בערדעל, נאָר אויף איין זייט פּנים, אין דער רעכטער זייט, און די אַנדערע זייט, די לינקע זייט פּנים, איז נאַקעט, הויל ווי אַ סטעפּ. ער, מעכטשי פּייקלער, מוזט איהר וויסען זיין, האָט חתונה געהאַט צו דרייסיג יאָהר און האָט גענומען, ווי מע שמועסט, אַ ווייב איין אַנדרוגיניוס... ווייסע-חברה/ניקעס שווייגען ניט מסתמא, אַז סטעמפּעניו קומט-אָן מיט זיין קאַפּעליע. יעדעס מאָל פּער-גנב'עט זיך אַ חרר-יונגעל און טהוט אַ זעץ אין באַראַבאַן, אָדער אַ ציה די גראָבע סטרונע פּונ'ם קאָנטרבאַס. דער חברה-מאַן בע-קומט אַ שנייד אין האַלז און נאַקען פון רב יאָקעל קאָנטרבאַס דעם בייזען. און די גאַס הויכט-אָן ביסלעכווייז צו רודערען און צו

קאכען, דען דער חתן איז שוין אויך צריינגעפאָהרען אין שטאָדט אַרײַן מיט אַ האַלבער מאה בחורים, וואָס זענען אַרױסגעפאָהרען אַקעגען דעם חתן בױ צו יענער זײט מױהלען — והעיר יאַמפעלי, און דאָס שטעדטעל יאַמפעלי, צהלה ושמחה, — קלינגט און פרעהט זיך נאָר אויף אײן אַנדער אופן...

אַזױ איז אין יאַמפעלי, אַזױ איז אין סטריסטש, אַזױ איז אין אַלע שטעדטלעך, וועלכע האָבען אַ זכיה אַראָפּצוברענגען סטעמ־פעניו'ן אויף אַ חתונה, און אַזױ איז אויך דאָ, אין מאַזעפעווקע, וואו סטעמפעניו האָט זיך בעזעצט אויף תמיד. הכלל, עס קאָכט מיט סטעמפעניו'ן די גאַנצע וועלט!

III.

סטעמפעניו'ס הכנות.

וואָס איז אין מאַזעפעווקע אַזױ גרויס די שמחה?
 רב חיים־בנציון גלאָק מאַכט חתונה די קלענערע טאַכטער, די מיזינקע רבקה'לע, — נו, פאַר וואָס זשע זאָל מען זיך ניט משמח זײַן מיט איהם? עס איז כדאי צו זײַן אויף אַזאַ חתונה: פאַרט, ווי זאָגט מען, אַ נגיד אין שטעדטעל. אַלע וועלען זײַן אויף דער חתונה: ווער פאַר גוט־פריינדשאַפט, ווער פאַר קנאה, ווער פון יוצא וועגען, און ווער צו בעווייזען דעם ווייב'ס פערעל, די אויהער־רינגלעך, אָדער די נייע גאַרגעל־קייט, וואָס ער האָט געבראַכט דעם ווייב פונ'ם יריה, און נאָך מעהר — צוליעב סטעמפעניו'ן. הכלל, אַלע זענען דאָ אויף דער חתונה! גאַנץ מאַזעפעווקע פרעהט זיך בײַ חיים־בנציון גלאָק אויף רבקה'לע'ס חתונה! און ווער שמועסט אײַזיק־נפתלי מיט'ן ווייב און מיט די קינדער אַודאי, דען אײַזיק־נפתלי איז חיים־בנציון גלאָק'ס אַ שותף אין קלײט, אַ שותף אין דער מױהל, און דערצו אַ שטיקעל קרוב אויך, סע הייסט, אײַזיק־

נפתלים ווייב קעהר זיך אן א שטיקעל אייגענע מיט דער מחותנת'טע, עפּים א שטיקעל שני שבשלישי פון דער מאמע'ס צד. דעריבער דרעהט זיך ארום אייזיק-נפתלים ווייב, דוואַסיר-מלכה, אויסגעשלייערט, ווי איין אמת'ע מחותנת'טע. זי דרעהט זיך ארום און טהוט נאָר ניט, נאָר זי מאַכט מיט די הענד און שרייט און פילדערט, גלייך ווי זי טהוט עפּים. און דוואַסיר-מלכה'ס שנור, רחל'ע די שענע, שטעהט געבען דער כלה אויסגעצוויקעלט, ווי אַ בת-מלכה, און איהרע גרויסע בלויע אויגען שיינען, ווי צוויי גרויסע בריליאַנטען, און איהרע רויטע בעקלעך שפיעלען איהר, ווי צוויי בליהענדיגע רויזען. מיט איין האַנד האַלט זי דער כלה'ס צעלאָומע האָר, וואָס די ווייבער האָבען איהר צעפלאַכטען פאַר'ן "בערעקענס" מיט גרויס געוויין, און מיט דער אַנדערער האַנד גלעט זי זיך איהר ווייסען האַלז, גאַרנישט צו בעמערקען, ווי אַ פאַר שוואַרצע ברע-גענדיגע אויגען קוקען אויף איהר די גאַנצע צייט גלייך אָהן איין אויפהער... די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס לויפען-אַרום, ווי די פער'סמ'טע מיין. די מחותנים ליאַרעמען: "אוי, גוואַלד! שוין צייט צו באַרעקען די כלה! ביז וואַנען איז דער שיעור צו מוטשען די קינדער, וואָס פאַסטען געבאָך אזא זומער-טאַג?" אַלע שרויען: "שוין צייט! שוין צייט!" — נאָר טהון טהוט מען גאַרניט. איי-זיק-נפתלי דרעהט זיך ארום מיט אַ סאַמעמען קאַשקעטעל, די הענד פערלענט אַרונטער, ווי אַ מגיד, און דוואַסיר-מלכה פילדערט אויף קוליר-קולות. די איבעריגע מחותנים פון ביידע צדדים לויפען איינער איבער'ן אַנדערען מיט די הענד אויף-צור-פריהער, גלייך ווי זיי וואַל-טען עפּים געוואַלט טהון אַזעלכעס, נאָר מע גיט זיי קיין אַרבייט ניט. — נו, פאַר וואָס טהוט מען שוין עפּים ניט? — פּרעגט חתנ'ס צד.

— פאַר וואָס הויבט מען שוין עפּים ניט אָן צו טהון? — ענט-פערט כלה'ס צד.
— האָסט דו געזעהען, מע זאָל האַלטען אזוי לאַנג הונגעריגע קינדער? — שרייט חתנ'ס צד.

— האָסט דו געהערט, מע זאָל אזוי לאַנג האַלטען הונגעריגע
 קינדער? — שרייט כלה'ס צד.
 — וואָס לויפט מען אַרום הין און צוריק?
 — וואָס איז פאַר אַ לויפען, וואָס מע לויפט?
 — אַלע לויפען, אַלע פילדערען און מע שטעהט אויף איין
 אָרט, — שענע פאַראַדקעס!
 — אַבי מע לויפט און מע פילדערט — און טהון וויל קיינער
 פון דאַנען אַהין.
 — טאָמער וואָלט שוין גענוג געווען צו רעדען? שוין צייט
 עפּים טהון! עס מוז דאָך אַמאָל האָבען איין עק!
 — נא, גענוג שוין רעדען! לאָז מען שוין אָנהויבען טהון!
 איין עק לאָז דאָס האָבען!
 — וואו זענען די כליזמר? — פרעגט חתנ'ס צד.
 — די כליזמר וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.
 און די כליזמר זענען זיך פערנומען מיט זייער אַרבייט: מע
 שמירט די סמיטשקעס, מע שטעלט-אָן די כלים. רב יאָקעל באַס
 טראַגט אַ יונגעל פאַר איין אויהער און טיילט איהם איין שטיילער-
 הייד: „הער, ממזר, איך וועל דיר ווייזען ווי אזוי צו ציהען סטור-
 נעס!“ מעכטשי פּייקלער קראַצט זיך דאָס בעוואַכסענע האַלבע
 פנים, נישט קוקענדיג אויף קיינעם. רב חייקעל ברחן רעדט מיט
 אַ בעקאַנטען מלמד, נעמט ביי איהם אַ שמעק טאַבאַק מיט צוויי
 פינגער און שיט ווערטלעך, ווי פון אַ זאַק. און די איבעריגע כלי-
 זמר, די פערשוואַלענע יונגען מיט די גרויסע ציהן ווי די לאַפּע-
 טעס, שטעהען אַרום סטעמפעניו'ן און שמועסען זיך מיט איהם
 אויס אויף זייער לשון וועגען אַ וויכטיגען ענין.
 — ווער איז אָט די דאָזיגע שעכטע¹, וואָס שטעהט נעבען דער
 סמיסאַנקע²? — פרעגט סטעמפעניו אויף כליזמר-לשון, אָנוויי-
 זענדיג מיט די אויגען אויף רחל'ע דער שענער. — געה נאָר,

¹ שעכטע — נקבה. ² סמיסאַנקע — כלה.

ירחמיאל, — זאָנט ער צו איינעם פון די געשוואַלענע כלי-זמר-
יונגען, — געה נאָר און פראַכע-אויס⁸ מהטאם⁴, אָכער חירקע⁶,
ירחמיאל, חירקע!

ירחמיאל קומט גיך צוריק מיט אַ קלאָרער תשובה:

— דאָס איז ניט קיין שעכטעל⁶, דאָס איז שוין אַ יאַלדאָוקע.⁷
דאָס איז אייזיק-נפתלי'ס שנוּר, פון סקווירע איז זי, און אָט דאָס
איז איהר יאָלד⁸ — זעהט איהר? אָט דרעהט ער זיך אַרום מיט
אַ סאַמעטענער קאַטערוכע.⁹

— די כּברה זאָלט דו ווערען, ירחמיאל! — זאָנט סטעמפעניו
נאַנץ אויפגעלעגט. — אזוי גיך ביזט דו געוואָהר געוואָרען? ע, זי
איז דאָך טאַקיי נאָר אַ קליווע¹⁰ יאַלדאָוקע! זע נאָר, זעה, ווי
זי מאַטרעט¹¹ מיט די זיקרעס¹²!

— אויב איהר ווילט — פרעגט ירחמיאל דער פּערשוואַלענער
ביי סטעמפעניו'ן — אויב איהר ווילט, וועל איך געהן מיט איהר
טירען¹³...

— ליג אין דער ערד! — ענטפערט איהם סטעמפעניו. — מע
בעט דיך ניט פאַר קיין שילאַטען-שמש. איך וועל אַליין טירען
מיט צוועניכע¹⁴.

— אַנו, וואָרף נאָר אַרויס פון דער פּיעדעל אַ פאַר שוואַרצע
אויגען! — רופט זיך אָן שניאור-מאיר אויף זייער לשון. — שלעפּ
נאָר אַרויס פון דער פּיעדעל אידישע קישקעס!...
סטעמפעניו נעמט זיך צום פּיעדעלע, טהוט אַ וואונק צו דער
כּברה, און מע נעמט זיך אָנשמעלען די כליים.

³ פראַכע אויס — ווער געוואָהר. ⁴ מהטאם — ווער איז זי. ⁶ חירקע —
געשווינד. ⁷ שעכטעל — מיידעל. ⁸ יאַלד — ווייבעל. ⁹ יאַלד — מאַן.
¹⁰ קאַטערוכע — היטעל. ¹¹ קליווע — שענע. ¹² מאַטרעט — קוקט. ¹³ זיקרעס —
אויגען. ¹⁴ טירען — שמועסען. ¹⁵ מיט צוועניכע — מיט דער דאָזיגער.

IV.

סטעמפעניו'ס פיערדעלע.

בקיצור, גאָט האָט געהאַלפּען, און סטעמפעניו האָט זיך גע-
נומען בעזעצען די כלה.

אַך, איך פיהל, אַז מײן פּערער איז שוואַך צו בעשרייבען, ווי
אַזוי סטעמפעניו האָט בעזעצט אַ כלה! דאָס איז ניט געווען גלאַט
אַזוי געשפּיעלט, גערימפעלט; דאָס איז געווען אַ מין „עבודה“,
אַ נאָט'ס דיענסט מיט עפּים זעהר אַ הויכען געפּיהל. מיט עפּים
זעהר אײן איידעלען גײסט! סטעמפעניו האָט זיך אוועקגעשטעלט
אַקעגען דער כלה און האָט איהר געהאַלטען אַ דרשה אויפ'ן פּיער-
דעל, אַ שענע אַ לאַנגע דרשה, אַ ריהרענדיגע דרשה, איבער דעם
פּריי און גליקליך לעבען פון דער כלה בײַ אַהער, פון איהר מיידעל-
שטאַנד, און איבער דעם פּינסטערען ביטערען לעבען, וואָס ער-
וואַרט זי אויף שפּעטער, שפּעטער: — אויס מיידעל! איבערגע-
דעקט דעם קאָפּ, פּערשטעלט די שענע לאַנגע האָר אויף אייביג...
ניטאָ די פּרייליכקייט! זײ געזונד, יוגענד, אָט ווערסט דו אַ אײ-
דינע!... עפּים זעהר נישט פּרייליך, גאָט זאָל נישט שטראַפּען פאַר
די רעד!...

אַט אַזעלכע ווערטער הערען זיך כמעט אַרויס פון סטעמפע-
ניו'ס פּיערדעלע. אַלע ווייבער פּערשטעהען גוט דעם פּשט פון דער
דאָזיגער שטומער דרשה, אַלע ווייבער פּיהלען עס; זײ פּיהלען
דאָס, און וויינען דערויף מיט ביטערע טרערען.

— ווי לאַנג בין איך אַזוי געזעסען — קלערט זיך אַ יונג וויי-
בעל, שליינגענדיג די טרערען — ווי לאַנג בין איך אַזוי געזע-
סען מיט צעלאָזטע צעפלאַכטענע צעפּ און האָב נאָר געמיינט, אַז
מלאכים שפּיעלען זיך גאָר מיט מיר, אַז איך בין איינע אַ גליקלי-
כע? צום סוף... אַך, צום סוף!...

— בעשער איהר, גאָט, — טהוט בעטען אײן אַלטע אײדינע, אַ
מוטער פון דערוואַכטענע טעכטער — בעשער איהר, גאָט, מײן על-

טערער טאָכטער איהר זיווג אין ניכען, נאָר מיט מעהר מזל ווי מיר, נאָר מיט אַ שענערער דאָליע ווי איך האָב ביי מיין מאַן, גאָט זאָל מיך ניט שטראַפּען פאַר די רעד!...

אַט אין אַזעלכע מחשבות פאַלען-אַרײַן די ווייבער, און סטעמ-פעניו טהוט זיך זיינס: ער אַרבייט מיט אַלע כליים, און דאָס פיעדעלע רעדט. דאָס שפיעלט סטעמפעניו אַ וויינענדיגס, און די קאפּעליע האַלט איהם אונטער. עס ווערט שטיל, אויס ליאַרם, אויס געפילרער. אַלע, אַלע ווילען הערען סטעמפעניו'ן. אידען ווערען פערטראַכט, ווייבער ווערען אַנשוויגען, יונגלעך, מיידלעך קלעמע-רען אַרויף אויף בענק און אויף טישען — יעדער וויל הערען סטעמ-פעניו'ן.

— ששאַ! שטילער! עולם, לאָז זיין שטיל!

און סטעמפעניו צעגיסט זיך אויפ'ן פיעדעלע און צענעהט זיך, ווי אַ וואַכס: טיאָך-טיאָך-טיאָך — מעהר הערט מען נישט; אַ האַנד פליהט אויף און אָפּ — מעהר זעהט מען ניט. און עס הערען זיך אַלערליי קולות, און עס גיסען זיך פערשיעדענע מיני געזאַנגען, און אַלץ אומעטיגע, טרויעריגע, אַז עס נעמט אָן ביי'ם האַרצען, עס ציהט די נשמה, עס נעמט אַרויס דאָס חיות. דער עולם געהט-אויס מיט אַלע כחות, דער עולם שטאַרבט, שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערט עפּים אַזוי פול, אַזוי צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען... און סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? מע זעהט איהם נאָרניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט נאָר זיסע קולות, געטליכע געזאַנגען, וואָס פילען-אָן די גאַנצע שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז איצט נישט געהערט קיינמאָל סטעמפעניו'ס שפיע-לען, רחל'ע, וואָס האָט געהערט, אַז ס'איז דאָ אַ סטעמפעניו, נאָר זי האָט נאָך נישט געהערט אַזאַ מין שפיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשופ'דיגע געזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פערשטעהט ניט וואָס דאָס איז? עפּים ציהט דאָס איהר דאָס

הארץ, עפּים גלעט דאָס זי ביי דער נשמה, נאָר וואָס דאָס איז — פּערשטעהט זי ניט. זי הויבט אויף די אויגען, אַהין, פון וואַנען עס גיסען זיך די זיסע קולות, און דערזעהט אַ פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, און נעמען זי דורך, ווי שפּיזען, ווי שאַרפע שפּיזען. די וואונדער-שענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר. רחל'ע וויל אַראָפּלאָזען איהרע אוי-גען אַראָפּ — און קאָן ניט.

„אַט דאָס איז סטעמפעניו?“

אזוי קלערט זיך רחל'ע די שענע, ווען דאָס „בעזעצען“ האָט זיך שוין געענדיגט און די מחותנים הויבען אָן צו טראַכטען מכת פיהרען צו דער חופּה.

— וואו זענען ערגיץ די ליכט? — פרעגט חתנ'ס צד.

— די ליכט וואו זענען? — ענטפערט כלח'ס צד.

און אזוי ווערד וויערער דער אייגענער געפילדער, וואָס פרי-הער, אַלע לויפען און מע ווייסט ניט וואוהין. מע קוועטשט זיך, מע שטופט זיך, מע טרעט-אָן אויף מאַזאָליס, מע צערייסט קלייד-לעך, מע שוויצט, מע זידעלט די סאַרווערס מיט די שמשים, און זיי זידלען צוריק די מחותנים, און די מחותנים אַמפּערען זיך צווי-שען זיך — עס איז, ברוך השם, גאַנץ לעבעדיג!

אין דער מהומה, וואָס עס ווערד בשעת מע געהט צוריק פון דער חופּה, האַפט זיך סטעמפעניו אַרויס פון דער קאַפּעליע, און אָט איז ער שוין אויסגעוואַכסען צווישען די ווייבער, אָט דאָ, נע-בען אייזיק-נפתלים שנוּר, רחל'ע דער שענער, ער וואַרפט זיך איבער מיט איהר מיט אַ פּאָר ווערטער, צושמייכלענדיג און קרייז-לענדיג זיך זיינע שענע לאַנגע האָר. רחל'ע ווערד רויטליך, לאָזט-צראָפּ די אויגען אויף דער ערד און ענטפערט איהם דאָס צעהנטע וואָרט. עס פאַסט ניט עפּים זיך שטעלען פּלוצים אויסשמועסען מיט אַ כלי-זמר, און נאָך פאַר אזאַ עולם!...

V.

דאָס ערשטע בענעגעניש פון סטעמפעניו'ן
מיט רה'ל'ען.

דערצעהלען דערצעהלט מען פון סטעמפעניו'ן פיעל פערשיעד-
דענע מעשיות. מע דערצעהלט פון איהם, אז ער קען זיך מיט אלע
מכשפים און מיט אלע "גוטע לייט", אז קוים וויל ער אָפּרעדען
א כלה פון א חתן — קאָן ער, אז ער קען אזא מין "שפרוד", אז
ער דארף נאָר א קוק טהון, א רעכטען קוק טהון אויף א מיידעל, —
איז זי שוין אָפּגעקאָכט, — מע זאָל נאָר בעהיט ווערען! א סך
מאָמעס ווייסען פון דעם סוד און היטען דעריבער זייערע קינדער,
די כלה'ס, אז ווען זיי רעדען מיט סטעמפעניו'ן, שטעהט ביי דער
זייט איין עלטערע שוועסטער, א מוהמע, א שוועגערין, אָדער אזוי
א ווייבעל, וואָס האָט א מאַן... אמת, דאָס איז פאַר אונזער העלד
נישט אזא שענער קאָמפּלימענט, נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? וואָס
קעהר זיך אָן שלום צו מחלוקת? דערפון ווערד סטעמפעניו'ס נאָר-
מען חלילה נישט קלענער. אלע ווייסען, אז סטעמפעניו איז א
גוטער "ימת'שמו'ניק", — נו, בכּן איז וואָס? קיין שידוך טהוט
מען דאָך ניט מיט איהם, כלעבען, און סטעמפעניו בלייבט סטעמ-
פעניו.

געבענשט זענט איהר, אירישע ווייבלעך, וואָס האָבען מאַנען,
און געבענשט זאָלען זיין די מאַנסבילען, וואָס האָבען אייך גע-
שענקט אזא טייערע מתנה — פרייהייט — און וועה איז צו די
מיידלעך נעבאָד, וואָס זענען געבונדען און געפּענטעט, געהיט און
אָפּגעהיט, ביז מע דעקט צו דעם קאָפּ — און ערשט דאָן ווערען
די מיידלעך אויך ווייבלעך, אויפגעבונדענע, פרייע, גליקליכע ווייב-
לעך...

רה'ל'ע, אלס ווייבעל, האָט שוין ניט געהאט וואָס צו אַנט-
לויפּען פון סטעמפעניו'ן, ווען ער איז צוגענאָנגען צו איהר מיט'ן
פיערעל אונטער דער האַנד און מיט א שמייבעלע אויף די ליפּען, —

וואָס האָט זי מורא? פאַר וועמען דאַרף זי זיך בעהאַלטען? דער שוועהר, רב אַיזיק־נפתלי, איז פערטראָגען מיט דער חתונה: ער געהט זיך אַרום פערלעגט די הענד אַרונטער און גיט אַכטונג אויף די סאַרווערס, אז זיי זאָלען זיך ריהרען גיכער, און די שוויגערה, דוואָסי־מלכה, איז דאָך אזוי פערפאַרעט, אז מע זאָל ביי איהר אַראָפּנעמען דעם שליער פונ'ם קאַפּ, וואָלט זי אויך גיט געפיהלט. פערבייליפּענדיג, האָט זיך דוואָסי־מלכה אַפילו יאָ אָפּגעשטעלט אַ קוק טהון, וואָס טהוט דאָ עפּים סטעמפעניו נעבען איהר שונד? נאָר זי האָט זיך באַלד בעקלערט: „ווייס איך וואָס, נאַרישקייטען, זייערע זאַכען, נאָט אַיך אַ גראָשען!“... און איז אַוועקגעלאָפּען ווייטער קאָמאַנדעווען מיט די סאַרווערקעס, זיי זאָלען טהון גיכער. רב אַיזיק־נפתלי מיט דוואָסי־מלכה'ן האָבען געקאָמאַנדעוועט אויסגעצייכענט. די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס זענען אַרומ געפּלויגען, ווי די משוגעים, די מחותנים פון ביידע צדדים האָבען געפּירדערט, ווי דער שטייגער איז, דער עולם האָט זיך געוואָשען און האָט אָנגעהויבען צו פּערהאַפּען ערטער אויף די לאַנגע בענק אַרום די לאַנגע טישען, אויף וועלכע עס זענען דערווייל געלעגען אָנגעגרייט פּרישע בולקעס אַ גאַנצע שורה, — פּלוצים איז געוואָרען אַ גוואָלד: עס איז אויסגעגאַנגען וואָסער פון דער דיזשקע I — וואו קיינט מען ערניץ וואָסער? — האָט געפּרענט חתנ'ס צד.

— וואָסער וואו נעמט מען? — האָט געענטפּערט כלח'ס צד.
 — וואָסער! — האָט געשריגען דוואָסי־מלכה, שוין אַביסעל הייזעריגליך.
 — וואָסער, וואָסער! — האָט איהר אונטערנגעהאַלפּען שרייען אַיזיק־נפתלי, פּערקאַטשעט די פּאָלעס און געמיינט, אז ער טהוט עפּים.

אין דער דאָזיגער נייער מהומה האָט סטעמפעניו געהאַט די געלעגנהייט צו שמועסען נאָך אַביסעל מיט רחל'ען, וואָס איז געווען ערנסט און עפּים ווי פּערטראַכט. איהרע שענע בלויע אויגען

האָבען געקוקט ווייט־ווייט, ניט אויף סטעמפעניוֹן, און איהרע אויחערען האָבען אויסגעהערט פון איהם אַ גאַנץ לאַנגען שמועס. און רעדען האָט סטעמפעניו געקאָנט. ער האָט גערעדט גוט, דער כל־בוֹניק! מיט די רעד האָט ער אַרומגענומען אַרום און אַרום, ווי אַ גוטער מוזיק, געקוקט גלייך אין די אויגען אַריין... וואָס זאָג איך? אין האַרצען אַריין, טיעף־טיעף אין האַרצען אַריין.

סטעמפעניו האָט גערעדט, און רחל'ע האָט געהערט, און דער רעש פון די חתונה־לייט איז געווען אַזוי גרויס, אַז מע האָט ניט געקאָנט הערען זייער שמועס, אַ חוץ די לעצטע עטליכע ווערטער: — אַט דאָס איז אַייער משה־מענדעל? — האָט זי סטעמפעניו אַ פּרעג געטראָגן, אָנגעוויזען מיט די אויגען אויף אַ יונגענאָנטשיק, וואָס האָט געהאַלטען אַ לאַץ פון אַ אירישער קאַפּאָטע און האָט גע'טענה'ט צו יענעמ'ס לאַץ מיט אַלע חושים, מיט אַלע אַברים. — דאָס איז ער... — האָט איהם רחל'ע געענטפערט און איז אָפּגעטראָטען אויף אַ זייט, ווי בעלעדיגט.

רחל'ע האָט זיך געפונען בעלעדיגט און האָט שוין מעהר נישט געקוקט אַפּילו אין יענעם ווינקעל, וואו די כל־זמר זענען געזעסען. סטעמפעניו האָט נאָכדעם לאַנג אַרומגעפאַדקעוועט אַרום איהר, — נאָר עס האָט איהם גאָרנישט געהאַלפּען. מע קאָן בפּירוש זאָגען, אַז ער איז איהר נמאס געוואָרען, נמאס ומאוס, אַט דער סטעמ־פעניו מיט זיין עזות־דיגען קוק און מיט זיינע אַלע גענג... „פע, ס'איז אַ חרפה, אַ בושה, אַז אַ אירישע טאָכטער זאָל גאָר שטעחן אין זיינע דל"ת אמות“...

אַזוי קלערט זיך רחל'ע, צוגעהענדיג צוריק צו דער כלה, און איז שוין פאַרטיג צו פּערגעסען, אַז ס'איז דאָ אַ סטעמפעניו אויף דער וועלט. נאָר — שאַ! וואָס איז דאָרט פאַר אַ גערודער פּלור־צים? סטעמפעניו שפּיעלט שוין וויעדער אַ וויינענדיגס, און די קאַפּעליע האַלט איהם אונטער; אַזוי ליאַרעם, אַזוי געפּילדער! אירען ווערען פּערטראַכט, ווייבער ווערען אַנשוויגען, יונגלעך, מיידל־לעך קלעטערען־אַרויף אויף די בענק און אַזוי די טישען — אַלע וויי-

לען הערען סעמפעניו'ן. אייזיק־נפתלי האלט דעם קאפ אויף א זייט און הערט זיך איין, ווי א גוטער מבין. דוואַסי־מלכה, ווי זי איז געשטאַנען מיט'ן זיידען טיבעל פערבונדען אַרונטער, מיט א טעלער אין דער האַנד, אזוי איז זי געבליבען שמעהן אין דער פּאָזע. און אפילו די סאַרווערס מיט די פערקאַטשעטע פּאַלעס און די סאַרווערינס מיט די אונטערגעשטעקטע קליידלעך זענען אויך גע־בליבען, ווי פערנגליווערט, אויף זייערע ערטער אין מיטען שטוב. און סעמפעניו האָט זיך צעגאַסען אויפ'ן פיעדעלע מיט אַזעלכע טרויעריגע אומעטיגע געזאַנגען, אַז דער עולם איז געבליבען אָהן אַמאָהם, געשטאַרבענע, טאַקי פשוט געשטאַרבענע, טוידטע מענ־שען!... דאָס האַרץ ווערד פול, צעווייקט, און עס שמעלען זיך טרע־רען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויי־נען... און סעמפעניו? — ווער סעמפעניו? וואָס סעמפעניו? מע זעהט איהם גאָרניט, מע זעהט ניט קיין סעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט די זיסע קולות, געטליכע געזאַנגען, וואָס פילע־אַן די שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז היינט ניט געהערט סעמפעניו'ס שפיעלען, שמעהט און הערט זיך צו צו די כּשופ'דיגע געזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פער־שמעהט נישט, וואָס דאָס איז? עפּים ציחט דאָס איהר דאָס האַרץ, עפּים גלעט דאָס זי, נאָר וואָס דאָס איז — פערשמעהט זי ניט. זי הויבט־אויף די אויגען און קוקט אַהין, פון וואַנען עס גיסען זיך די וואונדערליכע מעלאָדיען, און דערזעהט אַ פאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, גלייך אויף איהר, וואָס נעמען זי דורך, ווי צוויי שאַרפע שפּיזען; די וואונדערשע־נע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר... רחל'ע לאַזט־אַראָפּ דעם קאָפּ און זעהט די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען, רחל'ע קוקט אויף אַלע זייטען — און זעהט אַלץ אַט אַ יענע וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען...

VI.

נאך דער „חופה-וועט שערע“.

די „חופה-וועט שערע“ האָט זיך שוין לאַנג געענדיגט, עס איז שוין נאָך אַלע „וויוואַטען“, נאָך דעם „דרשה-געשאַנק“, נאָך דעם „כשר-טאַנץ“ — דער עולם הוֹלִיעַט, יעדער דינגט אַ טאַנץ, מע האַפּט אַ פּרײַליכס; רב יאַנטעל דער שוחט געהט אַ „קאַזאַקעל“, און אַקער גען איהם צעלאָזט זיך מיט גרויס קוראַזש די מחותנת'טע אַליין מיט איהר גראָבען בויך, מחילה, און דער נאַצער עולם פּלִיעסקעט-אונטער רב יאַנטל'ען, וואָס זעהט נאָר ניט, אַז ער טאַנצט מיט אַ נקבה און מאַכט „פּריסיאַדקעס“, ווי אַ חוואַט, און אַקעגען איהם העצקעט זיך די מחותנת'טע מיט די הענר „פּאַרבאַקאַם“ און שמייר כעלט צו רב יאַנטל'ען מיט אַ ברייטען שמייכעל איבער'ן גאַנצען ברייטען פנים, ווי די לבנה אין האַלבען חודש... שפעטער ווערד נאָך פּרײַליכער, מע טאַנצט שוין, מחילה, אין איינע תּחתונים. אַיזיק-נפתלי שטעהט שוין אַהן אַ קאַפּאַטע, מיט די ברייטע וויי-סע אַרבעל, מע האָט איהם לאַנג געשלאָגען, ביז ער האָט מסכים געווען אויסצוטהון די קאַפּאַטע, און אויפ'ן קאַפּ האָט איהם עמיר צער אָנגערוקט אַ קאַפּעליש ביז דער נאָז — און אַלע לאַכען פון איהם מיט פּער'שכור'טע אויגען, אַפילו זיין אייגענער זוהן משהד מענדעל (רחל'עס מאַן) שלעפט אויך דעם טאַטען פאַר אַיין אַרבעל „אין קאַהן אַרײַן“.

— פּולקעס, פּולקעס! — שרייט משהד-מענדעל, שפּרינגט ביז דער סטעלי.

די כלירזמר שפּיעלען שוין אַליין, אַהן סטעמפּעניו'ן, צווישען דער דאָזיגער חברה איז געוואָרען נאָר הפּקר. דאָס גאַנצע רעדעל פּיהרט איינער פון די געשוואָלענע יונגען מיט די גרויסע צייהן. דער שוואַרצער קאַלטע-עוואַטער רב שניאור-מאיר דער אונטער-האַלטער (סעקונדע) דרימעלט, רב יאַקעל קאַנטרבאַס שלאַפּט. נאָר יונגוואַרג אַרבייטען אויף אַלע כלים, און מעהר פון אַלע האַרעוועט

נעבאך מעכטשי פייקלער: ער קאכט אויפ'ן פויק, ווי א גולן; זיין געל קעפעל האָט ער בעהאַלטען אין באַראַבאַן אַרײַן, און מע זעהט נאָר, ווי ער אַרבייט מיט די פּלױצעס, צוטופּענדיג מיט די קרומע פּיסלעך. און סטעמפעניו? סטעמפעניו שאַרט זיך אַרום די יונגע ווייבלעך, און נאָך מעהר — אַרום רחל'ען.

— שוויגענער, קומט לאָמיר געהן אַהײם! — זאָגט רחל'ע צו דוואַסיר-מלכה'ן, וואָס שטעהט און בעטראַכט אײזיק-נפתלי'ן מיט די ווייסע אַרבעל און מיט'ן קאַפעליש.

— קום, טאָכטער, קום! מאָרגען איז אַ מאַרק, דאַרף מען זיך אַפּרוהען. זעה נאָר, ווי זיי האָבען זיך אַביסעל צעהוליעט!

און דוואַסיר-מלכה געהט מיט רחל'ען אַהײם.

דער טונקעלער-בלויער הימעל ווערט אין איין זײט אַביסעל העלער, ליכטיגער. עס שאַריעט אויף טאָג. עס טהוט אַ קרעה אײַן האָהן, און צעהן אַנדערע האָהנען ענטפּערען איהם. ווייט-ווייט לאָזט זיך הערען דאָס בילען פון אַ הונד. אַלע שטיבעלעך, אַפּילו ביי די גוים, זענען נאָך צוגעמאַכט, נאָר ביי איין הערש-בער דעם שוחט לייכט זיך: הערש-בער דער שוחט שטעהט-אויף אַ שעה פאַר טאָג לערנען „פאַר זיך“.

— וואָס זאָגסט דו, רחל'ע, אויף גנעס'ס טאָכטער, ווי זי האָט זיך עס אַביסעל אויסגעטראַצעלט? ביזט אַ מבין אויף איהר?

נאָר רחל'ע ענטפּערט איהר ניט דערויף. רחל'ע איז פּערנומען מיט איהרע אײגענע געדאַנקען. ווער ווייסט, וואָס און וועגען ווע- מען זי טראַכט אַצינד?...

— שוויגענער! — זאָגט רחל'ע פּלוצים. אָט דאָס הער איך דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען סטעמפעניו'ס שפּיעלען.

— געה שוין געה, קינד, נאָ דיר גאָר דאָס ערשטע מאָל! — ענטפּערט איהר די שוויגענער. — נו, און ביי אײער גביר רב לייבצי אברהם-הערש'ס? און ביי רב נחמיה ביק? און ביי שרה בן- ציונ'ס? און בײַ'ם רבי'ן אַליין?

— איך געדענק נישט, — ענטפערט רחל'ע, — איך האָב נאָר געהערט — סטעמפעניו, סטעמפעניו, און געוועהן האָב איך איהם ניט.

— נו, ס'פארשטעהט זיך, ביזט נאָך דעמאָלט געווען... וואָס ביזט דו געווען? אַ פּיסקליאַ ביזט דו געווען, ווען סטעמפעניו האָט געשפּיעלט אין סקווירע ביי'ם רבי'ן די חתונה. אַ חתונה איז דאָס געווען — אויף אַלע מיינע ליבע, רבוננו של עולם! אַ היבש שטיקעל חתונה! קאָנסט זיך מעלרען, אַז איך האָב דעמאָלט גע-טראַגען, סאַמע מיט יאַסעל'ען האָב איך געטראַגען, און בין געווען, הייסט דאָס, און בין געווען, אַזוי גרויס, ווי אין זעכסטען... האָ? ניין, אין אַכטען חודש טאַקי... וואוהין געהסט דו דאָס, רוחל'ע? אַט איז דאָך אונזער שטוב, און דו ביזט פאַרקראַכען נאָר צו גנע-סי'ן, — ס'א גראַם, הע-הע!

— זעהט נאָר! — ענטפערט רחל'ע, אַרומקוקנדיג זיך אויף אַלע זייטען. — אַ שענע מעשה, כלעבען, הא-הא-הא!
און לאַכענדיג זענען די שוויגענער מיט דער שנור אַריינגעקומען צו זיך אַהיים, זיך צולעגען אויף אַ פּאַר שעה אַפּרוהען, דען מאַרגען פריה שטעלט זיך אויס אַ גרויסער מאַרק אין מאַזעפּעווקע, גימט אַ נאַנצער ירד.

VII.

רחל'ע קאָן ניט אַנשלאָפּען זוערען.

האָט איהר געהערט איין אומגליק? — רחל'ע קאָן ניט שלאָפּ-פען! זי קאַטשעט זיך אויף אַלע זייטען, זי דעקט זיך צו און דעקט זיך אָפּ — ניטאָ קיין שלאָפּ אויף איהר! וויפּיעל זי פלייסט זיך, אַשטייגער, נישט צו טראַכטען וועגען איהם, וועגען סטעמפעניו'ן מיין איד, — און ער קריכט איהר אַלץ פאַר די אויגען, דער גוטער יאָהר ווייסט איהם וואָס און ווען! זי מאַכט-צו די אויגען שטאַרק-שטאַרק — און דערזעהט איהם מיט זיינע וואונדערשענע שוואַרצע

פיערדיגע אויגען, ווי זיי קוקען נלייך צו איהר, ווי זיי ווינקען צו איהר, ווי זיי רופען זי צו זיך... "א, ניט געדאכט זאָל ער ווערען!... משה-מענדעל זאָל האָטש זיין!" — קלערט זי זיך. זי עפענט-אויף די אויגען און דערזעהט סטעמפעניו'ן מיט'ן פיערעלע, און עס מאַהלט זיך איהר אויס, אז זי הערט נאָך דאָס שענע זעלטענע שפיעלען... "אָה, א מין שפיעלען, נה נו! ניט אומזיסט דער-צעהלט מען זיך אָן וועגען איהם אזעלכע וואונדערליכע מעשיות"... און רחל'ע דערמאנט זיך אָן אלע יענע שענע מעשיות, וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט וועגען איהם נאָך בשעת זי איז געגאנגען אין חדר זיך לערנען שרייבען צו מאַטעל שפרייז דעם מיידעלשען שרייבער, בשעת זיי זענען געזעסען אין סקווירע. אַט דאָרט האָט זי זיך דאָס אָנגעהערט פון איהרע חבר'טעס מעשיות, ווי אזוי סטעמפעניו האָט אַמאָל אָפגערעדט אַ כלה פון אַ חתן, און די כלה איז פאַר בזיון געשטאַרבן, און מע האָט געשטעלט אויף איהר אַ שוואַרצע חופּה... ווי אזוי סטעמפעניו האָט אַמאָל אָפגעטהאָן אַ מיידעל דערפאַר, וואָס זי האָט איהם אָנגערופען מיט'ן נאָמען שאַרלאַטאַן... ווי אזוי סטעמ-פעניו האָט אַמאָל געשפיעלט אַ חתונה ביי אַ גרויסען פרייז, אַ גראַף; ווי דעם גראַפ'ס טאָכטער, די פּאַניענקע, אַ זעלטענע שענ-הייט, האָט זיך אין איהם אַיינגעקאָכט און האָט געזאָגט: איין מאָל פאַר אלע מאָל — דער טוידט זאָל איהר זיין און סטעמפעניו'ן וויל זי... דער גראַף, אז ער האָט דערהערט אזאַ מעשה, האָט ער מיט איהם אַיינגע'טענה'ט, פריהער מיט ביווען, דערנאָך מיט גוטען, און לסוף האָט ער איהם צוגעזאָגט דריי דערפער, אַבי ער זאָל זיך איבערקעהרען און נעמען זיין טאָכטער, די פּאַניענקע, פאַר אַ ווייב. נאָך סטעמפעניו האָט איהם געענטפערט אויף פּראַנצויזיש (סטעמ-פעניו האָט געקענט דײַטש און פּראַנצויזיש), אז ער מעג איהם אָנ-שיטען אַ פולע שטוב מיט רענדלעך, ווער ער זיין רענדעל נישט אויסבייטען (און דערפאַר איז ער געווען ביי אלע עהרליכע אידען, אפילו ביי'ם רבי'ן, אזאַ חשוב). און די פּאַניענקע, אז זי האָט דאָס דערהערט, האָט זי זיך מיט'ן אָנטהון אַריינגעוואָרפען אין טייך

אריין... און נאך פיעל וואונדערליכע מעשיות, וואָס עס נעמט אָן
א שרעק, נאָר אויסהערענדיג זיי...

נאָך האָט זיך רחל'ע דערמאָנט, וואָס זי האָט געהערט פון
איהרע חבר'טעס, אז סטעמפעניו האָט אזא מין פלעשעלע „ליעבער
טראָפּען“... „ליעבע — ליובקע, קאָך לאַקשען! — האָט זיך רחל'ע
געקלערט, דערמאָנט זיך אָן די אלע שענע מעשיות. — נא דיר א
גראַשען פאַר דער גאַנצער ליעבע! מײן משה-מענדעל, נישקשה.
האָט מיך לייעב אָהן „ליעבע-טראָפּען“. און איך איהם? איך משה
מענדל'ען?“...

און רחל'ע קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, מיט'ן
פנים צו דער וואַנד, און טראַכט וועגען דעם גאַנץ שטאַרק. דאָס
ערשטע מאָל איז איהר אַרויפגעקומען אויפ'ן קאַפּ אזא מחשבה:
„האָט האָסט דו דיר די אַנדערע טעג יום-טוב! וואָס עפּים מיצקע
דריגען לייעב-שמעע? פּיינט געוויס ניט!“...

און באַמת טאַקי, פאַר וואָס זאָל זי איהם פּיינט האָבען? משה
מענדעל איז, חלילה, ניט קיין מיאוסער יונגעראַן, אַביסעל פון דער
נייער וועלט, די פּאות פּערשאַרט אַרונטער, לייענט אַ בלאַט, מאַכט
שען קידוש, האָט לייעב צו זאָגען אַ ווערטעל, מיט יונגעלייט אַ
שטייער טהון — גאָר אַ פּיינער יונגעראַן. אמת, צו איהר, צום
ווייב, איז ער נאָך אַביסעל ווילד, רעדט מיט איהר קיינמאָל נישט
קיין צוויי גאַנצע ווערטער, עפּים נאָר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ
דרעהזיך-אויס אָדער אין בית-המדרש, אָדער אין מאַרק. ער זאָל
זיך עס אַ מאָל, אויף אַ ציקאוועסט, אַנידערזעצען מיט'ן ווייב, ווי
ביי לייטען פּיהרט זיך, רעדען, שמעסען, גלאַט אַזוי, — דאָס ניין.
אַ ווילדע ציענ!

אוי, ניט דאָס האָט רחל'ע געמיינט כּלה'וויון! רחל'ע, אַז זי
איז אַ כּלה געוואָרען, האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז אלע זענען
איהר מקנא אויף איהר חתן; אַז אַזא משה-מענדעל (אך, איז ער
געווען שען חתן'וויון!) איז נאָר דאָ איינער ביי גאָט און דער
אַנדערער ביי איהר — און זי וועט דאָס זיין איינע אַ גליקליכע...

און צום סוף? צום סוף זעהט זי, אז איהרע אלע חבר'טעס לעבען טאקי א גוטען טאג: די איז ערגיץ מיט איהר מאן אין א גרויסער שטאדט און שרייבט פון דאָרט אַזעלכע בריוולעך, וואָס עס לאָזט זיך אויס די וועלט, און יענע איז שוין אליין א בעל-הבית'טע; אפילו חנה-מירעל, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר איין אַלמן מיט פינף קינדער און וואָס האָט אַזוי איינגעלעגט די וועלט, איז אויך גליקליך. און זי? און רחל'ע? ... אַך, ניטאָ וואָס צו רעדען. אַ גאַנצע וואָך זיך פערשפּאַרט, ווי איין עוף אין אַ שטייג: עס, טרינק און שלאָף! דער שוועהר און שוועגער לאָזען ניט אַטהער מען: טאָג און נאַכט נאָר רחל'ע און רחל'ע! און משה-מענדעל מיט זיינע גענג, מיט זיינע ווערטלעך, גלייך ווי זי וואָלט געווען ביי איהם אַ ווייס איך וואָס... שאַ! אַן קלאַפט עמיצער אין דער טיר. דאָס קעהר אוראי זיין משה-מענדעל. די שוועגער געהט איהם עפענען.

— משה-מענדעל!

— האַ, וואָס?

— ס'איז דו, משה-מענדעל? — פרעגט איהם די מוטער.

— נו, אַ טענצעל, ימח שמו ברררר... — ענטפערט איהר דער

זוהן.

— וואָס לעפעטשעסט דו, משה-מענדעל? — זאָגט וויעדער צו איהם די מוטער. — טחו זיך אויס און לעג זיך שלאָפען.

— ימח שמו, גוט געטרונקען, בערעל-מנשה, הא-חא-חא!

— גאָט איז מיט דיר, משה-מענדעל! וואָס פלאַפּעלסט דו? —

זאָגט צו איהם דוואָס-ימלכה, אויסרייבענדיג אַ שוועבעלע.

— איהר הערט דען ניט, שוועגער, אַז ער איז שכור-לוט? —

זאָגט צו איהר רחל'ע. — צינדט איהם דאָרט אַן אַ ליכט, זייט מוחל,

ער וועט זיך ברעכען רוק און לענד.

— חילללל... נאָך אַ גלעזעל, ימח שמו!...

מיט די דאָזיגע האַלבע ווערטער פאַלט משה-מענדעל אַנידער

ביי זיך אין בעט און ווערט גיך אַנשלאָפען מיט אַ שרעקליך חראַ-

פערין. דוואַס־מלכה ווערד אויך אַנשלאָפּען. די קליינע קינדער
 שלאָפּען שוין לאַנג. עס סווישטשעט און עס פייפט אין אַלע ווייניג
 קעלעך. אַלע שלאָפּען געשמאַק אינ'ם דאָזיגען שטיבעל, נאָר איין
 רחל'ע קאָן ניט אַנשלאָפּען ווערען, האָטש נעם טהו זיך אָן אַ
 מעשה — ניטאָ קיין שלאָף!... די לבנה שווינט־אַריין דורך אַ
 פענסטער, און אַ לאַנגע ווייסע פאַסמע פון איהר ליכטיגקייט פאַלט
 אויפ'ן בעטעל, אויף וועלכען משה־מענדעל ליגט צעוואָרפּען מיט'ן
 פנים אַרויף, דאָס מויל אָפּען, די אויגען פּערגלאָצט, דער האַלז
 פּעדריסען, און אַ קנאַפּ, אַ שאַרפּער קנאַפּ, שטעקט־אַרויס פּונ'ם
 נאָרגעל, אַז עס איז אַ מיאוסע זאָך צו קוקען.

רחל'ע וויל נישט קוקען — און קוקט פאַרט; קיינמאַל האָט
 איהר משה־מענדעל נישט אויסגעוויזען אַזוי העסליך, ווי אַצינד,
 ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. און, נישט ווילענדיג, האָט זי איהם
 פּערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט אַ יענעם ימח־שמו'ניק סטעמד
 פעניו... און דאָס איז דער אייגענער משה־מענדעל, וואָס פּריהער?
 וואָס אַמאָל, בשעת חתנ'ווויז, מיט זיין שען ווייס פּנימ'על, מיט
 זיין זיס שמויכעלע, מיט זיינע פּרייליכע אויגעלעך, מיט זיין גלייך
 שטעלטעל, מיט זיין גענגעל און מיט אַלע זיינע בנעימות'דיגע פּאָר־
 סטעמקעס, מיט זיינע קלוגע גלייכווערטלעך? אָט דאָס איז יענער
 משה־מענדעל?...

און דאָ האָט איהם רחל'ע, ניט ווילענדיג, וויעדער אַ מאָל
 פּערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט סטעמפעניו'...
 אוועקט, אוועקט, פינסטערע מחשבות, פון אַ אירישער
 טאַכטער!

VIII.

צום „שלייער-וואַרמעס“.

אויף מאָרגען, אַז היענע די שמש'טע איז געקומען צו דוואַס־
 מלכה'ן זאָגען, אַז די מחותנת'טע מיט'ן חתן, מיט דער כלה, מיט

אלע מחותנים האָבען געלאָזט בעמען צום שלײַער-וואַרמעס, איז שוין רחל'ע געווען אויסגעשלייערט און אָנגעטהאָן נאָך דער לעצטער מאָדע פון רב דוד מעכאַניק דעם זשענסקי שניידער: אַ בלוי זיידען מלבוש, הימעל-קאָליר, מיט ווייסע קרוזשעווקעס און מיט גאַנץ ברייטע אַרבעל, ווי מע האָט דעמאָלט געטראָגען אין מאַזע-פעווקע, וואו די מאָדע האָט פערשפעטיגט אויף עטליכע יאָהר; אויפ'ן קאָפּ אַ בלוי זיידען טיכעל, אַזשורנע אַרבייט, אַזוי, אַז מע האָט געקאָנט אַרויסזעהן דעם גאַנצען שלײַער מיט די צעפּ... נאָך פרעמדע צעפּ; די אייגענע בלאָנדע האָר זענען שוין ביי רחל'ען פון לאַנג בעהאַלטען, פערבאָרגען אויף תמיד, אויף אייביג! עט-ליכע שנייעלעך פערעל אויפ'ן האַלז, אויפ'ן ווייסען, אויפ'ן שענעם האַלז, אַ גרויסע גאָלדענע קייט, אַ בראַש, בראַסליעמען, פינגערלעך, אויפהיינגלעך — די גאַנצע אירישע ציערונג, דער גאַנצער אירישער מאַיאַנטעק.

איין אויסגעשלייערטע איז רחל'ע געזעסען ביי זיך אין חדר, וואו משה-מענדעל איז נאָך געלעגען אין דער נעכטיגער פּאָזע, מיט'ן גאָרעל אַרויף און מיט איין אָפען מויל, און האָט געהאַלטען אין איין חראַפּען.

„אַך, וואָס פאַר אַ גרויסער הילוק עס איז צווישען די צוויי משה-מענדעלען, דאָס הייסט, צווישען משה-מענדעל דעם חתן און משה-מענדעל דעם מאַן: יענער משה-מענדעל איז עפּים געווען מיט אַזוי פּיעל חן, זיינע אויגען האָבען געלייכט, ווי הברלות, זיין קול איז געווען צוקער-זיס, זיינע אַלע פּאָסטעמקעס זענען געווען אַזוי אַנגענעהם, אַזוי ליעבליך! און דער משה-מענדעל? עפּים אַזוי משונה-לאַנג און שמאָל און סאָטלעוואַטע, און אַ געל בערדעל שיט זיך איהם. פון וואַנען האָט זיך צו איהם גענומען אַזאַ צאָ-פען-בערדעל?״

און נישט ווילענדיג, שטעלט זי זיך פאַר אַלץ אַט אַ יענעם כלב'וניק, וואָס האָט זי אַ גאַנצע נאַכט ניט געלאָזט שלאָפען — אַ ריינער אומגליק! „איך בין אַליין שולדיג — פלערט זיך רחל'ע —

איך בין אליין שולדיג: פלוצים נא דיר גאָר אזא שלים-מול, א סטעמפעניו! ווער שטעלט זיך דאָס אָפּ פלוצים רעדען מיט א כליר-זומר? פע, בזיונות! און וואָס וואָלט מען געקאָנט אויף מיר זאָגען, ווען מע זאָל מיר זעהן שטעהן און רעדען מיט איהם? א מערכה, וואָס ס'איז געווען אזא געפילדער, און וואָס וואָלט משה-מענדעל געזאָגט?..."

און מיט א שמיכעל איז רחל'ע צוגעגאָנגען צו משה-מענדעל'ס בעט און האָט זיך איינגעבוויגען איבער זיין קאָפּ און האָט איהם אָנגערופען ביי'ם נאָמען. משה-מענדעל האָט אויפגעעפענט די גרויע אויגען און האָט לאַנג געקוקט און האָט ניט פערשטאָנען וואָס ער זעהט פאַר זיך.

— משה-מענדעל! — האָט איהם רחל'ע געזאָגט, אָנגעבוויגען זיך אינגאנצען צו איהם. — משה-מענדעל! דו דערקענסט מיר ניט, צי וואָס? קוק איהם אָן, ווי ער באַטראַכט מיר אַביסעל! איך בין דיר, אַפנים, געפעלען אין שלייער?

— אַי, לאָז צורוח, וויל שלאָפען!... — און מיט די ווערטער דרעהט זיך משה-מענדעל אויס מיט'ן פניו צו דער וואַנד און לאָזט-אָדדים אַ משונה-ווילד חראַפּעריי.

— די מחותנת'טע און התן-כלה און אַלע מחותנים האָבען גע-לאָזט בעטען אייך מיט אייער שוויגענער און מיט אייער מאַן אויפ'ן "שלייער-וואַרמעס".

אזוי רופט-אויס היענע די שמש'טע, אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין דער טיר אַריין, נאָר דערזעהען, ווי רחל'ע שטעהט איבער'ן מאַנ'ס צוקאָפענס, טהוט זי זיך אַ וואַרף צוריק.

* * *

רחל'ע האָט געטראָפען די כלה נאָך ניט קיין אויסגעשלייערטע. ביידע חבר'טעס האָבען זיך צעקושט, און עס איז צווישען זיי גיך פערבונדען געוואָרען אַ גאַנץ וואַרעמער שמועס, ווי עס דאַרף צו זיין צווישען צוויי יונגע ווייבלעך.

דער עולם האָט זיך געקליבען ביסלעכווייז, און די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס האָבען בעדעקט די טישען מיט כל-טוב: מיט לעקאָך און מיט איינגעמאַכטס, מיט קומיש-ברויט און מיט מאַנדעל-בייגעלעך און מיט שטרודלען אַלערליי. די נעכטיגע שמשים מיט די נעכטיגע אַרעמע לייט זענען שוין אויך דאָ. דער מחותן, חיים-בנציון, לויפט-אַרום איין אויסגעצווּאַגענער, מיט אַ סאַמעטען קאַש-קעטעל, און די מחותנת'טע איז שוין היזעריג, ווי די וואַנד; דאָך הערט זי ניט אויף צו פאַראַרקעווען, טרייבט דעם אַהער און דעם אַהין און שרייט מיט די לעצטע כחות:

— איהר ווילט מיך אומגליקליך מאַכען, שונאי-ציון! איהר נעמט און שטעלט-אָוועק אַ בעקען מיט טאַרט און מיט איינגעמאַכטס דאָרט, וואו עס דאַרף גאָר שטעהן דאָס פלעשעל בראַנפען מיט די גלעזלעך, וואונד איז מיר און וועה איז מיר! געה צערייס זיך! נאָ דיר אַ חתונה! קאָסט אַ גרודע גאַלד, און צום סוף — נאָ דיר! אפילו די כליומר זענען נאָך אויך ניטאָ! טאַקי נאָר אַ מעשה קומט זיך אַנצוטוהן און גענוג!

— שאַ, לאָז זיין שטיל! — שרייט חיים-בנציון דער מחותן. — וואָס פילדערסט דו אַזוי? מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! זי טהוט גאַרניט און שרייט! וואָס שרייסט דו וואָס? אַ נאָווינע ביי דיר אַ סינד חתונה מאַכען? דאָס ערשטע מאָל, צי וואָס? קוק זי אָן, זי חריפעט אַזש! צענויפגערופען געסט מיט קרובים אַ גאַנצע שטאָדט און לויפט-אַרום און שרייט! טאַמער ווייסט דו וואָס?

— ווער שרייט, משוגענער כהן? ווער שרייט?
 — איך ווייס ווער סע שרייט? אַררבה, זאָג שוין אַליין!
 — איך שריי ניט; סע דו שרייסט.
 — איך שריי שוין? אַזוי? גאָר פאַרקעהרט?
 — אָט שרייסט דו דאָך, חיים-בנציון, וואָס איז דאָס דיר אָנ-געקומען אַזעלכס?

— א גוטער מאָרגען זאָל קומען אויפ'ן מחותן מיט דער מחותנת'טע, אויפ'ן חתן מיט דער כלה, אויף אלע מחותנים פון בירדע צדדים און אויף אלע ליבעע פריינד, ווי וואָס — גאָנץ פיין אויסגעשפיעלט!

מיט דעם הילכיגען אויסרוף פון הייקעל בדהן האָבען זיך די כליומר גענומען צו די כלים, און די חתונה איז געוואָרען וויערער אַ חתונה! דער עולם האָט זיך גענומען אויסווישען די הענד אין די פּאַלעס, פערקאָממען די אַרבעל, און ערשט נאָכדעם זיך וואָשען, געזעצט זיך צום טיש פראַווען דעם „שלייער-וואַרמעס“ — און דאָ האָט זיך סטעמפעניו גענומען דאָס פיעדעלע און האָט איבער-א-נייעס געמאַכט אלע נעכטיגע קונצען נאָך מיט עטליכע צוועלעך און מיט אַ צוויי-דריי נייע שטיקלעך, פון וועלכע דער עולם האָט גענאַפט אויף די נעגעל און איז געווען אויסער זיך. אלע אויגען האָבען געקוקט אויף איהם, אויף סטעמפעניו'; נאָך איין רחל'ע האָט נישט געקוקט אין יענעם ווינקעל — און דאָך האָט זי איהם געזעהן, און דאָך האָט זי געפיהלט, אַז ער קוקט אויף איהר... ערשט דעמאָלט, אַז סטעמפעניו האָט דאָס פיעדעלע אוועקגעלעגט, און צווישען עולם איז געוואָרען אַ הרהאָ, — ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען און האָט דערזעהן... סטעמפעניו'ן.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט זיך צו איהר גע-ווערט די כלה, וואָס האָט ביו אַהער געשוויגען.
 — אויף וועמען? — האָט זי רחל'ע געפרעגט בתמימות.
 — אויף סטעמפעניו'; אַ שענער כל-בו'ניק?...
 רחל'ע האָט איהר גאָרנישט געענטפערט דערויף. זי האָט דער-פיהלט, אַז די פאַרב קומט איהר צו אין פנים אַרײַן. די כלה האָט דאָס בעמערקט און האָט זי אַ פרעג געטהאָן:
 — ס'איז אייך הייס, רחל'ע? אַיאָ, ס'איז אייך הייס?
 — יאָ, הייס, שרעקליך הייס! איך וועל אַרויסגעהן אויף אַ מינוט אין דרויסען זיך אָפּקיהלען. — האָט איהר רחל'ע געענטפערט

און איז ארויסגעגאנגען פונ'ם טיש, בעגעגענט זיך אויף יעדען טריט מיט א סארווער אָדער א סארווערקע, וואָס האָבען איהר אָפּגעטראָג טען דעם וועג מיט גרויס כבוד, נישט אזוי צוליעב איהר, ווי צוליעב איהר זיידען מלבוש. נאָר נישט אזוי גיך האָט זי געטראָפּען צו דער טיר, דען, ערשטענס, האָט זי בעדארפט דורכשפּאַרען זיך דורך די כל־זמר, וואָס האָבען זי בעטראַכט „מיט אויגען“ און האָבען זיך דורכגעוואָרפּען אויף זייער לשון: „קליווע יאָלדאָווקע, מע דאַרף טירען מיט צוועניכע“... און אז זי האָט זיך בעגעגענט מיט סטעמד פעניו'ס אויגען, האָט זי דערפיהלט עפּים אַ מין האַרצקלאָפּעניש, וואָס זי האָט נאָך ביז אַהער קיינמאָל נישט געפיהלט; דערפון איז זי געוואָרען נאָך רויטער און האָט דערפיהלט אַ שרפּה סאַמע ביי'ם רעכטען פּנים, ווי אַ מענש, וואָס געהט אויף אַ שרפּה געפיהלט זיין רעכטען פּייער. צו די צרות האָט זי זיך נאָך געדאַרפט בעגעגענען מיט'ן מחותן רב חיים־בנציון, שוין כמעט ביי דער טיר, און דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע חתונה: רב חיים־בנציון איז געווען אַ איד אַ חסיד און האָט געציטערט פאַר אַ נקבה שרעקליך. אז ער האָט זיך בעגעגענט פּלוצים מיט רחל'ען, האָט זיך רב חיים־בנציון בעדאַרפט, אייגענטליך, אַ וואָרף טהון צוריק, ווי דער שטייגער איז. נאָר, מעשה שטן, האָט ער זיך גאָר אַ נעם געטהאָן רעכטס, און אזוי ווי זי, רחל'ע, איז אויך געגאַנגען רעכטס, איז אָפּגעגאַנגען אַ האָר, זיי זאָלען זיך צעבוצקען. לכן איז רב חיים־בנציון געפאַלען אויף אײן עצה און האָט זיך באַלד אַ האַפּ געטהאָן לינקס; צום אומגליק, איז זי אויך געפאַלען אויף דער זעלבער עצה און האָט אויך גענומען לינקס. דאָ האָט רב חיים־בנציון באַלד פּערשטאַנען, אז מע דאַרף זיך ראַפּטאַם אַ לאָז טהון טאַקי נאָר רעכטס, נאָר ביז ער האָט זיך אַ ריהר געטהאָן, איז איהם שוין רחל'ע געשטאַנען אַקענען, ווי אויף צרלהכעים — און גאָט ווייסט ביז וואָנען זיי וואָלטען אזוי אוועק געמאַצט, ווען אויף זייער גליק זאָל ניט געווען אָנגעקומען די הייר זעריגע מחותנת'טע און ניט שטעלען זיך אויס'טענה'ן מיט'ן מחותן, אויף זייער געוועהנליכען שטייגער, און דערווייל האָט זיך רחל'ע

ארויסגעחאפט אין דרויסען ארויס, אביסעל אָפּקיהלען זיך פון דער שרעליכער היץ.

IX.

רחל'עס ביאָגראַפֿיע און חי-ה-עטעל'ס
ראַמאָן.

אין דרויסען איז אָבער געווען נאָך הייסער. עס איז געווען אַ תּמוז'דיגער טאָג. די זון האָט געהאַלטען אין מיטען הימעל און האָט געסמאַלעט און געבראָטען גאָר אָהן רחמנות. אויף די היל-צערנע און שטרויענע דעכער פון די מאַזעפּעווקער הייזער האָט זיך דער אָפּשיין פון דער זון צעגאַסען מיט טויזענדער פּאַסען, וואָס צי-טערען און שוועבען, ווי די הוואַליעס פונ'ם טייך; חדר-יונגלעך רופען דאָס אָן: "די שכינה רוהט".

אַקעגען רחל'ען שטעהט דער מאַרק: ער איז ברייט און פּוסט. די קלייטען מיט די רויטע פּאַרטיבלעך זענען אָפּען, און די ווייבער זיצען אויף פיערעקעכיגע בענקלעך און אַרבייטען אַ זאָק מיט אַ שרעקליכער געשווינדקייט. ביי דער זייט שטעהען מולטערלעך מיט יאַגעדעס, מיט קיבלעך און מיט קאָרושיקלעך, און אַ ציעג גנבה'ט זיך אונטער און האָט חשק צו מאַכען אַ שטיקעל אומגליק, נאָר מע דערלאָזט זי ניט. ווייט-ווייט געהען אַ פּאָר אָכסען מיט אַ גרויסער פּוהר סנאָפּעס קאָרן; די פּוהר מאַכט-אָן אַ מורא'דיגען פּאַראָך אַרום זיך, און הינטען געהט-נאָך אַ קליין שייגעצעל מיט אַ גרויס וואַרעם היטעל, מיט אַ מאַרבע, מיט אַ לאַנגער בייטש און באַרפּיס, און אַ גרויסער הונד לויפט איהם נאָך מיט אַיין אַרויסגעשמעלטער צונג.

רחל'ע שטעהט און בעטראַכט דאָס גאַנצע וואַכעדיגע אויסזיכט און פּערגלייכט דאָס מיט איהר בלוויידען מלבוש, הימעל-קאָליר, און מיט די פּערעלעך, בראַסליעמען, אויהערינגלעך, פינגערלעך — און זי פּיהלט, אַז זי איז עפּיס נאָר ווילד-פּרעמד מיט דעם דאָזיגען

בילד, מיט דער גאנצער נאטור, עפּיס ניט אַהין, ניט אַהער, ניט מאַרקאידניע, ניט גראַפּינע — גלאַט אַ איריש קינד, אַ אירישע טאַכטער, פּטור פּון אַלץ. אַט האָט זי זיך אַ מאַן, עסט זיך קעסט ביי די שוועהרראון-שוויגענער, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלטען וואַסער, און דער מאַן איז אַדער אין בית-מדרש, אַדער אין מאַרק, געהט-אַרום מיט'ן שטעקעלע און זאָגט ווערטלעך.

אַצינד, שטעהענדיג אַט דאָ, נאָהענט צו דער נאטור, האָט זי זיך כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען גענומען רעכט בעטראַכטען, ווער זי איז, און עס איז איהר אַרויפגעקומען אויפ'ן זינען אַ נייע מחשבה, אַז עס פעהלט איהר עפּיס. וואָס — ווייסט זי נישט, נאָר עפּיס פעהלט איהר, עפּיס געהט איהר אָפּ...

רחל'ע איז געווען אַ פשוט איריש ווייבעל אָהן אויבערקעפלעך, אָהן שפיצלעך. מיט איינעם וואָרט — דאָס, וואָס מע רופט-אָן ביי אונז אַ אירישע טאַכטער. געוואַכסען צווישען אַ סך קינדער, איז זי ביי פאָטער און מוטער אין סקווירע געווען ניט אַזאַ אַנטיק: „ווייס איך, אַ מיידעל, לאָז זי זיך וואַכסען גע-זונטערהייר"... און בכדי זי זאָל זיך ניט אַרומבלאַנקעווען פאַר די אויגען און עס זאָל זיין ווינציגער מיט אַ קינד אין שטוב, האָט מען זי אָפּגעשיקט גלייך מיט אַלע איהרע ברודערלעך אין חדר אַריין. נאָכדעם, אַז זי איז שוין אַביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט מען זי אָפּגעגעבען לערנען זיך שרייבען צו מאַטעל שפּרייז, דעם „מיר-דעלשען שרייבער“, דאָרט, ביי מאַטעל שפּרייז, דעם „מיר-חבר'טעס, קליינע און גרויסע מיידלעך, נאָר מעהר האָט זי ליעב געהאַט צו שאַרען זיך אַרום די עלטערע מיידלעך, פּון וועלכע זי האָט ליעב געהאַט צו הערען מעשיות, שענע וואונדערליכע מעשיות. די מיידלעך וויעדער האָבען ליעב געהאַט רחל'ען פאַר איהר זינגען, פאַר איהר שען זינגען.

— זינג אונז, רחל'ע, האַרצעניו! זינג, נישקשה, אַצינד איז ניטאָ קיין יונגלעך.

פאר יונגלעך און פאר עלטערע האָט זיך רחל'ע געשעמט צו זינגען, בפרט נאָך פאר גרויסע יונגלעך האָבען איהר די חבר'טעס אַליין געזאָגט, אז ס'איז ניט שען, מע טאָר ניט...
— נו, זינג שוין, רחל'ע. קוק זי אָן, מע דאַרף זי בעטען.
און רחל'ע פּאָלגט די גרויסע מיידלעך און פּערציהט אויף איהר דינער, ווייכער שטימע אַ ליעדעל, אַ אידיש ליעדעל.

אויפ'ן באַרג שטעהט אַ טויב,
און טהוט זיך טרויעריג ברומען,
ערגיץ האָב איך אַ ליעבען פריינד —
און קאָן צו איהם נישט קומען...

רחל'ע זינגט דאָס דאָזיגע ליעבע ליעדעל מיט גרויס געפיהל, גלייך ווי זי וואָלט פּערשטאַנען דאָס וואָרט „ליעבע“. יענע אָבער, איך מיין די עלטערע מיידלעך, האָבען דאָס, אַפּנים, יאָ פּערשטאַנען, מחמת זיי פלעגען זיך דערביי פּערזאָרגען, זיפּצען, און אַמאָל לאָזען אַ טרער אויך...

מעהר פון אַלע האָט ליעב געהאַט צו הערען די דאָזיגע ליעדעל לעך, וואָס רחל'ע האָט געזונגען פאר איהרע חבר'טעס, איינע פון זיי מיט'ן נאָמען חיה-עמעל, זעהר אַ שען מיידעל, אַ יתומה. היה עמעל איז געווען איינע פון אַ סך מיידלעך. איהר ביאָגראַפיע איז די ביאָגראַפיע פון פיעלע אידישע טעכטער און קאָן דערזעהלט ווערען אזוי קורץ און אזוי גיך, ווי מאַכען אַ ברכה „שהכל נחיה בדברו“. אָט האָט איהר זי אינגאַנצען:

אַמאָל (נישט זעהר לאַנג) זענען געווען צוויי ברידער אין דער שטאָדט סקווירע, איינער האָט געהייסען אַהרן און דער אַנדערער האָט געהייסען לייב. אַהרן איז יונג געשטאַרבען און נאָך איהם איז נאָכגעשטאַרבען זיין ווייב, און עס איז פון זיי איבערגעבליבען אַ טאָכטער חיה-עמעל. האָט זיך אויף איהר דערבאַרעמט דער פּעטער לייב און האָט זי צוגענומען צו זיך מיט איהר ירושה. דער פּעטער לייב האָט זיך אַפילו מיט דער יתומה נישט אזוי שען בע-

גאנגען, די גאנצע ירושה האָט ער זיך צוגענומען (א דריי טויזענד קערבלעך, זאָגט מען), און איהר, דער יתומה, האָט ער געגעבען, מחילה, אַ פייג, און האָט זי חתונה געמאַכט פאַר אַ חניאָק, אַ קלאַב שבכּלבים, וואָס איז איהר דערנאָנגען די יאָהרען, און חיה־עטעל איז יונג, צו צוויי און צוואַנציג יאָהר, גענאָנגען פון דער וועלט. אָט מיט דער חיה־עטעל איז אונזער רחל'ע געווען אַ לייבליכע חבר'טע, און זיי האָבען זיך ביידע זעהר ליעב געהאַט. און אָט מיט דער חיה־עטעל איז אַמאָל געזעסען רחל'ע שבת בייטאָג ביי'ם פענר סטער, גאַנץ פּיין אויסגעקעמט און אָנגעטאָן שבת'דיג, ווי עס גער הער צו זיין. ווי דער שטייגער איז, האָט רחל'ע געזונגען איהרע ליערלעך, און חיה־עטעל האָט געהערט. רחל'ע האָט געזונגען:

אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,
אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,
און מיך לאָזט דו איבער!...

— רחל'ע, האַרצעניו, נשמה'ניו! — זאָגט חיה־עטעל. — זינג דאָס נאָך אַ מאָל!

— איבערזינגען דאָס נאָך אַ מאָל? — פּרעגט זי רחל'ע פּער-וואונדערט. — נו, איך קאָן דאָס דיר אָנהויבען נאָך אַ מאָל פון אָנהויב:

אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,
אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,
און מיך לאָזט דו אי-איבער!...

פּלוצים דערזעהט רחל'ע, ווי חיה־עטעל די יתומה ליגט מיט'ן פנים אויף דער האַנד און איהר קאָפּ מיט די פלייצעס וואַרפען זיך. רחל'ע בלייבט שטיל און הערט, ווי חיה־עטעל חליפּעט. — נאָט איז מיט דיר, חיה־עטעל, דו וויינסט? וואָס עפּים אין מיטען דרינען געוויינט? זאָג מיר, וואָס איז דיר, חיה־עטעל, אַזעלכעס געשעהן? פּלוצים נאָר, נאָ דיר אַ געוויין!

— אוי, רחל'ע! — ענטפערט זי איהר מיט א געוויין. — אוי, רחל'ע, דאָס ליעדעל, דאָס ליעדעל דיינס!

— דאָס ליעדעל? וואָס זשע איז דאָרט אזעלכעס? וואָס דאָרף מען וויינען דערויף?

— אוי, רחל'ע, פרעג מיך נישט, פרעג נישט קיין פאַרביטערט האַרץ! אַ פייער ברענט אין מיר! עס ברענט אין מיר אַ העליש פייער אָט דאָ, זעהסט דו, אָט דאָ?!

און חיה-עטעל ווייזט איהר אָן ביי זיך אויפ'ן האַרצען. רחל'ע קוקט אויף איהר פערואונדערט און צעמישט.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי, רחל'ע? דו פאַרשטעהסט ניט, דו קאָנסט ניט פיהלען וואָס מיר איז; מיין האַרץ איז מיר אזוי שווער, איך בין אזוי עלענד, אזוי פאַרוויסט, איך טראָג אזעלכע מכות, אז איך מוז דיר אַלסדינג דערצעהלען — אַלסדינג!

און חיה-עטעל דערצעהלט רחל'ען אַ גאַנצע געשיכטע, אַ טרוי-עריגע מעשה, אַפילו אַ געוועהנליכע, וואָס טרעפט זיך גאַנץ אָפט ביי אידען, נאָר זעהר אַ טרויעריגע מעשה, ווי אזוי איהר פעטער לייב האָט זיך מיט איהר מיאום בעגאַנגען, און צומיינסטען — זי, די מרשעת, די מוהמע, און ווען ניט דעם פעטער לייב'ס יונגער זוהן בנימין, וואָלט זי שוין לאַנג אַנטלאָפּען אין דער וועלט אַריין, אָדער אין טייך אַריינגעוואָרפּען זיך. אָט דער בנימין איז געווען איהר איינציגע נחמה אויף דער וועלט; מיט איהם איז זי דאָס אויפגע-וואַכסען אינאיינעם; ער איז צו איהר געווען ווי אַ ברודער, ווי אַיין אייגענער ברודער — און צום סוף איז ער אַוועקגעפּאָהרען, האָט זי איבערגעלאָזט אויף צרות, ווי אַ פרעמדער, גאָר ווי אַ ווילד-פרעמדער.

— איך פאַרשטעה ניט, חיה-עטעל, וואָס באַדאַרף מען דאָ אזוי אַיינלעגען די וועלט, ווען אַפילו אַיין אייגענער ברודער פּאָהרט אַוועק, כּפּרט נאָך ניט קיין אייגענער!

— אוי, רחל'ע, דו ווייסט נישט, ווי היימיש ער איז מיר געווען, ווי אַייגענעבאַקען אין האַרצען, טאַקי נאָר ווי אַיין אייגענער, נאָך

מעהר ווי ציין אייגענער, זאָג איך דיר! אז איך האָב געזעהן פאַר זיך בנימינ'ען, איז מיר געווען אַ ליכט אין די אויגען, און אז ער איז אוועקגעפאָהרען...

— בנימין האָט דאָך געמוזט אוועקפאָהרען, חיה-עטעל, ער האָט דאָך חתונה געהאַט.

— אוי, רחל'ע-קרוין, זאָג עס מיר ניט, איך קאָן דאָס ניט הערען! דאָס וואָרט „חתונה-געהאַט“ נעמט ביי מיר אַרויס מיין גאַנצע חיות! ווען איך דערהער, אז מע זאָגט: „בנימין האָט חתונה געהאַט“, עקט זיך מיר דאָס לעבען. דו ווייסט דאָס ניט, רחל'ע, הלאַזי זאָלסט דו דערפון נישט וויסען אייביג... וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי? בנימין האָט מיר צוגעזאָגט, געשוואָרען, אז ער וועט מיך נעמען.

— נו, למאזי זשע האָט ער דיך ניט גענומען, חיה-עטעל?

— דו פרעגסט, ווי אַ קינד, רחל'ע. מסתמא איז מיר ניט באַשערט. מסתמא איז דאָר איהר מול.

— ער האָט דאָך דיר אָבער געשוואָרען, אז ער וועט דיך יאָ נעמען.

— נו, מילא, האָט ער געשוואָרען! ער האָט זיך אַלץ געקליבען זאָגען דעם פעטער, אָפגעלעגט פון טאָג אויף טאָג: ער האָט מורא געהאַט פאַר איהם (דו קענסט דאָך מיין פעטער לייב), ביז ער איז אַ התן געוואָרען פאַר איהר. און אז איך האָב געמאַכט מיט איהם אַ שמועס מכה דעם, האָט ער מיר געזאָגט, אז ביז דער חתונה איז נאָך ווייט, ער וועט נאָך קאָנען רעדען — און אזוי זענען אוועקגע- גאַנגען די טעג מיט די יאָהרען, ביז ס'איז געקומען די צייט, אָט אַ יענע פינסטערע צייט, אויף מיין שלים-מזל... איך בין אַליין געווען ביי דער הופּה, איך האָב אַלסדינג געזעהן מיט מיניע אויגען, אַלסדינג, ווי אזוי ער האָט איהר אָנגעטהאָן דאָס פינגערעל, געזאָגט וואָס מע באַדאַרף... דער חזן מיט די משוררים האָבען געזונגען, און בנימין האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אויף דער ערד, ער זאָל

מיך ניט זעהן — נאָר איך ווייס, אַז ער האָט מיך געזעהן... אַך, רחל'ע, ווי אזוי לעב איך? ווי אזוי האַלט איך דאָס אויס?
 — ווי באַלד אזוי, חיה־עטעל, איז דאָך בנימין אַ גרויסער לינג נער און איז ניט ווערטה, וואָס די ערד טראַגט איהם.
 — ניין, זאָג דאָס ניט, רחל'ע, דו קענסט ניט בנימין'ען; דו ווייסט ניט, וואָס פאַר אַ דימענט דאָס איז, וואָס פאַר אַ טייער האַרץ ער האָט!... דאָס איז ער אינגאַנצען שולדיג, דער פעטער לייב, דער רוצח, מיין טאַטענ'ס בלוט זאָל איהם נאָר אַקעגען קומען, רבונו של עולם!
 — איך זעה אַרויס, חיה־עטעל, אַז ער טהוט דיר, אַפנים, גוט באַנג.

— באַנג, זאָנסט דו? איך שטאַרב, איך געה־אויס מיט דו כחות — און זי זאָגט נאָר באַנג־שמאַנג!
 — נו, און זי, חיה־עטעל, זי איז עפּים אַ שען ווייבעל?
 — ווער זי?
 — זי, בנימין'ס ווייב מיין איך.

ביי די ווערטער האָט רחל'ע דערזעהן, ווי חיה־עטעל ווערד רויט און נאָכדעם בלייך, אַלערליי פאַרבען. רחל'ע האָט נאָך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס חיה־עטעל וויל איהר דערויף ניט ענטפערען; נאָר פיהלען האָט זי געפיהלט, אַז נאָך אַ מאָל איבער־פרעגען זי דאַרף מען ניט. „מסתמא פאַסט איהר ניט, אַז זי מאַכט אַ שווייג; מסתמא טהוט איהר וועת, אַז זי וויל דערפון ניט רעדען“...

אין אַ צייט אַרום האָט זיך רחל'ע בעגעגענט מיט חיה־עטל'ען אויף אַ חתונה, טאַקי ביי חיה־עטל'ען אויף דער חתונה. חיה־עטעל איז געווען אַ כלה, ווי אַלע כלות; געזעסען, ווי אַ כלה דאַרף זיצען, געשוויגען, געזאַנגען צו דער חופּה, אויף מאַרגען אויסגעשלייערט זיך, געווען אַפילו בלייכליך אויפ'ן פנים, אַביסעל ווי פערטראַכט.

נישט פרייליך... נאָר נישקשה, עם מאַכט ניט אויס: אַ כלה דאַרף אזוי זיין. וואָס זשע? טאַנצען זאָל זי געהן? ...
 ווער ווייסט, וואָס ביי חייה'עטל'ען איז געווען אויף דער מחשבה, אויפ'ן האַרצען? דאָס האַרץ פון אַ אירישער טאַכטער איז אַ סוד, אַ גרויסער סוד. אַ קאַסטען, אַ פערשלאָסענער קאַסטען, און דערצו פאַסט טאַקי ניט פאַר קיין מאַנסביל אַריינצוקוקען אַחין — עם איז עפּים נישט קיין דרן-אַרץ...

X.

אַזן ווייטער אַ מאָל רחל'ע.

אויף דער שאלה: „וואָס טהוט זיך ביי חייה'עטל'ען אינווענין אין האַרצען?“ — אויף דער שאלה האָט זיך רחל'ע פערטראַכט ביי חייה'עטל'ען אויף דער חתונה. רחל'ע האָט וועגען דעם מיט קיינעם נישט גערעדט; דאָך האָט זי פערשטאַנען מיט'ן שכל און אַביסעל געפיהלט מיט'ן האַרצען, אַז חייה'עטל'ען דאַרף אַצינד זיין ניט אין בעסטען, זיצענדיג מיט איהר בעשערטען, אַ ווילד-פרעמדען בחור, און ווען איהר אייגענער בנימין איז דאָרט ערניץ מיט זיין ווייב... רחל'ען האָט זיך אַפילו שטאַרק געגלוסט אַ פרעג טהון אַצינד חיה'עטל'ען, וואָס הערט זיך מיט בנימינ'ען, וואָס מאַכט ער, צי שרייבט ער בריוולעך? נאָר, צוגעגאַנגען נאָהענט צו חייה'עטל'ען און אַרייני-געקוקט איהר אין איהר בלייך פנים אַריין און דערהערט, ווי זי זיפצט גאַנץ אָפּטליך, — האָט איהר דאָס וואַרץ נישט פערטראַגען צו רעדען מיט איהר פון אַזעלכע זאַכען.

מיר קאָנען דענקען, אַז דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען, וואָס זי, רחל'ע, האָט זיך פערטראַכט וועגען אַזעלכע ענינים. עם קאָן זיין, אַז איין רעכטער פאַסט פונ'ם לעבען זאָל אַרויסרופען אַ סך מעהר מחשבות און אויפוועקען אַ סך מעהר געפיהלען, ווי צעהן גוטע ביכער. אמת, רחל'ע איז געווען אַ פשוט איריש מיידעל, אָהן חכמות, נאָר קיין נאַריש מיידעל איז זי ניט

געווען; פאר וואָס זשע זאָל זי נישט בענעמען אַ זאָך מיט איהר אייגענעם געבאָרענעם שכל? אמת, רחל'ע האָט נישט געוואוסט פון קיין העלדען, פון קיין ראָמאַנען, אָבער אַ ריין האַרץ, אַ ריין אידיש האַרץ האָט זי געהאַט; פאַר וואָס זשע זאָל זי ניט פיהלען קיין פּרעמדע צרות, נישט פּערשטעהן קיין פּרעמדע יסורים? אין דעם פּרט, קאָן מען זאָגען, איז רחל'ע מיט אַ מאָל עלטער געוואָרען אויף עטליכע יאָהר, אַ דאַנק הי-העטל'ען מיט איהר אידישען ראָמאַן. אין יענער צייט איז שוין רחל'ע אויך געווען אַ כלה, און פון איהר חתן משה-מענדל'ען האָט זי זיך אָנגעהערט אַזעלכע שבחים מיט אַזוי פיעל מעלות, אַז זי האָט געקוקט אויף זיך, ווי אויף איינע אַ גליקליכע אין דער וועלט.

— קיין עין-הרע, אַזאַ גליק! — האָט זי געהערט פון אַלע זייטען.

— אַ שמאַץ-גרוב! איין אָנקומעניש! רב אייזיק-נפתלי איז אַ איד אַ בעל-הבית, דער פיינסטער פון אַלע מאַזעפּעווקער בעל-בתיים, און האָט איין זוהן, איין-איינציגען זוהן, און נאָך וואָס פאַר אַ זוהן, נו, אַ מזל!

און באמת איז משה-מענדעל טאַקי געווען אַ פּיין בחור'על און האָט געקאָנט געפּעלען יעדען: אַ וואָהלס, אַ לעבעדיגס, אַ גמרא-קעפּעל, אַ שענער בעל-תנ"ך, דערצו נאָך אַ כתב-א-רבה אויף עטליכע הענד, אַזוי, אַז מיט זיינע כתבים האָט זיך גאַנץ מאַזעפּעווקע אַרומ-געטראָגען, און אַפילו מאַטעל שפּרייט אַליין, דער „מיינדעלשער שריו" בער" אין סקווירע, האָט אָנגעזאָטעלט זיין רויטע נאָז מיט אַ פּאָר שפּאַקולען, האָט עטליכע מאָל בעטראַכט דעם חתנ'ס כתב, ווי אַיין עכטער מבין, און האָט מודה געווען, אַז דער חתן האָט אַ גאָלדען הענטעל, און אַז ער וועט זיך מיט דער צייט אויסשרייבען די האַנד, וועט ער, אם ירצה השם, קאָנען שרייבען.

גערערט האָט רחל'ע מיט איהר חתן זעהר ווינציג, דען וואו איז ער געווען און וואו איז זי געווען? פון מאַזעפּעווקע קיין סקווירע איז גאַנץ ווייטליך, און געזעהען האָבען זיי זיך בסך-הכל איין מאָל.

אי דאָס — נאָר אַ צוויי שעה, אי דאָס — פאַר אַ גאַנצען מיני אידען, אי דאָס — איז דער חתן געווען אין איין חדר און די כלה — אינ'ם אַנדערען חדר. דערפאַר אָבער האָבען זיי זיך איבערגעשרי- בען מיט בריוולעך כמעט אַלע וואָך, אַ קיילעכיג יאָהר כסדר, ביז דער חתונה. אמת, אין דעם איבערשרייבעכטס — וואָס דאַרף מען דאָ לייקענען? — האָט מאָטעל שפּרייז געהאַט אַ גרויסען חלק, דען אַזוי ווי דעם חתן'ס בריוולעך זענען געווען געשריבען אין דריי שפּראַך: העברעאיש, רוסיש און דייטש. דערום האָט מאָטעל שפּרייז געמוזט זעהן, אַז זי, די כלה, זאָל אויך עפּים ניט פּער- שעמט ווערען. און בכדי צו בעווייזען בעשיינפּערליך, אַז פון מאָטעל שפּרייז'ס חדר געהען ניט אַרויס קיין מיידלעך גלאַט אַזוי, ווי ביי אַנדערע שרייבערס, האָט ער זיך געפלייסט, אַז אין דער כלה'ס בריוולעך זאָל זיין צוגעזעצט נאָך פּראַנציוזיש אויך, דאָס הייסט, פּראַנציוזישע אותיות, אין וועלכע מאָטעל שפּרייז איז געווען נאָר אַ גרויסער בקי. בכלל קאָן מען זאָגען, אַז אַ גאַנץ יאָהר כסדר האָבען זיך חתן-כלה געשפּילט אין כתיבתים, און נאָר דעמאָלט האָבען זיי אויפּגעהערט דאָס דאָזיגע שפּיעל, ווען מען האָט זיך שוין אָנגעהויבען רעכט גרייטען צו דער חתונה.

די חתונה איז אָפּגעלאָפּען, ווי אַלע אידישע חתונות; אַביסעל האָט כלה'ס צד ניט יוצא געווען, נישט לייטיש זיך אויסגעשטעלט, גאַנץ אידישליך... און אַביסעל האָט זיך חתן'ס צד געבלאָזען, גער- ווערטעלט און שטילערהייד אָנגערופּען דעם מחותן מיט'ן נאָמען „דבר-אחר“, ווי ער האָט דאָס אַרענטליך פּערדיענט. נאָר גאָר גישט, עס מאַכט ניט אויס; מע מאַכט, ווי דער שטייגער, אַ כוסה, מע בעט זיך איבער, די כלה געזעגענט זיך אָפּ מיט אַלע איהרע ליעבע, מע בעגלייט זי ביז אַרויס דער שטאָרט, מע קושט זיך, מע וויינט, מע פּטר'ט אַרויס אַ טאַכטער — און מע פּיהרט זי אַוועק אַהין, צו די שווער-און-שוועגער אויף קעסט.

XI.

און וויעדער א מאָל רחל'ע.

דאָרט, ביי שוועהר-און-שוויעגער, האָט זיך אָנגעהויבען פאַר רחל'ען אַ נייע וועלט. ווי אַ שנור, און איין-איינציגע שנור, און אַ געראַטענע שנור, האָבען זי אַלע גיך ליעב געקריגען און מע האָט זי אָפּגעהיט, געפאַנקעוועט, געבלאָזען דאָס אָרט פאַר איהר. און ווער שמועסט די שוויעגער, דוואָס-י-מלכה, וואָס האָט קוים דערלעבט אַזאַ נחת, האָט פשוט דאָס לעבען אַוועקגעלעגט צוליב איהר: נאָר „רחל'ע און רחל'ע!“ וואו ערגיז אַ פעט שטיקעל פלייש, אַ מאַר-כעדיג ביינרעל, אַ געשמאַקע זאָך — אַלץ רחל'ען. גאַנץ פריה, רחל'ע האָט נאָר-וואָס געעפענט די אויגען — אַהאַ, דאָס קריגעל ציקאַדיע שמעהט שוין אויפ'ן מיש, און דוואָס-י-מלכה, וואָס איז אייגענטליך, אַ פערנומענע, אַ מאַרק-אירינע, דרעהט זיך אַרום און זעהט, אַז די שנור זאָל האָבען אַלץ צו דער צייט.

— וואָס דאַרפט איהר זיך מטריח זיין, שוויעגער?

— נישקשה, טרינק, רחל'ע, עס, רחל'ע!

איין אַנדערס מאָל זעהט רחל'ע, ווי די שוויעגער לויפט פון מאַרק אָהן אַ נשמה און פאַלט-אַריין אין קיך מיט קול-קולות אויף די מענשען, שעלט און קאַרעניעט, גלייך ווי מע וואָלט זי דאָרט געקוילעט.

— וואָס איז, שוויעגער? — פּרעגט זי רחל'ע.

— איך האָב געמיינט, דו ביזט שוין לאַנג אויפגעשטאַנען, און די מילך שמעהט און זירט און זירט — זידען זאָל, רבונו של עולם, מיין מויד'ס פאַרע — און איך לויף, איך ווייס וואו איך בין אין דער וועלט? אין קלייט איז, קיין עין-הרע, איין ענגשאַפט — מע זאָל נאָר באַהיט ווערען, און ער, מיין דאָליע, שמעהט די הענט פאַרלעגט אַרונטער, ווי אַ מחותן! איך בעט איהם רחמים: נעם טראָג-אַוועק אַחיים אָט אַ צוויי פרישע בייגעל! מאַמער ווילסט דו עסען — עס, רחל'ע, גוטע בייגעל, איך קויף תמיד ביי לייציבען

בייגעל, איך וועל ביי קיין אנדער אידניע ניט נעמען, מע זאל מיר אָנשימען א פולע שטוב מיט גאלד — גאָט מעג איהר טאָקי העלפּען! וויפּיעל זי קומט נעבאָך אָפּ פון איהר מאַן דעם שכור! ווי אזוי טראָגט די ערד אויף זיך אזא נפש — פאַרשטעה איך נישט, נאָר אַ בזיון דאָרט דעם טאַמען אויף יענער וועלט... יא, וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען? משטיינס געזאָגט, דער קאַפּ איז מיר אזוי פאַרשלאָגען... שא, אָן געהט זי שוין, די יפהפיה. מויד! וואו ביזט דו שוין געווען, מויד?

און דאָ געהט אַוועק אַ ניי צעטעל פון קללות מיט גוואַלדען פאַר דער מילך פון רחל'עס וועגען, פאַר דער ציקאַריע פון רחל'עס וועגען, פאַר דעם אָנבייסען פון רחל'עס וועגען — הכלל, מיט רחל'ען האַלט אין איין קאָכען די גאַנצע שטוב. אפילו דער שוועהר, וואָס איז תמיד געווען פערנומען מיט זיך און מיט זיינע געשעפטען, האָט אויך שטענדיג גאָכגעקוקט נאָך איהר, גאָכגעפרעגט אויף איהר.

דאָס גאַנצע אַרומפאַדקעווען מיט'ן אַרומטאַנצען אַרום איהר איז רחל'ען, אייגענטליך, געווען אַביסעל פּריקער, טאָקי אַריבער דער טבע; און דעם אמת מוז מען זאָגען, אַז רחל'ע איז געווען אַ סך ווינציגער צוגעלאָזט צו זיי, אַלס זיי צו איהר.

אַז מיר זאָגען „זיי“, מיינען מיר דאָס די שוועהר-און-שוויעגער, און משה-מענדל'ען, דעם רעכמען פאַרשוין, וואַרפען מיר אַרויס פון צעטעל, וואָרום צווישען דעם יונגען פאַרפאַלק איז געווען אַזעלכע מחזקות, וואָס מע קאָן זיי נישט אָנרופען ניט גוט, ניט שלעכט. זיי, דאָס פאַרפאַלק, האָבען צווישען זיך קיין סך נישט גערעדט, און טאָקי נישט געקאָנט רעדען: אַזא יונגעראַמאן, ווי משה-מענדעל, וועט זיך ניט נעמען אַנידערזעצען אין מיטען בייטאָג אין דער היים רעדען מיט'ן ווייב, און אויף דער נאַכט, קוים זענען זיי שוין יאָ געבליבען אַ מינוט אַלײן, האָט דאָס אָבער טאָקי מעהר נישט גע-דויערט, ווי איין רגע: באַלד איז געקומען אָדער רב אַייזיק-נפתלי און האָט אַרײַנגעקוקט צו די קינדער, אָדער עס האָט אָנגעטראָגען

דוואָס־מלכה'ן מיט אַ קריגעל, מיט אַ טעפעל, מיט אַ גלָאָז, אָדער מיט אַ שאָל.

— אַט נעם אויף אַ ציקאוועסט, רחל'ע, און פאַרווך אַט דעם אַיינגעמאַכטס.

— וועה איז מיר! איך האָב דאָך שוין אַ מאָל הונדערט פאַר-זוכט אַט דעם אַיינגעמאַכטס, שוויגענער!

— ס'א גראַם! געה שוין געה, קינד, וואָס דו רעדסט! אַט דעם אַיינגעמאַכטס האָסט דו נאָך אַפילו נישט אָנגעקוקט אין די אויגען.

און רחל'ע נעמט וויעדער אַ מאָל פערזוכען דעם אַיינגעמאַכטס, וואָס קריכט איהר שוין פון האַלז.

— אַ דונער איז מיר, רחל'ע, ביזט דאָך פאַרחליאַנעט געוואָרען! טהו אַ קוק אַביסעל, ווי אַ מענטש עסט! פון וואָס דו לעבסט — ווייס איך נישט. כלעבען, מע וועט דיך דערזעהן עמיצער פון סקווירע, וועט מען דאָס מיר אַ קאַפּ אָנטעלטען: אַ שענע שווייע-גער — אַ געשוויר איהר אין דער לעבער! — וועט מען זאָגען. — מיין אויסגעהאָדעוועט אַ שנור — אַ שטריק איהר אויפ'ן האַלז! וועה איז מיר, עס האָטש עפּים פון יוצא וועגען!

— לאָזט מיר, איך בעט אַיך, צורוח, שוויגענער! איך בין זאַט, הלואי ביו מיין לעבען.

— נו, טהו מיר צוליעב, טאַכטער! מע טהוט צוליעב אַ מאָל אַ שוויגענער אויך; עלעהיי איך בין אַ מאַמע. נעם האָטש איין פּיצעל און טהו מיר נישט אָן קיין יסורים!

און רחל'ע וואַרגט זיך מיט נאָך אַ שטיקעל און מיט נאָך אַ שטיקעל, און עס ווערד איהר נמאס אזא לעבען, האָטש זי ווייסט גאַנץ גוט, אז מע איז איהר געטרוי, איבערגעגעבען ביז לעצט, און לאָז זי זאָגען, אז זי וויל דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, בעקומט זי דאָס: וואָס הייסט, ס'איז אַ תירוץ? רחל'ע וויל — דאַרף עס זיין! נאָר אַ מענש איז ניט קיין אַכס, ניט קיין גאַנז, וואָס זאָל צו-פּריעדען זיין נאָר מיט גוט האָדעווען. אַ מענש קאָן ווינציג-וואָס

הנאה האָבען, אז מע זאָל איהם נאָכגעהן כסדר, אומערום, פיס־טריט, אָפּבלאָזען יעדען אָרט, וואו ער שטעלט אַ פוס, צעהלען זיינע טריט, אַכטונג געבען אויף יעדען ביסען, אויף יעדען שלונג, הענגען איבער איהם, ווען ער זיצט, זיצען איבער איהם, ווען ער שלאָפט — מיט איינעם וואָרט, מע זאָל האַלטען זיין לעבען איב־גאַנצען אין פרעמדע הענד און איהם ניט איבערלאָזען גאָרנישט... אין אזא טרויעריגער לאַגע האָט זיך געפונען רחל'ע אין יענער צייט, וואָס עס קומט־פאָר די דאָזיגע געשיכטע. רחל'ע האָט נישט געהאַט אפילו פאָר וועמען זיך צו קלאָגען. איהרע פאָטער און מוטער האָבען זי געהאַלטען פאָר איינע אַ גליקליכע, און זייערע בריעה צו איהר זענען תמיד געווען פול מיט נחת, מיט תענוג און מיט ברכות צו גאָט ברוך־הוא, וואָס ער האָט זיי אזוי בעגליקט. און איהרע בריעה צו זיי זענען אויך געווען אָנגעפילט מיט „ברכה וחלחה“, מיט „נחת און פערנעניגען“, מיט „ברוך־השם“ און מיט „הלואי אויף ווייטער ניט ערנער“, און האָבען זיך שטענדיג אויס־געלאָזט מיט „גליק און פריידען“ און „פרייליכע הערצער אָמן סלה“.

טיעה אין האַרצען האָט זי געטראָגען אַ פערדראָס אויף משה־מענדל'ען, למאז ער האָט זיך געהאַלטען ווייטליך פון איהר און עפּים אזוי ווי העכער פון איהר, עפּים ניט איהר גלייכען, ווי דער שטייגער איז פון אַ אידישען יונגעמאַנטשיק אַ תכּשיט; ער קאָן זיך ניט אַראָפּלאָזען אזוי נידעריג צום ווייב, עס קומט ביי איהם אויס עפּים נישט גלאַט, זעהר פּריקרע... אינוועניג אין האַרצען קאָכער האָט זי משה־מענדעל גאָר נישט פיינט געהאַט; פּערקעהרט, ער איז איהר געווען געטריי, זעהר געאָריי, טאַקי מיט איין אמת, גאַנץ בתמימות. איינמאָל איז רחל'ע עפּים חרוב געוואָרען און איז געלעגען אַ פּאָר טאָג צו בעט; דעמאָלט איז משה־מענדעל נישט אָפּגעטראָטען פון איהר די גאַנצע צייט, געזיפּצט, געהאַט יסוריט, אויסגעגאַנגען כאמת מיט אַלע כחות.

— אַ צערבעלי־היים! — האָט ער געזאָגט צו דער מוטער און אויף זיינע אויגען זענען געווען טרערען. — מע דאַרף רופען דעם

רופא אָדער דעם פעלרשער. איך קאָן דאָס נאָר נישט צוזהן, ווי זי ליגט נעבאָך אין אַ העליש פייער — אַ צער־בעלי־חיים! אויפ'ן דריטען טאָג איז רחל'ען גרינגער געוואָרען. משה־מענדל דעל איז דאָך נישט אָפגעטרעטען פון איהר, און אָט דאָ, זיצענדיג ביי איהר צוקאָפּענס, האָט משה־מענדל געהאַט אַ גוטע געלעגענע־הייט אַביסעל צו פערברענגען און שמועסען מיט זיין שענער ליער בער רחל'ען. דערצו האָבען ווי ביידע חשק געהאַט — מע מוז דעם אמת זאָגען. משה־מענדל האָט זיך צוגעזעצט צו איהר גאַנץ נאָהענט, אַזוי נאָהענט, אַז איהר שענער קאָפּ, וואָס איז געווען נאָר האַלב צוגעדעקט מיט אַ ווייס טיכעלע, איז געווען כמעט ביי איהם אויף די הענד... רחל'ע האָט אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען אויף משה־מענדל'ען און האָט געוואַרט, טאָמער וועט ער איהר עפּים זאָגען. משה־מענדל האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אַראָפּ. נאָר אַז זי האָט אויסגערעהט דעם קאָפּ צום פענסטער, האָט ער אויף איהר געקוקט, און אַז זי האָט אויף איהם אַ קוק געטהאָן, האָט ער אויסגערעהט דעם קאָפּ צום פענסטער. און אַזוי האָבען זיי זיך איבערגעוואָרפען מיט אויגען אַ היבש שטיקעל צייט אַהן ווערטער. אינ'ם גאַנצען יאָהר נאָך דער חתונה האָט דאָס דאָזיגע פּאַרפּאָלק געהאַט אַצינד אַ געלעגענהייט צו שמועסען צווישען זיך, נאָר זיי האָבען זיך נישט געקאָנט אַיינשטעלען און האָבען נישט געוואוסט, ווי אַזוי אָנצוהויבען עפּים אַ שמועס. רחל'ע, אַלס ווייבעל, האָט געהאַט רעכט צו וואַרטען, ביז ער וועט עפּים זאָגען, און ער, משה־מענדל, אַלס פּיינער יונגערמאַן, האָט געוואַרט, ביז זי וועט עפּים זאָגען — און דערווייל האָבען זיי ביידע געשוויגען, דורכוואַרפענדיג זיך מיט די אויגען.

- וואָס איז, משה־מענדל?
- וואָס „וואָס איז“?
- וואָס קוקסט דו?
- ווער קוקט?
- דו קוקסט.

— איך קוק?

— ווער דען קוקט?...?

ר'חל'ע דרעהט זיך אויס מיט דעם פנים צו דער וואַנד, און משה'מענדעל נעמט דאָס בערדעל אין די צייהן אַרײַן און קוקט אויף ר'חל'ען לאַנג-לאַנג און זיפצט, ביז זי דרעהט-אויס דעם קאָפּ צו איהם און האַפט איהם, ווי ער קוקט אויף איהר און זיפצט.

— וואָס איז, משה'מענדעל?

— וואָס „וואָס איז“?

— וואָס זיפצט דו אַווי?

— ווער זיפצט?

— דו זיפצט.

— איך זיפּ?

— ווען דען זיפצט?...?

און דאָס פאַרפאַלק ווערד וויעדער אַנשוויגען. משה'מענדעל רוקט זיך צו נאָך נעהענטער, הוסט זיך אויס און וויל עפּים אָנ-הויבען צו רעדען.

— הערסט דו, ר'חל'ע, איך מײַן עס אַקעגען דעם, וואָס דו זאָגסט...

פּלוצים עפענט זיך די טיר און דוואַסיר-מלכה לויפט אַרײַן מיט אַ ליאַרם:

— וואָס זשע? איך האָב נישט געוואוסט פריהער, אַז די אינדיקעס וועלען צעברעכען וואו ס'איז דאָ ערגיץ אַ שאַל אָדער אַ טעלער? אינדיקעס האָט זיך איהם פאַרגלוסט אין מיטען דרי-נען!... וואָס מאַכסט דו עפּים, ר'חל'ע? דו ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען? מיר דאַכט, אַז ביי דיר איז די „סיניע“ (קדחת); איך זעה, אַז ס'איז ביי דיר אַ מין „סיניע“. איך האָב דיר גע-זאָגט — שטעה ניט אין דרויסען אָהן אַ שאַל! שטעה ניט אין דרויסען אָהן אַ שאַל! איך האָב וויעדער געשיקט צו יקותיאל דעם רופּא. אַיזויקנפּתלי אַלײַן איז זיך דורכגעגאַנגען צו יקותיאל'ען.

— למאי, שוויגענער? עם וועט איבערגעהן; עם איז ביי מיר
אזא איבערגאנג.

— ביי דיר איז אלסדינג איין איבערגאנג. א שעה איבערגאנג!
געה שוין געה, קינד, וואָס דו רעדסט! מע דאַרף זיך אַביסעל
צוועצען...

און דוואָס־מלכה רוקט זיך צו אַ בענקעל צום בעט און זעצט
זיך אַנידער.

— ווייסט דו וואָס, מאַמע? — רופט זיך אָן פּלוצים משה-
מענדעל. — ווייסט דו וואָס? דו געה בעסער אין קלייט אַרײַן
און איך וועל שוין זיצען אָט דאָ.

און זיינע אויגען האָבען זיך בעגעגענט מיט רחל'עס אויגען,
און ער האָט איבערגעלייענט אין זיי: „אוי, האָסט דו, משה-
מענדעל, צוגעטראַפען!“

— ווייס איך וואָס דו רעדסט! — ענטפּערט איהם דוואָס־
מלכה און רוקט זיך צו נאָך געהענטער צום בעט. — נאָ דיר נאָר
אין קלייט! וואָס האָב איך דאָרט אָנגעוואָרען? די גרויסע פּריוונות
די היינטיגע, משטיינס געוואָנט! איך פאַרגין זיי אַלע מיינע שונאים
מיט'ן גאַנצען האַרצען!... געה דו בעסער, משה-מענדעל, צו מיר
אין ספּאַלנע און לעג זיך צו אויפ'ן טאַטענ'ס בעטעל שלאַפען. דו
ביזט דאָך אַ גאַנצע נאַכט ניט געשלאַפען!

און אָט אזוי לעבט זיך אָפּ דאָס גליקליכע, נאָר דאָס געפענ-
טעטע פּאַרפאַלק, אויף אַלעם גרייטען, נאָר אָהן אַ פּרייער מינוט,
אונטער דער בעשטענדיגער אָפעקע פון גוטע פּאַטער־און־מוטער,
פון געטרייע שוועהר־און־שוויענער — און נישט דער מאַן און נישט
דאָס ווייב מאַכען דערפון איין עסק; נישט ער און נישט זי זענען
דאָס מזכיר איינס פאַר'ן אַנדערען. נאָר משה-מענדעל'ען איז נאָך
ווי עס איז: ער קוקט־אַרײַן אין אַ ספר, מישט זיך אַרײַן אין דעם
פּאַטער'ס געשעפטען, האָט זיך זיינע יונגעלייט, מיט וועלכע ער
טהוט אַמאָל אַ שטיעף אין שוהל אָרער אין מאַרק; מיט איינעם
וואָרט, משה-מענדעל לעבט ווי עס איז.

ר'חל'ע אָבער לעבט גאָרניט: זי עסט און טרינקט, פּערזוכט צוואַנציג מאָל אַ טאָג דער שוויגענער'ס אַיינגעמאַכטס, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, געהט זיך נישט צענויף מיט קיינעם, מחמת רב אַיזיק-נפתלי'ס שנור קאָן זיך נישט צענויפקומען „אַבי-מיט-וועמען“, און „אַבי-ווער“ וועט זיך נישט צענויפקומען מיט אַיזיק-נפתלי'ס שנור, וואָרום דער אַבי-ווער האַלט זיך פּיעל לויט טישער און רייכער און שענער פון אַיזיק-נפתלי'ן, און אַיזיק-נפתלי האַלט זיך לייטישער און רייכער פון אַלע מאַזעפּעווקער בעל-יבתיים — און אזוי ציהט זיך ר'חל'ע איהרע יאָהר און טעג, ווי אין געפּענגעניש: וויעדער גענעסען, וויעדער געשלאָפּען, וויעדער דער דאָס קריגעל קאווע, וויעדער די ליעבע שוויגענער מיט'ן אַיינגעמאַכטס, און אזוי ווייטער, אַ גאַנץ יאָהר כּסדר.

XII.

ר'חל'ע זינגט ליעדלעך.

אָט אין דער לאַגע האָט זיך געפונען אונזער ר'חל'ע אין יענער צייט, ווען מיר האָבען זי געזעהן ביי היים-בנציונ'ס טאַכטער אויף דער חתונה, צום שלייער-וואַרמעס, שטעהענדיג אין דרויסען ביי דער טיר און בעטראַכטענדיג דעם מאַזעפּעווקער מאַרק מיט די קלייטען, מיט די סעדיכעס, מיט דעם וואַגען, מיט די אומגעלומט-פּערטע אַכטען און מיט'ן שייגעצעל מיט דעם גרויסען היטעל.

אָט אין דער לאַגע האָט זיך געפונען אונזער שענע ר'חל'ע אין יענער צייט, ווען זי האָט צום ערשטען מאָל דערהערט דאָס זעל-טענע שפּיעלען פונ'ם געוויסען סטעמפּעניו.

הערען שפּיעלען האָט ר'חל'ע ליעב געהאַט — אוי, האָט זי דאָס ליעב געהאַט! כל-יזמר איז פון תּמיד אָן געווען ביי איהר דאָס חיות; האָט זי געהערט ערגיץ זינגען אָדער שפּיעלען אַ נייעם, האָט זי דאָס תּיכּף איבערגענומען און איבערגעזונגען אויף איהר שענער, גלאַטער שטימע. דערפון האָבען איהרע עלטערען גענוג

אָנגעקוועלט און געזאָגט: „א מאַנסבילשער קאַפּ אויף איהר; א מערכה, וואָס זי איז געבאָרען געוואָרען א נקבה, ווען ניט — וואָלט זי געסמאָלעט א וועלט“...

עס ווייזט אויס, אז איהרע עלטערען האָבען דוקא יאָ פער-שטאַנען, אז עס ליגט אין זייער טאָכטער עפּיס א כּח, עפּיס אזא מיין זאך, וואָס מיר אין היינטיגע צייטען רופּען-אָן טאַלאַנט; נאָר זיי, רחל'עס עלטערען, אין יענער צייט, האָט זיך אויסגעוויזען, אז דער כּח איהרער פון איבערנעמען א זאך און איבערוינגען דאָס — ליגט ביי איהר אין קאַפּ, ווייל זי האָט א מאַנסבילשען קאַפּ. דער קאַפּ שפּיעלט ביי אונז, אידען, די גרעסטע ראָלע, מעהר אַלס אַלע צוויי-הונדערט-אַכט-און-פּערציג אברים. א קאַפּ, א קעפּעלע! — אַט דאָס איז ביי אונז דער עיקר אַנטיק. נאָר ווי אזוי די מעשה איז, ביז פּופּע-הינדע-זעכצען יאָהר האָט רחל'ע געזונגען, ווי א פּריי פּויגעלע: וואו ערגיץ א חזני'ש שטיקעל, א „נקדישך“, א „כבּקרת“, אזוי אויך א חסיד'ישער ניגון, כּל-זמר-שטיק אַלערליי, — האָט רחל'ע אויסגעזונגען אויף איהר ציכטיג קול, וואָס איז געווען א מחיה נפּשות צו הערען. נאָר קוים איז זי א כּלח געוואָרען, אזוי האָט איהר די מאַמע געזאָגט:

— פּע, גענוג, טאָכטער, דיר צו טערעליקען. וועסט קומען צום שוועהר-און-שוויעגער אויף קעסט און וועסט זיך גאָר פּלוצים אַנידערזעצען כּרימבלען — א שענעם פּנים פאַר לייטען!

רחל'ע, פּערשטעהט זיך, האָט פּערשטאַנען, אז ס'איז ניט לייטיש, האָט זי געפּאָלגט און האָט אויפּגעהערט צו זינגען... נאָר לחלוטין אויפּהערען צו זינגען האָט זי ניט אויפּגעהערט, דען עס פּלעגט זיך ביי איהר אַליין, אָהן איהר ווילען, אַרויסחאַפּען א גע-זאַנג, פון רגילות, אפּנים, און וואָס איז זי שולדיג, אז עס זינגט זיך פּאַרט? ... אז מע זעהט, פון וואַנען דאָס וואַסער לויפט, קאָן מען דאָס נאָך פּערשטעלען, אָבער אז מע זעהט ניט, מע ווייסט ניט, פון וואַנען עס נעמט זיך — וואָס קאָן מען טהון? ... ניט נאָר כּלח'ווייז, אפּילו שוין נאָך דער חתונה האָט זיך איהר עטליכע מאָל

געמאכט, אז זי האָט זיך גאָר פּערגעסען, וואָס זי איז, און האָט זיך צעזונגען, ווי אַמאָל, צעלפֿאָזט גאָר אויפֿן אַלמען שטייגער, ווי מיידעל־ווייז. רחל'ע האָט גאָר פּערגעסען, אז די שוויגענער איז דאָ אין שטוב און הערט יעדעס וואָרט, ווי אזוי זי זינגט:

אוי, אָט דאָרט, אָט דאָרט,
אוי, אויף יענעם אָרט
שטעהען טייבעלעך צוויי — צוויי!
זיי שמועסען זיך, זיי קושען זיך...
גאָר וואָס פאַר אַ טענה האָבען זיי?
זיי קושען זיך און שמועסען זיך...

— אוי, אַ דונער איז מיר! נאָ דיר גאָר! — האָט רחל'ע אויס־געשריגען און האָט זיך אַ האַפּ געטהאָן, דערזעהען פּלוצים די שוויגענער.

— נישקשה, נישקשה, ווייס איך! — האָט זי די שוויגענער בערהיגט און האָט זיך געמאכט תּמ'עוואַטע, שמאָרענדיג מיט דער גאָז און אַרײַנקוקענדיג אין אַ סלאָי אײַנגעמאכטס. — זעהסט דו, רחל'ע, איך האָב מורא, אז די אַגרעסען אונזערע זאָלען ניט אָנ־הויבען צוקערען; איך האָב שוין פאַר־אײַגהרען געהאַט אזאָ פּסק: העכער אַ האַלבער פּוד אײַנגעמאכטס איז פאַרפּאלען געוואָרען אָט אזוי...

און ווער דערט, פאַר משה'מענדל'ען וואָלט זי ניט געזונגען פאַר קיין געלד: עס קומט אויס עפּים משונה־נאַריש און זעהר פּריקרע — נעמען עפענען אַ מויל פאַר'ן מאַן אין די אויגען און זינגען... עס קאָן זיין, אז משה'מענדעל וואָלט זיך ניט אָפּגעזאָגט און וואָלט אפּשר אַ גרויסער בעלן געווען דערויף. ער האָט זי גע־הערט אַ פּאָר מאָל אַ זינג טהון און ווייסט, אז איהר קול איז צוקער־זיס. גאָר וואָס פאַר אַ פנים וואָלט ער געהאַט פאַר זיך אַלײן, אז ער זאָל זיך פּלוצים אַנידערזעצן אין דער היים — הערען דאָס ווייב זינגען ליערלעך? אַ שענע עוברא פאַר אַ לײטישען יונגענ־

מאנטשיק! עם זאָל זיך מאַכען על פי מקרה זי הערען — מהיכר-
 תיתי... און עם פלעגט זיך אַמאָל מאַכען, נאָר זעהר זעלטען; דער
 מאָלט פלעגט משה-מענדעל בלייבען שטעהן, זיך גוט אָנהערען און
 נאָכדעם געבען אַ הוסט, צו בעווייזען, אז ער קומט כלומרשט ערשט
 אָן, און זיך אַריינקומען אין שטוב אַריין כלא ידע...
 אָט אזוי האָט זיך אָפגעלעבט רחל'ע אַ קיילעכיג יאָהר, איינע
 אַליין, צווישען גוטע געטרייע לייט, איבערגעגעבענע ביז לעצט,
 און מע קאָן ניט זאָגען, אז ס'איז איהר געווען גוט, און מע קאָן
 ניט זאָגען, אז ס'איז איהר געווען שלעכט. זי האָט זיך געפיהלט
 צווישען אייגענע פרעמד, צווישען אייגענע עלענד, צווישען גוטע,
 טרייע — פערלאָזט, זיצענדיג אזוי פערזאָרגט איבער איין אַרבייט,
 איין אויסנייהעכטס, פלעגט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז,
 אונטערזינגען, און פלוצים פלעגט זי אָננעמען אַ האַרצקלעהמעניש
 און עם האָט זי געצויגען אַהין, דאָרט, וואו זי האָט פערבראַכט
 איהרע קינדער-יאָהרען.

געפלוויגען, געפלוויגען

די גילדענע פויגעל

איבער אַלע ימ'ען;

לאָזט זשע געריסען,

גילדענע פויגעל,

מיין ליעבער, האַרציגער מאַמען!

געפלוויגען, געפלוויגען

די גילדענע פויגעל

איבער אַלע טייכען;

לאָזט זשע געריסען,

גילדענע פויגעל,

מיין ליעבער, האַרציגען טאַטען...

דוואָס-ימלכה האָט ליעב געהאַט גאַנץ אָפּט אונטער'גנבה'נען
 זיך אויף די שפיץ-פינגער און אונטערהערען זיך וועגען וואָס זינגט
 די שנור.

— וואָס איז דיר, רחל'ע, דו בענגסט אַהיים?
 — אַך, ניין, שוויגענער! גלאַט אזוי... — ענטפערט רחל'ע
 שמייכלענדיג און ווישט-אויס די טרערען.

XIII.

רחל'ע האָט שוין דאָס גוטע בריוועל.

מיר האָבען איבערגעלאָזט רחל'ען בשעת דעם „שלייער-וואָר-
 מעם“ שטעהן ביי דער טיר און קוקען אויפ'ן גרויסען מאַרק-פּלאַץ
 פון דער שטאָרט מאַזעפעעווקע, פּערטיעפּט אין איהרע מחשבות,
 פון וועלכע מיר האָבען אויבען געשמועסט. די מחשבות איהרע
 זענען אָבער גיך איבערגעריסען געוואָרען דורך אונזער וואָהלען
 יונג — סטעמפעניו'ן.

דער דאָזיגער פיינער בחור, וואָס האָט געוואָרפּען איין אויג
 אויף רחל'ען, האָט גוט בעמערקט, ווי זי איז אַרויסגעגאַנגען פונ'ם
 טיש, האָט ער אַביסעל צוגעוואַרט און איז אויך אַרויסגעגאַנגען,
 און האָט זיך געשטעלט אין דרויסען ביי דער טיר, און האָט תיכף
 פּערבונדען מיט רחל'ען אַ שמועס וועגען זיין שטאָרט מאַזעפעעווקע
 און וועגען איהר שטאָרט סקווירע, וועלכע ער האָט גוט געקענט
 מיט אַלע בריקלעך, מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך, אויסגעטונקען,
 ווי מע זאָגט; און פון דער שטאָרט יעהופּעץ האָט ער מיט איהר גע-
 רעדט; ער האָט געהערט, אַז זי איז אַמאָל געווען אין יעהופּעץ.
 רחל'ע האָט איהם געענטפּערט איין וואָרט איבער צעהן.

— וואָס איז די מעשה — האָט זי סטעמפעניו אַ פּרעג גע-
 טהאָן — וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט אייך קיינמאָל ניט
 געהן אויפ'ן שפּאַציער, ניט שבת, ניט יום-טוב? איהר זענט שוין
 דאָ כמעט אַ יאָהר, העכער אַ יאָהר, און מע זעהט אייך נאָך ניט

אויף דער באַרדיטשעווער גאַס! און פאַרקלויבען האָט איהר זיך אַזוי ווייט, אין עק שטאָרט, און איך האָב נאָר ניט געוואוסט, אז איהר זענט היע... ערשט נעכטען בין איך געוואָהר געוואָרען, ווען איך האָב אַיך דערזעהן... איך האָב נאָך נעכטען געוואָלט מיט אַיך אַביסעל רעדען, קאָן מען ניט... איהר ווייסט דען נישט אונז-זערע אירישע שטערטלעך? באַלד הויבט מען אָן צו רעדען, מע נעמט אין די מוילער אַרײַן... געהט זיך דורך, פאַלגט מיר, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס... דאָרט איז די גאַנצע שטאָרט... למען השם, הערט איהר? למען השם, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס!

רח'ל'ע האָט איהם קיין צייט ניט געהאַט צו ענטפערען, דען איהר געטרייע שוויגער דוואָסי-מלכה האָט בעמערקט, אז די שנור איז ניטאָ ביי'ם טיש, איז זי געלאָפּען זי זוכען, און אז זי האָט זי געפֿאַפּען שטעהן אין דרויסען ביי דער טיר מיט סטעמפעניו'ן, האָט זי זיך אין פּלוג אַביסעלע פּערוואונדערט: „וואָס עפּים אין מיטען דרינען אַט דאָ מיט איהם?“ נאָר סטעמפעניו, וואָס איז בכלל געווען אַ מזיק און אַ גרויסער בריה אין אַזעלכע ענינים, האָט זיך תיכּף גענומען צו דוואָסי-מלכה'ן מיט די דאָזיגע ווערטער: — מיר שמועסען דאָ מכה דער חתונה, מכה דעם רבינ'ס חתונה אין סקווירע... אַייער שנור איז נאָך דעמאָלט געווען אַ קינד, ווען איך האָב געשפּיעלט אויף דעם רבינ'ס חתונה. זי געווענקט ניט דעם רבינ'ס חתונה...

— עם פאַרשטעהט זיך, ווי קומט צו איהר דאָס געדענקען? — האָט איהם דוואָסי-מלכה געענטפּערט. — איך געדענק אָבער גוט, איך בין דעמאָלט געווען מיט מיין מאַן, און האָבען גענעכטיגט אין פּעלד, — אַזא אַיין ענגשאַפט איז דעמאָלט געווען אין שטעדטעל. — וואָס ווייסט איהר דאָס ענגשאַפט דעמאָלט! איך וועל אַיך דערצעהלען שענערס... — האָט איהר סטעמפעניו געענטפּערט און האָט פּערבונדען מיט דוואָסי-מלכה'ן אַ לאַנגען שמועס מכה פּיעל פּערשיעדענע ענינים, און אַזוי האָט ער זיך מיט איהר פּער-

רעדט, און רחל'ע האָט זיך דערווייל אַרויסגערעדט און איז אַרייניג געקומען צוריק אין שטוב אַריין צו דער כלה. מיר האָבען נאָך אויבען געזאָגט, אז סטעמפעניו האָט געקאָנט רעדען; מיר דאַר פֿען דערצעהלען נאָך אַ מעלה פֿון איהם, היינו: אויף צו רעדען מיט אַלטע ווייבער, פֿלאַפלען, פֿעררעדען זיי די צייהן, ווען מע בעדאַרף, האָט מען איהם אויך ניט בעדאַרפט פֿיקען די צונג; ער האָט געקאָנט די מלאכה גוט. „אַ געלערענטע מכשפה — זאָגט די וועלט — איז ערנער, ווי אַ געבאָרענע.“ סטעמפעניו איז אין זיין אַרבייט געווען אַ חריף; ער איז דורכגעגאַנגען אַ גוטען חדר, ווי מיר וועלען זעהן ווייטער.

„אַ העזה אַביסעל! — האָט זיך רחל'ע געטראַכט אין האַרצען. — זאָגען מיר, אז איך זאָל, למען השם, זיין שבת ביימאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס! למען השם? אַנדערש וויל ער ניט? אַ השנה אַביסעל! דאָס קאָן נאָר אַ כליזמר!“

מיט אַזעלכע ביווע מחשבות איז רחל'ע געקומען צוריק פֿון דער חתונה, און אז עס איז געקומען דער ליעבער שבת־קודש, אז דער שוועהר און די שוויענער און אויך משה־מענדעל האָבען זיך געלעגט רוהען און קלויבען אַביסעל ענג־שבת פֿונ'ם זיסען שלאָף, פֿון וועלכען אידען האַלטען גאָר אַ וועלט פֿון כמה וכמה יאָהרען, — דעמאָלט האָט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז, געזעצט איינע אַליין ביי'ם פענסטער און האָט געקוקט אויף דער גאַס אַרויס, צו־ברומענדיג זיך אַ ליעדעלע אונטער דער נאָז. דאָרט, אויף דער גאַס, האָט זי דערזעהן, ווי אַלע שבת, אויסגעצוואַנגענע מיידלעך, מיט רויטע און מיט בלויע סטיינגעלעך אין די צעפ, מיט רויטע, געלע, גרינע, מאָדנע קליידלעך און מיט הענטשקעלעך און מיט נייע גלאַנץ צענדיגע שיך אויף סקריפּקעס. דאָס געהען זיי אַהין, „אויפֿן שפּאַץ ציער“, אויף דער באַרדיטשעווער גאַס. דאָרט וועלען זיי ווייזען, איינע די אַנדערע, זייערע רויטע, בלויע סטיינגעלעך, מיט זייערע רויטע, געלע, גרינע קליידלעך. דאָרט וועלען זיי האַפען אַ קוק פֿון דער ווייטענס, פֿערבייגעהענדיג, ווי דער מנהג איז ביי אונז, אויף

די בחורים'לעך, אויף די שענע בחורים'לעך מיט די קארטענע קאָפּ פּאַטקעלעך, מיט די לאַנגע הויזלעך און מיט די גלאַנצענדיגע דאָש' קעס (קאָזיראַקלעך) פון די שבת'דיגע קארטוולעך. דאָרט וועלען זיי מיט גרויס צניעות אַראָפּלאָזען די אויגען, און די בעקלעך ווער לען ביי זיי ווערען רויטליך פאַר חרפה, און די הערצלעך... מיט איינעם וואָרט, דאָרט וועט זיין חיגעלעכט!

רחל'ע ווייסט דאָס גאַנץ גוט. פאַר וואָס זאָל זי דאָס ניט וויי-סען? זי איז דאָך אויך אַמאָל געווען אַ מיידעל מיט רויטע און בלויע סטיינגעלעך אין די צעפּ, און האָט אויך געשפּאַציערט מיט אַ סך מיידלעך שבת בייטאָג אויף דער גאַס. אָבער איצט?
רחל'ע קוקט זיך אַרום. אַלע שלאָמען און חראַפען געשמאַק. אַלע! נאָר זי אַליין זיצט דאָ, ווי צווישען טוידטע, ווי צווישען אמת'ע מתים. זי שפּאַרט אָן איהר קאָפּ אויף די הענד און פער-טראַכט זיך און דערמאַנט זיך אַיין אַלט ליעדעלע, וואָס זי האָט געזונגען אַמאָל, מיידעלווייז:

איינע אַליין,
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אַליין.
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

— גוט שבת!...

רחל'ע האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט דערזעהן...
כמעטפעניו'ן.

— אַ גוט שבת! זאָג איך.

„וואָס איז דאָס? ווי קומט ער אַהער?“ — האָט רחל'ע גע-
וואָלט פּרעגען און אָפּטרעטען פונ'ם פענסטער.

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט זי איהם געענטפערט און

איז געוואָרען רויט, ווי אַ צווייט.

— איהר האָט מיך ניט געפּאָלגט און זענט נישט אַרויסגע-
גאַנגען אויף דער באַרדיטשעווער גאַס? איך האָב אויף אייך אומד-
זיסט אַרויסגעקומט... איך האָב... איך בין... נאָט לייענט!...

און סטעמפעניו האָט איבערגעגעבען רחל'ען אַ צענויפגעלעג-
טען בויגען פּאַפּיער און איז גיך פּערשוואונדען געוואָרען פון איהרע
אויגען.

רחל'ע האָט לאַנג, לאַנג געהאַלטען דעם בויגען פּאַפּיער אין
איהרע הענד, ניט געוואוסט, וואָס צו טהון דערמיט, און ניט פּער-
שטאַנען, וואָס דאָס בעדייט, „מיט וואָס עסט מען דאָס?“... אַז די
ערשטע איבערראַשונג איז איבערגעגאַנגען, האָט זי צענומען אַ גרוי-
טען בויגען נאָטען-פּאַפּיער און האָט דערזעהן גרויסע אותיות, אויף
פּשוט אידיש געשריבען, מיט אַ סך גרייזען.

„מיין ליבשטיג אייכניל פּין הומיל ווען איה האָב דיין
„לעחטיק שטאַלד דערזעהן איז מער געוואָרין לעחטיק אָן
„מיינע ביידע עייגין אין אַ לעחטיק פּיאר טיט מיין האַרץ
„פּרענין פּין גרייט ליבשעווט צי דיר מיין נעשאַמע וואָת דיר-
„נע הומיל עייגין האָבין מעח מיר דיין שיינ לעחטיק שטאַלד
„צי זעח גוצויעגען פּין דער אורשטיג שאַ ביסד מיין לייבין פּין
„מיין לייבין פּין מיין האַרץ מיין זיילי אין טי ניט שלאָפּען אין
„האַלים דיר זייהין אָן דיר דאָח די לעחטיקי זין פּינסטיר אין
„מיינע עייגין אָב דעח ליב ווי מיין זיס לייבין אין חשטאַרב
„מיר אַלי עייוערים דעח טאַמיד זייהין פּאַר מייני עייגין
„אין דעח טאַמיד ליבין אין מיר דיר טאַמיד לייבין דען דעח
„אויף אימער ליבענדיג וואָת גייט אויט נאָח דיני טרייט אין
„טיט דעח פּין ווייטין קישין דיני שייני עייגין

סטעמפעניו.“

XIV.

פון דער „בת-מלכה“ צוריק צום „בן-מלך“.

לאָמיר איבערלאָזען די „בת-מלכה“ און זיך אומקעהרען צום „בן-מלך“. מיר וועלען פערבויגען רחל'ען און שמועסען מכה סטעמ-פעני'ן.

אמת, דאָס דאָזיגע בריוועל פון סטעמפעני'ן, וואָס איז אויבען געקאָפירט אונט באות, איז נישט אזוי קונציג, נאָר וואָס קאָן מען העלפען? סטעמפעניו איז אַרדאי געווען אַ העלר, אַ שענער יונג-גאָטש, אַ ימח-שמו'ניק אַ גוטער, נאָר קיין שרייבער איז ער ניט געווען. געהט מאַכט עפּים! זיין האָטער, עלוי השלום, בערעל באַס, אַז ער האָט דערזעהן, ווי סטעמפעניו האָט חשק צו שפּיעלען און לערנען וויל ער ניט קיין וואָרט, האָטש בראַט איהם, האָטש ברען איהם, האָט ער איהם גיך גענומען צו דער מלאכה און האָט איהם פריהער אויסגעפרובט אויף אַלע כלים, ביז ער איז געבליבען שטעהן מיט דער פיערעל, און בערעל באַס, וואָס האָט געהאַט חוץ סטעמפעני'ן נאָך קינדער מוזיקאַנטען, האָט געזאָגט בפירוש, אַז אין איהם, אין סטעמפעני'ן, געפינט זיך אַיין אָדער פּונ'ם זיידען, רב שמואל'קע טראַמייט (וואָס האָט זיך פּערזענליך געקענט מיט'ן גרויסען פיערלער פּאָגאָניזם), אזוי, אַז צו צוועלף יאָהר האָט שוין סטעמפעניו געקאָנט „בעועצען“ אַ כלה און טאַקי אַפּשפּיעלען אַ גאַנצע חתונה. דערפאַר האָט איהם בערעל באַס בעסער לייעב געהאַט פון אַלע קינדער, וואָס זענען געגאַנגען ביי איהם אַפּגעריסען, אַפּגעשליסען, אָדער פשוט נאַקעט און באַרפּיס. און האָטש בערעל באַס איז געווען אַ שטרענגער קאָמאַנדיר און פּלעגט שלעפען סטעמ-פעני'ן פאַר'ן אויהער, אָדער אזוי הרג'ענען, שלאָגען, מכות'ען, ברעכען די ביינער, דאָך איז סטעמפעניו געווען ביי איהם דער אַנטיק, אַ ציערונג, אַ גאַנצער מאַיאַנטעק אויף דער עלטער. בערעל האָט אַלעמען אַנגעוויזען אויף סטעמפעני'ן און האָט געזאָגט מיט

גדלות, האַלכ אויף כליזמר־לשון: „זעהט איהר, ממזרים, אַט דער פיטיוקעל וועט מיר געבען פאַפע אויף דער עלטער. נישקשה, איך מעג זיך אויף איהם פאַרלאָזען“.

דעם אַלטען בערעל באַס איז אָבער ניט בעשערט געווען אויף דער עלטער צו זעהן ביי זיך זיין געליעבטען זוהן. סטעמפעניו האָט זיך צו פופצעהן יאָהר אַוועקגעלאָזט, מיט אַ דרייערעל אין בייטעלע און מיט אַיין אַלטער, צעבראָכענער פיערעל אונטער'ן פאַדעלעק, וואַנדערען אויף דער וועלט. ער האָט זיך אויסגעוואַלגערט וואו איהר ווילט, אין אַ סך שטערט און שטעדטלעך, צווישען פיעל פער־שיעדנע קאָמפּאָניעס כליזמר. מעהר ווי אַ האַלכ יאָהר האָט זיך סטעמפעניו ניט געקאָנט האַלטען אויף איין אָרט. עס האָט איהם אַלץ געצויגען ווייטער און ווייטער: פון מאַזעפּעווקע קיין סטעפּעווקע, פון סטעפּעווקע קיין קאַרעץ, פון קאַרעץ קיין באַלטע, פון באַלטע קיין אַלט־קאָנסטאַנטין און פון דאָרטען קיין באַרדי־טשעוו, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז אַרעס. און פון אַרעס האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט צוריק — וויעדער וואַנדערען איבער קליינע שטעדטלעך, וואו מע קאָן זיך לאָזען הערען, האָבען אַ נאָ־מען, זיך קונה שם זיין. און עס איז טאַקי אַזוי געווען: אין יעדען אָרט, וואוהין סטעמפעניו איז געקומען, האָט מען שוין געהערט פון איהם פריהער. אידען האָבען געהערט, אַז עס פאַהרט אַרום אויף דער וועלט אַ געוויסער סטעמפעניו, וואָס מיט זיין שפּיעלען לאָזט זיך אויס די וועלט. דעריבער איז גרינג צו פערשטעהן דעם רעש, וואָס עס איז געוואָרען אין יעדער שטאָרט, וואוהין סטעמפעניו איז געקומען מיט זיין קאַפעליע. דען סטעמפעניו, פערשטעהט איהר, האָט צו אַכצעהן יאָהר שוין געהאַט אַיין אייגענע קאָמפּאָניע, און איז אַרומגעפּאָהרען און האָט געשפּיעלט נאָר אויף געוויסע, רייכע חתונות, און אַזוי מיט דער צייט האָט סטעמפעניו אַוועקגעלעגט אַלע אַנדערע קאָמפּאָניעס, ווי, למשל, די „ק אַ נ אַ ט אַ פ ע ר כ ל י ז מ ר“, וואָס האָבען אויך גענוג גע'ש'מ'ט, די „ס מ י ל ע ר“, די „וויניצער“, די „שאַראַגראַדער“ און

נאך פיעל בעריהמטע קאמפאניעס, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען אויף דער וועלט.

עס פערשטעהט זיך, אז קיין גוטע פריינד האָט זיך סטעמפעניו ניט געקויפט, דערפאר, וואָס ער האָט אַרויסגעריסען דעם בעסטען ביסען פון די כליזמר'ס מויל, און מע פלעגט אָנווינשעווען גענוג צרות מיט שלעס אויף זיין קאָפּ. נאָר אין די אויגען האָט מען איהם גע'חנפ'עט, און אין האַרצען האָט מען אויך געהאַט גענוג אָפּשיי פאַר איהם. יעדער כליזמר האָט געוואוסט אינוועניג, ביי זיך אין האַרצען, אז קוים נעמט סטעמפעניו דאָס פיעדעלע אין האַנד אַרײַן, אזוי מעגען שוין אַלע כליזמר זיך לעגען שלאָפּען.

די חברה כליזמר, דאַרפט איהר וויסען, האָבען פון תמיד אָן ליעב גוזמאות. ביי זיי געפינט איהר ספורימעשיות, וואונדערליכע ערצעהלונגען, לעגענדעס אָהן אַ שיעור. אויף סטעמפעניו'ן האָבען זיי דערצעהלט אין יעדען אָרט שרעקליכע גוזמאות, און אויף זיין פיעדעלע האָט מען געוואָגט, אז עס וואַכסט פון פאנאניני'ן אַליין. אז מע האָט דערהערט, אז סטעמפעניו דאַרף אָנקומען מיט זיין „קאָפעליע“, האָבען איהם די שטאַדט-כליזמר, געוועהנליך, גענוג אָנגעשאַלטען, און ווער שמועסט זייערע ווייבער האָבען פשוט גע-רעגענט מיט קללֶות, מע זאָל גאָר בעהיט ווערען.

— אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר, מע דאַרט, מע קוואַרט, מע באָרגט מע משכונ'ט, מע עסט פון זיך די הויט, וואָס איז? ראש-חודש אַלול וועט זיין אַ חתונה ביי'ם נגיד. צום סוף קומט אַ רוח, אַ שלים-ימזל פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, אַ סטעמפעניו, און רייסט אַרויס דעם ביסען פון די צייחן, פאַרחאַפט זאָל ער נאָר ווערען!... נאָר קיין אמת'ע שונאים האָט זיך סטעמפעניו ניט געקויפט אין ערגיז. ער איז געווען אַ גוט ברודערעל ביז גאָר: אָפּגעשפּיעלט די חתונה, האָט ער זיך צענויפגעקאָמפּאָנעט מיט דער חברה שטאַדט-כליזמר און געלאָזט מאַכען אַ וואַרעמעס מיט דער ברייטער האַנד, נישט געקאַרגט קיין שנאַפּס, פּיין אונטערגעלעבט, זיך שען צעצאָהלט, און פאַר'ן אוועקפאַהרען צעטיילט דעם קליינוואַרג

מתנות. מיט איינעם וואָרט, ער האָט זיך אויסגעשטעלט מעשה מענש, נאָר לייטיש.

— הערט איהר? — האָבען די כליומר'קעס נאָכדעם גערעדט צווישען זיך. — הערט איהר? אַ אירדישע נשמה מאָר מען ניט שאַצען.

נאָר מעהר ווי ביי אַלע האָט סטעמפעניו געפונען חן אין די שוואַרצע אָדער בלויע אויגען פון די כליומר'ס טעכטער, די מיידל'עך. צו וועלכע ער האָט זיך אומערום גע'שדכנ'ט. און ווען ער האָט געשוואָרען דעם כליומר'ס טאָכטער, אַז ער איז אין איהר אַיינגעליעבט ביז לעצט, האָט איהר איהם געמעגט גלויבען: בשעת מעשה איז ער באמת געווען אין איהר אַיינגעליעבט (צום מיינס'טען, זענען ביי די כליומר'ס טעכטער), נאָר קוים איז סטעמפעניו אַריבערגעפאָהרען איבער דער ראַגאטקע, אזוי איז זיין לייעבע פערשוואונדען געוואָרען מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך, און געקומען אין דער צווייטער שטאָרט, האָט ער זיך וויעדער באַלד אַיינגעליעבט אין אַ דאָרטיגען כליומר'ס טאָכטער; וויעדער געשוואָרען, געהאַפּט די ערד, אַז ער לייעבט זי, אַז ער עקט זיך, געשענקט מתנות, אָפּגעגעבנט זיך, אוועקגעפאָהרען — און וויעדער די אייגענע מעשה...

מע קאָן ניט זאָגען, אַז אזעלכע לייעבעס האָבען זיך אויסגעלאָזט תמיד אָהן אַ וויסטען סוף, — געוועהנליך, פאַר איהר, פאַר דער כללה... דאָס איז אמת, אַז פיעל פון זיינע געליעבטע האָבען גיך פערגעסען אין סטעמפעניו'ן מיט זיין געביין און האָבען חתונה גע'האַט פאַר אַנדערע כליומר. נאָר עטליכע, זעהר אַיינגעשפּאַרטע מיידלעך, האָבען זיך אזוי אַיינגעגלויבט אין דעם דאָזיגען ימח'שמו'ניק, אַז ער וועט קומען, ניט היינט — איז מאָרגען, ניט מאָרגען — איז איבערמאָרגען, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען צו טריקענען און אויסגעהן, ווי אַ ליכט. אין דער צייט, ווען סטעמפעניו האָט ערגיץ בסוד, אין אַ פינסטער הייזעל, זיך געקושט מיט אַ כליומר'ס טאָכטער, אין דער אייגענער מינוט איז געלעגען נישט איינע פון

זיינע כלות מיט'ן פנים אראָפּ, בעוויינענדיג זייער פינסטער מזל, וואָס זייער „געליעבטער האָט זיי פּערנגעסען, פּערלאָזט און טהוט זיי גאָר ניט דערמאָנען“...

אַט אַזעלכע אומגליקליכע כלות האָט סטעמפּעניו געלאָזט כמעט אין יעדער שטאָרט, וואו ער איז דורכגעפּאָהרען מיט זיין קאָמ-פּאָניע. נאָר ניט שטענדיג גילט די הצלחה; עס מאַכט זיך אַמאָל — מע טרעפט אָן אויף אַ שלאַס, האָט מען דעמאָלט צו זינגען און צו זאָגען. סטעמפּעניו'ן האָט געטראָמען אַיין אומגליק, וואָס ער האָט זיך נאָר אויף אַזעלכעס ניט געריכט: ער האָט געמוזט חתונה האָבען, האָטש עס האָט זיך איהם שטאַרק ניט געוואָלט חתונה האָבען!

XV.

ס ט ע מ פ ע נ י ו פ ע ר ש ל י י ע ר ט ז י ך נ אָ ר א ו מ ג ע ר י כ ט .

ויהי היום איז סטעמפּעניו געקומען מיט זיין קאָפּעליע קיין מאַזעפּעווקע און האָט אָפּגעשפּיעלט דריי חתונות מיט אַ מאָל, בשותפות מיט די שטאָרט-כלי-זמר, וואָס זענען צוגעשטאַנען צו איהם מיט חזקה-מענות און האָבען איהם פּערשוואָרען, אז באַם לאו, וועט איהם חברה ברעכען די ביינער. און זיי וואָלטען עס זעהר שען מקיים געווען, ווען סטעמפּעניו, וואָס האָט געהאַט בכלל אַ גוט האַרץ, זאָל ניט געווען מרוצה ווערען אויף שותפות.

אַזוי ווי פון איין חתונה ביז דער אַנדערער האָט געדויערט אַ פּאָר טאָג, און סטעמפּעניו האָט דערווייל ניט געהאַט וואָס צו טהון, האָט ער זיך דערווייל בעקענט מיט ישעיה'קע דעם פּיעדלער'ס טאָכטער, אַ פיין מידעל פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, אַ שוואַרצס און אַ גראַבס, און ער האָט זיך אין איהר רעכט אַיינ-געליעבט, ווי דער שטייגער איז ביי איהם געווען: געקושט, גע-האַלט, געליובעט, געקויפט מתנות, קוצעניו-מוצעניו, נאָר מעשה-

חתן, און אז עס איז געקומען די צייט פון אוועקפאָהרען, האָט איהם דאָס שוואַרצע מיידעל (פריידעל האָט מען זי גערופען) געזאָגט, אז ער זאָל ניט מאַכען קיין שהיות און שרייבען תנאים, ווי דער מנהג איז. סטעמפעניו, וואָס איז דערצו נאָך נישט געוואָהנט גע- וואָרען, האָט זיך אַביסעל געקווינקעלט, געדרעהט מיט דער צונג אַהין — אַהער, נאָר עס האָט איהם נישט געהאַלפּען קיין רבונר- של-עולם. פריידעל איז געווען אַ מיידעל אַ קאָזאַק און האָט איהם גענומען אין די הענר אַרײַן נאָר קיין מעשה ניט, אַזוי, אז ער האָט זיך ניט געקאָנט אויסדרעהען פון איהר, און עס איז געווען דאָס קנס-מאָל אין אַ מול'דיגער שעה. חברה כליזמר האָבען לכבוד דעם געדריהמטען חתן געמאַכט אַ היבשען קנאַק, און בײַם פּיעדלעך אין שטוב איז געווען ששון ושמחה דריי טאָג כסדר, ביז דער ליעבער חתן מיט אַלע ליעבע געסט זענען זיך אוועקגעפאָהרען אין דער אַנט- דערער שטאָרט, אין דער דריטער, און אַזוי ווייטער.

געוועהנליך, האָט סטעמפעניו באַלד פּערגעסען אין דער גאַנצער חתונה מיט די תנאים, מיט דעם שוואַרצען מיידעל, מיט אַלע מיט אײַן אַנדער, און האָט זיך געטהאָן זיינס, דאָס הייסט, גע- פיהרט זיינע ליעבעס אין אַלע שטעט, ווי ער איז געוואָהנט גע- ווען. און אַזוי איז ער זיך געפאָהרען פון שטאָרט צו שטאָרט מיט זײַן קאַפעליע — חתונות שפּיעלען, און האָט זיך געלעבט אַ גוטען טאָג. נאָר פּלוצים... עס איז ניטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט! אַלץ איז ביז אַ צײַט. אויף סטעמפעניו'ן איז אויך גע- קומען די צײַט. אַ בײַזער שלאַק האָט איהם געטראָפּען און אַ צרה. אַ משולחת האָט זיך אויף זיינע יונגע יאָהרען גענומען | הערט אײַן אומגליק:

געשפּיעלט אַזוי איינמאָל אַ חתונה אין אַ קלײַן שטעטעל, ערגײַץ אין מאַלאַראַסיע, און געהאַלטען סאַמע אין מיטען אַ ליעבע מיט הערשקע דעם פּלײַטער'ס מאַכטער (אַ גאַנץ שען מיידעל), און סטעמפעניו האָט איהר צוגעזאָגט, אז ער וועט זי געוויס נעמען, — איז אַרײַנגעקומען מעכטשי פּייקלעך מיט'ן שלעפּעריגען פנים און

האָט אַ וואונק געטהאָן אויף סטעמפעניו'ן און אַ מורקע געטהאָן אונטער דער נאָז אויף כליזמר-לשון: .
— געהט, סטעמפעניו, דאָרט אין הויז ווארט אויף אייך אַ שעכטעל.

— אַ מיידעל? וואָסער אַ מיידעל?

— אַ שוואַרץ מיידעל מיט גרינע אויגען.

און סטעמפעניו האָט זיך געלאָזט אין הויז אַריין און האָט דערזעהן דאָס שוואַרצע מיידעל, ישעיה'קע דעם פיעדלער'ס טאָכ-טער, זיין כלה פריידעל!

— וואָס קוקסט דו מיך אָן, סטעמפעניו? האָסט מיך נישט דערקענט? איאַ? זעה נאָר, ווי ער פינטעלט מיט די אויגען און קוקט זיך צו! דאָס בין איך, סטעמפעניו, איך, פריידעל, דיין כלה פריידעל, ישעיה'קע דעם פיעדלער'ס טאָכטער.

— האָ? איך ווייס, וואָס דען? איך ווייס ניט? איך ווייס!

איך ווייס! נאָר ווי קומסט דו אַהער? פון וואַנען?

— ווי קום איך אַהער? מיט די פיס, סטעמפעניו, מיט די פיס, קוים דערפרענט אַהער, צו הערשקע דעם פלייטיסט, פון וואַנען, פרענסט דו? פון דער היים קום איך אָן.

— נו, וואָס הערט זיך? ווען ביזט דו פון דער היים?

— וואָס זאָל זיך הערען, סטעמפעניו? ניטאָ קיין נייעס, ווען בין איך פון דער היים? פון דער היים בין איך, אַפנים, אזוי גרויס, ווי אַ וואַך זעכס אָדער זיעבען. מיר זענען אויסגעווען וואו דו ווילסט, וואוהין מיר קומען צו פאָהרען, זאָגט מען אונז: גע-ווען און אוועקגעפאָהרען ווייטער, קוים, קוים מיט צרות געטראָפּען אויפ'ן אמת'ען וועג... נו, וואָס מאַכסט דו עפּים, סטעמפעניו?

— האָ? איך? גאָרניט! וואָס זאָל איך מאַכען? קום, פריי-

דעל, וואָס שטעהען מיר דאָ? — האָט ער צו איהר געזאָגט, דער-זעהען, אַז חברה כליזמר הויבען זיך אָן קלויבען אַרום זיי און בעטראַכטען דאָס שוואַרצע מיידעל מיט די גרויסע שוואַרצע צעפ-און מיט די גרינע אויגען.

— פון מיינעטוועגען, לאַמיר געהן. — האָט איהם פריידעל געענטפערט.

און סטעמפעניו האָט געהאַפּט אויף זיך דעם אויבערראַק מיט'ן שטעקעלע אין דער האַנד און האָט זיך געמאַכט אַ שפּאַציער מיט פריידעל דער שוואַרצער איבער דער שטאָדט. סטעמפעניו האָט זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער הערט ניט זייער שמועס, און האָט זיך געווענדט צו איהר שוין מיט מעהר שטאַרקייט:

— זאָג מיר נאָר, איך בעט דיך, וואָס הייסט דאָס?

— וואָס הייסט „וואָס הייסט דאָס“?

— אָט דאָס, וואָס דו ביזט אַהער געקומען.

— ס'א גראַס! קוק איהם אָן, קלאַמפּערשט ווייסט ער ניט, מאַכט זיך גע'פּנר'ט.

— הערסט דו, פריידעל? — האָט איהר סטעמפעניו שוין מיט האַרץ געזאָגט. — הערסט דו, פריידעל? איך האָב פיינט, אַז מע מאַכט מיט מיר אַזעלכע מחזקות! איך פרעג דיך, וואָס טהוסט דו דאָ, און דו טרייבסט מיט מיר קאַטאַוועסלעך?

פריידעל האָט אַ גלאַנץ געטהאָן מיט'ן פייערעל פון איהרע גריי-נע אויגען אויף סטעמפעניו'ן, און פּערוואַרפּען מיט די הענד איהרע לאַנגע שוואַרצע צעפּ אַרונטער, האָט זי זיך געווענדט צו סטעמ-פעניו'ן אויך ערנסט:

— וואָס איך טהו דאָ, ווילסט דו וויסען? איך בין געקומען צו דיר, סטעמפעניו! האָסט אונז ביי'ם קנס-מאָל געזאָגט, אַז נישט מעהר ווי אין צוויי וואַכען אַרום שרייבסט דו אונז אַריין אַ בריוועל מכח דער חתונה אָפּשטעלען; מיר האָבען געוואַרט און געוואַרט העכער צוויי חדשים און האָבען דערזעהן, אַז פון דיר איז ניטאָ קיין שום ידיעה, האָבען מיר זיך מיישב געווען און האָ-בען זיך געלאָזט אויף דער וועלט צו זוכען דעם נעכטיגען טאָג, און אזוי זענען מיר אויסגעווען וואו די וועלט האָט אַיין עק, ביז קוים-קוים מיט צרות, גאָט האָט אונז געהאַלפּען און מיר...

- זאָג מיר נאָר, פריידעל, ווער זענען די „מיר“? עפּים זאָנסט
 דו אַלץ מיר זענען געפאָהרען, מיר זענען געקומען...
 — מיר ביידע. דאָס הייסט: איך און מיין מאַמע.
 — דיין מאַמע? — האָט סטעמפעניו אויסגעשריגען און האָט
 זיך אָפגעשטעלט אַ דערשלאָגענער. — דיין מאַמע? וואָס האָט
 זי דאָ צו טהון?
 — שאַ, וואָס שרייסט דו אזוי, סטעמפעניו? וואָס דען, אַליין
 האָסט דו געמיינט? אַ מיידעל פאָהרט ניט אַליין. אַ שענע זאך,
 כלעבען!
 — יאָ, אָבער וואָס קעהר זי זיך אָן מיט מיר, די מאַמע דיר-
 נע? — האָט זי סטעמפעניו געפרעגט, אומקעהרענדיג זיך צוריק
 מיט איהר.
 — אַ מחותנת'טע, סטעמפעניו, אַ מחותנת'טע קעהר זי זיך
 מיט דיר אָן, און שפעטער וועט זי זיך דיר אָנקעהרען אַ שוויגענער.
 — דו מיינסט טאַקי, אַפנים, אַיין אמת, פריידעל, חתונה האָ-
 בען פאַר מיר?
 — נו, און דו, סטעמפעניו, מיינסט דאָס אויף קאַטאָוועס?
 — נאַרישקייטען!
 — פאַר וואָס נאַרישקייטען?
 — אָט אזוי, איך האָב עס אַפילו נישט אין זינען אין דער
 לינקער פּיאַטע.
 פריידעל איז געבליבען שמעהן אַ מינוט און האָט אַ קוק גע-
 כהאַן סטעמפעניו'ן אין די אויגען אַריין. נאָכדעם האָט זי זיך
 אַרומגעקוקט אויף אַלע זייטען און האָט זיך שטילערהייד גע-
 ווענדט צו סטעמפעניו'ן מיט די ווערטער:
 — הער נאָר אויס, סטעמפעניו! מיין ניט, אַז דו האָסט אָנ-
 געטראָפּען אויף אַ ניונקעלע, וואָס ווייסט ניט, ווער עס האָט זי
 געשלייערט. איך קען דיר גאַנץ גוט, סטעמפעניו! איך ווייס, אַז
 דו ביזט אַ היבשער שאַרלאַטאַן, האָסט ליעב כלות אַלע וואָך אַ
 נייע. נאָר עס מאַכט ניט אויס, אַלץ ביו אַ צייט, נישקשה... ביוט

א נומער בטבע, האָסט אַ ווייך האַרץ, ביזט אַ פאַרשוין איינער צווישען צעהן טויזענד, שפּיעלסט אויסגעצייכענט אויפ'ן פּיעדעל און קאָנסט געבען אַ ווייב ברויט, — דערפאַר וויל איך דיר, און דער פאַר וועל איך פאַר דיר התונה האָבען, און טאַקי ניד! און דאָס, וואָס דו שפּאַרסט זיך, איז אומזיסט, אַרויסגעוואָרפּען דיין טרחה, סטעמפעניו, גלויב מיר, בויג זיך אָן צו מיר אַהער, איך וועל דיר זאָגען אַ סוד...

און פּריידעל די שוואַרצע האָט איינגערוימט סטעמפעניו'ן אַ סוד אין אויהער, און סטעמפעניו איז פּערציטערט געוואָרען מיט אַלע אַברים. ער איז געבליבען שטעהן, ווי אַ לעהמענער גולם, אין מיטען וועג, נישט געקאָנט עפענען קיין מויל אַ וואָרט אויסצורעדן. און דאָ איז אָנגעקומען מעכטישי פּייקלער מיט דעם רויטען קאָפּ און האָט איהם געזאָגט, אַז מע רופּט איהם צום נגיד פּונ'ם שטערטעל בעשטעלען אַ חתונה. סטעמפעניו האָט זיך מיט אַ וואונק אָפּגעזעגענט מיט פּריידל'ען און האָט אויסגערעדט מיט אַ זיפּץ:

— מיר וועלען זיך נאָך זעהן, פּריידעל!

— ס'אַ שאַלח אַביסעל, אויב מיר וועלען זיך זעהן! — האָט איהם פּריידעל געענטפּערט און האָט זיך גאַנץ צופּריעדען אָפּגע-שיידט פּון איהר ליבען חתן סטעמפעניו.

די אַלע, וואָס האָבען אין יענער צייט געזעהן סטעמפעניו'ן אויף דער חתונה, האָבען זיך שטאַרק פּערוואונדערט אויף זיין בלאַס פּנים מיט זיין אָפּגעלאַזטקייט: גאָר ניט דער סטעמפעניו, וואָס פּרייהער, אַ שענערען לענט מען אין אין דער ערד אַריין! עס איז אָפּ-גענומען געוואָרען זיין פּריייליכקייט מיט זיין ברען, ווי מיט די הענד. יאָ, סטעמפעניו האָט געפּיהלט, אַז דאָס איז איין עק צו זיין זיס לעבען פּון אַ פּריי פּויגעלע, אַז דאָס נעמט ער אויף זיך אַ יאָך אויפ'ן האַלז אויף תּמיד, אויף אייביג. אַדיע, ליכטיגער זומער-אָבענד מיט אַ ווייטען שפּאַציער הינטער דער שטאַרט מיט'ן בלי-

זמר'ס טעכטערעל! אדיע, לאנגע שמעקענדיגע צעפ, צעלאָזטע האָר, גרויסע קארע אויגען! אדיע, זילבערנע לבנה! ...
 אמת, סטעמפעניו האָט זיך נאָך אביסעל געאַמפערט, געוואָר
 פען, ווי אַ פיש אין דער נעץ, מיט די לעצטע כוחות, געפרובט אַלע
 מיטלען, נאָר עס האָט איהם געהאַלפען, ווי אַ טוירטען באַנקעס.
 פריידעל מיט איהר מוטער זענען געשטאַנען אַקעגען איהם, ווי
 אָט יענע מתיים, וואָס קומען צו אונז ביינאַכט אין חלום און שלע-
 פען אונז צום בית-דין של מעלה אָפגעבען דין וחשבון... און איבער-
 הויפט האָט ער געציטערט פאַר איהר, פאַר דער מחותנת'טע, וואָס
 האָט צענויפגעשנירעוועט דאָס שוואַרצע פּיסקעלע, ווי מיט אַ
 בענדעלע, נאָר דאָס פנים האָט איהר אזוי געפייערט, אז זי איז
 געווען גרייט אַלע מינוט אַרויפחאַפּען זיך אויף סטעמפעניו'ן, ווי
 אַ ווילדע, וואָס קאַץ, און אַרויסרייסען איהם ביידע אויגען, ווען ניט
 פריידעל, וואָס האָט זי די גאַנצע צייט אַיינגעהאַלטען.
 — טשעפע ניט, מאַמע, וועסט נאָך קאַלי מאַכען. דו קוק נאָר
 און שווייג, דו היט איהם נאָר די טרויט, ער זאָל זיך ניט אויסריי-
 סען פון אונזערע הענט. עס וועט זיין רעכט, מאַמע, סטעמפעניו
 איז מיינער, ער איז מיינער! ...

 XVI.

שמשון הגבור ביי דלילה'ן אויפ'ן שוויס.
 פריידעל האָט זיך פער'עקשנ'ט און האָט אויסגעפיהרט איהרס:
 זי האָט התונה געהאַט פאַר סטעמפעניו'ן כרת משה וישראל און
 האָט איהם גיך אַריינגענומען אין די לאַפקעס אַריין נאָר אויף איין
 אַנדער אופן. אביסעל האָט איהר צוגעהאַלפען די מאַמע איהרע,
 וואָס זי האָט קוים דערלעכט דעם נחת צו ווערען אַ שוועגער, און
 סטעמפעניו האָט פערזוכט דעם טעם פון ניהנם און האָט זיך נישט
 גענאַרט. דאָס פאַרפאַלק איז אַריבערגעפאַהרען קיין מאַזעפּעווקע.

און סטעמפעניו האָט זיך דאָ בעזעצט מיט זיין קאָמפּאָניע, ווי אַ שטענדיגער, אויף איין אָרט.

— שוין, אויס, אויס אַרומשלעפען זיך! גענוג, סטעמפעניו, געדרייזט איבער דער וועלט, גענוג! — אזוי האָט פריידעל געזאָגט צו איהר מאַן, וואָס איז אינגאָנצען געווען איהרער, און וואָס זי האָט געוואָלט האָט זי מיט איהם אויסגעפיהרט, און דוקא מיט גוטען.

נאָך דער חתונה האָט זיך אָנגעהויבען ביי סטעמפעניו'ן אַ ניי לעבען, גאָר אַ שפּאַגעל־ניי לעבען. גייענדיג איז ביי זיך סטעמפעניו געווען נאָר בחור'ווייז; קוים אָבער האָט ער נאָר חתונה געהאַט און איז אַריין צו פריידל'ען אין די הענר, אזוי האָט ער אָנגעוואָרטן רען אינגאָנצען זיין שטאַרקייט, אינגאָנצען זיין מוטח, דעם גאַנצן צען גלאַנץ. ביי זיך אין שטוב האָט סטעמפעניו ניט געהאַט קיין ברעקעל דעה.

— דו האָב אין זינען דיינס, דיין עסק איז די קאַפּעליע מיט די חתונות, צו וואָס טויג דיר געלט, נאָרעלע? — אזוי האָט צו איהם פריידעל געזאָגט, צוגענומען ביי איהם וואו ער האָט פּערדיענט ערגיץ אַ גראַשען.

אויף געלד איז פריידעל געווען זעהר זשערנע. זי איז אויסגע־וואַכסען ביי זעהר אַרעמע עלטערען און האָט כמעט קיינמאָל ניט געזעהען קיין גראַשען אין די אויגען. מיידעלווייז פלעגט איהר אָנקומען אַ סטיינגעלע אָדער אַ קעמעלע זעהר שווער, מיט ביטערע טרערען. ביז פופצעהן יאָהר איז פריידעל גענאָנגען באַרפּיס, געדווען אַ ניאַנקע דער מוטער, אי פון דעם פּאַטער, ישעיה'קע דעם פיער־לער, וואָס האָט ליעב געהאַט דעם טרונק. געגעסען האָט זי קדחת, מלובש איז זי געווען, ווי עס איז אָנגעשטאַנען צו די באַרפּיסע פּיס, און נאָר פורים פלעגט איהר אַריינפאַלען עטליכע קאַפּיקעס פונ'ם שלח־מנות, וואָס זי פלעגט טראָגען אין פרעמדע הייזער; די עט־ליכע גראַשען פלעגט זי בעהאַלטען ווייט־ווייט אין בוזעס, בכדי די מאַמע זאָל ביי איהר ניט אויסנאַרען, און אזוי פלעגט זי שלאָפען

מיט'ן ביסעל מיניג ביז פסט, און אויף יום־טוב קויפען זיך פאר דעם א סטיינגעלע אָדער א קעמעלע. און אזוי איז פריידעל גע- וואכסען ביז אכצעהן יאָהר, ביז זי איז פלוצים אויסגעוואַכסען א הויכע, א שענע, א געזונדע מויד — א כלה־מויד! אז פריידעל איז א כלה געוואָרען פאר סטעמפעניו'ן, האָט זי אַליין ניט געוואוסט וואָס פאר א גליק עס האָט זי געטראָפּען. נאָר די מאמע, וואָס האָט דאָס דוקא יאָ פּערשטאַנען, האָט מיט איהר וועגען דעם גע- נוג איינגע'טענה'ט, אז זי זאָל וויסען, אז איהר חתן איז א גאָלד־ שפינער, נאָר א גרויסער שאַרלאַטאַן, וואָס דאָס קערבעל איז ביי איהם א ממזר, לכן זאָל זי זיך ניט לאָזען שפּייען אין דער קאַשע און זאָל האָבען ביי איהם א דעה אין אַלץ, אזוי ווי זי, די מאמע האָט א דעה ביי'ם טאַטען, ישעיה'קע דעם פיעדלער...

אז פריידעל האָט חתונה געהאַט פאר סטעמפעניו'ן, האָט זי ניט פּערגעסען, וואָס די מאמע האָט איהר אָנגעוואָגט, און האָט ביסלעכווייז, מיט שכל, אָנגעהויבען לעהרנען מיט'ן מאַן הלכות "ווייב", אז א ווייב דאַרף וויסען אַלץ, וואָס ביי'ם מאַן טהוט זיך, אז א ווייב איז ניט קיין פּרעמדע, אז א אירישע טאַכטער איז ניט קיין "פּאָליבאָוויצע", — ניין, עס איז זיין בלוט און פּלויש, זי איז ער און ער איז זי. הכלל, ער דאַרף וויסען, ער דאַרף פּי-ה-ל-ע-ן, אז ער האָט א ווייב...

אז פריידעל איז געוואָרען אַליין א בעל־חבית'טע פאר זיך און האָט דערזעהן אַלע מאָל א ניי קערבעל, וואָס סטעמפעניו פּער־ דיענט אזוי אָפט, האָט זי זיך א וואָרף געטחאָן אויף די קערבלעך, זוי א הונגריגער, אז ער דערזעהט עפּים א מאכל. נאָר עס איז איהר אָבער דאָס געלד ניט איינגעגאַנגען. פריידעל האָט זיך אַליין געוואָגט, טאַמער וועט מאָרגען ניט זיין, טאַמער וועט דער מאַן שפּעטער חלילה ניט פּערדיענען, האָט זי זיך געמאַכט איין קניפּעל און דאָס אַנדערע, און האָט אָנגעהויבען צו קלויבען א גראַשען צו אַ גראַשען.

— וואָס פראַטעסט דו אזוי? — האָט זי סטעמפעניו געפרעגט, בעמערקט איהרע תנועות.

— וועסט אַלץ וועלען וויסען, וועסט דו גיך אַלט ווערען. לאַז ריך ניט אַהרען, סטעמפעניו! — האָט איהם פריידעל געענטפערט מיט אַ שמייכלע, און האָט זיך געטהאָן איהרם, אָפגעשפּאַרט, אָפגעריסען פונ'ם מאַרק, פונ'ם קלייטעל און פון דער יאַטקע, מיט'ן וואַרמעס אויסגעקומען, ווי מיט קרעפעל־פלייש, אָפּטמאַל ניט דער־געסען, ניט דערטרונקען, און זיך אַלץ צענויפגעשלאָגען אַ קערבעל אום אַ קערבעל, ביסלעכווייז, אז עס האָט זיך צענויפגעשלאָגען היבשע עטליכע גילדען, האָט זי אָנגעהויבען צו מאַכען הלואות אויף אַ משכון און נעמען פּראָצענט; דאָס ערשטע מאָל גלאַט אזוי, דורך אַ צופאַל, וואָס אַ שכנה האָט ביי איהר געבעטען אַ גמילות־חסד און פריידעל האָט איהר אַ טובה געטהאָן — פאַר וואָס דען ניט? — און נאָכדעם, אז פריידעל האָט דערזעהן, אז דאָס געלד וואַכסט גאָר, אז פון איין קערבעל ווערד מיט דער צייט צוויי, האָט זי אָנגע־הויבען מיט איהר ביסעל קאַפיטאַל צו מאַכען עסקים, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז זי איז געוואָרען פשוט אַ „וואַכערניצע“ מיט אַלע ה'גריבעלעך פון דער דאָזיגער פּראָפעסיע, מיט וועלכער אַ גרויסער טייל פון אונזערע נגידים, צווישען אונז רעדערדיג, פערנעמען זיך און האָבען דאָס גאָר ניט פיינט...

מערקווירדיג! ווי קומט עס צו פריידעלן אזא חשק צו קלוי־בען געלד? נישט ביי איהר טאַטען, ישעיה'קע פיעדלער, נישט ביי קיינעם פון אַלע בעקאַנטע כליזמר, האָט זי דאָס געקאַנט זעהן, וואו וועט איהר דען געפינען אַ גלייכען צו דער חברה כליזמר, מע זאָל זיך אזוי נישט אומקוקען אויף קיין גראַשען, עס זאָל אזוי זיין אַ קערבעל הפקר, פשוט ווי די בלאַטע? די אידישע כליזמר — און ווער שמועסט אין יענע יאָהרען — קאָן מען גלייכען צו אַ מין צייגנינער, אַ בעזונדער פּאַלק, מיט אַ בעזונדערען זשאַראָן, מיט גאָר בעזונדערע ענג; די דאָזיגע חברה האָט שמענדיג געלעבט אַ גוטע שעה, תמיד איז געווען פורים, פרייליך, לעבעדיג, תמיד גע־

רימפעלט, געווערטעלט זיך, געשטיעפט, געארבייט, זיך לוסטיג גע-
 מאכט, איבערגעקעהרט וועלטען, געשמועסט מכת פרייליכע זא-
 כען... געקומען אהיים צום ווייב, געטריבען קאמאָוועס, געחלעפ-
 טשעט טייגלעך מיט פאסאָליס, אָדער גאָר געגעסען מכות, נאָר
 פרייליך, מיט אַ טענצעל, מיט אַ ליצנות, הונגעריג זיך געלעגט שלאָ-
 פען, אויף מאָרגען געבאָרגט, געליהען, די קישעלעך פערזעצט, נאָכ-
 דעם אויסגעקויפט און וויעדער אַ מאָל דאָס אייגענע. די כליזמר-
 שע טעכטער זענען אויך געווען, מיינסטענס, לופטיגע פרייליכע
 נשמות; זייער לעבען, אזוי ווי די האָר זייערע, איז נישט געווען
 פערדעקט מיט קיין שליער... מיט איינעם וואָרט, ביי די כליזמר
 איז געוועזען אַ גן-עדן, מיט אלע מעלות און חסרונות פון אַ גן-
 עדן... היינט אין אזא גן-ערן וועמען קאָן אַרויף אויף דער מחשבה
 צו זאָגען — וואָס וועט זיין מאָרגען?

פריידעל'ס טאָטע, פערשמעהט זיך, איז אויך ניט געווען קיין
 פערוויינטע נשמה. ישעיה'קע פיערלער איז זיך געווען אַ רעכטער
 קבצן, נאָר אַ לעבעדיגער, אַ פרייליכער קבצן, און אז ער האָט פער-
 דיענט דאָס קערבעל, האָט ער דאָס גאָר גיך פערלעבט. טאָקי, ווי
 מע זאָגט, אין איין אָטהעם. און זי, פריידעל'ס מאַמע, האָט אויך
 ליעב געהאַט צו לעבען, דאָס הייסט, גוט עסען. עס איז כמעט קיין
 העמד נישט געווען אויפ'ן לייב, נאָר געגעסען האָט מען כל זמן
 ס'איז נאָך געווען אַ שטיקעל קישעלע צו פערזעצען. „דאָס גאַנצע
 דאָברע-מול געהט אין דער קישקע אַרײַן“, „ווי זאָגט מען: בעסער
 דעם בעקער אידער דעם „רופא“, „וואָס זשע דען איז דעם מענט-
 שענס לעבען?“ — אזוי פלעגט זאָגען פריידעל'ס מאַמע, וואָס איז.
 אייגענטליך, געווען אַפילו צווישען כליזמר'קעס אַ אויסברענגערין.
 וויזשע קומט עס פאָרט צו פריידל'ען אזא גוסט? פון וואַנען
 נעמט זיך צו איהר אזא קאַרגשאַפט? עס קאָן זיין, אז די דאָזיגע
 מעלה איז געקומען צו איהר מחמת זשעדנאָסט, מחמת זי איז תמיד
 געווען ביי די עלטערען הונגעריג אויף אַ גראַשען. אָדער ס'איז
 אפשר געווען ביי איהר גאָר אַ טבע-זאָך: עפּים על-פי טעות איז

א קאַרנע נשמה מגולגל געוואָרען אין דער כליומר'שער משפּחה און עס איז אויסגעוואַכסען אזא פּריידעל.
ווי די זאך איז שוין, נאָר פּריידעל האָט געמאַכט משונה תּנועות, געשוויצט און געפּינעט, ווען זי האָט נאָר גערעדט אַפּילו מכה געלר.

אויף איהר דאָליע האָבען איהר מקנא געווען אַלע כליומר'קעס. "אַט אַ מזל!" — האָבען אויף איהר אַלע אין איין קול געזאָגט. נאָר אין איין זאך האָט נאָט פּריידל'ען פּערזעהן: ער האָט איהר קיין קינדער ניט געגעבען. און ווער ווייסט, עס קאָן זיין, אויך דעריבער איז זי געווען אזוי אָפּגעגעבען מיט לייב און לעבען צום געלר, ווייל דאָס בעסטע פּערגעניגען, פּערגעניגען פון קינדער, איז פאַר איהר געווען פּערבאַרגען. בכלל זעהט מען, אז די ווייבער, וואָס נאָט האָט זיי נישט געבענשט מיט קינדער, זענען מיינסטענס ביזע ווייבער; עפּיס פּעהלט זיי די גוטסקייט, די ווייסקייט פון דעם דאָזיגען מין; אַזעלכע ווייבער קאָנען ליעב האָבען נאָר זיך אַליין.

פּריידעל איז געווען פּונקט אזא סחורה. נאָר מע קאָן ניט זאָגן, אז זי האָט איהם, סעמפּעניו'ן, פּיינט געהאַט: פאַר וואָס קומט דאָס איהם? אַ פאַרשוין, אַ בילד, אַ זעלמענהייט, אַ שפּיע-לעך איינער צווישען טויענר און (אַט דאָס איז דער עיקר!) אַ פּערדיענער, אַ גאָלדשפינער!

— מיין סעמפּעניו — האָט זיך פּריידעל בעריהמט פאַר איהרע בעקאַנטע ווייבער — מיין סעמפּעניו, אז ער טהוט אַ פּיהר מיט'ן סמיק איבער'ן פּיעדעל — איז אַ קערבעל, צוויי פּיהר — איז צוויי קערבלעך, דריי פּיהר — איז דריי קערבלעך, פאַרשטעהט איהר מיך?

אין דעם ענין פּון „קערבעל“ איז סעמפּעניו געווען פּונקט דער היפּד: דאָס קערבעל האָט ביי איהם ניט געשפּיעלט קיין דאָלע. אַט האָט ער אָפּגעשפּיעלט אַ התונה און אָנגעשטאַפּט פּולע קעשענעס מיט געלר, און אַט — פּרופּא, ניטאָ אַ שילינגער! האָט

ער געהאט — האָט ער געגעבען, געטיילט, אַנטליהען; האָט ער
 ניט געהאט — האָט ער געליהען ביי יענעם. אין דעם אופן איז
 סטעמפעניו געווען איין אַרטיסט. זיין עסק איז געווען נאָר די
 „קאָפּעליע“ — אויסשטעלען עפּיס אַ נייע זאַך, פּונאַרערשפּיעלען
 איין אָפּער־שטיק, בעשטעלען אַ חתונה און אָפּשפּיעלען זי, ווי נאָט
 האָט געבאָטען, אירען זאָלען לעקען די פינגער, ניט גלאַט ריפּ־
 סקריפּ.

סטעמפעניו האָט ליעב געהאט מעהר פּון אַלץ אין דער וועלט
 צוויי זאַכען: זיך און דאָס פּיערעלע. מיט זיך האָט ער געהאט
 צו טחון כּמעט שטענדיג, זיך געפּוצט, געשטשאַנעלט, געגריזעלט
 די האָר, מיט איינעם וואָרט — זיך „גע'בחור'ט“, ווי פּרידעל האָט
 דאָס מיט אַ שטאָך גערופּען, און דעמאָלט האָט ער פּערגעסען אין
 דעם פּיערעלע; האָט ער אָבער גענומען דאָס פּיערעלע, האָט ער
 פּערגעסען אין זיך און אין דער גאַנצער וועלט. אַז עס איז אָנגע־
 פּאַלען אויף איהם אַ „מרה־שחורה“, האָט ער זיך גענומען דאָס
 פּיערעלע, פּערקייטעלט די טיר און האָט געקאָנט אַוועקשפּיעלען
 דריי שעה כּסדר אייגענע פּאַנטאַזיעס; וואָס עס איז איהם אַרויף
 אויף דער מחשבה, דאָס האָט ער געשפּיעלט. אַט האָט ער זיך
 צעגאָסען מיט אַ קלאָג, אַזוי יאָמערליך, אַזוי טרויעריג, אַלע מאָל
 שטילער און שטילער, און אַט האָט ער זיך פּלוצים צעבייזערט און
 איז אַוועק אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ביו עס האָט זיך וויעדער
 אָנגעהויבען אַרויסהאַפּען ווי אַ זיפּץ פּונ'ם טיעפען האַרצען, און
 דאָס פּיער איז איהם אַביסעל אָפּגעטראָטען, אָפּגעגאַנגען דער כּעס,
 און ווייבע מעלאָדיעס, ליעבע זיסע געזאַנגען, וואָס ווייטער אַלץ
 טרויעריגער, האָבען זיך וויעדער ווי געגאָסען אָהן איין עק, און נאָכ־
 דעם וויעדער אַ ביסעל לעבעדיגער, פּרייליכער... אמת, דאָס איז גע־
 ווען נישט אָפט, ניט אַלע מאָל האָט זיך איהם געשפּיעלט; נאָר
 קוים האָט ער זיך צעשפּיעלט, איז געווען אונמעגליך איהם אָפּ־
 צווייסען. סטעמפעניו'ס פּאַנטאַזיע האָט זיך צעקאָכט און געזעצט.
 ווי פּון אַ קוואַל, וואָס ווייטער מיט מעהר פּרישקייט.

א מענש מיט געפיהל, מיט א נשמה, האָט זיך אין אזעלכע מיט
 נומען זאָט נישט געקאָנט אָנהערען די דאָזיגע פרייע מוזיק, וואָס
 לאָזט זיך גאָר ניט איבערגעבען אויף נאָמען, און עס האָט זיך
 איהם אויסגעוויווען, אז ער הערט אַ בקשה צום רבונר-של-עולם
 פון אַ פערביטערט האַרץ, עפּים אַ מין תּפּלה צו זיין לייעבען נאָך
 מען אויף רחמים, אויף לייטזעליגקייט, אזא מין תּפּלה, וואָס דאַרף
 און מוז אָנגענומען ווערען אויבען, דאָרט פאַר גאָט'ס שטוהל... מע
 דערצעהלט, אז דער ריז שיער האָט געהאַט אַין אייגענעם
 אַרקעסטער, וואָס פלעגט שפּיעלען בשעת ער האָט אָפּגעגעבען אַ
 שבת צו דעם וואָס לעבט אייביג. אַודאַי איז דאָס אַ געדאַנק דוקא
 פון אַ גרויסען מענשען, אַ השגה גאָר פון אַ הויכער פּאָעטישער
 נשמה.

— קיילע די גראָבע, מיינע צרות אויף איהר קאָפּ, האָט מיר
 אָפּגעבראַכט דאָס פּראָצענט פאַר יענער וואָך; און פאַר היינטיג
 גער וואָך, זאָגט זי, לאָז זיין נאָך שבת!
 מיט אזא מין געשפרעך, למשל, האָט פּריידעל מכבד געווען
 סטעמפּעניו'ן, ווען ער פלעגט אַרויסגעהן נאָכ'ן שפּיעלען פון זיין
 חדר'על, אַביסעל צוגעפלאַמט, מיט אַ גלאַנץ אין זיינע שוואַרצע
 אויגען. דאָס איז געווען דאָס פייערעל פון זיינע אויגען, וואָס האָט
 אזוי געצויגען צו זיך. דאָס פייערעל פלעגט זיך בעוויווען זעלטען,
 און בעגעגענט זיך מיט פּריידעל'ס אויגעלעך, האָט זיך דאָס פייער
 ערעל גיך בעהאַלטען, פּערשוואַונדען געוואָרען.
 אז סטעמפּעניו האָט אָפּגעשפּיעלט אַ חתונה און איז געקומען
 אַהיים, פלעגט איהם פּריידעל בעגעגענען מיט אַ שמייעלע, זיך
 לאַשטשען, ווי אַ קעצעלע:

— צו וואָס טויג דיר געלט, סטעמפּעניו? — פלעגט איהם
 פּריידעל זאָגען און אויסטרייסלען איהם אַלע קעשענעס. — אויף
 וואָס דאַרפסט דו געלט? וואָס פּעהלט דיר? האָסט אַלסדינג, וואָס
 דו דאַרפסט, ביזט ניט הונגעריג, חלילה, און נאָקעט געקומט דו
 אויך ניט, און אז דו דאַרפסט אזוי עטליכע גראַשען, געב איר דיר

דען ניט? געב עס בעסער אָפּ מיר, נשמה מיינע, ביי מיר וועט דאָס זיין גאַנץ. געב שוין, געב!

און סטעמפעניו שטעהט, ווי אַ בעשטראַקט קינד, און פריידעל טהוט מיט איהם, וואָס זי וויל. ער איז אַיגאַנצען ביי דער דאָר-זיגער שוואַרצער פריידל'ען אין די הענד. אַך, וואָס איז דאָס מיט דיר געשעהן. סטעמפעניו? אַזאַ גאַרנישט, ווי פריידעל, זאָל דיר מאַנצען אויפ'ן קאַפּ, און דו לאָזט זיך פיהרען ביי דער נאָז, פונקט ווי שמשון הנכור ביי זיין געליעבטער דלילה אויפ'ן שוים? ... פּע, סטעמפעניו, אַ בויון, כלעבען!

 XVII.

סטעמפעניו ריהרט נאָך מיט אַיין אבר.

אַ רחמנות אויף סטעמפעניו! ...

נאָר עס איז ניט אַזוי די מעשה, ווי איהר מיינט. לעגט ניט אַזוי דעם רחמנות אויף אונער העלד. אַז סטעמפעניו האָט ניט געהאַט קיין גרויסע דעה ביי זיך אין דער היים און איז געווען עפּים גאָר מעשה אירינע, האָט ער אָבער דערפאַר זיך געהאַט זיין וועלטעל, זיין אייגענע וועלט, וואָס האָט זיך שוין מיט פריידל'ען ניט אָנגעקעהרט לחלוטין. דאָרט, אין זיין וועלטעל, איז זיך סטעמ-פעניו געווען אַ פּריץ פאַר זיך און איז געווען, ווי מיר וועלען באַלד זעהן, גאַנץ צופריעדען.

קודם כל איז ביי איהם אַוועקגעגאַנגען אַ האַלבער טאַג אויף „רעפּעטיציע“, דאָס הייסט, אויף איבערשפּיעלען מיט דער גאַנצער חברה כּל-זמר אַלע נייע שטיק, דערביי טרייבען אַביסעל קאַטאַד וועט, אויסהערען דעם ברהנ'ס ווערטלעך און לאַכען פון מעכטשי פּייקלער, וואָס דער כּרחן האָט אויף איהם ליעב געהאַט צו ווערטלען זיך, און נאָכדעם גלאַט דערצעהלען מעשיות פון דער אָדער יענער חתונה. וואָרום יעדע חתונה ביי אירען האָט זיך איהר מעשה: דאָ האָט זיך דער חתן אַיינגעשפּאַרט, האָטש געב איהם

א קרענק, אין וויל נישט געהן צו דער חופה, ביז מע וועט איהם אָט דאָ אויפ'ן אָרט ניט אָפּצאָהלען דעם גרן אחת ואחת, "קלאָפּ און צעהל"; דאָרט האָט די כלה גע'הלש'ט פאַר גרויס געווין און מע האָט זי סוים אָפּגעמינטערט (און דערביי זאָגט אָפּ דער ברוחן אַביסעל ליצנות); אין אַ דריטען אָרט האָט זיך געטראָפּען נאָך אַ שענערע מעשה: נאָך דער וועטשערע, אַז ס'איז געקומען די צייט, וואָס מע דאַרף טאַנצען... און חברה שיסט-אויס אַ געלעכטער, ווי פון אַ האַרמאַט.

— וואָס איז ביי אײך פאַר אזאַ געלעכטער דאָרט? זעה נאָר, ווי מע ראָהאַטשעט זיך! — שרייט פריידעל פון איהר חדר.

— לאָז דיך ניט אַהרען! — ענטפערט איהר סטעמפעניו מיט גדלות. — אין אונזערע עינים זאָלסט דו זיך ניט מישען, האָב איך דיר שוין הונדערט מאָל געזאָגט!

און סטעמפעניו'ן ווייזט זיך אויס אין דער מינוט, אַז ער איז דאָ אַ בעל-הבית, אַ גאַנצער סולטאַן ביי זיך.

די איבעריגע צייט האָט סטעמפעניו פערבראַכט אויף אָנטהון זיך, אויספּוצען זיך, די מלבושים און די שטיוועל, זיי זאָלען גלאַנצן צען, ווי אַ שפּיעגעל, פערקעמען זיך גאַנץ שיקאַזנע, אונטערבוניגען זיך די שענע שוואַרצע לאָקען, אויסגלעטען די ווייסע מאַנישקע פון דעם העמד, און נאָכדעם האָט ער זיך גענומען דאָס שטעקעלע אין דער האַנד, אַ שטעקעלע מיט אַ גאַלקע, אויסגעשניצט אַ פּייג פון עלפּענכין, און מיט אַ ברייטען שוואַרצען קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ מיט אַ גלאַנצענדיגען קאַזיראַק, אָנגערוקט ביז די אויגען. דעם קאָפּ פערריסען אַרויף, אַזוי, אַז די לאָקענס ליגען צעוואַרפען אויף די אַכסלען, געהט זיך סטעמפעניו און שפּאַציערט איבער דער שטאַרט. דאָרט האָט ער זיך שוין זיינע בעקאַנטע, מיט וועלכע ער בעגעגענט זיך, און געהענדיג פערביי די קלייטען, גריסען ער די יונגע ווייבלעך, די קרעמערקעס. די ווייבלעך ווערען רויטליך; זיי דערמאַנען זיך, אַז זיי זענען אַמאָל געווען מיידלעך און דעמאָלט

וענען זיי מיט סטעמפעניו'ן געווען בעקענט... דעמאָלט איז געווען אַ וועלט... און היינט? ווער האָט דאָס היינט אין זינען? ...
 דאָך געמינען זיך נאָך אַזעלכע יונגע ווייבלעך, און איבער-
 הויפט מיידלעך, וואָס שטעהען-אָוועק מיט סטעמפעניו'ן אין דרוי-
 סען ביי דער טיר אַ היבשע צייט; מע רעדט, מע שמועסט פון
 דעם און פון יענעם, מע לאַכט...

אָרזאי געהען אַזעלכע זאכען ניט אָפּ גלאַט; דאָס דערזעהט
 אַ שכנה און טראַגט עס אָפּ גיך דער אַנדערער, דער דריטער, און
 אַזוי הויבט זיך אָן אַ רעדעניש, און צו אידישער מיילער אַז מע
 האַפט זיך אַרײַן, נארט מען זיך ניט...

— וואָס איז שוין וויעדער, סטעמפעניו, פאַר אַ דערעריי אין
 שטאָרט? שוין וויעדער אַ מעשה?
 — וואָס פאַר אַ מעשה, פריידעל?

— דיינע מעשיות... ער פרעגט נאָך! וואו צוויי, איז ער דער
 דריטער! די גאַנצע שטאָרט האָט מיט אונז צו טהון.

— איך ווייס ניט וואָס דו ווילסט האַבען פון מיר, פריידעל.
 — וואָס איך וויל האַבען? איך וויל, זאָלסט אַוועקוואַרפֿען
 דיינע אַמאָליגע גענג... שוין צייט! וואו ערניץ אַ וויבעל אָדער אַ
 מיידעל אין שטאָרט, דאַרף ער מיט איהר זיין בעקאַנט, און אַוועק-
 שטעלען זיך מיט איהר אויף דריי זייגער שעה — ער קאָן זיך גאָר
 ניט אַנדערען און גענוג!

— אַ? דו קעהרסט אָרזאי מיינען, וואָס איך האָב גערעדט מיט
 אַסתר אַברהם-יענקעל'ס?

— נו, און אַז מיט אַסתר אַברהם-יענקעל'ס, איז וואָס? וואָס
 איז זי, אַ שטייליגע, צי וואָס?

— איך האָב דאָך געשמועסט מיט איהר מכה אײַן עסק.

— דיינע עסקים... איך קען דיך, סטעמפעניו!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען! אַברהם-יענקעל'ס האָט חשק
 אַרויסצומיהרען די חתונה קיין יעהופּעץ, אַזוי איז איהם אָננעקער
 מען דאָס משוגעת. נו, איך האָב דערזעהן אַסתר'ען האָב איר מיט

איהר געמאכט א שמועס וועגען דעם. איין עבירה, למאי זאל איך ארויסלאזען אזא חתונה פון די הענט?

— וואָס איז איהם עפּים אַרויסגעפּאַלען יעחוּפּעץ, דעם משוגע־נעם כּהן? — פּרעגט פּריידעל, און אין איהרע גרינע אויגעלעך בע־ווּיזט זיך אַט אַ יענס פּייערעל, וואָס בעווּיזט זיך ביי איהר שטענדיג, ווען זי דערשמעקט נאָר געלד...

— פּרעגסט קשיות אויף אַ משוגענעם? — ענטפּערט איהר סטעמפעניו, געהט־ארויס טרוקען פון דער דאָזיגער מעשה.

און אזוי ווערד צעריכען די מעשה, יענע מעשה און אלע מעשיות. סטעמפעניו איז אַ גרויסער בריה און ווייסט, מיט וואָס מע קאָן פּריידל'ען נעמען.

אין דער פּרעמד, אז סטעמפעניו איז אַרויסגעפּאַהרען מיט זיין קאָפּעליע אין דער פּרעמד, האָט איהם, געוועהנליך, נאָך מעהר גע־נאָלטען. דאָרט איז ביי איהם געווען, ווי זאָגט מען, אַ כּשר'ער טאָפּ מיט אַ כּשר'ען לעפעל, און אז סטעמפעניו איז געקומען ערניץ אין אַ שטעדטעל שפּיעלען אַ חתונה, האָט זיך איהם שוין ניט גע־גלוסט אוועקצופּאַהרען. דאָרט זענען געווען מעשיות מיט מעשיות, פּרייליכע און טרויעריגע נאָר אַהן אַ שיעור, הכלל, דאָס איז זיך געווען ביי סטעמפעניו'ן אַ בעוונדערע וועלט, זיין אייגען וועלטעל, וואוּהין ער האָט פּריידל'ען ניט אַריינגעלאָזט בשום אופן, האָטש זי האָט דערויף זעהר חשק געהאַט. זי האָט אפילו שוין געפּרובט אונטערקויפּען מעכטשי פּייקלער, נאָר עס איז נישט גענאָנגען. דאָ, אין זיין וועלטעל, איז סטעמפעניו געווען נאָר איין אַנדער מענש, אַ גרויסער אונטערשיעד פון יענעם סטעמפעניו'ן, וואָס איז געווען ביי פּריידל'ען אין שטוב...

XVIII.

סטעמפעניו הויבט אן זיך איינצוליעבען.

אינ'ס דאָווגען וועלטעל האָט ביי איהם איצט רחל'ע אָנגעהוי-
בען שפּיעלען אַ גרויסע רחל'ע, די גרעסטע רחל'ע אין זיין לעבען.
מע מעג איהם גלויבען, אז זיין בריוועל צו איהר, וואָס מיר האָבען
אויבען געזעהען, איז געווען געשריבען גאנץ ערנסט, מיט אַיין אמת,
דען ער האָט זיך אין רחל'ען איינגעליעבט פון דער ערשטער שעה,
וואָס ער האָט זי דערזעהען ביי חיים-בנציונ'ס אויף דער חתונה.
נישט באַלד האָט סטעמפעניו איהר דאָס בריוועלע אָנגעשרי-
בען. עס האָט געדויערט עטליכע טעג, ביז דאָס פייערעל, וואָס
רחל'עס בלויע אויגען האָבען אָנגעצונדען אין זיין האַרצען, האָט
זיך רעכט צעברענט, צעפלאַקערט, אזוי, אז ער האָט זיך שוין מעהר
ניט געקאָנט איינהאַלטען, האָט ער זיך פּערשלאַסען ביי זיך אין
חדר'על, און דאָרט, וואו ער האָט געשריבען די נאָמען, און טאָקי
מיט דער אייגענער פען און אויף דעם זעלבען פּאַפּיער מיט די
פּאַסען, אויף וועלכע ער האָט געשריבען זיינע נאָמען, האָט ער אויך
דאָס געוויסע בריוועלע געשריבען.

סטעמפעניו האָט אַביסעל געשוויצט אויפ'ן בריוועל. דאָס שריי-
בען איז איהם אָנגעקומען שווערליך. ער האָט זיך נישט געלערענט
שרייבען אין ערניץ, נאָר פון זיך אַליין. אַרדאי איז קיין חידוש ניט,
וואָס ער איז געווען שטומפּיג אויף דער פען.

עטליכע טאָג האָט סטעמפעניו אַרומגעטראָגען דאָס בריוועל
ביי זיך און האָט נישט געקאָנט געפינען קיין מיטעל איבערצוגע-
בען עס רחל'ען. מעכטשי פייקלער איז געווען אַ נוטער שליח אויף
אזעלכע בריוולעך נאָר אין דער פרעמד, אָבער דאָ, וואו עס גע-
פינט זיך אַ פריידעל, איז מעכטשי אויך אַ געפעהרליכער בריעפּטער-
גער. סטעמפעניו האָט קוים דערלעבט שבת, האָט זיך אויסגעפּוצט,
ווי אַ מויד, אָנגעטהאָן אַ הויכען קאַפעליש נאָך דער לעצטער דע-
מאָלטיגער מאָדע, און איז אַרויסגעגאַנגען אויף באַרדיטשעווער גאַס.

ווי אלע שבת, צו מאכען א שפאציערנאנג, גערעכענט, אז מסתמא וועט רחל'ע אויך זיין דאָרט. נאָר אומזיסט: אלע ווייבלעך, אלע מיידלעך דרעהען זיך ארום, האַפען אַ קוק אויף סטעמפעניו'ן, טהוען אַ שמיכעל און ווערען רויטליך — אלע זענען דאָ, נאָר איין רחל'ע איז ניטאָ! דאָס אָנגעשריבענע בריוועלע האָט איהם נישט געלאָזט רוהען. עס האָט איהם געצויגען צו איהר וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער.

„מע דאַרף זיך פרובען דורכגעהן אַהין, אויף יענער גאַס, וואו רב אַייזיק־נפתלי וואָהנט, טאָמער וועל איך זי בעגעגענען“... — אזוי האָט זיך סטעמפעניו געטראַכט און איז אזוי פאַוואָלינקע צו־געגאַנגען צום פענסטער, וואו רחל'ע איז געזעסען פערטיפעט אין איהרע געדאַנקען און האָט זיך געזונגען דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

איינע אַליין,
עלענר, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אַליין.
עלענר, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

תחילת, אַן זי האָט דערהערט פלוצים דעם „גומ־שבת“ און דערזעהן פאַר זיך שטעהן סטעמפעניו'ן, האָט זיך איהר אויסגע־דאַכט, אַז דאָס איז אַ מין חלום (זי האָט סטעמפעניו'ן שוין עט־ליכע מאל געזעהען אין חלום...). נאָר אַז זי האָט צענומען דאָס שטיקעל נאָטען־פּאַפּיער און האָט איבערגעלייענט סטעמפעניו'ס בריוועלע, האָט זי זיך אויפגעהויבען פונ'ם אָרט, אַ קוק געטהאָן אין פענסטער און געזאָגט צו זיך אַליין:

— זיין גליק, וואָס ער איז אוועקגעגאַנגען: איך וואָלט איהם אָפּגעשפּיעלט... נאָ דיר נאָר אַ סטעמפעניו!...

זי האָט געחאַפט דאָס בריוועלע און האָט דאָס געוואָלט אַרויס־שמיצען דורך דעם פענסטער אין דרויסען אַרויס, נאָר זי האָט זיך

פערחהפט, האָט דאָס נאָך אַ מאָל איבערגעלייענט, צענויפגעקאָ-
טשעט, ווי מע קאָטשעט צענויף אַ מגילה, און אַרײַנגעלעגט צו זיך
אין קעשעני אַרײַן.

רחל'עס כעס איז געוואָרען אַלע מאָל גרעסער און שטאַרקער,
און איהר האָט זיך געוואָלט נאָר זעהן איהם אַלײן, און פרעגען
איהם אונטער פיער אויגען: וואָס הייסט דאָס? ווי אזוי רופט
מען דאָס? מיט וואָס פאַר אַ העזה שרײַבט ער איהר אזאָ קווי-
טעלע? ווער איז ער און ווער איז זי?... זי האָט גענומען
צורקלערען טיטלען, ווי אזוי בעגעגענט מען זיך מיט איהם ערגײַץ
אין אזאָ אָרט, וואו קיינער זאָל ניט קאָנען הערען וואָס זיי וועלען
צווישען זיך רעדען, און איז געפאַלען אויף אַ המצאה.

XIX.

אַ בײַטש קאַרעלען בײַ פּרײַדעל
סטעמפעניו'ס.

— הערט איהר, שוויענער, ווען עס זאָל נישט קאָסטען טייער,
וואָלט איך אַ בעל'נטע געווען אויף אַ בייטש קארעלען, גוטע
שווערע קארעלען.

— נו, איך האָב דאָך דיר שוין וויפיעל מאָל געזאָגט: געח-
זיך דורך צו פּרײַדעל סטעמפעניו'ס, וועסט דו דיר אויסקלױבען
וואָס דיין האַרץ גלױסט. אויב דו ווילסט, קום מיט מיר באַלד.
צוליעב-מיר וועט זי דיר אָפּגעבען ניט טייער.

אונזער שוואַרצע פּרײַדעל, וואָס האָט זיך פּערנומען מיט פּראָ-
צענט און מיט משכונות, מיינסטענס קארעלען, האָט ביסלעכווייז,
אזוי, אויף אַ געלעכטער, אָנגעהויבען אונטערצוהאַנדלען מיט דער
דאָזיגער סחורה, וואָס זי האָט געהאַט ביד גאַנץ ביליג אָפּצוקויפּען
בײַ איהרע בעל'יחובות און נאָכדעם דאָס אַראָפּברענגען אויך בײַ
לינגער, ווי אַלע קאַראַלניצעס (ווייכער וואָס האַנדלען מיט קאַרע-
לען), אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז זי האָט טאַקי אָנגעהויבען דער-

מיט צו האַנדלען אויף איין אמת מיט אַלע באַרדיטשעווער און מיט אַלע באַרדער. גאַנץ מאַזעפּעווקע האָט שוין געוואוסט, אז אַ רעכטע בייטש קאַרעלען קריגט מען ביי פּריידל'ען, ביי פּריידעל סטעמ-פעניו'ס.

אַ וואונדערליכע זאַך I - ווי קומט צו פּריידל'ען אזא פּעהינגקייט צום מסחר, אזא בענעמונג מיט די קונים, אזוי קאָנען איינרעדען? אַ דוואָסיי-מלכה מיט דער שנור זענען אַריינגעקומען צו איהר אין שטוב אַרײַן, האָט זיי פּריידעל אָפּגעגעבען אַ ברייטען ברוך-הבא : — סקאַצעל קומט I וואָס מאַכט איהר, דוואָסיי-מלכה? איהר ווייסט, אז איך האָב שוין אויף אייך איין אויג פון לאַנג אָן?

— וואָס זשע איז אַזעלכעס, פּריידעל?

— וואָס איז, פּרעגט איהר? שוין אַ יאָהר, אז איהר האָט

געבראַכט אזא ציערונג צו זיך אין שטוב אַרײַן — און גאַרניט I איהר זאָלט דאָס אַמאָל אַריינגעהן מיט אייער שנור זיך אויס-קלויבען עפּים אַזעלכעס, וואָס איהר פאַסט, פּע, כּלעבען, דוואָסיי-מלכה, עס איז אזש מיר אַ בזיון I

— איהר זענט אַזדאי גערעכט, פּריידעל-סערדע, נאָר וואָס

בין איך שולדיג, זאָגט שוין אַלײַן, אז מיין שנור וויל ניט קיין קאַרעלען, וויפיעל איך בעט זי?

— נאָט איך נאָר אַ נייעס I וואָס הייסט, זי וויל ניט? דאָס

איז ביי איך וויל מען ניט; ביי מיר, נישקשה, וויל מען I

און פּריידעל האָט אין דער גיך געעפּענט אַ גאַנץ גרויסען קאַסטען, גרין געפאַרבט, און האָט אָנגעהויבען אַרויסציהען פון דאָרטען איין בינטעל קאַרעלען נאָכ'ן אַנדערען און פּאַרלענען פאַר די קונים, מיט פיעל פּערשיעדענע דבורים דערביי און מיט וויי-שענישען, נאָר ווי אַ רעכטע סוחר'טע.

— זעהט איהר, דוואָסיי-מלכה, אז איהר זאָלט מיך פּאַלגען,

וואָלט איך אייער שנור געהייסען נעמען אָט די בייטש קאַרעלען, איך זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס מיט אייך אינאיינעם, ווי מע דאַרף נאָר האָבען נאָך אזא בייטש קאַרעלען „אַרליאַנער“ פּערעל I

איהר טהוט זיי נאָר אָן, זייט מוחל, אויפ'ן האַלז, אָט אזוי אָ —
 אזא יאָהר זאָל איך האָבען, ווי זיי פּאָסען אייך צו אייער ווייסען
 האַלז! טראָגט זיי געזונטערהייד און לאָז גאָט געבען, אז אייער
 שוויגענער זאָל אייך קאָנען קויפּען איבער אַ יאָהר אין דער צייט
 האַטש אזעלכע גרויסע פּערעל עפּיס אַ פינף שנידלעך. אַך, ווי
 זיי קליידען אייך צום פּנים! זאָגט שוין איהר, דוואַס־מלכה, איהר
 זענט דאָך יאָ אַ מבינ'טע אויף קארעלען, לאָס איך האָבען אזא יאָהר,
 רבנו של עולם!

ביי די ווערטער האָט פּריידעל אַרויסגעהאַפּט אַ שפּיעגעלע
 פּונ'ם קאַסטען און האָט זיך געשטעלט אַקעגען רחל'ען, און די
 גרינע אויגעלעך האָבען געבלישטשעט ביי פּריידל'ען פּאַר גרויס
 נחת, און אַ שווייס איז איהר אַרויסגעטראָטען פּון פּיעל רעדעניש
 מיט שבעות און מיט ווינשעניש.

— און אייער סטעמפּעניו טהוט זיך זיינס? — האָט איהר
 דוואַס־מלכה געזאָגט, אָנגעוויזען מיט'ן פינגער אויף דעם חדר,
 פּון וואָנען עס האָבען זיך געלאָזט הערען זעלטענע זיסע קולות.
 — יאָ, ער שפּיעלט דאָרטען, — האָט פּריידעל געענטפּערט
 און האָט גענומען בעווייזען נאָך אַנדערע מינים קארעלען, אזוינע
 און אזוינע, און דערווייל האָט זיך צווישען פּריידל'ען מיט דוואַס־
 מלכה'ן פּערקניפּט אַ לאַנגער שמועס, ווי עס געהער צו זיין צווישען
 צוויי קרעמערקעס, אז מע צערעדט זיך וועגען געשעפּט.

רחל'ע איז געזעסען אין אַ זייט און האָט דעם שמועס פּון דער
 שוויגענער מיט פּריידל'ען נישט געהערט. רחל'ע האָט געהערט איין
 אַנדער שמועס, איין אַנדער קול, נאָר אַנדערע ווערטער, וואָס האָבען
 זיך געלאָזט הערען פּון סטעמפּעניו'ס פּיערעלע, אזעלכע ווערטער,
 וואָס זענען איהר געגאַנגען גלייך אין האַרצען אַרײַן, און זי איז
 ערשט דעמאָלט אויפגעשטאַנען פּונ'ם אָרט, אז דאָס פּיערעלע האָט
 אויפּגעהערט צו שפּיעלען און סטעמפּעניו האָט זיך בעוויזען אויף
 דער טהיר. זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט און זיי זענען
 ביידע רויט געוואָרען, ווי מיער... סטעמפּעניו איז געבליבען שטעהן

ביי דער טיר, ניט אהין, ניט אהער. און רחל'ע האָט געקוקט אויף איהם. געזאָגט בשעת מעשה דער שוויעגער, אז עס איז שוין צייט צו געהן אַהיים. דוואָס־מלכה האָט זיך אַ חאַפּ געמאַהן מיט אַ ברעך אין די הענד:

— אוי, אַ דונער איז מיר! זעהט נאָר, ווי מיר האָבען זיך פאַררעדט! נו, וואָס וועט איהר ביי מיר נעמען, פריידעל, פאַר די קאַרעלען? ביי מיר טאָרט איהר ניט נעמען טייער, פריידעל. מיט מיר דאַרפט איהר האַנדלען אויף נאַמנות!

— אויף ריינע נאַמנות! הערט איהר, דוואָס־מלכה, איך זאָל זיך דערווערגען מיט'ן ערשטען ביסען, אויב איך זאָג אייך אַ ליגען! סאָסי האָט מיר געטיקעט פאַר די קאַרעלען אַכצעהן קערבלעך, איך זאָל אַזוי זיין געזונט, רבונו של עולם, מיט מיין מאַן! נאָר גאָר־ניט. איך בין זיך מיישב — סאָסי איז סאָסי, און איהר זענט דוואָס־מלכה. איך געב אייך זיי אָפּ פאַר פופּצעהן קערבלעך, און איך זאָל עס ניט פאַרמאָגען אויף מיין אייגענס, אויב איך פאַר־דיען דערביי עפּיס, גאָטעניו!

— פופּצעהן יאַק פופּצעהן, צוועלף וועל איך אייך געבען, פריידעל. צוועלף קערבלעך מזומן געלט.

— אוי, געזונט זאָל איהר מיר זיין, דוואָס־מלכה, דינגט זיך נישט! — האָט פריידעל אויסגעשריגען מיט גרויס היץ און האָט אָנגענומען דוואָס־מלכה'ן פאַר ביידע הענד אויף דעם אופן, ווי צוויי ווייבער נעמען זיך פאַר די הענד בשעת זיי געהען טאַנצען אַ פּריוליכס.

אין דער מינוט האָבען זיך דערווייל רחל'ע מיט סטעמפעניו'ן געקאָנט בחפּזון איבערוואַרפען מיט אַ פאָר ווערטער.

— איך האָב אייך געוואָלט עפּיס זאָגען, סטעמפעניו.

— איך האָב אייך אויך געוואָלט זאָגען, רחל'ע.

— איהר האָט מיר שוין געזאָגט.

— ווען?

— אינ'ם בריוועל.

- נאך ווינציג.
 - שוין צרפיעל.
 - ניין, קיין הונדערט-חלק אפילו.
 - איהר האָט אַ טעות.
 - איך שווער אייך ביי מיין לעבען, איך שטאַרב'ן וואו קאָן
 - איך זיך מיט אייך זעהען?
 - איך ווייס ניט, וואו מיר קאָנען זיך זעהען.
 - סיידען פאַרנאַכט?
 - וואו?
 - אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס.
 - ווען?
 - שבת-ציר-נאַכטס. איהר וועט אַרויסגעחן פון יענער זייט
 - צום מאָנאַסטירסקען גאַרטען.
 - איך קאָן ניט, איך וויל ניט.
 - איהר מוזט, רחל'ע, איך בעט אייך, געהט-אַרויס אויף
 - איין מינוט! זייט דאָרטען, איך וועל שוין וואַרטען, שבת-צו-
 - נאַכטס, למען השם, רחל'ע...
 - איך וועל ניט זיין.
 - איהר וועט זיין, רחל'ע, איהר וועט זיין!...
 - נו, טאַכטער, — האָט זיך אָנגערופען דוואָסי-מלכה, —
 - קום, לאָמיר געהן אַהיים. קוים אויסגערונגען פאַר פערצען קאַר-
 - בען. אָ, איך האָב גאָר ניט געוואוסט, פריידעל, אַז איהר זענט
 - אַזאַ בריה אַ סוחר'טע!
 - ע, דוואָסי-מלכה לעבען, געזונט זאָלט איהר מיר זיין, איהר
 - קאָנט זיך גוט דינגען, נישקשה, אַ גוטען טאַג, געהט געזונט! טראָגט
 - געזונט! פאַרניצט געזונט! צערייסט געזונט!
-
- אויף קוליעס זאָל זי געהן, ווי זי האָט דאָס מיר אויסגע-
 קאָכט דאָס וואַסער! — האָט פריידעל געזאָגט צו סטעמפּעניו'ן.

צוגעמאכט נאך זיי די טיר. — און זי, די שנור, די ווייסע טע-
לעצע, זיצט זיך און שווייגט. עס פאסט איהר אזוי די קארעלען,
ווי א חזיר פאטשערקעס...

XX.

נאך א מאָל קארעלען.

אז רחל'ע איז געקומען אהיים מיט דער בייטש קארעלען, האָט
זי די שווינגער צוגעפיהרט צום שוועהר מיט אזא גליקליכען שמיי-
כעל, גלייך ווי זי וואָלט דאָ געוואונען מי יודע וואָס.
— וואָס זאָגסט דו, אייזיק'נפתלי, אויף די קארעלען? א
מציאה, טאָקי אַ כשר'ע מציאה!
אייזיק'נפתלי איז צוגעגאנגען נאָהענט צו רחל'ען, האָט זיך
שטאַרס איינגעקוקט, ווי אַ רעכטער מבין, האָט אַ שמאַרע געטהאָן
מיט דער נאָז און אַ פּרעג געטהאָן:
— וואָס האָסט דו באַצאָהלט פאַר זיי, וויפּיעל?
— נו, טרעף, ביזט דאָך עפּים אַ סוּחַר. נו, אַרדבּה, טרעף? —
האָט איהם דוואַסי-מלכה געזאָגט מיט אַ שמייכעלע.
— איך ווייס ניט, צי טייער, צי וואָלוועל?
— אז איך זאָג דיר אַ מציאה, שוטה, אַ מציאה, ווי ביי אַ
גנב! מאָהל דיר, איך האָב זיך גענוג אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאָכט
דאָס וואַסער מיט דער דאָזיגער מאַכליאַרקע, די כליוז'מר'קע, אַ
סיפּע איהר אין פּנים! נר-נו, זי קאָן זיך גוט דינגען, איין אמת'ע
סעדיכע! דער רוח ווייסט זי, וואו און ווען זי האָט זיך עס אזוי
אויסגעלערענט! אַ פּיסקעלע ביי איהר — טאָקי נאָר אויף שרייפּ-
לעך, פּעך און שוועבעל אויס איהר מויל, און אז זי רעדט מיט אַ
קונה, פינעט זי, ווי אַ העכט, אַ מיתח משונה זאָל אויף איהר
קומען, אויף דער סטעמפעניוכע!... נו, וואָס שווייגסט דו, אייזיק-
נפתלי? זאָג שוין, לאָמיר הערען דיין מבינות, וואָס, אַשטיינער,
דאַרפּען קאָסטען אָט די קארעלען?

— אָט די קארעלען וואָס דאַרפען קאָסטען? — האָט אייזיק נפתלי געענטפערט, אָנגענומען זיך ביי דער באַרד. — אָט די קאַרעלען דאַרפען קאָסטען אזוי גרויס, אזוי גרויס, — שאַ נאָר, לאָס איך דיר זאָגען אַקוראַט, איך זאָל מיך ניט אָפּנאַרען, — אַ מציאה, זאָגסט דו, אַ מציאה? אויב זיי זענען אַ מציאה, האָסט דו באַדאַרפט פאַר זיי באַצאָהלען נישט ווינציגער ווי זעכסט האַלבען קערבלעך, נאָר ווערט זענען זיי אַלע זיעבען.

— לאָקש 111 — האָט דוואַסימלכה אויסגעשאַסען, ווי פון אַ האַרמאַט, און אייזיק-נפתלי האָט אַזש אַ ציטער געטהאָן און אָפּגעטראַטען אין אַ זייט. — לאָקש איינער! בהמה בצורת פערד! אַזאַ בייטש קאַרעלען — זעכסט האַלבען קערבלעך? ! משוגענע לע-מעשקע! אַ שטומער וואָלט דאָך עס ניט אויסגערערט אין אַ יאָהר! האָסט אויגען, צי ניין? נאַ, קוק זיך צו, דו אָפּגעריסענער נאַר! און דוואַסימלכה האָט אָנגענומען רחל'ען פאַר אַ האַנד, האָט זי צוגעפיהרט צום שוועהר, איהר אויפגעהויבען דעם קאָפּ און בע-וויזען אייזיק-נפתלי'ן די מציאה, געשאַטען מיט שטעכווערטלעך און מיט קללות. אייזיק-נפתלי נעבאָך האָט געשמאַרעט מיט דער נאָז, געפינטעלט מיט די אויגען און מוראַ געהאַט שוין אויסרעדען אַ וואָרט. ביז נאָט האָט זיך אויף איהם דערבאַרעמט און ס'איז אָנגעקומען משה-מענדעל מיט'ן שטעקעלע פונ'ם מאַרק — האָט שוין משה-מענדעל גענומען שאַצען די קארעלען ביי רחל'ען אויפ'ן שע-נעם, ווייסען האַלז, און האָט געטראָפּען, אַז זיי דאַרפען קאָסטען, בלי גוזמא, אַ דרייערעל... דאָ האָט זיך דוואַסימלכה אזוי צע-פלאַמט, אַז זי האָט זיך אַזש צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, פאַר גרויס דאָסאַדע, וואָס קיינער האָט נישט פערשטאַנען, וואָס פאַר אַ גרויסע מציאה זי האָט געהאַנדעלט, און אפשר פאַר האַרצוועהטיג, וואָס סטעמפעניוכע האָט זי אזוי גראָב אָפּגענאַרט.

— דין אַ סוחר! — האָט זי געזאָגט צו משה-מענדעל'ען. — פונקט אַזאַ מבין, ווי דער טאַטע זיינער! וואָס עפּים אַ דרייערעל, וואָנאַ? פאַר וואָס ניט וועניגער?

— דערפאר, וואָס זיי זענען מעהר ניט ווערטה, דערפאר, וואָס די קארעלען זענען זעהר פשוט'ע קארעלען. איך האָב אויך געזעהן אַמאָל קארעלען, מאמע. לאָז זיך דיר דאכטען, אז איך האָב שוין געזעהן אַמאָל אַ רעכטע בייטש קארעלען... דעם גאַנצען טאָג האָבען זיך אַלע דריי געקריענט און געיאָרעט פאַר די קארעלען.

— ער זאָל מיר בעסער געבען מיט אַ פיסטויל אין האַרצען, — האָט דוואָסימלכה גע'טענה'ט — וואָלט ביי מיר פיעל מעהר ניהא געווען, איידער הערען פון איהם דאָס וואָרט „זעכסטהאַלבען“! מילא, לאָז זיין די מאַכליאַרקע, די הלירע זאָל זי באַקומען היינט טיגען טאָג, האָט מיך אָפגענאַרט (מיך האָט נאָך קיינער ניט אָפגענאַרט!). — מילא, האַפט זי דער שוואַרץ־פינסטער־ביטער יאָהר מיט איהר סטעמפעניו'ן אינאיינעם! אָבער צו וואָס טויג נאָך זאַלצען יענעם אויף די וואונדען און אַרויספאַהרען מיט אַ מקח „זעכסטהאַלבען“? נאָ דיר נאָר „זעכסטהאַלבען“! זעכסטהאַלבען טוץ מכות איהר אויפ'ן לייב און זעכסטהאַלבען קדחת'ען איהר אין דער לעבער! איך וועל, מאָהל דיר, ביי איהר מיין נעלט, מיין בלוט, אַרויסרייסען, ווי ביי אַ הונט פון די צייהן, מאָהל דיר! אָבער פאַרניצען זיך זאָגען „זעכסטהאַלבען“?!

די גאַנצע סצענע איז אונזער רחל'ען אזוי נמאס געוואָרען, אז זי האָט די קארעלען פאַר'ן שלאָף אויסגעטהאָן און בעהאַלטען ביי זיך טיערטיעף אין קאַסטען, מיט דער דעה, אז זי זאָל זיי שוין מעהר ניט אָנטהון ווייל זי וועט לעבען. מעהר פון אַלץ האָט אונזער רחל'ען פערדראָסען, וואָס משה־מענדעל האָט זיך פערנומען אָפּקריעגען מיט דער מוטער פאַר די קארעלען און איז אָפילו נישט צוגעגאַנגען צו איהר, ווי עס דאַרף צו זיין, ווי עס פיהרט זיך, זאָגען „פאַרניץ געוונט“. מע האָט זי דעם גאַנצען טאָג אַרומגעפיהרט פאַר די הענר, געקוקט אויף איהר'ע קארעלען, פונקט ווי מע בעטראַכט.

א קוה; איטליכער איז צוגעגאנגען און האָט איהר אויפגעהויבען דעם קאָפּ. געטאַפּט די קאַרעלען — און אָן איהר האָט מען נאָר פּערגעסען... רחל'ע, וואָס איז כּטבע ניט געווען קיין בייזע, קיין כּעס/טע, האָט דעם גאַנצען טאָג געפּייערט אויף אַלעמען, און נאָך מעהר אויף משה-מענדל'ען. דער דאָזיגער חברה-מאַן האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעגעסען מיטאָג און איז זיך אַוועק אין בית-המדרש אַרײַן. און אַזוי ווי עס איז געווען יענעם אָבענד אין בית-המדרש אַ שטי-קעל שמחה, אַ סיום, לכן איז שוין משה-מענדעל איבערגעבליבען דאָרט פון נאָך מעריב בײַז'ן ווייסען טאָג אַרײַן, ווי ער פּלעגט עס טהון גאַנץ אָפּטליך.

רחל'ע איז נאָר אינגאַנצען געווען לא-עליכס'דיג, שטאַרק צע-קאַכט. דאָס פנים האָט איהר געפּלאַמט, ווי אַ העליש פייער, דער קאָפּ האָט איהר געטרישטשעט און אין די אויהערען האָט איהר געקלונגען און געפּיפּט. זי האָט נאָר ניט געוואוסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... קיין וועטשערע האָט זי ניט געקאַנט עסען. געוועהנליך, האָט איהר דוואַסיר-מלכה גענוג געפּיקט אין קאָפּ אַרײַן, פאַר וואָס זי עסט ניט, פאַר וואָס זי טרינקט ניט — נאָר אומזיסט: רחל'ע איז אַוועק מיט רויטע אויגען צו זיך, האָט זיך גיך אויס-געטהאָן, אַרײַנגעלעגט אין בעט אַרײַן, און פון איהרע אויגען האָבען זיך מיט אַ מאָל אַ גאָס געטהאָן טרערען, — וואַרעמע, הייסע טרע-רען, און אַ סך, אַ סך.

XXI.

א שווערע נאכט.

וואָס האָט רחל'ע געווינט? זי האָט אַליין נישט געוואוסט, וואָס זי וויינט, און האָט אַפילו נישט געפּיהלט, אַז זי וויינט. דאָס האַרץ איז איהר שוין פון אַ צײַט געווען שווער, זעהר שווער, נאָר פּלוצים האָט זיך עס צעווייקט, צעגאַסען און אויסגעגאַסען זיך דורך טרערען. רחל'ע האָט געפּיהלט, ווי מיר האָבען שוין אויבען גע-

זאָנט, אז זי איז עלענדר, אז עס געהט איהר עפּיס אָפּ, אז עס פּעהלט איהר עפּיס, נאָר וואָס פּעהלט איהר — דאָס האָט זי ניט געוואוסט און ניט געקאָנט וויסען. רחל'ע האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אז איהרע עלטערען האָבען זי חתונה געמאַכט און האָבען זי גע'פּטר'ט. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט“ איז שוין גענוג אויף צו פּיהלען, ווי ווייט מע ווערט אָפּגעריסען: קינדער פון עלטערען און עלטערען פון קינדער. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט“ קומט־אויס זעהר אָפט צו הערען ביי אונז, אידען, כמעט אין יעדער משפּחה. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט“ איז אַ גרויסער בזיון, אַ בעלעדיגונג פאַר אונזער גאַנצער אומה, וואָס זיינט זיך אויס מיט איהר באַרעמהערציגקייט... מעהר פון אַלע איז איהר דערנאַנגען משה'מענדעל מיט זיינע גענוג, מיט זיין פּיהרעכטס קעגען איהר. רחל'ע האָט פּערשטאַנען, וואָס פאַר אַ ראָלע זי שפּיעלט מיט איהר שענקייט און מיט איהר גוטסקייט, מיט איהר עהרליכקייט און מיט איהר געטריישאַפט ביי איהר מאַן דעם תּכּיט. רחל'ע האָט שרויסגעזעהן, וואָס זי איז ביי איהם...

ועל כּולם איז רחל'ע גלאַט געווען צעשרויפט, צערודערט און פּערטומעלט די לעצטע צייט. אַ קלייניגקייט, וואָס זי האָט איבער־געטראָגען פון סטעמפּעניו'ן? רחל'ע, די פרומע רחל'ע, וואָס האָט ניט דורכגעלאָזט אויף איהר לעבען קיין האָר פון אידישקייט, נישט איבערגעטראָטען קיין מינדסטען דיין פון די אַלע דינים, וואָס זענען שייך צו דער אידישע, — רחל'ע, אַ אידיש ווייבעל פון טייטש־חומש, האָט אין זינען אַ פּרעמדען, בעקומט פון איהם ברויולעך, בעגעגענט זיך מיט איהם — און גאַרנישט! אַדרבה, זי פּיהלט, ווי עס ציהט זי צו איהם, נישט מיט עפּיס אַ שלעכטער מחשבה, חלילה! נאָר גלאַט אַזוי, זעהען איהם און הערען, ווי ער שפּיעלט אויפ'ן פּיערעל.

אך, זיין שפּיעלען, זיין שפּיעלען! רחל'ע וואָלט אייביג ניט געגעסען, ניט געשלאַפּען נאָר הערען סטעמפּעניו'ן, הערען איהם און... זעהען איהם! זיינע אויגען, אז זיי קוקען, ווארעמען זיי, גלעמען זיי, ניעזשען זיי... אך, זיינע אויגען!

רחל'ע האפט זיך אן מיט ביידע הענר פאר'ן קאָפּ און הערט
 זיך צו. ווי די שלייפען קלאָפּען, ווי דאָס האַרץ קלאָפּט, און די
 נשמה ציהט, ציהט. זי ווייסט ניט, וואָס מיט איהר טהוט זיך.
 זי דעקט זיך איבער מיט דער קאַלדרע איבער'ן קאָפּ און דערזעהט
 איהר אַמאָליגע חבר'טע, חיה-עטעל, עליה השלום. רחל'ע דערמאָנט
 זיך אָן יענער מעשה פון חיה-עטל'ען מיט בנימינ'ען, און עס געהט
 איחר איבער אַ פּראָסט איבער'ן לייב. זי דעקט פון זיך אָפּ די
 קאַלדרע און דערהערט פּלוצים זעהר אַ בעקאָנט געזאָנג, אַ בעקאָנט
 שפּיעלען פון אַ בעקאָנט פּיעדעלע. רחל'ע האָט געמיינט, אַז עס
 ווייזט זיך איהר אויס, נאָר ווייטער-ווייטער האָט זי אַלץ געהענטער
 געהערט דאָס שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט, געוועהנליך, ביי'ם אָפּ-
 פּיהרען פון דער חתונה די מחותנים אַהיים. רחל'ע האָט שוין
 דערהערט און דערקענט אַקוראַט, וואָס מע שפּיעלט; רחל'ע האָט
 אויך דערקענט סטעמפּעניו'ס פּערגעהן זיך אויפ'ן פּיעדעל, און עס
 איז יאָן פאַר איהר ניט געווען קיין ספק, אַז דאָס פּיהרט-אַפּ סטעמ-
 פעניו די מחותנים אַהיים נאָך דער חופּה-וועמשיערע. נאָר ווי קומט
 ער אַהער? אויף דער גאַס איז היינט נישט געווען קיין חופּה און
 דאָ זענען נישטאָ קיין מחותנים! וואָס קאָן דאָס בעדייטען? די
 פּויט מיט די טאַצען לאָזען זיך אָבער הערען אַלץ געהענטער און
 געהענטער. די גאַנצע חברה שפּיעלען געשמאַק; נאָר מעהר פון
 אַלץ לאָזט זיך הערען סטעמפּעניו'ס פּיעדעלע, וואָס פּערדעקט מיט'ן
 זיסען שפּיעלען, מיט דעם ווייכען געזאָנג אַלע אַנדערע כלים.
 רחל'ע קאָן ניט אַיינליגען. זי שפּרינגט-אַראָפּ פּונ'ם בעט,
 געהט-צו צום פענסטער, עפענט עס אויף און בויגט זיך איבער
 העכער האַלב אין דרויסען אַרויס.

רחל'ע האָט שוין לאָנג אזא נאַכט נישט געזעהען. די לבנה
 שפּאַציערט אין מיטען הימעל, און אַרום איהר האָבען זיך אויסגע-
 שאָמען אַלפי אַלפים שטערען — בריליאַנטען, וואָס שעמערייען אין
 די אויגען. די לופט איז וואַרעם, גרינג און פּריש. קיין שום וויי-
 טעל, אזוי, אַז די הויכע טאַפּאַליס, וואָס זעהען זיך פּונ'ם גרויסען

מאָנאָסטירסקען גאָרטען, שמעהען אויסגעצויגען, ווי סאָלדאטען אויף דער וואַך. קיין בלעטעל ריהרט זיך נישט. נאָר זעלטען זעלטען טהוט עס אַ טראָג פונ'ם מאָנאָסטירסקען גאָרטען אַ שענעם ריח פון שמעקענדיגע גראָזען, ווי בשמים, וואָס איז אין מאַזע-פעווקע שטארק אָנגעלעגט, מחמת ביימאָג הערט זיך דאָרט אַיין אַנדער ריח...

צו דער דאָזיגער אויסגעצייכענטער נאכט פאסט אַקוראט אונ-זער רחל'ע די שענע, — די שענע, די ריינע, די עהרליכע רחל'ע מיט איהר גרויסען ווייסען האַלז, אויף וועלכען עס ליגען צעשאַטען איהרע רייכע בלאַנדע האָר (אַר, רחל'ע האָט דען געקאָנט אין אזא צייט געדענקען, אז די לבנה און דער מחבר פונ'ם ראָמאַן קאָנען זעהען איהרע אייגענע האָר?). איהרע אויגען זענען געווען ניט ווינציגער בלוי און לויטער, ווי דער בלויער לויטערער הימעל, און איהר שען ליכטיג פנים איז ניט געווען מיאוס'ער פון דער שענער ליכטיגער נאכט. נאָר רחל'ע האָט ווינציג-וואָס געטראַכט וועגען דעם: איהר קאָפּ איז געווען דאָרטען, וואו עס האָט זיך געהערט דאָס זעלטענע שפיעלען, און איהר האַרץ איז געווען דאָרט, וואו סטעמפעניו'ס פיערעלע.

די בלייזער שפיעלען עפּים אזוי טרויעריג, גלייך ווי זיי וואָלטען אַט-ערשט עמיצען בעהאַלטען, אין דער ערד אַריינגעלעגט. ביי אונז אַ שמחה בעווייזט זיך אַרויס דורך אַ געוויין, און מחמת גרויס פרייד מיט פערנעניגען פערניסען מיר טרערען... נאָך אומעטיגער ווייזט-אויס דאָס שפיעלען אים האַלבע נאכט, ווען די גאַנצע וועלט האַלט אין איין שלאָפּען, נאָר איין ביסעל אידען זענען זיך משמח מיט אַ וויינענדיגס, געהענדיג צוריק פון דער חופּה-וועטשערע מיט אַראָפּ-געלאָזטע קעפּ: וואָס איז? מע האָט גע'פּטר'ט אַ סינדר, פערשטעהט איהר מיד, פערזאָרגט, הייסט דאָס, ברוך השם, — נו, מהכתית... אין דער דאָזיגער שטילער שענער זומער-נאכט הערט זיך סטעמ-פעניו'ס פיערעלע נאָך מעהר, ווי אַלע מאָל; עס קלעהמט דאָס האַרץ, ציהט די נשמה, נעמט-אָרויס דאָס חיות — און רחל'ע

שטעהט אַ האַלב־נאַקעמע ביי'ם פענסטער און הערט זיך צו. זי וויל אַנטלויפֿען פֿון דאַנען, צומאַכען דאָס פענסטער און אַנטלויפֿען, נאָר עס האַלט זי צו, ווי מיט אייזענס, ווי אַ מאַגניט ציהט עס זי. זי קוקט זיך איין און הערט זיך צו אַזוי ערנסט, גלייך ווי זי וואָלט הערען ניט זיין פיערעלע, גלייך ווי זי וואָלט הערען, ווי ער רעדט צו איהר, ווי ער טענה'ט, ווי ער בעט, ווי ער וויינט... און ניט נאָר רחל'ע אַליין הערט זיך איין אין די דאָזיגע שענע מעלאָדיען פֿון סטעמפעניו'ס פיערעלע אין דער דאָזיגער ליכטיגער זומער־נאַכט: די לבנה מיט די שטערען, די ווייכע, פּרישע לופֿט, די גאַנצע נאַטור מיט אַלע איהרע בעשעפענישען האָבען ווי אויפֿגעוואַכט פֿון זייער דרימלען, זיך אויפֿגעשטעלט אויף אַ רגע'לע, בכדי צו הערען, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין געזאַנג אים האַלבע נאַכט? וואָס איז דאָס פֿאַר קולות אים האַלבע נאַכט? דער נאַכט־משורר, דער פּערשפּע־טיגטער סאָלאָווי אינ'ם מאַנאַסטירסקען גאַרטען, דערהערט אַזאַ מין מוזיק, האָט זיך געפֿרובירט פּערקאַטשען אויפ'ן העלעל, בער ווייזען זיינע שטיקלעך, ווי זיין שטייגער איז; נאָר עס איז איהם אַצינד, אין סוף תּמוז, נישט געראַמען איבערשטשענגאַליאַיען סטעמ־פעניו'ס פיערעלע, מחמת באַלד נאָך וועסנע האָט ער נעבאַך, ווי אַלע מאָל, אָנגעוואָהרען די כלי, און פֿון זיין זיס קול איז איהם נאָר געבליבען אַ קוויטש, ווי ביי אַ חזן נאָך ימים נוראים, להבדיל... דער האָהן, דער שרייער, דערהערט דאָס שפּיעלען פֿון די כלי־זמר און גערעכענט, אַז ס'איז שוין טאָג, איז אַראָפּ פֿון דער סידעלע, האָט אַ פּאַטש געטהאָן מיט די פּליגעל, האָט געזאָגט דעם פּסוק, אויסגעלאָזט דעם געווענהליכען „קוקוריקו“ מיט אַ „מונח־אתנתחא“ און איז זיך אַוועק צוריק אין זיין רוה אַריין אַ ברוגז'ער, וואָס מע האָט איהם מטריח געווען אומזיסט און אומנישט... אַפּילו די הינד, די כלבים, פֿון ווייטענס, פֿון דער מאַנאַסטירסקער גאַס, דערהערט די אידישע כלי־זמר אין מיטען נאַכט, האָבען אָנגעהויבען כּתחילתָה, ווי זייער מנהג איז, צו בילען און צו וואַיען, און זענען אויך אַזאַ שוויגען געוואָרען, געזוכט זיך איין אָרט וואו צו לעגען זיך אַפּרוהען.

אויך די קוה, דוואַס־מלכה'ס בורע בהמה ביי דער שטוב, האָט אויפגעהערט צו מעלה־גרה'ן, האָט אויפגעשטעלט די אויהערען, אַרויסגעלאָזט פונ'ם בויך אַ טיעפען קרעכץ, ווי אַ זינדיגער מענש. און דעם שכנ'ס צוויי ציענען האָבען זיך פון גרויס התפעלות מיט אַ מאָל אויפגעהויבען פון דער ערד, זיך געביטען מיט די ערטער, בעוויזען דערווייץ איינס דאָס אַנדערע, אַז זיי האָבען הערנער. הכלל, אַלץ האָט אויפגעלעבט, בעוויזען, אַז עס הערט דאָס שפּיע־לען אין דער דאָזיגער שטילער, ליכטיגער, וואַרעמער כּישוף־דיגער זומער־נאַכט.

אין דער זעלבער צייט איז אויך אונזער עהרליכע רחל'ע גע־שטאַנען ביי'ם פענסטער, ווי צוגעקאוועט מיט אייזענס. זי שטעהט, ווי שטאַרק פּערוואונדערט, ריהרט זיך ניט מיט קיין אבר, ווי צו־געשרויפט, און ווייסט גאָר ניט אויף וואָס פאַר אַ וועלט זי איז. „גו, אַ נאַכט! אַי, אַ נאַכט! טאַטעניו!“... זי שטעהט און הערט זיך אַיין מיט אַלע חושים. זי שלינגט די פּרישע לופט מיט'ן פּולען מויל. זי איז אינגאַנצען פּער'כישופ'ט. זי קוקט אין בלויען הימעל אַריין און דערמאַנט זיך אָן יענע זומער־נעכט, ווען זי פּלעגט מיי־דעלווייז זיצען אין דער היים אויף דער פּריזבע (זאַוואַלענקע), קו־קע־אַרויף, אויף די ווייסע פּאַסען, געשפּיעלט בשעת מעשה אין צייכענס (מיילעשקעס) און געזונגען דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

די לבנה שיינט אין מיטען דער נאַכט,
און פּערעלע זיצט ביי דער טיר,
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז שוין פּערטראַכט —
אוי, אַ וועהטיג איז איהר!
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז דאָך פּערטראַכט —
אוי, אַ וועהטיג איז איהר!...

דאָס ליעדעל האָט זי דעמאָלט געזונגען, נאָר זי האָט דאָס ניט פּערשטאַנען; אַצינד פּערשטעהט זי דאָס יאָ, אפּילו נישט אינ־

גאנצען, דאך פערשטעהט זי דאָס, זי פיהלט עס. זי פיהלט, אַז עס ציהט זי עפּים אַהין, אין דרויסען אַרויס, אויף דער פרייער לופט. זי פיהלט, אַז ס'איז איהר דאָ ענג, הייס און נמאס, נמאס!... רחל'ע דערמאנט זיך נאָך אַ ליעדעל פון יענע ליעדלעך, וואָס זי פלעגט זינגען מיידעלווייז, זומער-לעבען, אין דרויסען ביי דער טיר.

ביי'ם ברעג וואסער טהו איך שמעהן,
און קאָן צו דיר ניט קומען;
אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
איך קאָן אָבער נישט שווימען!
אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
איך קאָן צו דיר ניט שווימען!...

„פון ווייטענס?“ — ער איז דאָך שוין גאָר נאָהענט! אָט איז ער, סטעמפעניו, מיט זיין פיעדעלע, מיט זיינע לאַנגע האַר, מיט זיינע שוואַרצע, ברענענדיגע פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען אויף איהר תמיד און וואַרעמען זי מיט זייער גלאַנץ, מיט זייער פייער, און עס ווילט זיך איהר אין דער מינוט אייביג שמעהן נאָהענט נעבען איהם, שמעהן און אייביג הערען זיין שפיעלען, און אייביג זעהן זיינע שענע אויגען... נאָר איין זאך קאָן רחל'ע נישט פער-שמעהן: ווי קומט ער אַהער, סטעמפעניו, אים האַלבע נאָכט, מיט זיין פיעדעלע?

ווי אַרום קומט אַהער סטעמפעניו מיט די מחותנים? — אָט דאָס האָט זי בשום אופן נישט געקאָנט פערשמעהן, וויפיעל זי האָט זיך ניט געבראַכען דעם מוח. רחל'ע האָט זיך דערמאָנט, אַז ערגיץ אויף דער שוהלגאָס איז היינט געווען אַ חופּה. ווי זשע קומען אַהער די מחותנים? ערשט דעמאָלט האָט זי פערשמאָנען דעם סוד, אַז זי האָט דערזעהען שוין גאָר נאָהענט, טאַקי כמעט נעבען זייער שטוב, די כל־זמר מיט די מחותנים. ערשט דעמאָלט האָט זי געטראָפּען דאָס רעטעניש, אַז זי האָט דערזעהען, ווי סטעמ-

פעניו האָט זיך פונקט נעבען זייער שטוב, גראַדע אַקעגען איהר פענסטער, אָפגעשטעלט און האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען נאָך מיט מעהר פּרישקייט, מיט מעהר השק. ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע פּערשטאַנען, וואָס סטעמפעניו האָט דאָ אויפגעטהאָן: ער האָט גע"שלעפט מיט זיך די גאַנצע חברה, אַלע מחותנים מיט'ן גאַנצען עולם, פון דער צעהנטער גאָס אַהער, פאַרביי זייער שטוב, און צוליעב וועמען? — לכתחילה איז דאָס איהר אפילו געווען זעהר אָנגענעהם, און דאָס האַרץ האָט זיך איהר אַזוי געפריידט, אַז עס איז שיער נישט אַרויסגעשפּרונגען פון דער ברוסט. און נישט ווילענדיג, האָט זיך רחל'ע צעלאַכט צו זיך אַליין מיט אַזאַ פּרויליך געלעכטער, אַז זי האָט זיך איבערגעשראַקען פאַר איהר קול, האָט אַ קוק געטהאָן אויף זיך, ווי זי שטעהט דאָ האַלב־נאַקעט, מיט'ן האַלץ אין דרויסען, מיט די אייגענע האָר, — און איז געשווינד אָפגעשפּרונגען פונ'ם פענסטער, אין דער גיך עס צוגעמאַכט, און האָט זיך אַריינגעוואַרפּען אין בעט אַריין.

„וועה איז מיר, וואונד איז מיר! — האָט זיך רחל'ע גע"טראַכט. — צו וואָס מע קאָן קומען, אַז מע בעקלערט זיך ניט פריהער, וואו מען איז אין דער וועלט! שטעלען זיך אין מיטען נאַכט אַ נאַקטע אין פענסטער פאַר אַזאַ־ני־עולם מאַנסבילען; אין זינען האָבען אַזעלכע פּוסטע נאַרישע זאַכען, אַרומגען מיט אַזעלכע מיאוס'ע מחשבות וועגען אַ סטעמפעניו... און סטעמפעניו — מע דאַרף זיין אַ בעלן פיהרען אַ גאַנצע ערה אירען איבער צעהן גאַ"סען — צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? מע דאַרף האָבען, פון דעסטוועגען, איין עזות אַזעלכעס צו טהון! פון וואַנען נעמט זיך עס ביי איהם אַזאַ...? איך מוז עס איהם פרעגען. מע דאַרף זעהן, ס'זאָל האָבען אַמאָל אַ סוף. ער וויל מיך אומגליקליך מאַכען!... איין מאָל פאַר אַלע מאָל, מע דאַרף זיך מיט איהם אויסשמועסען, ווי זאָגט מען: „בעסער דער ערשטער רוגז"... ער דערצעהלט דיר אַ מעשה: „ליעב־שמיעב"! גאַנץ לייטיש, כלעבען... שבת־צור נאַכטס, זאָגט ער, אויף דער מאַנאַסטירסקער גאָס, דאָרט וועט ער

מיר שוין קלאָר מאַכען אינגאַנצען זיין מיין... איך וואָלט שוין געהרען, דעם ליעבער שבת-צו-נאַכטס זאָל שוין קומען גיכער, לאָם מיר שוין הערען וואָס און ווען? איך וועל געוויס אַרויסגעהן, וואָס האָב איך מורא? פאַר וועמען? מורא דאַרף מען האָבען נאָר פאַר נאָם!... עס איז דיר נאָר איין אַנשיקעניש, איין אָפּגעטהאַנענע זאָך, און גענוג!... ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אָן אזוי פיעל מעשיות... נאָר וואָס האָט ער צו מיר? צו מינע יונגע יאָהרען?... און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אַליין? מע טאָר ניט ווייזען יענעם קיין וועג... משה-מענדעל זאָל אַצינד זיין, וואָלט איך איהם אַלסדינג דערצעהלט. נאָר וואו איז ער? ער הערט מיך זעהר? וואָס געהט דאָס איהם אָן, וואָס איך מוטשע מיך, ווי איינער פאַר'ן טוידט?... אָך, מע דאַרף לייענען קריאת-שמע. נישט גוט, אז מע לייענט נישט קיין קריאת-שמע!"...

"לישועתך קויתי ד',
 קויתי ד' לישועתך,
 ד' לישועתך קויתי"...

רחל'ע בעהאַלט זיך טיעף-טיעף אין די קישענס אַריין, דעקט זיך איבער שטאַרק מיט דער קאַלדרע, זי זאָל נישט הערען דאָס שפיעלען פון די כלי-זמר, און לייענט קריאת-שמע אויף אַ קול:
 "לישועתך קויתי ד'..." נאָר דורכ'ן פענסטער גנבה'נען זיך אַריין די זיסע געזאַנגען פון סטעמפעניו'ס פיעדעלע, וואָס ווערען אַלע מינוט שטילער, זעלטענער און ווייטער, און רחל'ע לייענט קריאת-שמע:

"לישועתך קויתי ד',
 קויתי ד' לישועתך,
 ד' לישועתך קויתי"...

און סטעמפעניו'ס פיעדעלע קוים-קוים וואָס עס הערט זיך שוין פון ווייטען, און די לעצטע קולות ווערען ווי פערשטאַרבן. אז

דחל'עם אויגען ווערען ביסלעכווייז צוגעשלאָסען, און איהרע ליפּען
שעפּטשען נאָך, קוים־קוים וואָס מע הערט :

„לישועתך
קויתי לישועתך
קויתי“

און רחל'ע ווערד אַנשלאָפּען.

* * *

רחל'ע ווערד אַנשלאָפּען, און עם הלומ'ט זיך איהר, אז סטעמ
פעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... אין איין זייט שמעהט
דער שוועהר אין טלית־ותפילין, און פריידעל שלאָגט איהם, פאַטשט
איהם אויף וואָס די וועלט שמעהט... משה־מענדעל איז טוירט־
שבור, פּאָהרט רייטענדיג אויף אַ קאַטשערע, מאַכט משוגענע
העויות, און סמעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... אין
דער אַנדערער זייט שמעהט חיה־עטעל, אַנגעהאַן שבת'דיג, אויס־
געציערט, ווי אַ בת־מלכה, שמייכעלט אזוי פריינדליך, אזוי ליכט־
ליך, און צינדט־אָן אַ סך ליכט.

„וואָס טהוסט דו, חיה־עטעל? — פרעגט זי רחל'ע. — למאַי
צינדסט דו אָן אזוי פיעל ליכט?“
„וואָס פאַר אַ שאלה? — ענטפערט איהר חיה־עטעל מיט אַ
געלעכטער. — עם איז דאָך ערב שבת: שוין צייט ליכט בענ־
טשען!“

רחל'ע קוקט אויף די ליכט, ווי העל זיי ברענען און זיי לייכטען,
און סמעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... ער שמעהט
געבען איהר אזוי נאָהענט, אז זי הערט, ווי ער אָטהעמט. ער
שמעהט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אַריין און וואַרעמט
זי מיט זיין קוקען אויף איהר. רחל'ע קוועלט, לאַכט און זינגט,
און סמעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען...

פלוצים ווערען די ליכט פערלאָשען. חיה־עטעל און אלץ אַרום און אַרום ווערד פערשוואַנדען. עס ווערד פינסטער־הושך און שטאַרק קאַלט, ווי אין אַ קעלער, ווי אין אַ קבר... דער ווינד בלאָזט און פייפט, און עס הערט זיך אַ געזאַנג, אַ טרויעריג געזאַנג: עס הערט זיך, ווי אַ פיעדעל שפיעלט, שוין וויעדער אַ בעקאַנט פיעד־דעלע, סטעמפּעניו'ס פיעדעלע. סטעמפּעניו אליין איז שוין ניטאָ, נאָר זיין פיעדעלע לאָזט זיך הערען, אָבער אזוי טרויעריג, אזוי אומעטיג, ווי דער נוסח פון „נעילה“. און עס הערט זיך עפּיס, ווי עמיצער וויינט, חליפעט. דאָס וויינט חיה־עטעל אויף איהרע יונגע יאָהרען, וואָס זענען איבערגעלאָפּען, ווי אַ חלום, אויף איהר ליבעהאַרציגען בנימינ'ען, וואָס ער האָט זי פּערביטען אויף אַיין אַנדערע, פּערגעסען חיה־עטל'ען, פּערגעסען...

„אוי, מאַמעניו!“ — שרייט־אויס רחל'ע און האַפּט זיך אויף. קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, ווערד אַנשלאָפּען און זעהט וויעדער אַלערליי חלומות. אַ גאַנצע נאַכט פּלאָנטעט זיך איהר, און עס דאַכט זיך איהר, אַז זי פּיהלט, ווי סטעמפּעניו שטעהט נעבען איהר און טהוט איהר אָן אַ בייטש קאַרעלען... נאָכדעם קומט וויעדער חיה־עטעל מיט שוואַרצע ליכט, וויינט, טרויערט, לייענט אויף אַ קול תּחינות פון מענה־לשון: „אַלמעכטיגער פּאָטער אין הימעל, דו שטאַרקער נאָט! הערר איבער אַלע העררען, דו מלך איבער אַלע מלכים, וואָס פון אייביג ביז אייביג ביזט דו נאָר נאָט! צו דיר זאָל קומען און פון דיר זאָל בעוויליגט ווערען אונזער היים געבעט. דו זאָלסט פּערגעמען די תּפּלות פון די ריינע נשמות, וואָס טהוען שטעהן פאַר דיין כּסא־הכבוד און כּעטען רחמים פון פאַר דיר פאַר אונז, און פאַר די לעבעדיגע, וואָס אויף דער ערד, וואָס זענען פול מיט זינד, ווי אַ מילגראָס, און די אָבות אבותינא...“

חיה־עטעל זאָגט די תּחינות הויך. זי וויינט, זי יאָמערט, זי קלאָגט — און ווערד פּערשוואַנדען.

XXII

עס צינדט זיך אן א פייער.

אין דער שטאָרט מאָזעפּעווקע איז דאָ אַ מאָנאַסטיר, וואָס איז געבויט, ווי מע דערצעהלט, נאָך פֿון מאָזעפּע'ן. אַ הויכע, אַ ווייסע געמויערטע וואַנד רינגעלט אַרום דעם מאָנאַסטיר פֿון אַלע פייער זייטען און פּערנעמט דריי חלקים פֿון דער שטאָרט. אין איהר, אין דער וואַנד, פֿון איין זייט געפינען זיך די געוועלכען (די גרעס-טע קלויטען), פֿון דער אנדערער זייט — טיעפע קעלערס, וואו עס איז אַמאָל געווען בעהאַלטען, ווי מע זאָגט, דאָס גאַנצע געוועהר (כליזיון) פֿון די היידאַמאַקעס, און אַצינד לעגט מען דאָרט אַפּ עפעל און אנדערע מינים סחורות. די דריטע וואַנד איז בעוואַכטען מיט דערנער און בעשיצט מיט די הויכע טאָפּאָליס און אנדערע בוימער, וואָס געפינען זיך פֿון יענער זייט וואַנד אינ'ם גרויסען מאָנאַסטירסקען גאַרטען. די פייערטע וואַנד איז הויל און גלאַט, אין פּיעל ערטער אָפּגעקאַלופּעט און אָפּגעפּאַלען די לעהם מיט די ציגעל, אזוי אַז עס בעט זיך פּעררעכטען שוין לאַנגע יאָהרען. אַקעגען געפינען זיך הייזער מיט הייזעלעך, הויפען מיט הויפעלעך, אירישע און גויישע, און די שמאַלע גאַס, וואָס איז צווישען דער הוילער מאָנאַסטירסקער וואַנד און צווישען די הייזעלעך, ווערד אָנ-גערופּען די מאָנאַסטירסקע גאַס.

דאָרט, אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס, אין ווינקעל, וואו עס הויבען זיך אָן די בוימער, איז פּאַרגעקומען דאָס ערשטע זעהעניש פֿון אונזערע ליעבענדע — רחל'ע און סטעמפּעניו. די לעזער, וואָס זענען געוואָהנט געוואָרען צו די „העכסט-איני טערעסאַנטע ראָמאַנען“, האָבען נעבאָד גענוג אָנגעליטען זיך ביי אַהער פּוּנ'ס דאָזיגען ראָמאַן, וואָס ס'איז נישטאָ אין איהם קיין שום ריהרענדיגע סצענעס און טרעפּענישען. קיינער שיסט זיך

ניט, קיינער סמ'ט זיך ניט. מע בעגעגענט זיך ניט מיט קיין גראפען און מיט מאַרקיווען. מע זעהט זיך אַלץ מיט פראַסטע מענשליכע, מיט כליזמר נאָר און מיט געוועהנליכע אידישע ווייב-לעך. די דאָזיגע לעזער קוקען שוין אַראַי אַרויס אויף דעם שבת-צורנאכטס; זיי וואַרטען אויף אַ ציקאָווע-פיקאַנטע סצענע אויף דער מאָנאָסטירסקער גאַס... איך מוז אָבער פאַראַויס זאָגען, אַז זייער אַרויסקוקען איז אומזיסט: קיין שום ציקאָווע-פיקאַנטע סצענעס וועט דאָ נישט זיין, וואָרום אונזער רחל'ע איז געקומען אַהער נישט הלילה ווי אַ בעל-עבירה'ניצע, נישט ווי אַיין אויסגע-לאַסענע וואָס לופט זיך קושען אין דער פינסטער מיט איהר ליעבענדען... חס ושלום! רחל'ע האָט נאָר געוואָלט פּרעגען ביי איהם, ווי אַזוי האָט ער, סטעמפעניו כליזמר, געהאַט אַ העזה, אַזאָ עזות, צו שרייבען איהר רב אַיזויק-נפתלי'ס שנוה, משה-מענדעל'ס ווייב, אַ בריוועל, און נאָך אַזאָ בריוועל? ...!

„איך מוז דאָס איהם פירחאַלטען! — האָט זי געטראַכט. — איך מוז דאָס איהם זאָגען איין מאָל פאַר אַלע מאָל! ווי זאָגט מען: „עס איז בעסער דער ערשטער רוגז“...“

דער דאָזיגער געדאַנק איז איהר ניט געקומען פּלוצים. רחל'ע האָט געהאַט צייט אַ גאַנצע וואָך, און נאָך מעהר — דעם גאַנצען טאָג שבת. אויף צו קלערען וועגען דעם, און אוי-וועה, וואָס זי האָט איבערגעלעבט אינ'ם דאָזיגען איינעם טאָג! וואָס פאַר אַ שרעק-ליכע מלחמה האָט זי אויסגעהאַלטען מיט'ן יצר-הרע... ניין, דאָס וואָרט „יצר-הרע“ פאַסט לחלוטין נישט אַהער: ווי קומט דאָס צו איהר, צו אַזאָ אידיש ווייבעל, צו אַזאָ עהרליך ווייבעל, וואָס האָט קיינמאָל נישט געלעזען קיין ראָמאַנען און האָט נישט געוואוסט פון קיין ליעבעס, הויך די מעשה מיט איהר חבר'טע היה-עטעל, עליה השלום, וואָס מיר האָבען וועגען איהר אויבען געשמועסט, — ווי קומט דאָס צו איהר יצר-הרע, ליעבע? — נאַרישקייטען! זי זאָל האַטש זיין אַ מיידעל, איז עפּיס אַנדערש. פאַרט, ווי זאָגט מען, אַ פריי פּויגעלע, נישט צוגעדעקט דעם קאַפּ, אַ מענשעל פאַר זיך.

אָבער אַ ווייבעל, און אַ פרום ווייבעל פון שענעם גראַד, פון הוילע יחוס! זי איז געווען אויף זיך אַליין להרוג ולאַבד, פלאַם־פייער, און האָט זיך קיין אָרט ניט געקאָנט געפינען. אָט האָט זי זיך צוֹ געלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט, אָט האָט דאָס זי אויפגעטראָגען, ווי אַיינעם, וואָס ליגט אויף אַ היציגער שלאַפקייט, עס ווערד איהם „מלאָסנע“ אויפ'ן האַרצען און עס נודעט איהם אַרויס די נשמה, — ער וואָלט נאָר געלאָפּען אין דער וועלט אַריין... רחל'ע חאַפט זיך אויף און נעמט זיך גאָר צום טייטש? חומש, זי עפענט? אויף די סדרה „וישלח“, און — מערקווירדיג! איהרע אויגען שטעלען זיך אָפּ אויפ'ן פּסוק: „וַתֵּצֵא דִּינָה בַת לֵאָה, אִיז דִּינָה דִי טאַכטער פון לאַה אַרויסגעגאַנגען זעהן די טעכטער פונ'ם לאַנה, האָט זי שכם דער זוהן פון חמור גענומען מיט גוואַלד, וַתִּדְבַּק בְּפִשׁוֹ בְּדִינָה, און שכם האָט זיך בעהעפּט אין דִּינָה. דער בחיי שרייבט: שכם האָט איהר אַיינגערעדט...“

אַזוי האָט רחל'ע אַריינגעקוקט אין איהר טייטש־חומש, וואָס די שוועגער האָט איהר געשענקט נאָך בשעת זי איז געווען אַ כלה, און ביסלעכווייז האָט זי אָנגעהויבען צו פּערגעסען, אַז זי זיצט איבער'ן טייטש־חומש, און איהרע געדאַנקען האָבען זי פּערטראָגען אַהין, צו סטעמפעניו', אויף דער מאָנאַסטי־סקער גאַס, אונטער די בוימער, וואו ער האָט איהר צוגעזאָגט וואַרטען — און ער וועט אַוראי דאָרטען וואַרטען... נאָר קוים איז סטעמפעניו געקומען איהר אויף דער מחשבה, אַזוי האָט עס זי געצויגען צו איהם, ווי אַ מאַגניט, און זי האָט נישט פּערשטאַנען וואָס דאָס איז.

„איך וואָלט איהם נאָר געוואָלט פּרענען, וואָס האָט ער צו מיר און וואָס וויל ער פון מיין לעבען האָבען?“ ...

און דאָ דערמאַנט זיך רחל'ע אין איהר חבֿר'טע חיה־עמעל, עליה השלום, ווי זי האָט נעבאָך געליטען איבער איהר בנימינ'ען... נאָר חיה־עמעל איז אָבער געווען בנימינ'ס אַיין אַייגענע און איז געווען אַ מיידעל; אָבער זי, רחל'ע, איז דאָך אַיין „אַשת־איש“ (אוי־אוי, וואָס פאַר אַ האַרב וואָרט דאָס איז פאַר אַ אוידישער)

טאָבטער!). און ער — ווער איז ער? אַ כליזמר! וואָס קעהר
 ער זיך מיט איהר אָן? וואָס פאַר אַ שמעלקע איז ער מיט איהר,
 וואָס ער שרייבט צו איהר בריוולעך? אַ פּאָטעפּאָלנאַסט פון אַ
 כליזמר'יק, אַ העזה אַביסעל פון אַ יונגאַטש!
 „די וועלט זאָל זיך קעהרען — האָט זי ביי זיך אָפּגע'פּסק'עט —
 די וועלט זאָל זיך קעהרען, מוז איד דאָס איהם זאָגען! וואָס האָב
 איד מורא פאַר איהם? איד וועל זיך זעהן מיט איהם, איד וועל
 דאָרטען זיין. נישקשה, קיינער וועט מיך נישט זעהן. איד וועל
 זיך אַרויסחאַפּען אויף אַ מינוט, ס'איז נישט ווייט, אָט באַלד אָט
 דאָ אַקעגען“...

און רחל'ע קוקט דורך דעם אָפּגענעם פענסטער אויף דער מאַך-
 נאַסטירסקער גאַס אַרויס און זעהט די בוימער, די הויכע טאָפּאָליס,
 ווי זיי שטעהען שטאַלץ, און זי הערט די פויגעל, ווי שען זיי זינגען
 פונ'ם גאָרטען אַרויס. און איהרע מחשבות טראָגען זיך אינגאַנצען
 איבער אַהין, וואו שפּעטער מיט אַ שעה, אָדער נאָך ווינציגער, וועט
 זי זיך זעהן מיט איהם און וועט רעדען מיט איהם אויג אויף אויג.
 און זי פיהלט, ווי דאָס האַרץ הויבט איהר אָן צו קלאָפּען און צו
 צאַפּלען, און (דעם אמת, דעם אמת מוז מען זאָגען!) עס איז איהר
 גרויס די מינוטען — זי וואָלט שוין געהרען, עס זאָל שוין זיין נאַכט.
 דער שוועהר מיט'ן מאַן וועלען קומען פון שוהל און וועלען אָפּ-
 מאַכען הברלה, די שוויגענער וועט זיך-נעמען איבערטהון און ליאַ-
 רעמען מכה דעם סאַמאָואַר און מכה דעם באַרשט צו דער מלוה-
 מלכה — און אָט דעמאָלט וועט זי האַפּען אויף זיך די שאַל און
 אַרויסנעהן פּאַמעליך, אויף דער טיר, אַביסעל אויף דער גאַס, אַזוי,
 מעשה שפּאַציער, — ווער וועט זיך דאָס אַרומקוקען אויף איהר?
 ביי זי וועט קומען אַהין, וואו... אַך, עס ציטערט אויף איהר דאָס
 לייב, די בעקלעך פּלאַמען איהר, און דאָס האַרץ — אוי, דאָס האַרץ!
 עס פאַלט איהר אַקערשט נישט אַרויס, און וואָס ווייטער ציהט דאָס
 זי אַלץ מעהר אַהין, אַזוי, אַז זי האָט שוין מעהר קיין זאָך נישט
 אין זינען. זי זעהט פאַר זיך קיין זאָך נישט, נאָר די בוימער פונ'ם

מאָנאַסטיִרסקען גאָרטען, נאָר סטעמפּעניו'ן מיט זיינע פּלאַם־פּייער־דיגע אויגען. זי הערט קיין זאך נישט, אַ חוץ דאָס שענע זינגען פון די פּויגעל, וואָס דאָרט אין גאָרטען, און דאָס געטליכע שפּיעל־לען — סטעמפּעניו'ס. אין דער מינוט איז רחל'ע אינגאַנצען איבער־געגעבען צו איין געדאַנק — אַהין, צו סטעמפּעניו'ן, מיט סטעמפּעניו'ן, און קיין זאך אין דער וועלט איז נישט אימשטאַנד זי אַיינצוהאַלטען אין דער דאָזיגער צייט...

XXIII.

דאָס פּייער ברענט און ווערט באַלד
פּערלאַשען.

און סטעמפּעניו, קוים איז געוואָרען נאַכט, אזוי האָט ער די חברה כלי־זמר אַרויסגע'משלח'ט אויף אַ „זמירות“,* האָט קלאָמט פּערשט גענומען דאָס פּיעדעלע אונטער'ן אַרעם, בכרי פּריידעל זאָל מיינען, אַז ער איז אויך אויף דער חתונה. נאָר אַרויסגעגאַנגען פון שטוב, האָט ער דאָס פּיעדעלע איבערגעגעבען מעכטשי'ן, און אַליין האָט עס איהם אַוועקגעטראָגען אין דער מאָנאַסטיִרסקער גאַס אַרײַן, און אַרומגעגאַנגען הין און צוריק אונטער דעם שאַטען פון די בוי־מער, האָט ער זיך אַלע מינוט אָפּגעשטעלט, געקוקט אַהין, פון וואָ־נען עס האָט בעדאַרפט אַנקומען רחל'ע די שענע. אַז זי וועט זיין — דאָס איז פאַר איהם קיין ספק ניט געווען. דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז יאָ. ער האָט עס גוט אַרויסגעזעהן נאָך איהרע

* דעם שבת־צוינאַכטס, וואָס פאַר דער חופּה, קלויבען זיך צענויף מיידלעך צו דער כלה טאַנצען — און דאָס הייסט „זמירות“; איז אַנדערע ערטער הייסט עס גלאַט „שבת־צוינאַכטס“.

אויגען דעמאלט, אז זיי האָבען זיך געזעהן ביי פריידל'ען בעת מעסטען די קארעלען.

און סטעמפעניו האָט נישט געהאט קיין טעות: עס איז ניט אַוועקגעגאַנגען קיין פופצעהן מינוט, האָט ער דערזעהען פון יעדער זייט גאס שוועבט איינע מיט אַ ווייס טיכעל אויפ'ן קאָפּ. זי געהט געשווינד און קוקט זיך אַרום אין אַלע זייטען. דאָס ווייסע טיכעל איז איהר אָנגערוקט ביז כמעט איבער די אויגען, און עס ציטערען איהר די הענד, די צייהן אין מויל, דאָס האַרץ אין דער ברוסט און דאָס גאַנצע לייב. זי קוקט זיך גוט אַיין, זי בלייבט שטעהן, זי דערזעהט סטעמפעניו'ן און טהוט זיך אַ קלאָ צו איהם מיט די ווערטער:

— מיט וואָס פאַר אַ העז, פּרעג איך אַייד... —

— זאָג מיר ניט „איהר“, רחל'ע, זאָג מיר „דו“... — האָט איהר סטעמפעניו געענטפערט און האָט זי אָנגענומען ביי ביידע הענד און האָט איהר אַרײַנגעקוקט גלייך אין די אויגען אַרײַן. רחל'ע האָט דערזעהן אין זיינע אויגען פונקט דעם זעלבען גלאַנץ פון די שטערען, וואָס האָבען אַראָפּגעקוקט אין דער דאָזיגער שענער זר-מערנאַכט פונ'ם טונקעל-בלויען הימעל... אַלע מאַזעפּעווקער אירען האָבען אָפּגעמאַכט הברלה און האָבען געזונגען. ווי דער שטייגער איז, די „אליהו'ם“, געזיפצט און געטראַכט, געדאַרט דעם מוח אויף דער וויסטער פּרנסה, זיך געווינשעוועט דעם זכות פון יענעם חסיד, וואָס האָט געטראָפּען דאָס גליק צו בעגעגענען זיך מיט אליהו הנביא און אָפּגעבען איהם שלום און אָפּגעמען ביי איהם שלום. די מאַזעפּעווקער ווייבער וואַרפּען-אַראָפּ די שליערס פונ'ם קאָפּ. טהוען-אויס די שבת'דיגע קליידער, די ציערונג, און נעמען זיך צו דער וואַכעדיגער אַרבייט. מיט איינעם וואָרט, מאַזעפּעווקע איז פּערנומען אַרויסצובעגלייטען דעם ליעבען שבת-קודש — און קיינעם קומט גאָר ניט אויף די געדאַנקען, אז אין דער צייט שטעהט רחל'ע דוואַסירמלכ'ס שוור מיט סטעמפעניו דעם כליזמר אויף דער מאָד נאַסטרסקער גאס און האָבען צווישען זיך אַ שמועס מכת עפים

גארנישט קיין אידישע זאכען... נאָר דער בלויער הימעל, די העלע שטערען, וואָס זוקען-אַראָפּ מיט זייער נלאַנץ, נאָר די הויכע מאָנאַס-טירסקע טאָפּאָליס, נאָר די נאַכט-פּוינגלען אינ'ם גרויסען מאָנאַס-טירסקען גאָרטען, וואָס רופען זיך איבער אויף זייער לשון, — נאָר זיי הערען און זעהן דאָס אַלץ צו; נאָר זיי ווייסען, אַז אין דער דאָזיגער שענער צויבערליכער נאַכט, אונטער די מאָנאַסטירסקע בוימער, אויף דער גויישער גאַס, און אָט דאָ נעבען סטעמפעניו'ן, האָט זיך רחל'ע געפונען אין אַזאַ מין נייער לאַגע, אַז זי האָט זיך גאָר פּערגעסען, ווער זי איז און וואָס זי איז. דאָ, אויף דער שענער פּרעכטיגער נאַטור, האָט זיך רחל'ע געפיהלט אַזוי, ווי נאָך קיינ-מאַל ניט אין איהר לעבען. דער פּחד, וואָס איז אויף איהר געפאַלען בשעת זי איז אַהער געגאַנגען, האָט פּלוצים אָפּגעטראָטען פון איהר, און עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז עס זענען ביי איהר אויסגעוואַכסען פּלינגעל און זי איז פּריי, ווי אַ פּוינגלע, און קאָן פּליהען, פּליהען... סטעמפעניו האָט זיך צוגערוקט צו איהר נעהענ-טער און האָט אַנידערגעלעגט זיינע הענד ביי איהר אויף די אַכסלען. רחל'ע האָט אַ ציטער געטהאָן. זי האָט געוואָלט אָפּטרעטען פון איהם, נאָר זי האָט דאָס ניט געטהאָן. זי האָט נאָר אַ קוק געטהאָן אויף סטעמפעניו'ן, און פון איהרע ליכטיגע בלויע אויגען האָבען אַראָפּגערוגען צוויי טרערען.

— וואָס וויינסט דו, רחל'ע? — האָט סטעמפעניו אַ פּרעג גע-טהאָן, אָפּווישענדיג איהר די טרערען מיט זיינע הענד.

— אַך, סטעמפעניו, עס איז מיר אַזוי גוט אָט דאָ, נעבען... אַיידך... נעבען... דיר, סטעמפעניו! פאַר וואָס בין איך... פאַר וואָס בין איך ניט...

— מיינע, ווילסט דו זאָגען? ביזט מיינע, רחל'ע, ביזט מיינע!

— וואָס הייסט, איך בין דיינע, סטעמפעניו? ווי אַזוי קאָן דאָס זיין?

— דו ביזט מיינע, פארשטעהסט דו מיך, הארץ מיינס, ווייל
 איך בין דיינער אויף תמיד, אויף אייביג, ביז'ן פינסטערען גרוב,
 ביז'ן קבר אריין בין איך דיינער, לעבען מיינס!
 — בנימין האָט אויך אזוי געזאָגט, האָט זיך געשוואָרען —
 און צום סוף...

— וואָסער בנימין? — האָט זי סטעמפעניו פּערוואונדערט אַ
 פּרעג געטהאָן, געקוקט רחל'ען אין די אויגען אַריין, ווי מע קוקט
 אויף אַ קליין קינד, ווען עס זאָגט אַ ווילדע נאַרישקייט. — פון וואָס
 פאַר אַ בנימין רעדסט דו, נשמה מיינע?

— בנימין, חיה-עטעל'ס געשוועסטער-קינד. מיין חבר'טע חיה
 עטעל די יתומה האָט געהאַט אַ געשוועסטער-קינד, וואָס האָט גע-
 הייסען בנימין, האָבען זיי אָפּגערעדט פון לאַנג, אז זיי זאָלען זיך
 נעמען; ער האָט איהר צוגעזאָגט, געשוואָרען ביי זיינע הייליגע
 נאָמנות — און צום סוף... אַך, האָט זי געהאַט אַ מיאוס'ען סוף,
 חיה-עטעל געבאָך, זי איז שוין לאַנג געשטאָרבען, עליה-שלום, לאַז
 זי מיר מוחל זיין... נאָר בנימין איז ביי איהר געווען דאָס חיות,
 זי איז אויסגעגאַנגען נאָך זיינע טריט. זי האָט דאָס מיר אַליין דער-
 צעהלט... זי שמעהט מיר פאַר די אויגען, און עס ווייזט זיך מיר
 אויס, אז אַט זיצט זי ביי'ם פענסטער, איך זינג איהר ליעדלעך, און
 זי וויינט און זאָגט אַלץ: „אי, גלויב זיי ניט, מע טאָר זיי ניט
 גלויבען, די מאַנסבילען!“

רחל'ע דערצעהלט פון איהר חבר'טע חיה-עטעל די יתומה, און
 סטעמפעניו קושט רחל'ען די הענד, גלעט זי, האַלזט זי, קוקט איהר
 אין די אויגען אַריין — און רחל'ע דערצעהלט אַלץ פון חיה-עטל'ען,
 ווי אזוי זי איז שטילערהייד אויסגעגאַנגען, ווי אַ ליכט, נאָך איהר
 ליעבען טייערען בנימינ'ען...

חיה-עטעל איז שוין געווען פון עטליכע יאָהר טוידט, נאָר
 רחל'ע האָט זי נוט געדענקט. חיה-עטעל איז איהר אָפּטמאָל גע-
 קומען צו חלום. אַצינד האָט זיך איהר אויסגעראַכט, אז חיה-עטעל
 שמעהט פון יענער זייט וואַנד, אָנגעהאָן אין תכריכים, און קוקט-

אריבער אהער און ווינקט צו איהר, אָנווייזענדיג איהר אויף סטעמ-
פעניו'ן און שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט: "וואָס
טהוטט דו דאָ?"...

— צו וואָס טויג עס דיר, רחל'ע מיין לעבען, צו וואָס טויג דיר
רעדען, דערמאָנען אַזעלכע זאַכען, און נאָך אַקעגען נאַכט? טהו
בעסער אַ קוק אויף מיר מיט דיינע שענע ליכטיגע אויגען, וואָס
לייכטען און בלישטשען, ווי צוויי שענע בריליאַנט...

סטעמפעניו האָט נאָך ניט אויסגערעדט דאָס לעצטע וואָרט,
האָט זיך רחל'ע אַרויסגעריסען פון זיינע הענד מיט אַזאַ שטאַר-
קייט, אַז סטעמפעניו האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר איהר.

— נאָט איז מיט דיר, רחל'ע, וואָס איז דיר אַזוינס געשעהן?
ער האָט זי געוואָלט חאַפען וויעדער אַ מאָל, נאָר זי האָט זיך
ניט געלאָזט. זי האָט געציטערט און געשעפטשעט: "דו זעהסט?
אָן איז זי!... אָן שטעהט זי!... אָן קוקט זי אַהער, אַהער!"

— ווער שטעהט? וואו שטעהט? וואָס רעדסט דו דאָס,
רחל'ע? נשמה מי נע, קום צו מיר, נא דיר אַ האַנד...

— אַי! לאָז מיר, לאָז מיר, סטעמפעניו, לאָזט מיר! איהר
זעהט, אָן שטעהט עפּים אַ ווייס? אַך, ס'איז זי, ס'איז חיה-
עטעל! חיה-עטעל!... אוי, לאָזט מיר, לאָזט מיר!... מיט וואָס
פאַר אַ העזה פּרעג איך אַיך... אַ גוטע נאַכט! אַ גוטע...

און רחל'ע איז פּערשוואַנדען געוואָרען אינ'ם שאַטען פון די
בוימער. סטעמפעניו האָט נאָר געקאָנט זעהן, ווי צוויי עקען פון
דער ווייסער שאַל, וואָס האַכען זיך צעלאָזט פּונ'ם ווינד, האַכען
אויסגעוויזען, ווי צוויי ווייסע פליגעל. אָט אַזוי ווערד אַנטרונגען
אַ גוטער מלאַך, אָט אַזוי ווערד פּערשוואַנדען אַ גוטער חלוּם...

אַ, אירישע טאַכטער! אָט דאָ האָסט דו זיך בעוויזען מיט דיין
עהרליכקייט, מיט אינגאַנצען דיין ריינקייט. אַ, אירישע פּרוי!
אָט דאָ האָסט דו זיך בעוויזען מיט דיין גאַנצער געטריישאַפט, מיט
דיין גאַנצער איבערגעבענהייט!...

געקומען אהיים, האָט רחל'ע געוואָלט פאַר אַלע אויסזאָגען, אויסשרייען, וואו זי איז געווען און מיט וועמען זי האָט זיך גע-
זעהן. נאָר זי האָט געטראָפּען דאָס גאַנצע הויזגעזינד זיצען אַרום
מיש מיט נאָך עטליכע געסט ביי אַ גרויסען סאַמאָוואַר, פּערטיעפּט
אין אַ וויכטיגען שמועס פון געשעפט, ווי דער שטייגער איז שבת-
צורנאַכטס ביי אידען צענויפקלויבען זיך ערגיין, און נאָך דעם גאַנ-
צען מעת-לעת, וואָס מע האָט גערוהט, שמועסען אַביסעל וועגען
מסחר, וועגען מאָרגענדיגען יריד, און גלאַט אזוי וועגען וועלט-
זאַכען.

— איך וועל זיך ניט „טאַשען“* — האָט געזאָגט אַ גראָב
אידעל, אַ שניט-קרעמער. — לאָז דאָס געהן אין דער ערד אַרײַן!
איך בין קלאָר אין די ירידים גאַנץ גענוג! נאָר גרויזאַמע מיט האַרצ-
וועהטיג קאָן מען פון אַזעלכע ירידים האָבען!

— פאַר וואָס? — רופט זיך אַן דוואַסי-מלכה, האַלטענדיג די
הענד צענויפגעלעגט אונטער'ן האַרצען. — איך ווייס ניט פאַר וואָס,
רב יודעל, איהר זענט אזוי ברוגז אויפ'ן יריד? פאַראַכטאַגען האָב
איך ביי אַיך געזעהן, קיין עין-הרע, אַ שפע, אויף אַלע אידען גע-
זאָגט געוואָרען! איהר האָט, דאַכט זיך, אַ גאַנצען טאַג געלייזט
געלט?

— ביי דיר הייסט אַלסדינג געלייזט געלט! — האָט זיך אָפּ-
גערופען אַיזיק-נפתלי, נישט קוקענדיג אויפ'ן ווייב און וואַרפענדיג
דינ אויף ביינדלעך פון די „שטשאַטעס“.

— און איך וואָלט זיך געוואונשען ניט קיין ערגערען יריד, ווי
פאַראַכטאַגען זונטאַג. — האָט זיך אָנגערופען משה-מענדעל, געקוקט
אין די חשבונות אַרײַן. — וואָס דאַרף מען דאָ לייקענען, פאַר-
שטעה איך ניט?

* „טאַשען“ הייסט אויף קרעמער-לשוון — זיך שטעלען אויפ'ן יריד מיט

— אָט דאָס איז טאַקיי די מעשה, — זאָגט יודעל — אז איהר ווילט ניט גלויבען יענעם. ביי אײך, אז מע דערזעהט צעהן ערליים געהען זיך צענויה און מע צעטראַגט מיר שיער די קראָם. הייסט דאָס שוין געלייזט געלט, און מע פאַרגינט שוין נישט.

— ווייסט איהר וואָס, רב יודעל? — רופט זיך אָן אַ יונגער מאַן, אַ קאַסאַקער אויף ביידע אויגען. — לאָמיר אַוועקוואַרפּען דעם יריד, עס איז נאָך דאָ מאַרגען אַ גוטער טאָג, און מע וועט זיך נאָך מיט איהם גוט אָנעסען; לאָמיר בעסער שמועסען פון עפּים אַנדערש.

און דער עולם הויבט אָן צו שמועסען וועגען וועלט-זאַכען, ווער גען אתרוגים, וועגען בית-המדרש-ענינים, געוועהנליך, אויך וועגען מלחמה. אַלע רעדען, אַלע רויבערען, דער סאַמאָואַר זידט און פאַר-רעט און די שטוב איז פול מיט רויך. אין אויווען הייצט זיך: עס קאַכט זיך אַ באַרשט מיט גענוענע פּריידקעס צו דער מלוה-מלכה. — וואו ביזט דו געווען, רחל'ע? — האָט זיך דוואָס-מלכה גע-ווענדט צו דער שוור.

— אָט דאָ... אויף דער מאַנאַסטירסקער גאַס...

— ווי אזוי איז אין דרויסען? שען? גאָט זאָל העלפּען, עס זאָל האָטש האַלטען ביז נאָך אַלע ירדים... וואָס איז דיר, טאַכטער, דער קאַפּ טהוט דיר וועה, וואָס דו ביזט אזוי בלייך? טאַמער וואַלסט דו זיך אַביסעל צוגעלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט?

ביי די ווערטער האָבען זיך אַלע אומגעדריעהט און אַ קוק גע-טהאָן אויף רחל'עס בלייך פנים און האָבען אַלע אין איין קול בער-שלאָסען, אז זי איז פּערטשאַדעט געוואָרען פּונ'ם סאַמאָואַר. רחל'ע איז אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר אַריין זיך צולעגען אויפ'ן בעט. און דאָ האָט דער עולם געמאַכט אַ שמועס וועגען טשאַד, וואָס אַ טשאַד, אזאָ קלייניגקייט, אַ גאַלע גאַרניט, דאַכט זיך, — וואָס. משטיינס געזאָגט? אַ רויך! — קאָן קוילען אַ מענשען אויף טוידט. און איינער האָט דערצעהלט, אז ביי זיין זיידען עליו השלום איז אַמאָל שיער דאָס גאַנצע הויזגעזינד פון דער וועלט נישט געגאַנגען

פון א טשאד. דער אנדערער האָט דערצעהלט נאָך אַ שענערע מעשה. ווי אזוי ביי זיין פעטער האָט זיך דאָס גאַנצע הויזגעזינד שיער גע'סמ'ט פון אַ מין פיש, וואָס הייסט „מאַרינקע“, אזוי, אַז מע האָט זיי קוים מציל געווען פונ'ם טוירט. דער דריטער האָט דער-צעהלט אויך זעהר אַ שענע מעשה פון אַ לץ, פון אַ דאָמאָויק, פון אַ עולם-התהוה'ניק... אזוי לאַנג, ביז מען איז אַרויף אויף דעם טוירט.

— וואָס מע זאָל ניט רעדען, אויפ'ן טוירט מוז מען דאָך אַרויפ-זעומען! — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— אליהו הנביא, מע דאַרף אַ קוק טהון, אליהו התשבי, וואָס מהוט עפּים מיין פּלוגית'טע? אליהו הגלעדי... — האָט זיך משה-מענדעל פּלוצים שטיל אַ זאָג געטהאָן, צוגעזונגען די אליהו'ס פון שבת-צונאַכטס. ער איז אויפגעשטאַנען פון טיש און איז גע-גאַנגען געוואָהר ווערען צו רחל'ען.

XXIV.

דחל'ע קעהרט זיך אום אויפ'ן גלייכען
וועג.

— גוואַלד, אידען, ראַטעוועט! — האָט דער עולם דערהערט אַ קול פונ'ם זייטיגען חדר, און אַלע האָבען זיך געלאָזט לויפען אַהין, אין חדר אַרײַן, וואו רחל'ע איז געלעגען אויסגעצויגען אויפ'ן בעט, דעם קאַפּ פּערוואַרפען אַרויף, און נעכען איהר איז געשטאַ-נען משה-מענדעל האַלכ'טוירט.

— וואָס איז? ווער איז? גע'חלש'ט? וואַסער! גיכער!

— וואַסער! וואַסער! — האָבען אַלע אידען געשריגען און שיינער האָט זיך נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— אוי, א מכה דער מאמען! — האָט דוואַסי-מלכה אויסגע-
שריגען און האָט געבראַכט אַ קוואַרט וואַסער, אָנגענומען אין מויל-
אַרין און בעשפּריצט רחל'ען דאָס פנים, וואָס איז געווען טוירט.
ווי די וואַנד.

— לאָז מען רופען דעם דאָקטאָר! — האָט משה-מענדעל גע-
שריגען ניט מיט זיין קול.

— דעם דאָקטאָר! דעם דאָקטאָר! — האָבען וויעדער אַלע
אידען געשריגען, געקוקט איינער אויפ'ן אנדערען.

— מע באַדאַרף איהר בינדען די הענד מיט אַ פאַטשיילע און
קוועטשען די נאָז!

— די נאָז! די נאָז! — האָבען אַלע אידען געשריגען און גע-
שטאַנען אויף איין אָרט.

— אָט אזוי, דוואַסי-מלכה, שטאַרקער, שטאַרקער! — האָבען
די געסט אונטערגעגעבען חשק דער בעל-הבית'מע, וואָס האָט גע-
אַרבייט מיט אַלע כלים: געריבען, געקוועטשט, געגאַסען וואַסער
געריסען די אויגען — אזוי לאַנג, ביז מע האָט די פּער'חלש'טע
רחל'ע אָפּגעמינטערט און אויפגעזעצט. רחל'ע האָט זיך אַרומגע-
קוקט אויף אַלע זייטען, ווי אַ פּערשלאָפענע, און האָט געפרעגט:
„וואו בין איך? עס איז מיר הייס, הייס!“...

— צענעהט זיך אַביסעל, עולם! צענעהט זיך! — האָט דוואַסי-
סי-מלכה געוואָגט און האָט משלח געווען דעם גאַנצען עולם אין זאַל-
אַרין און איז אַליין מיט משה-מענדל'ען איבערגעבליבען נעבען
רחל'ען, וואָס האָט ניט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פון משה-מענדל'ען.
— וואָס איז דיר, טאַכטער, געשעהן? — האָט די שוויגער
געפרעגט.

— וואָס איז דיר, רחל'ע? — האָט זי משה-מענדעל געפרעגט.
אָנגעבויען זיך שטאַרק איבער איהר קאָפּ.

— לאָז די מאַמע אַרויסגעהן פון דאַנען, — האָט איהם רחל'ע
געענטפּערט שטילערהייד.

— מאמע, געה, זיי מוחל, ארויס פון ראנען, — האָט איהר
 משה-מענדעל געזאָגט. ער האָט בעגלייט די מוטער פונ'ם חדר און
 צינגעלאָנען צוריק צו רחל'עס בעט.

— זאָג מיר, וואָס איז דיר? — האָט זיך צו איהר משה-מענר
 דעל געווענדט דאָס ערשטע מאָל מיט גרויס ליכעשאַפט.

— אוי, משה-מענדעל, שווער מיר, אז דו וועסט קיינעם ניט
 זאָגען... שווער מיר, אז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען... זאָג
 מיר צו, אז דו וועסט מיר מוחל זיין, וואָס איך האָב זיך אַקעגען
 דיר... ווען ניט היה-עטעל, עליה השלום, זאָל מיך דערמאָנען... אַך,
 ווען ניט היה-עטעל... אַך, משה-מענדעל, טייערער מיינער!

— באַטראַכט זיך, רחל'ע, וואָס דו זאָגסט. דו רעדסט פון
 הייך! וואָסער היה-עטעל?

— מיינע אַ חבר'טע, היה-עטעל, עליה השלום, היה-עטעל די
 יתומה, זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט! זי איז מיר
 שוין עטליכע מאָל געקומען צו חלום. נאָר היינט, נאָר איצט... אַך,
 משה-מענדעל, בויג זיך צו מיר צו נאָהענט, נאָהענט... אַט אזוי...
 איך האָב מורא... איך האָב חרטה... אוי, איך האָב חרטה!

און רחל'ע האָט זיך וואָס ווייטער אַלס נעהענטער צוגערוקט צו
 משה-מענדל'ען ביי זי איז אינגאָנצען געלעגען ביי איהם אויף די
 הענד. אין חדר איז געווען פינסטער. נאָר איין ליכטיגער פּאָס האָט
 זיך אַריינגעצויגען דורך דער טיר פון זאַל, און רחל'ע מיט משה
 מענדל'ען האָבען קויס-קויס געקאָנט זעהן איינס דאָס אַנדערע. זייר
 ערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט, און אַ פייערעל האָט זיך אין זיי
 אָנגעצונדען, אַט דאָס פייערעל, וואָס איהר קאָנט זעהן נאָר ביי די
 גליקליכע געליעבטע צום ערשטען מאָל, ווען דאָס האַרץ רעדט,
 גישט דאָס מויל, ווען מיט די אויגען שמועסט מען זיך דורך, ניט
 מיט'ן מויל.

— זאָג מיר, משה-מענדעל געטרייהער, בין איך טאָקיי ביי דיר
 אזוי טייער?

— א שאלה אביסעל? — ענטפערט איהר משה-מענדעל. —
 ביזט ביי מיר איינגעבאקען אין הארצען, ווי א... איך ווייס אלעין
 ניט וואָס...

אויף איין אנדער אופן האָט משה-מענדעל ניט געקאָנט אַרויס-
 זאָגען זיין ליעבע צו רחל'ען. נאָר מע מענ איהם גלויבען, אז ער
 האָט עס געמיינט מיט'ן נאָמען הארצען, אזוי ערנסט (און אפשר
 נאָך ערנסטער), ווי דער פיינער בחור, וואָס האָט פיעל מעהר שטאַף
 אויף אַרויסצוגעבען זיינע געפיהלען דורך ווערטער.

נאָר לאָמיר זיי לאָזען, דאָס גליקליכע פאַרפאַלק, אָט דאָ אינ'ם
 האַלב-פּינסטערען חדר, וואו אין א יאהר אַרום נאָך דער חתונה
 האָבען זיי דאָס ערשטע מאָל געהאַט די געלעגנהייט אויסצורעדען
 זיך אַביסעל דאָס האַרץ איינער פאַר דעם אנדערען, זיצען ווי די
 טייבעלעך. דאָס, וואָס איז אַ גאַנץ קיילעכיג יאהר געווען פער-
 באַרגען טיעף אין האַרצען, איז פלוצים אַרויסגעשוואומען אַרויף,
 ווי בוימעל אויפ'ן וואַסער.

* * *

אַבי רחל'ען איז געוואָרען אַביסעל גרינגער, זיצט זיך משה-
 מענדעל נעבען איהר און זינגט זיך שטילערהייד, אונטער דער נאָז.
 די „אליהו'ס", ווי פריהער:

— אליהו הנביא... אליהו התשבי... אליהו הגלערי...

און רחל'ע רופט זיך אָן צו איהם:

— איך האָב צו דיר אַ בקשה, משה-מענדעל. זאָג, איך וועל

ביי דיר פועל'ען, צי ניין?

— דהיינו? וואָסער אַ בקשה? זאָג, רחל'ע, וועסט אַלץ ביי

מיר פועל'ען. אפילו דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל וועסט דו ביי
 מיר פועל'ען.

— גענוג שוין, משה-מענדעל, צו זיצען אויף קעסט. קיין בית-

המדרש'ניס ביזט דו ניט, עטליכע קערבלעך האָבען מיר, דאָנקען

גאָט, — לאָמיר אַרויספּאָהרען אין אַ גרויסער שטאָרט אַרײַן, קײן יערוּפּעץ. דאָרטען, צווישען מײנע פּרײַנד, מײן משפּחה, און מיט דײַך — וועט מײַר זײַן גוט ווי די וועלט. מײַר וועלען שוין זײַן אַלײן. גענוג שוין עסען קעסט, כלעבען, ס'איז מײַר שוין אַזוי נמאס, אַזוי טרײַף, אַז סע געהט מײַר נײַט אײַן נאָרניט... מײַר זענען דאָ צווישען דײַניגע עפּים ווי פּרעמדע, ווי ווײַלד־פּרעמדע...

משה־מענדעל בלײַבט זײַצען און בעטראַכט אַביסעל רחל'ען פּערוואונדערט. נאָכדעם צעשאַקעלט ער זײַך, ווי פּריהער, און זײַנגט זײַך ווײַטער די אַליהו'ס.

— אַך, זעהר פּײַן, אײַש זעף, פון מײַנעטוועגען? אַליהו

הנביא... אפילו נאָך־שבת־דיגע וואָך!

— אַלסדינג פּיהר אײַך בײַ דײַר אױס, משה־מענדעל, אַלס־

דינג! — זאָגט צו איהם רחל'ע מיט גרויס לײַכשאַפט. — אײַך? מײַר וועלען זײַך זײַצען אַלײן, אײַך וועל מײַר זײַן אַ בעל־הבית־טע און וועל דײַך אָפּהײַטען, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פּונ'ם אױג... אַך, משה־מענדעל, בײַזט אַזאַ צעטראַגענער, אַז מע הערט פון דײַך קײַנ־מאָל קײַן גוט וואָרט! נאָר הײַנט בײַזט דו עפּים גאָר אַנדערש, גאָר אַנדערש...

— אַליהו הנביא... — זײַנגט משה־מענדעל שטײַלערהײַד. —

אַליהו התשבי... אַליהו הגלעדי...

און דאָרט, אין זאַל, צווישען די מאַנסבילען, געהט אײַן אַנדער שמועס: דער עולם פאַלט אױף פּערשיעדענע המצאות, פאַר וואָס האָט דאָס אײַזיק־נפתל'ים שנור פּלוצים געקאָנט חלש'ען? אײַנער זאָגט, אַז דאָס איז פון אַ גוט אױג; דער אַנדערער דײַנגט פּער־קעהרט, אַז ס'איז אַ מײַן ווײַנטעל געחאַפט; און דער דײַטער, אַ בעטאָנטער אײַד, וואָס האָט שוין אױסגעגעבענע קינדער, זאָגט זײַך זײַן המצאה:

— פאַלגט זשע מײַך, אײַך האָב אַלײַן דײַי שניר, בײַן אײַך שוין

קלאָר אין דעם ענין; אײַך זאָג אײַך, ס'איז „פאַסטעווקעס“. אײַך־זיק־נפתלי, גרײַט זײַך אױף אַ לעקאָך־און־בראָנפּען, אַדער אַ ברײַת...

דוואָס־מלכה, מול־טוב אַיִךְ! אַייער שנור — נרנו, מהכתיתי!...
וואָס שעחמט איהר זיך דאָ אזוי, דוואָס־מלכה? נישקשה, ס'איז
אַ אירישע זאָך...

דוואָס־מלכה שמעלצט זיך פון גרויס פּערגעניגען; זי קוקט
שוין לאַנג דערויף אַרויס.

— נרנו! — זאָגט זי כלומרשט מיט אַ ביזער. — געהט שוין
געהט מיט אַייערע קאמאָוועסלעך! מע דאַרף בעסער אַ קוק טהון,
וואָס הערט זיך מיט'ן באַרשט? עפּים געדויערט ער היינט ביי
איהר מעהר ווי אַלע שבת־צור־נאַכטס!...

 XXV.

אין אַ יאָהר אַרום.

„אַ שטילע וועטשערע!“ — זאָגט דער לעזער, אַפּנים, שטאַרק
ניט צופריעדען, מחמת ער איז דערצויגען געוואָרען אויף יענע
„העכסט־אינטערעסאַנטע“ ראָמאַנען, וואו מע הענגט זיך און מע
טרינקט זיך, וואו מע סמ'ט זיך און מע שיסט זיך, אָדער וואו פון
אַ מלמד ווערד אַ גראַף, פון אַ דיענסטמייַדעל — אַ בת־מלכה, און
פון אַ בעהעלפּער — אַ פיפּערנאָטער... וואָס זאָל איך טהון, אַז ביי
אונז איז נישטאָ קיין גראַפּען מיט קיין בת־מלכה'ס? ביי אונז
זענען פאַרהאַן פּראָסטע אירען, פּראָסטע ווייבלעך, אירישע טעכ־
טער און אירישע כליוזמר... נאָר צו וואָס טויג דאָס פּערענטפּערען
זיך? אַצינד מעג שוין דער לעזער זאָגען וואָס ער וויל; קוים
האָב איך איהם שוין צוגעפיהרט ביז אַהער, וועט ער שוין געהן
מיט מיר ווייטער און וועט וועלען וויסען דעם סוף, וואָס האָט זיך
אויסגעלאָזט מיט רחל'ען? וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט סטעמ־
פּעניו'ן?

מיר לאָזען איבער אַ גאַנץ יאָהר (וואָס איז אַ יאָהר אינ'ם מענ־
שענ'ם לעבען?) און מיר קומען צו אַייויק־נפּת־לין שבת־צור־נאַכטס

אויף מלוכה-מלכה און טרעפען דאָרטען די אייגענע פאַרשויןען, וואָס פאַר אַ יאָהרען, און הערען די זעלבע שמועסען, וואָס פאַר אַ יאָהר רען, נישט געמינערט אַ האָר. מע רעדט אזוי לאַנג וועגען ירד, פּרנסה, פּריון, קינדער, — ביז מע קומט אַרויף אויף משה-מענדל'ען מיט רחל'ען, וואָס זיצען איצט אין יעהופּעץ.

— ווייז נאָר אַהער, דוואָס-מלכה, דאָס בריוועל, וואָס די קינדער שרייבען פון יעהופּעץ? — רופט זיך אָן אייזיק-נפתלי צום ווייב. — נאָט, לייענט, רב יודעל.

— לאָז ער לייענען! — זאָגט יודעל, אָנווייזענדיג אויפ'ן קאָסאַקען יונגעמאַן.

דער קאָסאַקער נעמט דאָס בריוועל און לייענט עס, ווי אַ וואַ-

סער:

„שלום וכל טוב סלה לאהובי אבי החכם המפורסם המופלג מופלא מוחר"ר אייזיק-נפתלי ב"ר משה יוסף ז"ל, ולאמי הצנועה החסידה והמפורסמת אשת חיל כאסתר וכאביגיל כש"ת מרת דוואָס-סימלכה בת משה-מענדעל ז"ל, עם כל ב"ב שלום...“

„כווהר השמש בערפלי חושך בתכלת הרקיע, שם בעליונים

נבכהו שחקים מבין מחרכי אור יקרות וקפאון לטוהר...“

— ניין! — שרייען אַלע. — ניין, ניט דאָס! דאָס איז גלאַט אזוי, ווייס איך, מליצה, יונגעלשע זאָבען. זייערע נאַרישקייטען! לייענט ווייטער, אויף יענער זייט.

דער קאָסאַקער קעהרט-איבער דאָס בריוועל און לייענט:

„און אודות, וואָס דו פרעגסט מיך, אָבי היקר, איך זאָל דיר שרייבען מכה פּרנסה והמסחרים דפה יעהופּעץ, בין איך דיר מודיע...“

— אָ, דאָס מיינט דער פּסוק! — זאָגט דער עולם צופּרועד-

דען. — לייענט, לייענט ווייטער!

„...בין איך דיר מודיע, אז ביותר נעחם דאָ אָן שניט-סחורה, נם צעלניק, רק צעלניק נישט אזוי, כמו שניט-סחורה. גם באַקאַליע איז נם כן ניט שלעכט, נישט ערגער ווי אַצליכס במאַזעפּעווקע.“

וואָל-צייג איז דאָ ביוקר, טאָקי מיט גאָלד גלייך. צוקער, קמח וקלייען איז דאָ גם כן אַ מסחר, עס געהט לזאָגראַניצע, און אידען פערדיענען דערביי אַ שען קערבעל. הכלל, יעהופעץ איז איין ארץ מבורכת, די שטאָרט גופא איז מורא'דיג גרויס, ס'איז כדאי זי אָנצוקוקען. עס איז כלל איין אנדער וועלט בפה יעהופעץ, איהר קאָנט בפה בעגעגענען אזא אידען, וואָס איהר וועט אין לעבען ניט זאָגען, אז ס'איז אַ איד. גם איז דאָ אַ מסחר פאַפיער. פה איז אַלס-דינג אַ מסחר. און אידען דרעהן זיך דאָ אויף דער בערווע, קויפען און פערקויפען אַלערליי אַקציעס, און מעקלערס פערדיינען געלד לרוב. גם זונתי מרת רחל'ע לאָזט אייך אַלעמען גריסען גאָר פריינד-ליך. זי שרייבט אייך בעצמה. יעזור השי"ת, מיר זאָלען הערען פון אייך גם כן בשורות טובות — אָמן. גם אודיעכס, אז הקלייט, וואָס איך האָב גערונגען, איז אין סאַמע פראָגנט באַלעכטס נדראָוסקי אול-ר-צא, און הפריין איז, ברוך השם, גאָר ניט שלעכט. זונתי מרת רחל'ע שתחיה האָט זיך שוין אויסגעלערענט די מלאכה און קאָן שוין רעדען עם הקונה. רק על ירדים איינקויפען פאַהר איך בעצמי, איך האָב קרעדיט אַצל הסוחרים במאָסקווע ובלאָרו. מיט מאָסקווע איז ניט שלעכט צו האַנדלען, מאָסקווע פערקויפט על סאָוועסט און האָט ליעב אַ אידישען קונה. אפילו אז עס מאַכט זיך איין אָנ-זעץ, האַלט מאָסקווע אונטער און לאָזט ניט פאַלען. דירות איז פה ביוקר גדול. פאַר צוויי אַלקערס מיט אַ קיך צאָהל איך דאָ הונדערט פינף און זיעבעציג רובעל אַ משך, הויז האַלץ און וואַסער, און דאָ איז אַלסדינג טייער מיט גאָלד גלייך. און צום מיינסטענס פערנעמען זיך דאָ אידען מיט מעקלעריי און אידישע מעקלערס זענען בפה פאַרהאן לרוב, און אַ איד האָט דערפון אַ קערבעל בכבוד. הכלל, יעהופעץ איז אַ מקום פרנסה. געב גאָט געוונד און שטאַר-קייט און צו הערען דאָס נעמליכע פון אייך, ווי עס ווינשט אייך ממני בנכם דורש שלומכם והצלחתכם כל הימים משהמענדעל בלא"א מוהר"ר אייזיקנפתלי ממאָזעפּעווקע.

גריסען לרורי היקר ולרודתי היקרה עכב"ב.

גריסען להנגיד ר' יודעל עכב"ב.
 גריסען להנגיד ר' שמחה הערש עכב"ב.
 גריסען להנגיד ר' דובער עכב"ב.
 גריסען להנגידה מרת סטיס-ביילע עכב"ב.
 גם בני יוסף נ"י גריסט אייך אלעמען גאר פריינדליך.

הנ"ל.

„אויך איך לאָז גריסען מיין האַכגעשעצטען שוועהר און מיין נער ליעבער שוויעגער, לעבט וואָהל! איך מעלד אייך פון מיין געזונט, געב גאָט אויף ווייטער ניט ערגער. אויך מיין יומעלע לאָזט אייך גריסען און דאַנקט דער שוויעגער לעבען פאַר'ן העמדעל פיעל מאָל. ער זאָגט אייך צו דערפאַר, אז נאָט וועט שענקען דאָס לעבען און ער וועט, אם ירצה השם, אין דריי-פיער יאָהר אַרום אָנהויבען צו געהן אין חדר, וועט ער, אם ירצה השם, לערנען מיט חשק און וועט זיין, אם ירצה השם, איין עהרליכער איד, געב נאָט מיט לאַנגע יאָהר, אָמן. שוויעגער לעבען, אויב איהר קאָנט אַצינד אויסאַרבייטען פון יוסעלע'ס וועגען אַ יאַרמעלקעלע מיט אַ פאַר שייַ בעלעך פון בליטשקע, וואָלט איך אייך זעהר געדאַנקט, מחמת איך בין זעהר פערנומען אין געשעפט, און קיין אַם וויל איך ניט צונעמען צו יוסעלע'ן, עס איז נישט כדאי. איך האָב נאָר געדונגען אַ מיין דעל און צאָהל איהר פיער קערבלעך אויף מיין גאַנג, וויעגט זי מיר דאָס קינד און טרייבט די קוה אין טשערעדע — איהר וואָלט גע' דאַרפט זעהן וואָס פאַר אַ קוה איך האָב געקויפט! זי גיט גאַנצע פיער קוואַרט מילך, זעהר טייערע מילך, און איך האָב, ברוד-השם, פון איהר קעז און פוטער. נאָר משה-מענדעל לעבען האָט פלוצים פיינט בעקומען מילכיגס. שטראָפט איהם אויס, איך בעט אייך, ער היט זיך כלל נישט אָפ! יוסעלע רייסט זיך איצט אויף אַ קול, ער וויל נעבאָך עסען, מיר זאָל זיין פאַר איהם! איך שליס מיין ברעיה און לאָז גריסען אַלע אונזערע פריינד און ליעבע פריינד נאָר הערצליך, און בעט אַפּשרייבען ענטפער, למען השם, און פער-

בלויב אייער גליקווינשענדע און איבערגעבענסטע שוויגע-
טער כ ל ת כ ם ר ח ל".

— נו? — זאגט בערעל דער גראָבער. — הלואי אויף מינע קינד-
דער געזאָגט געוואָרען נישט ערגער!

— איהר זינדיגט, דוואָסי-מלכה, איהר זינדיגט! — זאָגט יו-
דעל. — כלעבען, איהר זינדיגט!

— אודאי, א דאָנק זיין לייעבען נאָמען, וואָס ס'איז זיי, קיין
עין-הרע, גוט. נאָר זי טהוט מיר באַנג — איך קאָן זי ניט פאַר-
געסען, רב יודעל, איך קאָן זי ניט פאַרגעסען!

און דוואָסי-מלכה רעכענט-אויס יודל'ען אַלע מעלות פון איהר
שנור מיט אַלע איהרע פאָסטעמקעס און בעווייזט איהם, פאַר וואָס
זי קאָן זי נישט פערגעסען. דער גאַנצער עולם רעדט, שמועסט
מכה יעהופעץ און מכה יעהופעצער מסחרים. נאָכדעם נעמט מען
צו קאָפּעלעך, מע טרינקט לחיים, האַלטענדיג דאָס קעלישעקעל אין
דער האַנד גאַנץ לאַנג, און מע ווינשעוועט איינער דעם אַנדערען
אַלדאָס גוט'ס, און אויף דעם כלל ישראל בשורות טובות מיט
ישועות ונחמות. ביז דער באַרשט קומט אַרויף אויפ'ן טיש און
צעשפרייט אַ מחיה'דיגען ריח איבער דער גאַנצער שטוב, און דער
עולם ווערט פרייליך. מע פעררעדט זיך און מע פערגעסט זיך אָן
משה'מענדל'ען, מיט רחל'ען, מיט דער שטאָרט יעהופעץ און מיט
אַלע מיט אַיין אַנדער.

 XXVI.

ס ט ע מ פ ע נ י ו פ ע ר ז ו כ ת ד ע ם א מ ת ' ע ן ט ע ם
פ ו ן ג י ה נ ם .

נאָר איין מענש קאָן ניט פערגעסען די שענע רחל'ע.
דער לעזער שטויסט זיך, אַז דאָ שמועסט מען מכה סטעמ-
פעניו'ן.

יא, מכה סטעמפעניו'ן שמועסט מען. ווער איז אימשטאנד
איבערצוגעבען זיינע גרויסע יסורים? ווער קאן פיהלען זיין הארץ
און פערשטעהן זיין גרויס פערדראָס?
„סטייטש, פערדראָס! סטייטש, דאָסאַרע! — טראַכט זיך
סטעמפעניו. — אַפילו ניט מזכיר געווען, נישט איבערגעקעהרט
די צונג, קיין צוויי צעבראָכענע ווערטער נישט אויפגעשריבען.
האָטש פון יוצא וועגען: נאָ, ווייס האָטש, אז איך פאָהר אוועק —
פע, בזיונות!“

סטעמפעניו'ן האָט זיך נאָך אַזעלכעס קיינמאָל ניט געטראָפּען.
האָטש טרעפען האָבען זיך איהם געטראָפּען פּערשיעדענע טרעפּע-
נישען, און אַמאָל — נאָך זעהר מיאוסע, מיט אַ בייזען סוף, ווי
מיר האָבען שוין אויבען דערמאָנט. נאָר אזא שלאַק, אזא מפּלה,
ווי מיט רחל'ען, האָט זיך איהם אַפילו ניט גע'חלומ'ט. סטעמ-
פעניו, וואָס איז געווען אזא חשוב ביי'ם רבי'ן אין הויף, אז אַפילו
דעם רבי'נס טעכטער האָבען מיט איהם געטריבען קאטאָוועס.
סטעמפעניו, וואָס אַפילו די גראַפינע ברעזשעזשקא מיט אַלע
„פּאַנעס“ זענען געווען נאָך איהם די כּפּרה, אַרויסגעשיקט נאָך
איהם די קאַרעטע, גערעדט מיט איהם אויף פּראַנציוזיש, — הכלל,
סטעמפעניו זאָל האָבען אזא נאָז, און נאָך אזוי מיאוס, כּון אַ
פּשוט אידיש ווייבעל!

— זי טהוט מיר האַרציג באַנג! — האָט זיך סטעמפעניו מודה
געווען פאַר זיין קאָמפּאַניע בלייזמר. — זי טהוט מיר האַרציג באַנג,
אַט דאָס ווייבעל, און איך וואָלט איהר נאָכגעפּאַהרען ביז יעהופּעץ,
ווען ניט... ווען ניט... — סטעמפעניו קוקט זיך אַרום אויף אַלע
זייטען, און חברה ווייסען שוין, וועמען ער זוכט דאָ מיט די
אויגען.

די גאַנצע חברה בלייזמר האָבען ליעב געהאַט סטעמפעניו'ן.
ווי דאָס לעבען, און זענען קאָפּאַבל צו געהן פון זיינעטוועגען אין
פּיער און אין וואַסער. און ווי ליעב זיי האָבען געהאַט סטעמ-
פעניו'ן, אזוי האָבען זיי פּיינט געהאַט פּריידל'ען. זיי האָבען זי

נישט געקאנט אַנקוקען פאר איהר קאַרגשאַפט, פאר איהר זשערנע-
קייט צום געלד און פאר אַלע איהרע מיאוסע תנועות.

— כל־זמן ער איז געווען אַ בחור, — האָבען חברה געשמועסט
צווישען זיך, — איז אַ סמאָליער¹ געווען ביי איהם הפקר, און
מע האָט זיך געקאנט אַרום איהם פּאָזשיווען, אַמאָל האַפּען אויף
אייביג אַ גמילות־חסד אַ סטראָמערעל², צי אַ שפּענערעל³, און
אַמאָל אזוי אַ מתנה. אַצינד, זינט די מרשעת, ימח־שמה, האָט
איהם צוגענומען צו זיך אין די לאַפּקעס אַרײַן, פּגור'ט ער אַלײַן
נאָך אַ גראָשען, האָטש הענג איהם אויף. ניטאָ אַמאָליגע יאָהרען
מיט די אַמאָליגע וועטשערעס ביי סמעמפעניו'ן, מיט די אַרומפּאָת־
רעכצען! היינט ליג אין דער קרענק, דאָר און קוואַר און ווער גע-
שוואַלען ווי אַ באַרג פאר הונגער. דאָס גאַנצע יאָהר זײַן אָהן אַ
שטיקעל קרעל⁴ און קוק־אָרויס אויפ'ן ראַש־הודש אַלול! זאָלסט
זאָגען, זי זאָל עס פון יוצא וועגען מכבד זײַן אַ נאַש־בראַט מיט אַ
גלעזעל טיי, רופּען אַמאָל פון דרײַ־אַרץ וועגען עסען — עסען זאָלען
ווערעם איהר לייב!

— גלויבט מיר, עס מאַכען זיך איצט אָפט צײַטען, ווען עס
דאָקארעט זיך בערײַען⁵, אַז ס'איז אַ שרעק, נאָר זי זאָל מיר אַני-
דערלעגען גאָלד, וואָלט איך ביי אַזאַ שלאַס נישט פאַרזוכט קײַן
שטיקעל קרעל.

— ווי אזוי לעבט ער מיט איהר, מיט אַזאַ יאַשטשערקע, מיט
אַזאַ נבלה? איך וואָלט שוין לאַנג אַזעלכעס גע'סמ'ט אָדער גע-
האַנגען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, ווי איהר זעהט מיך לעבען!
— אַי, סמעמפעניו, סמעמפעניו, לײַגסט דו נעבאָך אין דער
ערד, ווי אַ באַרג, און באַקסט בײַגעל!...

¹ סמאָליער — קערבעל. — ² סטראָמערעל — דרײַערעל. — ³ שפּענערעל —
פינפּערעל. — ⁴ קרעל — ברויט. — ⁵ דאָקארעט זיך בערײַען — עס ווײַט זיך
עסען.

אָט אזוי שמועסען זיך אויס וועגען סטעמפעניו'ן זיין קאָמ
פּאַניע כליזמר, וואָס זעהען זיינע צרות, פיהלען זיינע וועהטיגען,
האָטש ער רעדט מיט זיי ניט וועגען דעם.

אָו פריידעל איז אין מאַרק, אָדער זי איז פערנומען מיט איהרע
משכונות און מיט איהרע קונים, איז נאָך ווי עס איז: סטעמפעניו
איז מכבד די חברה מיט פּאַפּיראַסען, מע זיצט, מע ל'צ'עוועט, מע
דערצעהלט מעשיות פון אַמאָל און מע רייכט די פּאַפּיראַסען אויף
וואָס די וועלט שטעהט. נאָר אָט קומט-אַריין פריידעל, ווערד
אַלעמען קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און חברה הויכט זיך אָן
אַרויסרוקען איינציגווייז.

— זעהט נאָר זעהט, ווי מע האָט דאָ אָנגעקורעט, ווי אין אַ
קרעטשמע! — זאָגט פריידעל, שמאַרענדיג מיט דער נאָז און קר-
קענדיג אויף דעם פעקעל טאַבאַק, וואָס טאָגט שוין. — נאָר גע-
רויכערט, נאָר געקורעט און גענוג! עס טהוט מיר שוין וועה מיין
קאָפּ פון אַייערע ציגאַרען, איהר וועט מיך קראַנק מאַכען! דו
מיינסט, סטעמפעניו, ס'איז אַ מעלה, וואָס דו רויכערסט אזוי פיעל?
פּאָלג מיך, סטעמפעניו, הער-אויף צו רויכערען, נשמה מיינע! גלויב
מיר, עס שאַרט דיר צום געזונט.

— וואָס טויג דיר, פריידעל, געזונט-געשמונט? זאָג בעסער,
אָו דו זשאַלעוועסט מיר אַ גילדען אויף פּאַפּיראַסען — און גענוג.
צו וואָס טויג דיר אָנשטעלען?

— וואָס זאָגסט דו אויף זיין טאַמען? נאָ דיר נאָר אָנשטע-
לען! איך מיין זיין טובה, און ער קומט דיר מיט זיינע אָנשטעלען!
נאָ דיר נאָך, טאַמער איז קאַרג צום שענעם פריהמאַרגען, וואָס איך
האָב היינט געהאַט, זיך אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאַכט דאָס וואַסער,
אַפּגעסען דאָס האַרץ, נישט געלייזט אַ גראַשען, און דערצו נאָך
געזיידעלט געוואָרען, ווי אַ דיענסט, ערגער ווי אַ דיענסט, געשוואַרצט
דאָס פנים, נעמאַכט מיט בלאָטע גלייך — און סחורה ליגט און
פּוילט...

— איך וואָלט אַ בעלן זיין וויסען, פריירעליטעררצע, וואָס פראַטעסט דו אזוי? וואָס קאַרנסט דו? די קינדער דייע האָבען דיר באַפאלען?

— קוק איהם נאָר אָן אַביסעל, איך בעט דיר, אַ נעבאכעל! ער ווייסט נישט, מע דאַרף איהם פיקען די צונג דאַרף מען איהם, איך זאָג דיר! מסתמא טראָג איך דאָך דאָס אָפּ דער מאַמע מייר-נער, — אַיאָ, סטעמפעניו? אָדער איך עס דאָס צליין אויף, אזא פּרעסערין, אַ זויפּערין, ווי דיין ווייב איז, מע זאָל נאָר באַהיט און באַוואַהרענט ווערען, — אַיאָ, סטעמפעניו? אַנגו, קוק מיר גלייך אין די אויגען אַריין, סטעמפעניו, אַיאָ?

— איך זאָג דען, אז דו עסט-אויף? אַדרבה, איך זאָג פאַר-קעהרט, איך זאָג...

— דו זאָגסט, דו זאָגסט — איך ווייס וואָס דו זאָגסט! דו האָסט נאָך צו זאָגען, אַיאָ, סטעמפעניו? דו דאַרפסט נאָך האָבען טענות צו גאָט, וואָס האָט דיר צוגעשיקט אזא אויסברענגערין, ווי איך, וואָס איך קאָן דיר מאַכען פון אַ גראַשען צוויי און דיר, אין זינען האָבען טאָג ווי נאַכט, אַדרבה, זאָג, וואָס פּעהלט דיר, וואָס געהט דיר אָפּ? דו שווייגסט? איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסען, וואו וואָלט דו שוין אַצינד אָנגעשפּאַרט מיט דיין פּיע-דעלע, ווען דו זאָלט מיך ניט האָבען, סטעמפעניו, פאַר אַ ווייב?
— או — וואָ!

— זאָלט דו טאַקי וויסען, אז „או — וואָ!“ עס ווייזט-אויס, אז דו האָסט פאַרגעסען, וואָס פאַר אַ פנים דו האָסט געהאַט צו דער חתונה — אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב, קיין גאַנצע פאַר זאָקען, קיין קישעלע, קיין ציכעלע, קיין לייב און לעבען, און פאַרדיענט האָסט דו שטיקער גאָלד — וואו איז דאָס אַהינגעקומען?
— אַט פליה איך דיר אָפּגעבען דין וחשבון פון מיינע פאַר-דיענסטען בחור'וויין.

— אַ! אַט דאָס איז דאָך די מעשה מיט דיר, סטעמפעניו! דו קאָנסט ניט ליידען, אז מע זאָגט דיר דעם ריינעם אמת, און

האָסט נאָך טענות צו יענעם, דערפאַר, וואָס יענער שלאָגט זיך קאָפּ אין וואַנט פאַר דיר, האָרעוועט, קריכט אין דער ערד, פאַרנינט זיך ניט קיין שטיקעל ברויט אויף צו עפֿען, פאַראומערט זיך דאָס לעבען, און אַלץ צוליעב וועמען? צוליעב איהם! אַלץ פון זיינעטוועגען, טאָמער ווייסט דו, פאַר וואָסערע מעשים טובים? ער וועט מסתמא שטעלען אַ גילדענע מצבה נאָך מיין קאָפּ — אז אַך און וועה איז מיר...

— וואָס האָב איך דיר געטהאָן? און ווער טשעפעט דיך?
 — וואָס זאָלסט דו מיר טהון? האָסט מיר גענוג געטהאָן!
 האָסט מיר פאַרוויסט מיין וועלט! האָסט גענומען אַ יונג קינד, אַ מיידעל אַ ניונקעלע, און האָסט מיט דיין צינגעלע מיך איבער גערעדט, צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, אָפּגעלינגערט פונ'ם קאָפּ ביז די פיס, וואָס וואָלט מיר שלעכט געווען, איך זאָל דיך נישט געווען קענען? איך וואָלט מיר אָפּגעזורט מיין גלייכען און וואָלט נישט געווען סטעמפעניו'ס ווייב — אַ גליק האָט מיך געטראָפּען!
 — נו, אפשר האָסט דו חרטה אויפ'ן שידוך, פריידעל? ס'איז דאָ אַ רב אין מאַזעפעווקע, און אַ טיך, און מע קאָן שרייבען גט...
 — אַ-אַ-אַ? אָט דאָס איז דיין מיין? קוים אַ מאָל זיך אויס-געקוועטשט! דו מיינסט, איך ווייס ניט, אז דו קוקסט דערויף אַרויס? דו ווילסט פון מיר פּטור ווערען! איך ווייס, סטעמפעניו, איך ווייס, מיך וועסט דו ניט נאַרען! איך בין דיר גרויס אין די אויגן! נאָר פאַר וואָס קומט דאָס מיר, סטעמפעניו? איך פרעג דיר, אַררבה, זאָג מיר, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? לאָם איך אויך וויסען!

— עט! — ענטפערט איהר סטעמפעניו, טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, געהט-אָוועק צו זיך אין חדר אַריין און נעמט זיך אַראָפּ דאָס פיעדעלע פון דער וואַנד.
 דאָס פיעדעלע — דאָס איז אינגאַנצען זיין טרייסט, זיין אייבי-ציגער חבר אויף דער וועלט. מיט'ן פיעדעלע קאָן ער פערנעסען זיינע יסורים, דערמאַנען זיין יוגענד, זיין פרייהייט, וואָס ער האָט

אָנגעוואָרען אויף אייביג, אויף אייביג! פיעל פערשיעדענע פאָר-
שוינען רופט איהם אַרויס דאָס געזאַנג פון זיין פיעדעלע; פיעל
שענע, ליכטיגע, פרייליכע בילדער פון אַמאָל שטעלען זיך איהם
פאָר, ווען ער הויבט אָן צו שפיעלען; זיי בעווייזען זיך — און
אַנטלויפען!...

צווישען די אַלע אַמאָליגע בילדער ריהרט איהם אָן מעהר פון
אַלע איין בילד, וואָס ער קאָן גאָר נישט פערגעסען: דאָס שענע
ליעבע בילד פון רחל'ען מיט איהר ליכטיג פנים, מיט איהרע בלויע
אויגען, מיט די לאַנגע ברעמען, מיט איהר ווייסען האַלז און מיט
איהר זיס, גוט שמייכלע, פאָר וועלכעס ער איז גרייט אַלץ, אַלץ
אוועקצוגעבען!

סטעמפעניו שפיעלט און שפיעלט; ער שפיעלט לאַנג, כדי
דער שאַטען פון רחל'ען זאָל ניט פערשוואונדען ווערען, ווי תמיד.
ער וויל האַטש זעהן איהר שאַטען. די מחשבה אַפילו וועגען רחל'ען
איז ביי איהם טייער, זעהר טייער.

* * *

אין יענער צייט האָט סטעמפעניו געשפיעלט אַזוי, ווי ער האָט
נאָך קיינמאָל נישט געשפיעלט. אין יענער צייט, קאָן מע זאָגען,
האָט ער געגרייכט אין זיין שפיעלען ביז דער העכסטער מדרגה.
ווער עס האָט איהם אין יענער צייט נישט געהערט שפיעלען, דער
האָט נאָך קיין גוטס נישט געהערט.

אַזוי קוועלען מיר אָן, ווען דאָס פויגעלע זינגט זיך אין שטיי-
געלע: עס חלומ'ט זיך דעם פויגעלע גרינע בלעטלעך, בליהענדיגע
קווייטען, פרייע לופט, אַ פרייע וועלט, אַיין אָפענע וועלט, אַ גרויסע
ברייטע וועלט, און עס בעקומט חשק צו זינגען, אויסצוגיסען דאָס
בימערע האַרץ — און עס זינגט, עס וויינט, עס צעגיסט זיך! און
מיר קוועלען אָן, קלויבען דערפון תענוג, האָבען אמת פערגעניגען.
— זי טהוט מיר האַרציג באַנג! — זאָגט סטעמפעניו צום הונד-
דערטען מאָל פאָר זיין קאָמפאָניע כליזמר. — איך בענג נאָך איהר

באמת, ווי נאך איין אייגענער, איך וואָלט איהר נאָכגעפּאָהרען
 ביז יעהופּעץ, ווען ניט...

און סטעמפעניו קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען און דער-
 זעהט פריידלעך, ווי זי שטייט און טענה'ט איבער אַ קונה'טע פון
 קארעלעו, פון זיידענע טיכלעך און פון בליטשקע...
 אונזער פריידעל האָט ביסלעכווייז איינגעפיהרט אַ גאַנצע
 קראַם ביי זיך אין שטוב און איז געוואָרען אַ רעכטע סוחר'טע,
 גלייך מיט אַלע מאָדערנע קרעמערקעס.

גאַנץ אָפּטליך קומט צו איהר צו-גאַסט איהר מוטער, צפורה
 די גראַבע. זי זאָגט, אז ישעיה'קע בענגט זעהר נאָך דער טאָכטער
 און שיקט זי געוואָהר ווערען, וואָס פריידעל מאַכט. נאָר פריידעל
 ווייסט, אז ס'איז אַ ליגען; זי ווייסט גאַנץ גוט, אז די מאַמע איז
 זשעדנע אין דער היים אַ שטיקעל ברויט, קומט זי אַהער אַביסעל
 זיך אָפּפאַסטען און מאַכט זיך דאָ גאָר אַ גאַנצען קימפעט.

— ווייסט דו וואָס טאָכטער? מאַך אַיעלכע פוטערבולקעס.
 ווי איך פלעג אַמאָל מאַכען, געפלאַכטענע און גוט אויסגעטרי-
 קענט. דאָס מיט ציקאַריע איז זעהער געזונט, און ווער עס קאָן
 פאַרדייען מיט אַ סך פוטער — איז גאָר גוט, און אויף אַנבייסען
 הייס צופּרעגלען די פּלעסטערען פון די גענו מיט אַ ציבעלקע.
 דער טאַטע, אויב דו געדענקסט, האָט דאָס ליעב פון תמיד אָן.
 געזונט, טאָכטער, זאָל מען זוכען אין שיסעל...

און צפורה בעלעקט זיך אַזש און טראַכט-צו אַלע טאָג אַ
 נייעם אַנבייסען מיט אַ נייעם וואַרמעס מיט אַ מיטאָג און מיט אַ
 וועטשערע, — און מע קאָן ניט זאָגען, אז פריידעל איז דערפון
 שטאַרק צופּריעדען. די ערשטע וואָך טראַגט זי דאָס ווי עס איז
 איבער, נאָר אויף דער אַנדערער וואָך הויבט זי זיך אָן צו בלאָ-
 זען אויף דער מאַמע'ן, די מאַמע — אויף איהר, ביז מע צעאָמ-
 פערט זיך און מע לאָזט-אויס דעם גאַנצען פעס צו סטעמפעניו'ן,
 וואָס וויל זיך אַריינמישען און מאַכען שלום צווישען ווייב מיט
 דער שוויעגער.

— ס'איז נישט דיין עסק! — זאָגט צו איהם פריידעל. — דו האָב נאָר קיין יסורים ניט. איך וועל מיין מאַמען דיין ירושה ניט אַוועקגעבען. זיי רהיג, סעמפּעניו!

— אַ שענער געניידעם! — זאָגט די שוויעגער פון איהר זייט מיט אַ שטאַך. — איין אָכס האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן קיין שופּר ניט בלאָזען! ביי לייטען אַ שוויעגער האָט כבוד גלייך ווי איין אייגענע מאַמע. ער זעהט. דאַכט זיך, גאַנץ גוט, וואָס פאַר אַ כבוד איך האָב פון מיין טעכטערעל, ווי זאָגט מען: שנייץ די נאָז און שמיר דאָס פנים, — און ער זאָל עס איהר אַפילו איבערקעהרען די צונג. אויך מיר אַ מאַן, משטיינס געזאָגט, אַבי גערימפּעלט אויפ'ן פיעדעל. איך פאַרשטעה דאָס גאָר ניט, ווי אזוי ווערד דאָס איהם ניט נמאס, טאַטעניו! וואָס מיין טאָכטער נעמט זיך אזוי איבער — ווייס איך ניט: אַז דאָס מוז געהט, קעלכט זיך איין אָכס אויך. מע האָט שוין געזעהן אַזעלכע בריות, ווי דו! דיין שוועהר איז אַמאָל געווען אַזאַ שענער פיעדלער, ווי דו, נאָר גאָר ניט, ווי זאָגט מען: אַ נייער בעזעם קעהרט ריין, צו אַלסדינג דאַרף מען האָבען מוז, און אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם. ברונג, סעמפּעניו, דאַרפסט דו אויף מיר ניט זיין, וואָס איך זאָג דיר דעם ריינעם אמת, און האָטש יעדער הונט איז אַודאי אַ בעל־חבית אויף זיין שוועל, נאָר קיין פרעמדע בין איך דיר ניט, פאַרט אַ שוויעגער, און אַז מע שפיעלט זיך מיט דער קאַץ, נעמט מען פאַר ליעב איהר קראַץ...

און צפורה שיט מיט ווערטלעך, ווי פון אַ זאַק, ווי איהר שטייגער איז, אַז זי צערערט זיך. נאָר סעמפּעניו הערט נישט אויס ביז'ן סוף: ער נעמט זיך צו דער פיעדעל, ווי תמיד, ווי אַלע מאָל, ווען ס'איז איהם שוין גוט אָנגעזאָלעט אויפ'ן האַרצען — און דעמאָלט פּערגעכט ער דאָס ווייב מיט דער שוויעגער מיט אַלע צרות. און עס שטעלט זיך איהם פאַר אַלץ יענע רחל'ע מיט די בלויע אויגען...

„זי טהוט מיר הארציג, הארצעדיג באנגו“ — טראכט זיך סטעמפעניו און קלערט אלץ תחבולות, ווי ארום קומט מען צו איהר, ווי אזוי און וואו קאן מען זי זעהן נאך א מאָל... פוסטע מחשבות! ער ווייסט ניט, אז זיין ליעדעל האָט ער שוין אָט באַלד־באַלד אָפגעזונגען, אז זיין וועלטעל האָט ער שוין כמעט אָפגעקומען: ער זעהט ניט, ווי זיינע שענע שוואַרצע לאַך־קענס ווערען וואָס ווייטער שיטערער, ווי זיינע פייערדיגע אויגען ווערען אָן ביסלעכווייז דעם גלאַנץ, אזוי ווי אויף זיין ווייסען שטערן לעגען זיך שוין קנייטשען.

נאַרישער גבור! פּערגעס זיך נישט. זעה, ווי ביי דער זייט שטעהט דיין דלילה, דיין ווייב פריידעל. די דאָזיגע דלילה האָט דיך פּערוועגט, פּערשלאַפּערט ביי זיך אויפ'ן שויס, שטילערהייד אָפגעשוירען דייןע לאַנגע האָר און צוגענומען ביי דיר דעם כה, אינגאַנצען דיין כה, ווי יענע דלילה ביי שמשון הגבור... דיר איז געבליבען איצטער איין טרייסט אויף דער וועלט — די פיעדעל. שפיעל, סטעמפעניו, שפיעל אויפ'ן פיעדעל! שפיעל, און מיר וועלען האָרען...
וועלען האָרען...